

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра інформаційного, господарського та адміністративного права

XI Міжнародна
науково-практична конференція

Правове регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови

з метою
забезпечення
сталого розвитку

9 грудня
2022 року

Збірник матеріалів

УДК 316.322-022.32:[346.9+347+349.3]

ББК 67

Правове регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови з метою забезпечення сталого розвитку: матеріали XI Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 грудня 2022 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. 2022. 324 с.

В збірнику подані тези доповідей учасників XI Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови з метою забезпечення сталого розвитку» (м. Київ, 9 грудня 2022 р.), які містять погляди відомих вчених, молодих науковців і студентів, що роблять перші спроби наукових розвідок.

Матеріали доповідей учасників конференції упорядковані Оргкомітетом відповідно до інформаційного листа конференції.

За зміст доповідей Організаційний комітет відповідальності не несе. Посилання на збірник при використанні матеріалів обов'язкове.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Баранов О.А.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТУ «КІБЕРЗЛОЧИНІВ».....12

Василькевич І. І.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....19

Романенко А.О.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ.....23

Суханов О.Д., Філінович В. В.

ДОМЕННЕ ІМ'Я ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ І БЕЗПОСЕРЕДНЬО ПРАВА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ...29

Машиніна П.О., Бежевець А.М.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....31

Самчинська О.А.

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ГРОМАДЯН ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ
ДЕЗІНФОРМАЦІЇ.....35

Стрельбицький М.П., Гринь М.Д.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕСЕНДЖЕРІВ ЯК НОВОЇ ФОРМИ ЗМІ В
КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....39

Тарасюк Т.О.

ДОСВІД КРАЇН ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ФЕЙКОВОЇ
ІНФОРМАЦІЇ.....43

Фурашев В.М.

ПРОБЛЕМНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІСЛЯВОЄННОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....47

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ, ЩО ВВОДИТЬСЯ У РАЗІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

Адамовська В.С., Міщук Є.В., Паученко Г.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ПЕРІОД ВІЙНИ.....50

Бадак М.С.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....55

Бевз С.І.

РЕГУЛЯТОРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ59

Борисенко М.В.

РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄПРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....62

Боровик Д.В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ, ЩО ВВОДИТЬСЯ У РАЗІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ.....66

Брільова О.Л., Закревська А.В.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....69

Волкович О.Ю.

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ..72

Горбаченко О., Ткач Д.

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНІХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ НА МЕТІ УНІФІКАЦІЇ СТАНДАРТІВ: УГОРЩИНА, УКРАЇНА, ЄС.....77

Давиденко М.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ СУБ'ЄКТАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ80

Карпенко Є.О.

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ У ВОЄННИЙ ЧАС.....83

Ковний Ю.Є.

ПРИНЦИПИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ХАРАКТЕРУ88

Кудерська І.О.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (2014 р.-ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС).....90

Лук'яненко С.В.

РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ОРГАНУ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ НА ЧАС ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ...93

Максименко Д. Р.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ, ЩО ВВОДИТЬСЯ У РАЗІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ.....95

Саліхов О.О.

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МЕДІАЦІЮ У ПУБЛІЧНОМУ
УПРАВЛІННІ.....97

Скалецька З.С.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В СВІТЛІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ООН.....101

Чулінда Л.І.

МИР І СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОДНА З ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ПРОГРАМИ ООН.....104

СЕКЦІЯ 3

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Carmen Mora Pena

USE OF RELIGIOUS SYMBOLS IN PRIVATE COMPANIES: LACK OF
DISCRIMINATION OR LACK OF FREEDOM.....107

Podolyak Svitlana

ACTIVITY OF UKRAINIAN NUCLEAR POWER PLANTS DURING THE
MILITARY CONFLICT.....110

Грачова О. Ю.

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ТОВ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....112

Захарченко А.М.

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-
ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО
СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....115

Деревянко Б.В.	
ПРО НЕДОЦІЛЬНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ВИБОРУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ПІДПРИЄМСТВ І ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ.....	119
Дубняк М.В.	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕКЛАМИ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ.....	122
Зось-Кіор М.В., Сарана А.О.,	
ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	126
Максименко К.В.	
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВІДСТУПУ ВІД ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ.....	130
Міхненко В.П.	
ОЦІНКА ВКЛАДУ УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА.....	133
Нешик О.С.	
ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ СІМЕЙНОГО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	137
Ніколенко Л.М.	
ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	141
Новошицька В.І.	
ЩОДО НАСЛІДКІВ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ІНШИХ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ (САНКЦІЙ)..	145
Огієвич С.М.	
ЗАКОНОДАВЧО НЕВРЕГУЛЬОВАНІ ПИТАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	148
Полякова І.В.	
ЩОДО ПРИВАТИЗАЦІЇ МАЙНА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	152

Світлична А.В., Бондаренко Я.І.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....155

Серебрякова Ю.О.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАКОНОПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНОВАЦІЙНИХ ПАРКІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....158

Туркот О.А.

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ У ЧАС ВІЙНИ ТА ДОСВІД ДЕРЖАВ ЄС.....162

Тюріна Ю.Є.

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ОГолошення ПРО ПРОВЕДЕННЯ АУКЦІОНУ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА.....164

Устименко В.А., Джабраїлов Р.А.

ДЕЯКІ ПРАВОВІ РИЗИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС ТА ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....168

Яснолоб І.О., Мурейко Є.В.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ВИДАВНИЧОЇ СФЕРИ.....172

СЕКЦІЯ 4

МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ТА ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЗАГРОЗИ

Carlos José Martínez Mateo

THE SPANISH EXPERIENCE IN THE REGULATION OF LABOR LAW IN TIME OF WAR175

Francisco Vigo Serralvo

THE PROTECTION OF THE RIGHT TO EMPLOYMENT OF UKRAINIANS WHO EMIGRATE TO THE EU AFTER THE START OF THE WAR.....178

Lucía Aragüez Valenzuela, Bianca Evelyn Pico González

SPECIAL SYSTEM FOR FAMILY HOUSEHOLD WORKERS: SPECIAL REFERENCE TO UKRAINIAN WOMEN WORKERS IN SPAIN.....181

Simutina Yana

LABOUR LAW REFORM IN UKRAINE UNDER THE MARTIAL LAW: MAIN TRENDS AND ISSUES.....185

Jorge Baquero Aguilar (JBA)

REQUIREMENTS FOR ACCESS TO THE LABOR MARKET IN SPAIN FOR CITIZENS OUTSIDE THE EUROPEAN UNION.....191

Perestyuk Natalia

FACTUAL EMPLOYMENT RELATIONSHIP: LAW AND ETHICS OR WHEN SUBSTANCE PREVAILS LEGAL SHAPE.....194

Баїк О.І., Башук К.С.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....200

Бльок Н.В.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....204

Дресвяннікова В.Д., Кулешов О.О.,

МЕДІАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТА ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ.....208

Довгань Ю.С.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙНУ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....210

Лисенко О.Ю.

ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ШЛЯХОМ ВНЕСЕННЯ ЗМІН
ДО КОЛЕКТИВНИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ213

Нізельковська Є.Г., Сидоренко А.С.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ
ОГОЛОШЕНОГО ВОЄННОГО СТАНУ217

Тихонюк О.В.

НЕВІДВОРОТНІ ОБСТАВИНИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОБОЧИЙ ЧАС
ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ219

Шепеленко Д.К.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОГО
ПРАВА Й СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....222

СЕКЦІЯ 5

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ДЕРЖАВИ

Андросович К.А.

ВІК СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ПРОЄКТОМ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....225

Балан С.А.

ПРИЙНЯТТЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ З ЇЇ
ПОДАЛЬШИМ ВІДЧУЖЕННЯМ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ
ДЕРЖАВИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....229

Боднар С.В.,

ОГЛЯД НОВИХ ЗМІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗА ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ232

Грачова О.Ю.	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ БОРОТЬБИ ІЗ КОЛАБОРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	236
Кісіль А.В.	
РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ВОЄННИЙ» ТА «ВІЙСЬКОВИЙ».....	241
Кочкіна Д.Д.	
ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ГЕНОЦИД.....	245
Лизогуб Я.Г.	
НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ: ВІЙСЬКОВИЙ ЧИ НАСПРАВДІ ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН.....	247
Мисливий В.А.	
ПРИЧИНОВИЙ ЗВ'ЯЗОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	251
Мухаммад А.Т.	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ: ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	256
Слівак В.Є.	
ВОЄННИЙ СТАН ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	260
Стадник В.Я.	
ЗАСОБИ ТА ЗНАРЯДДЯ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	263
Старжинський В.В.	
ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ СВІТЛОМАСКУВАННЯ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	267

Трень Т.О.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ.....272

Царик О.В.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....275

Яковенко М.О.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....279

СЕКЦІЯ 6

НОРМАТИВНІ І ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ І ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Басиста І.В.

ЧИ ПОШИРЮЮТЬСЯ ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО СУДДІ НА ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ ПРО ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВИКЛЮЧНО НА ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКІ РОЗПОЧАТІ «ПІСЛЯ 16 БЕРЕЗНЯ 2018 РОКУ».....287

Боднар С. В.

ЗМІНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗА ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....292

Грачева О.Ю., Лук'янчиков Б.Є.

ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....295

Дмитрієнко К. О., Лук'янчиков Є. Д.

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....299

Гльченко І.П.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ....	303
Кулинич М.А.	
ОФОРМЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ ДЕТЕКТИВОМ У ФОРМІ ЛИСТА	306
Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є.	
ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	311
Мінченко О.В.,	
ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ЗАПОДІЯННЯ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ.....	315
Тецька І.М.	
ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ВИЗНАННЯ ОЧЕВИДНО НЕДОПУСТИМИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	317
Трень Т.О.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОКУПАНТАМИ В УКРАЇНІ.....	320

СЕКЦІЯ 1
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТУ «КІБЕРЗЛОЧИНІВ»

Баранов О.А.,
професор кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
керівник Наукового центру цифрової
трансформації і права ДНУ ПБП НАПрНУ
д.ю.н., професор

Явище кіберзлочинності безпосередньо пов'язано із явищем кібербезпеки. Рівень стану кібербезпеки може бути погіршено в результаті реалізації навмисних чи ненавмисних загроз, що може завдати значної шкоди діяльності людей як на мікро, так і на макрорівні в рамках суверенних держав, а також і в світовому масштабі. Аналіз сутності кібербезпеки свідчить, що її проблеми здебільше стосуються системних питань функціонування цифрової інформаційної інфраструктури і лише у цих межах вона впливає на особливості виконання базових умов забезпечення інформаційної безпеки.

Треба взяти до уваги те, що в результаті здійснення загроз кібербезпеці можуть спостерігатись наступні варіанти нанесення шкоди безпосередньо [1]:

1) соціальним або соціотехнічним системам як системам більш високого порядку ієрархії, функціонування яких базується на застосуванні цифрових інформаційних технологій.

2) технічним системам, які реалізують певну цифрову інформаційну технологію;

3) якісним показникам інформації: своєчасності, актуальності, повноті, достовірності, цілісності, конфіденційності тощо.

Довгий час для при оцінці розмірів нанесення економічних збитків була поширена практика, яка зосереджувалася на обрахуванні шкоди (збитків) тільки для останніх двох варіантів. Лише в минулі декілька років став активно здійснюватися перехід до першого варіанту, як такого, що в переважній більшості випадків релевантно віддзеркалює справжні наміри здійснення загроз. В дійсності же, треба обраховувати шкоду (збитки) нанесену не лише

соціальної або соціотехнічної системи, відносно якої були безпосередньо здійснені загрози, але їй нанесену шкоду тим соціальним або соціотехнічним систем, що у своїй діяльності були пов'язані з постраждалою системою.

Таким чином, при визначенні рівня суспільної небезпеки певних діянь, пов'язаних з їх здійсненням загрози кібербезпеці, насамперед, необхідно брати до уваги розмір та масштаби нанесення шкоди соціальним або соціотехнічним системам, а також, окремим юридичним та фізичним особам. І лише само з цих позицій розглядати можливість чи необхідність криміналізації зазначених діянь.

У Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність [2] не визначається термін «кіберзлочинність», натомість визначається певний спектр окремих зловмисних дій, включаючи: незаконний доступ; незаконне перехоплення даних; втручання в дані; втручання в систему; зловживання пристроями; підробка, пов'язана з комп'ютером; шахрайство, пов'язане з комп'ютером; злочини, пов'язані з дитячою порнографією; правопорушення, пов'язані з порушенням авторського права та суміжних прав. У додатковому Протоколі до Конвенції про кіберзлочинність здійснюється криміналізація дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених за допомогою комп'ютерних систем [3].

Міжурядова експертна група відкритого складу з комплексного дослідження проблеми кіберзлочинності, з врахуванням чисельних зауважень окремих держав та організацій (Австралія, Австрія, ЄС, Китай, Японія, Інтерпол тощо), також рекомендує розглядати питання про криміналізацію окремих суспільно небезпечних діянь [4].

Такий підхід щодо криміналізації лише окремих суспільно небезпечних діянь не дозволяє сформувати єдину теоретико-методологічну базу для визначення кіберзлочинів, відсутність якої вже сьогодні стала бар'єром для формування політики щодо боротьби із кіберзлочинами. В той же час, кіберзлочини представляють собою особливо суспільно небезпечне явище, оскільки потенційно можуть спричинити втрати компаній на сотні мільярдів доларів [5]. Крім того, кіберзлочинам притаманні висока ймовірність приховування даних, латентність, труднощі в розслідуванні, зумовлені обмеженістю інформації, неможливість уніфікації національних законів і підходів до розслідування у цій сфері, труднощі зі збором даних та їх транскордонним характером тощо [6, 7].

Вважається, що комп'ютерним злочином (кіберзлочином) слід визнавати суспільно-небезпечні діяння, вчинені осудними фізичними особами, які

посягають на права, що охороняються законом, та інтереси користувачів інформаційно-телекомунікаційними мережами шляхом порушення систем безпеки функціонування комп'ютерних пристроїв, за допомогою створення, впровадження, використання або поширення забороненої або охорони інформації.

В свій час було надано визначення, яке має універсальний характер: комп'ютерний злочин – це будь-яке злочинне діяння, яке має бути таким, що воно може бути здійснене лише за допомогою комп'ютерної технології [8, 9]. Інше визначення: кіберзлочин у найширшому розумінні — це будь-яка злочинна діяльність, пов'язана з комп'ютером, мережевим пристроєм або мережею [10].

Таким чином, основна проблема визначення родового об'єкта комп'ютерних злочинів також є дискусійною, оскільки аналіз висловлених точок зору дозволяє виділити два взаємовиключних підходи до визначення родового об'єкту комп'ютерних злочинів: 1) безпека використання ЕОМ, систем та комп'ютерних мереж; 2) інформаційні відносини, засобом забезпечення яких є ЕОМ, системи чи комп'ютерні мережі [11]. Але уникаючи складності вирішення зазначених проблем, іноді пропонують визнавати всі злочини, під час яких, навіть, якщо десь «стояв» комп'ютер, визнавати комп'ютерними.

Однак, з часом стало все більше поширюватись поняття «кіберзлочин». Деякі дослідники вважають поняття «комп'ютерний злочин» і «кіберзлочин» синонімами, а інші переконані, що вони суттєво розрізняються. Здебільше, за цих обставин, в якості відмінності згадується те, що кіберзлочини відбуваються у кіберпросторі [12].

Яке ж сучасне розуміння кіберпростору: це нематеріальне середовище, що складається з пристроїв і комунікаційних мереж, яке з'єднує комп'ютери та дозволяє користувачам взаємодіяти один з одним за допомогою комп'ютерно-опосередкованих комунікаційних технологій [13]; це *віртуальний світ*, створений зв'язками між комп'ютерами, вбудованими пристроями Інтернету, серверами, маршрутизаторами та іншими компонентами інфраструктури Інтернету [14]; це унікальна сфера штучної людської взаємодії, частково відокремлену від фізичних елементів, яка пронизує традиційні сфери [15].

В законі України міститься наступне визначення: кіберпростір – середовище (*віртуальний простір*), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення

електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних [16].

Існує інший погляд: кіберпростір – це реалізована комунікована мережа для переміщення інформаційного трафіку, яка характеризується різним ступенем доступу, навігації, інформаційної активності, аугментації та довіри, і ці характеристики можна прийняти достатньою мірою для того, щоб зробити правові висновки [17]. Далі автор робить зауваження, яке є суттєвим для сучасного розуміння кіберпростору. Кіберпростір – це не те ж саме, що й Інтернет або телефонна система, які є лише воротами, просто інструментами, які переводять когось у кіберпростір.

Найбільш наближеною до реальності є наступна думка: кіберпростір – *це метафора*, яка використовується для опису глобальної електронної мережі людей, ідей та взаємодії в Інтернеті, що не обмежена кордонами геополітичного світу [18].

Метафоричність цього терміну, як і багатьох інших, наприклад, таких як кіберзлочинність, кіберзлочин, кібердезінформація, кібернасилля тощо, обумовлено надзвичайно швидким масштабним поширенням використання інтернет-технологій в людському житті. При одночасному надзвичайно низькому рівні знань широких верств населення, зокрема і юристів, щодо технічної сутності та особливостей соціального впливу інтернет-технологій. Саме метафоричність завдяки використанню більш-менш зрозумілої аналогії (кібер та простір) дозволила створити уявну впевненість щодо розуміння «туманної» природи причин та наслідків багатьох нових суспільно важливих явищ, подій, вчинків людей, обумовлених використанням цифрових технологій. Застосування терміну кіберпростір відіграло позитивну роль на певному історичному етапі поширення інтернет-технологій, але сьогодні використання цього терміну та йому подібних створює значні перешкоди для релевантного розуміння важливих соціальних явищ та процесів.

Таким чином, у процесі рекодифікації кримінального законодавства необхідно врахувати особливості здійснення суспільних відносин, які реалізуються до допомогою цифрових технологій. Ретельну увагу доцільно приділити застосуванню досягнень четвертої промислової революції. А саме: технологіям Інтернету речей, Індустрії 4.0, штучного інтелекту, робототехніки, великих даних, хмарних обчислень, електронних комунікацій тощо. Крім того, потрібно враховувати сутність та суспільне значення інформаційної безпеки і кібербезпеки, вимоги та системні заходи щодо їх забезпечення тощо. Зазначене

потребує проведення ґрунтовних теоретико-методологічних та практичних правових досліджень із залученням результатів міждисциплінарних досліджень в зазначених вище сферах.

Наприклад, для вирішення проблем в галузі кримінального права, які пов'язані із цифровими технологіями, доцільно провести наступні дослідження:

1) щодо визначення окремих систем соціальних цінностей, яким спричиняється шкода коли:

– знаряддям вчинення кримінального правопорушення є виключно лише цифрові технології;

– знаряддям вчинення кримінального правопорушення можуть бути цифрові технології поряд з іншими, які визначаються Кримінальним кодексом (тут і далі Кодекс, під яким розуміється проект Кримінального Кодексу (далі Кодекс) [19];

– цифрові технології є виключно допоміжним засобом для знарядь вчинення кримінального правопорушення, які визначено такими Кодексом;

2) щодо можливості вдосконалення визначення «потерпілої особи» (Кодекс), враховуючи те, що до соціальних цінностей, яким спричинюється шкода, можна віднести права та інтереси окремих груп людей, суспільства та держави, світової спільноти, а також інтереси системи міжнародного правопорядку;

3) щодо можливості визнання в якості спеціального предмету кримінального правопорушення – соціального або технологічного процесу (виборчий процес, процес голосування, процес державного управління, процес функціонування атомних станцій, системи керування повітряним рухом, цифрових технологій тощо);

4) щодо вдосконалення терміну «способу вчинення кримінального правопорушення», визначеного Кодексом, додавши до нього: «а також система дій, методів чи прийомів, що визначаються законодавством із забезпечення інформаційної безпеки»;

5) щодо можливості вдосконалення визначення «знаряддя вчинення кримінального правопорушення» (Кодекс) додавши до нього цифрові технології;

6) щодо можливості вдосконалення визначення «місце вчинення кримінального правопорушення» (Кодекс) додавши до нього речення: «Місцем вчинення кримінального правопорушення із застосуванням в якості знаряддя цифрових технологій особою, яка знаходиться під юрисдикцією держави

Україна, але перебуває за межами держави та не має житла чи іншого приміщення в Україні, є м. Київ».

7) щодо необхідності внесення до приватного та публічного законодавства норм, діяння з порушення яких можна буде вважати протиправним.

Звичайно, цей перелік проблем є далеко не вичерпним. Усвідомлення надзвичайної важливості застосування цифрових технологій у всіх сферах життя окремої людини, суспільства та держави потребує пильної уваги та відповідної реакції представників науки кримінального права.

Список використаних джерел

1. Баранов О. А. Про тлумачення та визначення поняття “кібербезпека”. *Правова інформатика*. 2014. № 2. С. 54–62.

2. Convention on Cybercrime. Council of Europe. Budapest, 23.XI.2001. URL:<https://www.aclu.org/legal-document/text-council-europes-convention-cybercrime-treaty> (дата звернення 5 листопада 2022).

3. Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems. Strasbourg 28/01/2003 URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=189> (дата звернення 5 листопада 2022).

4. Report on the meeting of the Expert Group to Conduct a Comprehensive Study on Cybercrime held in Vienna from 6 to 8 April 2021. UNODC. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unodc.org/documents/organized-crime/cybercrime/Cybercrime-April-2021/Report/V2102595.pdf> (дата звернення 5 листопада 2022).

5. Mohammed A. A novel study of preventing the cyber security threats. *Materials Today: Proceedings*, 2021. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214785321029345> (дата звернення 5 листопада 2022).

6. Babanina V. та ін. Cybercrime: History of formation, current state and ways of counteraction. *Artificial Intelligence*. 2021. 10. P. 113-122.

7. Баранов А. А. Кримінологічні проблеми комп'ютерної злочинності // Інформаційні технології та захист інформації: Зб. наук. праць. – Запоріжжя: Юридичний інститут МВС України, 1998. 2. С.64-69.

8. Tavani H. Defining the boundaries of computer crime: piracy, break-ins, and sabotage in cyberspace. *SIGCAS Comput. Soc.* 2000. 30. P.3-9.
9. Баранов А. А. Уголовная ответственность за компьютерные преступления // *Безопасность информации*. 1996. № 2. С.4 – 9.
10. Dinarević M., Softić L. Razvoj, pojam i oblici cyber kriminala / Development, Concept and Forms of Cyber Crime. *Pregled: časopis za društvena pitanja / Periodical for social issues*. 2021: n. pag.
11. Карчевский Н. “Компьютерные преступления: определение, объект и предмет”. V Международной конференции "Право и Интернет: теория и практика", 25-26 ноября 2003.
12. Mphatheni M., Maluleke W. Cybersecurity as a response to combating cybercrime: Demystifying the prevailing threats and offering recommendations to the African regions. *International journal of research in business and social science*. 2020.11(4). P.384-96.
13. Tonello M. Crime and victimization in cyberspace: a socio-criminological approach to cybercrime. *In Handbook of Research on Trends and Issues in Crime Prevention, Rehabilitation, and Victim Support*. IGI Global, 2020. P.248-64.
14. Dingalo L. The Increased Need for Cybersecurity in Developing Countries: COVID-19 and the Adverse Cybercrime Risks Imposed. *Cybersecurity Capabilities in Developing Nations and Its Impact on Global Security*. IGI Global. 2022. P.218-236.
15. Medeiros B., and Goldoni L. 2020. The Fundamental Conceptual Trinity of Cyberspace. *Contexto Internacional* 2020. P.42:31-54.
16. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Верховна Рада України. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
17. Folsom T. Defining Cyberspace (Finding Real Virtue in the Place of Virtual Reality). *Tul. J. Tech. & Intell. Prop.* 2017. 9. P.75121.
18. Chakhava K. Terrorist Psychology and Its Impact on International Security. *World Politics and the Challenges for International Security*. IGI Global. 2021. P.165-185.
19. Проект нового Кримінального кодексу України. EUAM. 2022. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення 5 листопада 2022).

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Василькевич І. І.,

студент 3-го курсу ФІОТ КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Тихонюк О. В.,

старший викладач кафедри інформаційного,
господарського, адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Декілька місяців тому ми перестали жити звичним та спокійним життям, адже почалась війна. Війна сьогодні має не тільки військовий аспект, як ми звикли вважати, а й також – інформаційний. Даний вплив спрямований як і на свідомість окремої людини, так і на національну свідомість. Інформаційний вплив здійснюється за допомогою засобів масової інформації, і це проявляється у формі інформаційних атак, ботів, фейків. Ціль цих атак досить проста: дезорієнтація суспільства, залякування, маніпулювання та паніка. Спеціально створені інформаційні ресурси, які виробили довіру людей, привчають людину бездумно сприймати інформацію та вірити в неї. Питання інформаційної безпеки та культури в умовах війни є питанням виживання людини, суспільства і держави. Адже забезпечення інформаційної безпеки проявляється не тільки в контексті інтересів держави, але й правами та свободами конкретної людини.

Сучасна інформаційна безпека полягає у цілісності даних, доступності, конфіденційності та достовірності інформації. Інформаційна безпека являє собою не тільки нормативно-правову та політичну складову, але й також інституційну сферу, що передбачає діяльність органів, які її забезпечують, а також використання програмно-технічних засобів. З метою забезпечення інформаційної безпеки в Україні Указом Президента України від 24.02.2022 р. була затверджена «Про введення воєнного стану в Україні» [1]. В сучасних умовах війни 18.03.2022 р. прийнято рішення РНБО «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», в якому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки» [2]. Також в Україні функціонує Центр протидії дезінформації при РНБО України. З початку повномасштабного вторгнення найбільші мовники («1+1», «UA: Перший», «Рада», «ICTV», «СТБ» та «Україна 24») об'єдналися у спільний телемарафон «Єдині новини», щоб озвучувати офіційну позицію держави.

В умовах коли цілий комплекс інформації ворога розрахований на маніпуляцію суспільною думкою, свідомістю людини важливого значення набуває питання рівня інформаційної культури, що породжує зниження спроможності людини до критичного сприйняття, аналізу та оцінки отриманої інформації, або ж до свідомого оброблення інформації кожним.

Найбільш ефективними прийомами інформаційних атак є: дезінформація, залякування, схематизм, глузування, вклинювання, фальшування. З метою введення противника або цільові групи, що визначені як мішені для атаки, застосовується **дезінформація** – надання хибної інформації. Приклад: <http://www.kp.ru/daily/26205/3091200/>. Перші тижні після перемоги Євромайдану в східних та південних регіонах України поширювалися на рівні місцевих офіційних ЗМІ неправдиві повідомлення дискредитуючого характеру. Приміром абсолютно серйозно говорилося про відрахування грошей з зарплат шахтарів та металургів на відновлення Майдану. Останнє окрім політичного подразника (бандерівський Майдан) мало ще й економічний. Ця інформація з часом набула формату медіа-вірусу та через неформальні канали комунікації отримала максимального поширення.

Для відволікання уваги від реальних цілей та намірів противника й представників цільових груп-мішеней частіш за все застосовують **залякування**. трансляція інформації, що має на меті порушення рівноваги та формування тривожних або панічних настроїв. Приклад: http://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201505211157-s4p6.htm. На початку російської агресії на Сході України та в Криму активно поширювалися повідомлення про те, як українські радикальні націоналістичні організації готуються тероризувати російськомовне населення. Останнє викликало панічні настрої, а під це в свідомість місцевих мешканців закладалися ідеї про необхідність створення загонів самооборони та відокремлення територій від України. Окрім матеріалів у друкованих ЗМІ та повідомлень з інтернет-видань було запущено в якості вірусних роликів відео з постановочними кадрами вуличних зіткнень, під час яких молодики з українською націоналістичною символікою підпалюють авто, тероризують пересічних громадян. Особливою популярністю користувалися виступи фейкових свідків злочинів Нацгвардії або бойовиків «Правого сектору», як то: Галини Пишняк про розіп'ятого хлопчика, свідків, що розповідали про винагороду «українським карателям» за участь в АТО у вигляді клаптика землі і двох рабів та інші.

Для спрощення та прискорення сприйняття інформації її отримувачами

застосовується **схематизування** – графічно-кількісна подача даних у доступному для представників цільової групи форматі. Представлена в такому вигляді інформація використовує принцип образно-символьного сприйняття, яке вважається найбільш ефективним для маніпуляції людьми.

Під час підготовки до ведення активних дій в оф-лайн форматі та в якості нейтралізації передбачень щодо потенційних можливостей противника використовують метод **глузування** – виставлення противника та його можливостей в комічному світлі. В такому разі спрацьовує психологічний принцип те, що комічне, не викликає страху або опасінь.

Для посилення ефективності та атакуючого потенціалу можливо застосувати **вклинювання** – використання інформаційних повідомлень противника шляхом додавання до них певної інформації і корекції повідомлення в потрібному руслі. Приклад: <https://www.youtube.com/watch?v=rz3SSM99p6w>. Скориставшись повідомленням про зникнення хасида, що прибув до Умані на святкування нового року, група прибічників Росії зняла відео, на якому начебто представники добровольчих батальйонів катують викраденого громадянина Ізраїлю. У соціальних мережах цей прийом зазвичай використовують для того, щоб на фоні повідомлення ЗМІ, яке не викликає сумніву, подати приховані меседжі або психологічні установки. Для цього, в якості базової основи для повідомлення, обирається потрібний матеріал (посилання, фото, відео), а на додаток до нього у ділі (анотація або підводка до матеріалу) концентрується те, що є основним змістом. Для загальної маси фоловерів, яка не має критичного сприйняття мережевої інформації, такий прийом є досить результативний. *Приклад.* Так, українськими інформаційними бійцями на основі матеріалу білоруського інтернет-видання <http://by24.org> про масштабну епідемію в ДНР, ЛНР було створено пост, що мав на меті поширення панічних настроїв серед так званих ополченців та місцевого населення, яке підтримує Росію. Також можна навести приклад застосування аналогічного прийому з протилежного боку, коли за основу для атакуючого повідомлення було взято ролик з емоційним виступом української співачки та громадського діяча Руслани Лижичко про ситуацію на окупованих територіях Донбасу. Головна мета мережевого повідомлення в цьому випадку – використання авторитету лідера громадської думки для посилення тези та приховання реальних намірів.

Фактично впродовж усього періоду інформаційної війни, яку веде Росія проти України, через брак візуальних матеріалів використовується контент з

іншими подіями, що є класичним методом **фальшування**. *Приклад*. Прибичник «ДНР» у своєму блозі видав фото подій в Ізраїлі за події в Донецьку. Представники ЗМІ фейкових республік доволі часто використовують задля ілюстрації власних меседжів спотворені або перекручені матеріали, в тому числі відео для підкріплення власних позицій. Приклад застосування інтегрованого маніпулювання з позиціонуванням на фоні відомого інформаційного бренду (телеканал «1+1») та заголовка-якоря, який гіперболізує зміст самої статті. Типовий приклад маніпуляції в газеті «Комсомольская правда». Інформація про те, що посол США начебто відвідав у Москві акцію протесту опозиції, ставши її духовним лідером. Для ілюстрації цієї інформації дали змонтоване фото посла на фоні акції. В реальності це фото зроблене в іншому місці.

Загалом, критично підходити до оцінки інформації потрібно завжди, а особливо у випадках пов'язаних з «емоційним фейком»: коли джерело, яке поширює інформацію є невідоме, заголовок є явно маніпулятивним, зміст містить оціночні судження і є емоційно забарвленим, відсутнє посилання на офіційне джерело інформації. Терміни «інформаційна війна», «інформаційна зброя» та «інформаційний тероризм» давно набули поширення, але в умовах воєнного часу вони набувають зовсім іншого значення з огляду на загрози які існують. Тому пріоритетним завданням держави є сприяння формуванню інформаційної культури суспільства. Інформаційна безпека передбачає належний рівень інформаційної культури: теоретичної та практичної підготовки особистості, за якого досягається захищеність і реалізація важливих інтересів та гармонійний розвиток в умовах інформаційного суспільства незалежно від наявності інформаційних загроз; здатність держави створити умови для гармонійного розвитку й задоволення потреб особи в інформації незалежно від наявності інформаційних загроз; гарантування, розвиток і використання інформаційного середовища в інтересах особистості; захищеність від різного роду інформаційних загроз [3].

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/152/2022>.

3. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручник / В. В. Остроухов, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк та ін. К. : КНТ, 2010. 776 с.

4. Сучасні інформаційні війни у мережевому он-лайн просторі (приклади фейків): навчальний посібник / О. В. Курбан – Київ: ВІКНУ, 2016. 286 с.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Романенко А.О.,

студентка 2-го курсу КПП ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПП ім. Ігоря Сікорського

д.ю.н., професор

У сучасних воєнних реаліях, в яких опинилась наша держава, важко переоцінити важливість та значущість такого багатоаспектного поняття, як інформаційна безпека. В ХХІ столітті вона стала фундаментом протистояння ворогу в гібридній війні, в якій основним інструментом зброї є безпосередньо інформація. З цього випливає думка, що саме інформація та її належна безпека є гарантом та умовним ланцюгом до перемоги нашої держави. Правова політика держави, в першу чергу, повинна гарантувати дотримання основних інформаційних прав і свобод людини. Вона є головною складовою для перемог на інформаційному фронті завдяки належному функціонуванню інституційної сфери.

Безпосередньо саме право є регулятором суспільних відносин в демократичних державах і повинно бути покладено в основу забезпечення інформаційної безпеки суспільства. Зокрема, варто зазначити, що реалізація права на життя безперечно пов'язана з правом на безпеку [1]. Сучасні технології, комунікативні системи, інтернет тощо складають підґрунтя засобів та шляхів посягання на інформаційну безпеку, а саме: в такий спосіб ворог без перешкод може отримувати інформацію про державну таємницю, агітувати суспільство, поширювати дезінформацію та створювати бар'єри для спотворення у світовому сприйнятті дійсності воєнного конфлікту, збройної агресії тощо. Саме сьогодні ми є свідками потужної інформаційної боротьби,

впливу інформації на нашу свідомість, мета якого – призвести до послаблення національної безпеки держави, морального духу та психологічного стану суспільства в цілому.

Проблематикою даного питання постає, в першу чергу, забезпечення основних прав і свобод українців, гарантування недоторканності громадянської визначеності та ідентичності нації, адже через інформаційні атаки, неправдиву інформацію, створення ботів, розповсюдження фейків тощо порушуються кордони нашого суспільства задля створення паніки та наведення страху в людей, а отже створюється небезпека посягання на цілісність держави. В таких умовах діяльність держави має спрямовуватись на активне реформування кримінально-правової політики та її нормативно-правової складової задля гарантування інформаційної безпеки, а відтак – ефективної діяльності державно-правових інституцій.

Отже метою тез є дослідження інформаційної безпеки як предмета кримінально-правової охорони та надання пропозицій щодо її регламентації у чинному КК України в умовах воєнного стану та майбутньому кримінальному законодавстві післявоєнної відбудови держави.

Аналіз чинного законодавства дає підстави для висновку, що задля ефективної охорони інформаційної безпеки, в першу чергу, слід надати точне поняття «інформаційної безпеки».

На законодавчому рівні воно визначено у ст. 13 Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 № 537-V таким чином: інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, за якого запобігають заподіянню шкоди через неповноту, невчасність і невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [2]. Водночас, наприклад, у Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII інформаційна безпека визнається одним із напрямів державної політики у сфері національної безпеки і оборони, проте основний зміст цієї категорії не розкривається [3].

Варто зазначити, що доцільне визначення інформаційної безпеки також надається в Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної

безпеки» від 28 грудня 2021 р. Зазначена Стратегія є гарним прикладом висвітлення загроз національній безпеці України в інформаційній сфері, стратегічних цілей та завдань, спрямованих на протидію таким загрозам, захисту прав осіб на інформацію та захисту персональних даних, які особливо є актуальними під час правового режиму воєнного стану [4].

На теперішній час, вагомою сходинкою щодо устаткування інформаційної безпеки становить рішення РНБО від 18.03.2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», в якому міститься базисне положення, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки [5].

З огляду на мету даних тез слід зазначити, що інформаційна безпека як предмет кримінально-правової охорони, на нашу думку, висвітлюється в фундаментальних дослідженнях різноманітних методів і способів розкриття, попередження та запобігання загроз для національної безпеки держави, її громадян в інформаційному аспекті та впровадження в кримінальному законодавстві нових ідей задля більш потужної та дієвої протидії правопорушенням у цій сфері. Адже інформаційна безпека має бути самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, що в свою чергу вимагає її зваженої, юридично визначеної та обґрунтованої регламентації в кримінальному законодавстві.

Адже варто наголосити на тому, що чинний КК України взагалі не містить такого родового об'єкта, як «інформаційна безпека», хоча ст. 17 Конституції України визначає інформаційну безпеку як найважливішу функцію держави та справу всього Українського народу [1]. Отже тому державно-правовим інституціям необхідно вирішити дану проблему та законодавчо висвітлити поняття інформаційної безпеки в КК України.

У зв'язку з цим, кримінально-правову охорону та регулювання інформаційних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови держави має забезпечити проект нового КК України, що розробляється в рамках реформування вітчизняного кримінального законодавства. Слід визначити, що поточна редакція проекту нового КК України виділяє кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки як окремих розділ, що свідчить про те, що ця сфера суспільних відносин є значущою та заслуговує виокремлення. Зміст розділу містить у собі значення термінів, висвітлення злочинів та проступків за дані правопорушення. Разом з цим, його аналіз показує, що, на наш погляд, в проекті варто надати визначення інформаційної

безпеки у переліку термінів, вжитих у цьому розділі, задля розкриття повної картини цього розділу правопорушень та його комплексного розуміння.

На нашу думку, влучними положеннями нового проекту КК України в розрізі регламентації нових положень щодо охорони інформації є стаття 7.7.10., яка передбачає, що злочином буде поширення неправдивої новини, а саме: особа, яка, будучи відповідальною за випуск новини, допустила до ефіру, тиражу або допису редакції в соціальній мережі завідомо неправдиву суспільно необхідну інформацію. Також запобіжне значення має стаття 7.7.7., яка вказує, що діяння стосовно інформації з обмеженим доступом є злочином у тому випадку, коли особа незаконно: 1) надала доступ до інформації з обмеженим доступом або 2) отримала доступ до інформації з обмеженим доступом шляхом подолання засобів захисту інформації [7].

А отже, чинному законодавству слід негайно зробити кроки в реформуванні наявних закріплених положень та подальшої їх регламентації для захисту інформаційної безпеки, і саме проєкт нового КК України є взірцем та прикладом для ефективних змін щодо кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки, особливо під час воєнного стану, адже ті положення, що зазначаються розробниками проєкту КК, влучно описують—правопорушення, які є дуже актуальними під час інформаційної війни. Відтак, основою дієвого захисту інформації є належно регламентована кримінальна відповідальність за його порушення та впровадження змін у чинний КК України на основі проєкту КК України. Адже передбачення окремого розділу, присвяченого охороні інформаційної безпеки, – це новий серйозний крок у розвитку кримінального права.

Важливу роль у кримінально-правовій площині відіграють зміни, які встановлюють чи посилюють відповідальність особи за неправомірні дії, пов'язані з інформаційною безпекою, наприклад, її поширення або використання, яке заборонено законом. Ці зміни стосуються безпосередньо захисту інформації від можливих заборонених технічних фіксувань дислокації або пересувань військових підрозділів, техніки в умовах воєнного стану, забороні поширювати певну інформацію, яка несе загрозу державі та громадянам з метою вчасного запобігання злочинним діям держави-агресора. Підтвердженням цього є встановлення законодавцем кримінальної відповідальності за незаконну фото- та відеозйомку переміщення Збройних Сил України та міжнародної військової допомоги під час воєнного стану [6].

З огляду на кримінально-правове регулювання інформаційної безпеки в умовах воєнного стану заслуговує на увагу внесення змін до КК України Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність” від 03.03.2022 року. У контексті даних тез ч. 3 ст. 111-1 “Колабораційна діяльність” КК України передбачає, що здійснення громадянином пропаганди у закладах освіти не залежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України – демонструє прояв протиправної пропаганди, що є одним із елементів порушення інформаційної безпеки [6]. Це висвітлюється в пропаганді війни, пропаганді неправдивої інформації, пропаганді культу жорстокості тощо. Це може знайти свій прояв у вигляді промов, виступів, агітації та публікації інформації в Інтернеті, що є прямою загрозою порушення національної безпеки держави. У зв'язку з цим, державна влада повинна вживати всіх заходів на законодавчому рівні для встановлення кримінальної відповідальності за будь-які прояви порушення інформаційної безпеки, адже дане явище розглядається не тільки в контексті безпеки України, але і безпеки усього сучасного світу.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що інформація – це одна із головних видів зброї, яка одним пострілом може вразити цілий всесвіт. Для ефективного функціонування, добробуту та цілісності демократичного суспільства в умовах правового режиму воєнного стану необхідно належним чином захищати інформацію. Саме комплексна та ефективна діяльність держави може сприяти позитивним вирішенням у цій сфері. Тому, на нашу думку, найголовнішим завданням сьогодення для нашої держави є розроблення і впровадження надійних та впливових інституцій, механізмів та їх нормативного регулювання, які будуть забезпечувати інформаційну безпеку, в першу чергу, держави та всіх громадян з дотриманням їх основних прав і свобод. Таким чином, основна діяльність владних інститутів повинна базуватися на створенні необхідних технічних систем та складових, бути впроваджена належно врегульована державна політика та дотримання правового аспекту узгодженості із законодавством України. Треба пам'ятати, що фундаментальна сила нашої держави міститься в демократичності нації, а отже це є основним постулатом для збереження нашої єдності, незалежності та захисту інформації.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.11.2022).
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/1> (дата звернення: 30.11.2022).
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
4. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» від 28 грудня 2021 р. №685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18.03.2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» : Указ Президента України від 19.03.2022 року № 152/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/152/2022> (дата звернення: 20.11.2022).
6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10> (дата звернення: 20.11.2022).
7. Положення Розділу 7.7 «Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки» проекту нового КК України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/29/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-29-09-2022.pdf> (дата звернення 29.11.2022).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 30.11.2022).

ДОМЕННЕ ІМ'Я ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ І БЕЗПОСЕРЕДНЬО ПРАВА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Суханов О.Д.,

аспірант 1-го року навчання

Національного авіаційного університету

Філінович В.В.,

к. ю. н., доцент кафедри цивільного права і процесу

Національного авіаційного університету

Згідно з частиною 1 статті 418 Цивільного кодексу України (далі по тексту – ЦКУ) право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом [1, ст. 418].

Об'єкти прав інтелектуальної власності визначає стаття 420 ЦКУ, згідно з положеннями частини 1 якої До об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [1, ст. 420].

Як бачимо, доменні ім'я не належать до об'єктів прав інтелектуальною власності відповідно до чинного законодавства, оскільки не входять до вичерпного переліку частини 1 статті 420 ЦКУ. Однак, задля розуміння доцільності прирівнення доменних імен до об'єктів прав інтелектуальної власності необхідно спочатку проаналізувати законодавче визначення поняття «доменне ім'я».

На нашу думку найвдаліше визначення поняття доменного імені міститься у Законі України № 1089-ІХ «Про електронні комунікації» відповідно до пункту 22 статті 2 якого, доменом є частина ієрархічного адресного простору всесвітньої мережі, що має унікальну назву (тобто доменне ім'я), ідентифікуючу її, а також обслуговується групою серверів доменних імен та підлягає централізованому адмініструванню [2, ст. 2].

В той же час, відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» доменне ім'я є іменем, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в мережі Інтернет [3, ст. 1].

Як відомо, сьогодні багато комерційних підприємств з метою власної індивідуалізації у всесвітній мережі Інтернет використовують власну, зареєстровану відповідно до профільного законодавства, назву як частину доменного імені власного веб сайту (<https://rozetka.com.ua/> <https://eldorado.ua> <https://www.mooyo.ua> <https://novaposhta.ua>). Тобто фактично, доменне ім'я виконує функції, що притаманні засобам індивідуалізації юридичних осіб, їх товарів та послуг, а втрата прав на доменне ім'я створює низьку проблем для підприємства.

Із набуттям комерційної значимості доменних імен для господарських підприємств з'явилася і проблема «кіберсквоттингу» («захоплення» доменних імен з метою отримання комерційної вигоди (незаконно)) [4, с. 73].

Отже доменні ім'я на сьогодні являються невід'ємною складовою індивідуалізації комерційних підприємств а також має своєрідне комерційне значення, що в свою чергу виявляє актуальну на сьогодні проблему визначення правового статусу доменних імен.

Варто також зазначити, що своєю постановою № 851 (від 21.10.2015 р.) Кабінет міністрів України також затвердив Вимоги до доменних імен державних органів в українському сегменті Інтернету [5], що дає підстави говорити про початок наступного етапу в розвитку українського законодавства в питанні доменних імен. Фактично, з прийняттям цієї постанови в національному законодавстві вперше отримала визнання україномовна доменна зона, оскільки передбачалося, що реєстрація доменних імен державних органів може здійснюватися у зоні.УКР.

Однак чинним законодавством України не передбачено який саме спосіб захисту має бути застосований в справі про порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку в доменному імені, що свідчить про нагальну необхідність (враховуючи той факт, що у XXI сторіччі майже кожне підприємство задля презентації власних товарів та послуг для потенційного клієнта (покупця) використовує всесвітню мережу Інтернет) вдосконалення українського законодавства в частині визначення місця доменних імен в системі об'єктів прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 серпня 2020 р. № 40–44. Відомості Верховної Ради України. 2003. Ст. 356 (Із змінами);
 2. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
 3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>;
 4. Пекар А. Удосконалення правового регулювання захисту доменного імені як похідного засобу індивідуалізації. Наукові дебати та перспективні орієнтації наукового розвитку: збірник наукових праць «ЛОГОΣ» з матеріалами I міжнародної науково-практичної конференції (т. 2), Париж, 5 лютого 2021 р. С. 73- 75;
- Деякі питання використання доменних імен державними органами в українському сегменті Інтернету: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 851. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-2015-п>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Машиніна П.О.,

студентка 2-го курсу ФІОТ КПІ ім.Ігоря Сікорського

Бежевець А.М.,

старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права ФСП
КПІ ім.Ігоря Сікорського

Забезпечення інформаційної безпеки України та її національних інтересів у сфері інформаційної безпеки передбачає розробку нормативно-правової системи відносин у цій сфері, вжиття заходів протидії загрозам цим інтересам, упорядкування відповідного правотворчого процесу.

В сучасних умовах всі сфери життя та суспільної діяльності потребують інформаційного забезпечення. Під час військової агресії рф проти України окремого значення набувають питання інформаційної безпеки. Особливу увагу слід звернути на законодавчі вимоги щодо інформаційної безпеки.

Стаття 17 Конституції України визначає, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні

військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [4].

Згідно з нормами ст. 17 Конституції захист інформаційної безпеки визначається однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу. Інформація, що збирається, тиражується, аналізується, перетворюється на знання, формалізується у вигляді нормативно-правових актів і впливає на процес прийняття управлінських рішень. Та й самі управлінські рішення передаються у формі інформації. [1].

Саме тому правильне регулювання інформаційної сфери є невід'ємною складовою системи управління держави, оскільки інформаційна безпека є складовим елементом національної (державної) безпеки.

Систематизація та кодифікація інформаційного законодавства є одним із найбільш оптимальних шляхів регулювання в цій сфері.

Систематизація законодавства – це діяльність зі спрощення чинних правових актів у єдину узгоджену систему, з метою забезпечення ефективного правового регулювання [2]. Це може бути досягнуто чотирма способами: облік; інкорпорація; кодифікація; консолідація.

Облік це збирання, фіксація та зберігання нормативно-правових актів, підтримання їх в актуальному стані з урахуванням усіх змін і доповнень, створення спеціальних систем їх накопичення та пошуку.

Інкорпорація це сукупність чинних нормативно-правових актів вноситься до збірника за певними критеріями (хронологічний порядок, тематика тощо) без зміни його змісту.

Кодифікація це упорядкування правових норм, що супроводжується переробкою змісту, скасуванням одних правових норм і прийняттям інших правових норм, що можливе лише в процесі законодавчого процесу. У результаті кодифікації буде оприлюднено єдиний, логічно та юридично закінчений нормативно-правовий акт. Тому кодифікація завжди має офіційний характер і може бути здійснена лише законодавчою владою [3].

Консолідація це систематизація, коли кілька моделей поведінки об'єднуються в новий протокол (акт). У процесі інтеграції законодавець створює новий нормативно-правовий акт, який повністю замінює попередній нормативно-правовий акт, у нього вливаються всі нормативні положення раніше прийнятого акта без змін, як правило, з редакційними виправленнями: усунення суперечності, повторення тощо.

Також варто звернути увагу на організаційно-правові аспекти забезпечення інформаційної безпеки на підприємствах. В цьому випадку кожен суб'єкт вирішує специфічні для даного підприємства завдання з урахуванням особливостей його діяльності, документообігу на підприємстві, обсягів документації, інформації, баз даних тощо.

У великих підприємствах з великим об'ємом документів захищеність інформації досягається за рахунок формування самостійних потоків і додаткового дроблення їх на ізольовані потоки у відповідності з рівнем конфіденційності документів, що переміщуються; використання централізованої системи обробки і зберігання конфіденційної інформації, ізольованої від інших систем; організації самостійного підрозділу збереження конфіденційної документації або аналогічного підрозділу, що входить до складу служби безпеки підприємства.

На підприємствах з невеликим штатом співробітників та об'ємом опрацьованих документів (наприклад, в малому бізнесі), також у структурах, де велика кількість документів є конфіденційними (наприклад, у банках, страхових компаніях), конфіденційні документи можуть бути не відокремлені від загального документообігу та оброблені в рамках єдиної технічної системи.

В обговоренні інформаційної безпеки не можна уникнути теми військової агресії російської федерації проти України та її негативних наслідків для інформаційної безпеки держави та суспільства.

З початку повномасштабної війни (24 лютого 2022 року) система інформаційної безпеки України піддається хакерським атакам, спробам збою систем та викрадення секретної інформації росіянами. В Україні з початку війни знищено понад 35 роботоферм і локалізовано 3,5 тисячі кібератак. Крім того, за дев'ять місяців війни було здійснено понад 1,2 мільйона кібератак на енергетичну інфраструктуру. Через високий рівень кіберзахисту української енергетики РФ не вдалося досягти поставлених цілей [5].

Війна з поєднанням в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму, кібервійни, торгових війн, патентних війн, реваншистських рухів, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, військових навчань, переселення, узурпації, вплив на громадську думку, злочинні акти цензури тощо називається гібридною війною, адже збройний фактор є тільки однією із складових, велику роль відіграє саме інформаційна складова, де шляхом розпалювання протиріч досягаються певні цілі без застосування реальної зброї [6].

Одним з методів забезпечення інформаційної безпеки в такій ситуації є метод розвитку. Тобто треба розуміти, що система безпеки не ідеальна, і з кожною спробою інформаційної атаки чи якоїсь іншої загрози необхідно ретельно аналізувати слабкі сторони системи, покращувати її складові.

Ще одним важливим методом забезпечення інформаційної безпеки є метод критичних сценаріїв. Тобто метод, в якому з самого початку розглядаються всі можливі найгірші ситуації, в яких противник виводить з ладу (паралізує) систему, щоб прорахувати як вчинити в такому випадку з мінімальними втратами інформації.

Підводячи підсумок, підставно стверджувати, що зараз інформація є справжньою потужною зброєю, тому дуже важливо мати механізм захисту інформаційної безпеки як країни в цілому, так і окремої компанії. Під час цієї гібридної війни Україна переживає момент істини, шукає. Саме тому нашій країні потрібні реальні реформи та розвиток сфери інформаційної безпеки, що вже відбувається. При цьому національна інформаційна політика має враховувати специфіку різних категорій бізнесу та груп людей, які зазнають інформаційно-психологічного впливу різної інтенсивності та вміти по-різному на них реагувати та протидіяти.

Список використаних джерел

1. Норчук Ю.В. Правові аспекти інформаційної безпеки в Україні. URL: <https://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/suchasna-viyna-gumanitarniy-aspekt/26.pdf> (дата звернення 03.12.2022)
2. Систематизація законодавства // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін. 2017. Т. 3 : Загальна теорія права. С. 718.
3. Кодифікація законодавства і створення зводу законів URL: https://pidru4niki.com/70678/pravo/kodifikatsiya_zakonodavstva_stvorenniya_zvodu_zakoniv (дата звернення 03.12.2022)
4. Конституція України [розділ 1, стаття 17] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 01.12.2022)
5. Укрінформ: З початку війни на енергосектор спрямували понад 1,2 мільйона кібератак URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3619189-z-pocatku-vijni-na-energosektor-bulo-spravmovano-ponad-12-miljona-kiberatak.html> (дата звернення 01.12.2022)

6. Війна «гібридна» — в кн.: Політологічний енциклопедичний словник (уклад.: Л. Герасіна, В. Погрібна та ін.; за ред. проф. М. П. Требіна) — Харків: вид-во «Право», 2015. — 816 с.

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ГРОМАДЯН ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Самчинська О.А.,

аспірантка, викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

У сучасних умовах дезінформація та деструктивна пропаганда стали одними з головних викликів та гібридних загроз для усього демократичного світу. Фейки, маніпуляції та інші види інформаційно-психологічного впливу сьогодні активно використовуються для створення та поширення панічних настроїв серед населення, дестабілізації громадського порядку, підриву репутації та довіри до державних інституцій та демократичного режиму як такого. Зазначене беззаперечно негативно впливає та гальмує розвиток суспільства та держави.

Саме тому питання протидії деструктивним інформаційним впливам стали невід'ємною частиною порядку денного не лише окремих держав, а й міжнародних об'єднань, зокрема Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу. Для нашої держави боротьба з зазначеними явищами є особливо актуальною, адже для України деструктивна пропаганда та дезінформація – це не лише загроза для демократичного режиму, а й національної безпеки.

У той же час, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій має не лише позитивні наслідки, а й сприяє вдосконаленню інструментів та збільшенню шляхів поширення дезінформації, маніпуляцій та фейків. Саме тому боротьба з цими явищами – досить складне завдання, яке потребує комплексного підходу і полягає не лише у нормативно-правовому врегулюванні, блокуванні контенту та встановленні відповідальності за поширення недостовірної та шкідливої інформації. Важливим напрямом протидії є формування стійкості громадян до дезінформації. Зазначене, в свою

чергу, є практично неможливим без досягнення високого рівня медіаграмотності, критичного мислення та правової культури населення. Саме роль останньої є предметом розгляду даної роботи.

Правова культура громадян та, зокрема, така її складова як правова свідомість, завжди відігравали важливу роль у розвитку та функціонуванні правової системи держави, були її невід'ємним елементом, виступали індикатором її ефективності та рівня розвитку громадянського суспільства.

Під правовою культурою особи розуміють ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особи (зумовлені правовою культурою суспільства), які забезпечують її правомірну діяльність [1]. Також її визначають як властивість, що характеризується загальною повагою до права, достатнім знанням змісту його норм і умінням їх виконувати [2].

Це поняття включає в себе:

- знання нормативно-правових актів та норм права;
- розуміння та переконаність у необхідності та соціальній корисності законів та підзаконних нормативно-правових актів;
- уміння використовувати правові інструменти та діяти відповідно до встановлених законом правил поведінки [1].

Г. Попадинець зазначає, що правова культура особи складається з правової свідомості, правових знань, правових переконань, правової поведінки, діяльності з реалізації норм права, правових почуттів та передбачає її соціально-правову активність та нетерпимість до протиправної діяльності [2].

Правова свідомість є частиною правової культури та виявляє ставлення особистості та суспільства до права та законності [3].

Основним інструментом правового врегулювання є прийняття нормативно-правових актів. Тому розуміння того, як працює право, необхідності встановлення конкретних норм та механізму їх реалізації є визначальним фактором, який впливає на ставлення громадян до нормотворчої діяльності. Що в свою чергу є однією з умов її ефективності.

Водночас, саме прийняття нормативно-правових актів, особливо в рамках євроінтеграційного процесу, досить часто стає предметом дезінформації, яка спрямована на розкол суспільної думки та підрив довіри до державних інституцій. Враховуючи той факт, що Україна давно обрала європейський напрям розвитку, такі деструктивні інформаційні впливи гальмують та перешкоджають його здійсненню.

Як приклад розглянемо хвилю дезінформаційних дописів, предметом якої став законопроект № 4142 «Про систему громадського здоров'я». Так, після подання зазначеного документу на розгляд до парламенту, в мережі розпочалася справжня інформаційна кампанія, яка включала низку фейків, серед яких виділимо наступні:

- у разі прийняття цього законодавчого документу буде узаконена примусова вакцинація громадян України;

- недотримання вимог щодо проведення щеплень стане підставою для того, щоб забрати дітей у батьків, а у майбутньому взагалі дозволить позбавити їх батьківських прав;

- Кабінет Міністрів України буде уповноважений конфіскувати майно невакцинованої людини;

- громадян, які відмовляться проходити обов'язкові медогляди будуть притягувати до кримінальної відповідальності.

Це лише частина меседжів, які стрімко поширювалися в соціальних мережах та на онлайн-платформах разом із закликами виходити на протести з метою не допустити «узаконення геноциду українського народу».

Разом з цим, 19 січня 2021 року на офіційному порталі Президента України була оприлюднена петиція №22/111932-еп у якій фактично повторювалися зазначені вище ідеї та метою якої було не допустити прийняття зазначеного законопроекту [4].

Звичайно такі «звинувачення» не підкріплювалися реальними фактами та були спростовані, зокрема відомими українськими фактчекінговими організаціями StopFake та VoxCheck.

Незважаючи на те, що петиція набрала лише 622 із 25 000 необхідних голосів, а заклики до мітингів підтримали відносно невелика кількість людей, хвиля дезінформаційних та маніпулятивних постів, яка охопила український сегмент соціальних мереж була дійсно масштабною.

У той же час, ці фейки не знайшли б підтримки серед населення та не набули такого широкого поширення у разі знання та розуміння громадянами основних правових аспектів процедури позбавлення батьківських прав, зокрема обмеженості підстав для її порушення та складності самого процесу, умов та підстав притягнення до кримінальної відповідальності, процедури конфіскації майна та випадків, у яких вона може застосовуватися. Або ж просто ознайомлення зі змістом обговорюваного документу, що дозволило б особисто

переконатися у відсутності у ньому «шокуючих» положень, інформація про які так стрімко поширювалися.

Враховуючи зазначене вище, можна підсумувати, що сьогодні дезінформація стала справжнім викликом для усього демократичного світу. Вона підриває довіру до державних та правових інституцій, провокує та загострює конфлікти в суспільстві та є перешкодою розвитку правової системи та держави загалом.

Не викликає сумніву той факт, що підхід до протидії такому деструктивному впливу повинен бути комплексним. Тому важливим елементом та напрямом у цій діяльності є формування стійкості населення до дезінформації, яка, в свою чергу, не може бути досягнута без високого рівня правової культури та свідомості громадян.

Список використаних джерел

1. Трофименко Н.С. Деякі аспекти співвідношення загальної та правової культури. Проблеми законотворчого процесу в Україні: шляхи вирішення та перспективи розвитку: Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та юристів: зб. праць, м. Дніпропетровськ. 25 квітня. 2014 р. С. 7-11. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/147607?locale-attribute=de>

2. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки.* 2014. № 782. С. 123–128. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/24572>.

3. Павлишин О.В. Правова культура як показник рівня розвитку системи юридичної освіти (семіотико-правовий аспект). *Юридична психологія та педагогіка.* 2013. № 2. С. 82-93. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4449>.

4. Офіційне інтернет-представництво Президента України станом на 30.11.2022. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/111932> .

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕСЕНДЖЕРІВ ЯК НОВОЇ ФОРМИ ЗМІ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стрельбицький М.П.,

д.ю.н., професор, ННІ ІБ СК НА СБ України

Гринь М.Д.,

студент 2-го магістратури
ННІ ІБ СК НА СБ України

Український законодавець характеризує сучасний розвиток інформаційного середовища в Україні – як один із пріоритетних напрямків. З метою підвищення національної конкурентоздатності та розвитку інформаційних технологій в суспільстві – держава акцентує увагу на розвитку інформаційного середовища. В той же час, нормативно-правові акти України регулюють діяльність ЗМІ частково, визначаючи лише окремі форми поширення масової інформації[1-7]. Усвідомлення важливості регулювання інтернет-площини є необхідним елементом формування сучасного інформаційного середовища. Оскільки на відміну від нормативно-правових актів України, інтернет не має кордонів та дозволяє поширювати інформацію швидко, масово, цілеспрямовано. Сьогодні є безліч варіантів донесення інформації масово, але правове регулювання відбувається далеко не у кожному випадку. Такий стан речей становить загрозу для суспільства та держави, оскільки формує не врегульовані аспекти суспільної життєдіяльності, що можуть призводити до різних негативних наслідків, особливо в контексті російсько-української війни.

В межах даного дослідження варто відобразити можливість месенджерів до формування засобів масової інформації. Наприклад, в застосунку Telegram можна створювати групи до 200 000 учасників та канали з необмеженою кількістю осіб. Це ж стосується й інших застосунків, таких як Viber, Twitter, Instagram, Tik-Tok, тощо. Саме тут і можна проаналізувати першу ознаку характерну ЗМІ, що інформація може бути донесена до необмеженої кількості осіб. Важливим є також, що обмежується кількість безпосередніх учасників групи, але можливість пересилання повідомлень та створення будь-якої кількості груп та каналів робить месенджери та інші форми соціальних медіа одними з найбільш швидко реагуючих ЗМІ. З одного боку, це позитивний елемент задля поширення достовірної інформації та реакції суспільства на певні

події. З іншого боку це ідеальне середовище для комунікації злочинців різного спрямування, поширення ідеології деструктивного характеру, формування системи впливу на свідомість великої аудиторії месенджеру. Це яскраво відобразилося не лише в процесі підготовки російської федерації до війни та формування в Україні проросійського інформаційного фронту, але і в ході повномасштабного зіткнення від 24 лютого 2022 року. Держава-агресор і сьогодні використовує, значну за обсягом аудиторії мережу інформаційних ресурсів, які негативно впливають на інформаційний спротив України.

І найголовніше, це те що організація каналу або відповідної групи не потребує державної реєстрації або будь-якої акредитації. Тобто, майже будь-хто може використовувати месенджер для будь-яких цілей і це буде стримуватися лише внутрішньою службою безпеки певного застосунку. Враховуючи, що вони не мають меж, то і регулювання в межах месенджеру визиває певні сумніви, зокрема як процедурно так і в контексті реальної ефективності. Використання та поширення інформації також може відбуватися не з метою нанесення цілеспрямованої та конкретної шкоди, а і з метою дестабілізації суспільства через поширення проросійських наративів. Прикладом може слугувати розхитування політичної ситуації в Україні шляхом використання месенджерів російською федерацією та її агентурними напрацюваннями [8]. Зокрема, держава-агресор використовує месенджери через швидкість реакції на інформацію його користувачів, що значно зменшує їх рівень критичного мислення, а тому використання пропаганди є доволі ефективним. Управління месенджером через агентів інформаційного впливу мало не лише сприяти швидкому захопленню України завдяки поширенню панічних настроїв всередині українського суспільства в перші дні війни, але і сприяти подальшому розвитку процесів інформаційної експансії. А тому, визначаючи всі можливості месенджерів, кількість та динаміку формування аудиторії, можливості щодо поширення інформації будь-якого типу, відсутність державної реєстрації та регламентації – вони стають не лише зручним застосунком для користування пересічними громадянами, але і зброєю у інформаційному середовищі. З метою недопущення деструктивного використання месенджерів та соціальних медіа, таких як: Telegram, Viber, Instagram, тощо – необхідно створити ефективну систему правового регулювання діяльності месенджерів як однієї із новітніх форм ЗМІ. Правове регулювання в Україні повинно базуватися на особливостях поширення сучасних світових тенденцій та потребі регулювання діяльності ЗМІ. Тобто, варто сформулювати спеціальний закон або правову норму що буде

визначати характерні ознаки впливу сучасних технологій на розвиток та видозміну ЗМІ. За таких умов, майбутнє законодавство повинно враховувати не лише конкретні форми вираження діяльності ЗМІ (як наприклад, друкований спосіб чи діяльність інтернет-видань), але і визначати сутність та зміст такої діяльності. Також враховуючи стрімку динаміку розвитку інформаційного середовища – стає очевидним, що право не може своєчасно та адекватно регулювати конкретні інформаційні відносини, тому законодавча діяльність повинна першочергово формувати уявлення про зміст та сутність явищ та тенденцій. І вже згодом адаптувати ті чи інші форми результатів технологічно-інформаційного розвитку до правової системи та середовища правового регулювання.

Таким чином, сучасне інформаційне середовище є динамічним і тому, держава має впроваджувати відповідні механізми не лише реагування, але і прогнозування змін. За умови відсутності проактивної позиції щодо правового забезпечення діяльності всіх ресурсів з ознаками ЗМІ – можна втратити контроль над інформаційною складовою діяльності суспільства, що неодмінно зменшить рівень захищеності як держави, так і всіх її громадян. Надзвичайно небезпечним це стає при врахуванні рівня інформаційного тиску з боку російської федерації та проблем, які виникають в ході протидії інформаційній агресії. Наразі в Україні розглядається законопроект «Про медіа», який визначає більш прогресивні умови діяльності різних типів та форм медіа в інформаційному просторі[5]. Тобто можна побачити значний прогрес у порівнянні з чинним законодавством, але законодавець все одно прив'язується до визначення «медіа», яким намагається охопити всі інформаційні ресурси. Також в цьому законопроекті зазначається можливість реєстрації суб'єктів онлайн-медіа, а тому особи які володіють інформаційним онлайн-ресурсом з ознаками ЗМІ можуть і не реєструватися в якості окремого суб'єкту у сфері онлайн – медіа. Теж саме стосується і іноземних інформаційних ресурсів, правове регулювання яких чітко не передбачено ні чинним законодавством, ні законопроектом «Про медіа». За таких обставин, правове регулювання онлайн-ресурсів або площадок з ознаками ЗМІ в межах загального закону про медіа, зокрема месенджерів–не є можливим через різну специфіку діяльності варіацій ЗМІ та ресурсів з ознаками ЗМІ. Сучасна динаміка розвитку інформаційних технологій потребує обов'язкового виокремлення інформаційних ресурсів з ознаками ЗМІ та всіх інших можливостей передачі масової інформації через мережу Інтернет в окремий і спеціальний закон. Запровадження окремого

закону дозволить регулювати не лише діяльність месенджерів як інформаційного ресурсу, але і поглибити механізми регулювання і реалізації юридичної відповідальності для інших ресурсів, які мають ознаки ЗМІ, проте не можуть бути врегульовані через застарілі механізми чинного законодавства в сфері інформаційних відносин.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення 21.10.2022)

2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 21.10.2022)

3. Закон України «Про інформацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 21.10.2022)

4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення 21.10.2022)

5. Проект закону Про медіа. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353 (дата звернення 21.10.2022)

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

7. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення 21.10.2022)

8. Офіційний сайт Служби Безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua> (дата звернення 21.10.2022)

ДОСВІД КРАЇН ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ФЕЙКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Тарасюк Т.О.,

студент 3 курсу, ІО-03 ФІОТ, КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Тихонюк О.В.,

ст.викладач кафедри інформаційного,

господарського та адміністративного права ФСП,

КПІ ім. Ігоря Сікорського

Розвиток технологій це завжди про локальні та глобальні зміни. Важко передбачити, яким стане той чи інший стартап з часом, які зміни спричинить винайдення чогось нового. Але завжди ці зміни у собі несуть можливості та ризики. Гарно це проілюструвати може відома нам усім соціальна мережа Facebook. Навряд чи її засновник Марк Цукерберг уявляв собі, що інноваційна ідея, яка, на його думку, мала об'єднати людей, перетвориться на середовище виникнення та поширення фейків і маніпуляцій [1].

Сучасне правове поле не завжди вміло вчасно реагувати на проблеми, які виникають при впровадженні тих чи інших технологій. Не рідко саме через це технологічні компанії змушені обирати стратегію стримування, суть якої лежить в тому, щоб відмовлятися від розробки власних технологій. Є й інший спосіб – через закони, які допомагатимуть регулюють їх застосування.

Ще до повномасштабної війни в Україні проблеми з фейками існували, а за останній рік ця проблема лише загострилась через Facebook та інші соціальні платформи, незважаючи на блокування росією продуктів Meta [2]. Крім того, технологічні гіганти зловживають тим, що вони є монополістами і активно застосовують свої можливості для боротьби з конкурентами. Але

спостерігаються зрушення в правовому полі стосовно поширення дезінформації. Так, на початку липня 2022 року Європейський Союз ухвалив два дуже важливі закони для регулювання ринку цифрових послуг: 1) Закон про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA) - захищає права одержувачів цих послуг, 2) Закон про цифрові ринки (Digital Markets Act, DMA) - спрямований на створення рівних і прозорих умов гри в технологічному секторі [1].

Вони обидва включають у собі правила діяльності технологічних компаній на ринку ЄС і регулюють надання інтернет-послуг у країнах ЄС. Важливо зазначити, що ці закони є першими проявами в законодавстві тих

законів, що разом регулюють діяльність технологічних компаній і при цьому беруть до уваги їхні особливості та вплив на суспільство.

Якщо говорити про суть цих обидвох законів, то вона включає положення, що мають на меті боротися з технологічними компаніями, які є монополістами у своїх сегментах ринку. Крім того, ці Закони покликані нівелювати поширенням фейків, пропаганди та незаконного контенту. Таким чином, глобальна візія зазначених нами Законів полягає в тому, щоб створити безпечний простір в інтернеті і при цьому проводити антимонопольну політику.

Важливо, що ці Закони діють на всі компанії, які займаються цифровими послугами на ринку ЄС – від реєстраторів доменів, хостинг- провайдерів та онлайн-магазинів до соціальних мереж, сервісів бронювання, відеохостингу, хмарних провайдерів, платформ обміну.

Закон також зобов'язує ІТ-компаній надавати такі послуги, які будуть стандартизовані та зрозумілими й однаковими для всіх. Також ІТ-компанії зобов'язуються бути прозорими та підзвітними і співпрацювали з національними органами влади, щоб своєчасно реагувати на запити правоохоронних органів. До прикладу, у випадках коли потрібно, то надавати дані про кримінальні правопорушення.

Чому це важливо? Це фіксується на законодавчому рівні і обмежує розповсюдження фейків, а також вимагає своєчасного реагування соціальних служб. Ці положення зобов'язують компанії вдосконалити існуючі системи модерації контенту на більш жорсткі.

Крім того, важливо зазначити, що положення Закону про цифрові послуги, які пов'язані з рекламою та ринками рекомендацій, підсилять боротьбу з підробками. Яскравим прикладом є лімітування таргетованої реклами на базі політичних схильностей. Воно зведе до мінімуму проведення рекламних кампаній для прихильників певної політичної партії. За таким самим принципом унеможливлення таргетування реклами за расою чи статтю відміняє будь-який шанс націлювання певних груп одна на одну. Крім того, пересічний користувач отримує право на відмову від відстеження. Це у свою чергу обмежує охоплення аудиторії рекламодавців, зацікавлених у політичній або маніпулятивній рекламі.

Прозорість алгоритмів рекомендацій і право їх відхиляти теж є значним кроком вперед проти тих, хто використовує дані користувачів у небезпечних та маніпулятивних цілях. Не можна не зазначати й інший важливий аспект нових Законів: закон про цифрові послуги вимагатиме від учасників ринку розкривати,

як компанії борються з пропагандою та дезінформацією та обмежувати поширення такого контенту.

На створення цих Законів значним чином вплинула війна в Україні та розповсюдження російської пропаганди на цифрових платформах. Саме тому було запропоновано створити особливу функцію, яка надає можливість створювати надзвичайний стан у соціальних мережах, пошукових системах та інтернет-магазинах. Цей «кризовий механізм» є безпрецедентним положенням нових «цифрових» законів. Останні роки стали приводом для створення такого кризового механізму, бо Європа за останній час пережила і переживає щонайменше дві кризи – пандемію коронавірусу та війну в Україні. А це у свою чергу йде плі-о-пліч з

поширенням фейків. Власне тому нові реалії вимагають нових реакцій та підходів до регулювання соціальних платформ.

Наприклад, Хенна Віркунен, член Європейського парламенту від Фінляндії, вважає, що «коли виникає криза, наприклад, загроза громадській безпеці чи здоров'ю, Європейська комісія може вимагати від великих соціальних платформ обмежити розповсюдження контенту» [3]. Такої ж думки і євродепутат Тьеррі Бретон, адже «Кожен національний орган влади зможе вимагати видалення незаконного контенту з соціальних платформ» [4].

Важливо розуміти, що до цих пір європейські країни не мали чітких положень, що надавали державним органам втручатися в політику платформ, коли ЄС стикається з загрозами громадському здоров'ю чи безпеці. З останніх яскравих прикладів, що демонстрували неспроможність органів влади вплинути на потік фейків, є той факт, що коли законодавці ЄС мали намір обмежити російські пропагандистські видання, такі як Sputnik і RT, вони поклалися на режим санкцій і готовність платформ співпрацювати. Однак у ЄС не мали законодавчого механізму для цього.

Як фундамент обох нових законів є намір створення безпечного, безпечного та конкурентного середовища. Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн стверджує, що ці два закони дозволяють «оновити основні правила для всіх онлайн-сервісів в ЄС»[3]. Це надає гарантії, що інтернет- середовище буде безпечним простором, захищаючи свободу слова та можливості для цифрового бізнесу. Крім того, президентка Єврокомісії назвала самі закони «першою у світі спробою цифрового регулювання». Виконавчий віце-президент Європейської комісії Маргрете Вестагер, зазначив, що цифрові послуги гарантують, що те, що є незаконним офлайн, також вважається незаконним

онлайн [2].

Необхідність цих Законів є не лише в спробі подолати такі давні проблеми цифрового простору, як монополія техногігантів. Ці два документи чи не вперше в законодавчому середовищі оцінюють вплив соціальних служб і суспільства та національної безпеки та пропонують механізми протидії цьому впливу в кризових ситуаціях. Чи будуть ці прийняті Закони ефективними ми зможемо побачити з часом. Ми також не знаємо чи можливо вони перетворяться на напів декларативні речі на зразок GDPR – європейського регламенту про захист персональних даних. Проте, вже сама спроба створення чіткого механізму боротьби з феками є надзвичайно важливою. А для України важливо розуміти законодавство та вчитися досвіду європейських країн, адже незабаром ми можемо стати частиною ЄС.

Список використаних джерел:

1. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Закон про цифрові послуги ЄС – під регулювання потрапляють цифрові ринки і соцмережі. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. 2022. URL: <https://www.nrada.gov.ua/zakon-pro-tsyfrovi-poslugy-yes-pid-regulyuvannya-potraplyayut-tsyfrovi-rynky-sotsmerezhi/>
2. Закон ЄС про цифрові ринки: як він вплине на простих людей. 2022. URL: <https://techno.bigmir.net/ua/technology/6906226-zakon-es-o-tsifrovykh-rynkakh-kak-on-povliyaet-na-prostykh-lyudej>
3. ЄС погодив нові правила для Facebook, Google і Twitter щодо контенту // ДЕКТОР МЕДІА. 2022. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/29387/2022-04-25-ies-pogodyv-novi-pravya-dlya-facebook-google-i-twitter-shchodo-kontentu/>
4. Які зміни несе DSA для модератії контенту на онлайн-платформах? // EU4Society. 2022. URL: <https://dslua.org/publications/zminy-moderatsii-kontentu/>

ПРОБЛЕМНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІСЛЯВОЄННОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ.

Фурашев В.М.,

доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП

КПІ ім. Ігоря Сікорського,

перший заступник директора з наукової роботи

ДНУ ІБП НАПрН України

к.т.н., с.н.с.

Події, які відбулися та продовжують, на жаль, відбуватися підтверджують що:

- основою постіндустріального суспільства будуть знання та високоінтелектуальні засоби виробництва, в тому числі і воєнної сфери. До речі, агресія Росії проти України наглядним чином це продемонструвала. Війна в Україні ведеться не між двома країнами, а між минулим та майбутнім, між відсталими та сучасними воєнними засобами і технологіями;

- побудова постіндустріального суспільства суттєво, можна сказати, докорінним чином змінить як суспільні, та і міжнародні відносини на усіх рівнях. Положення людини у суспільстві буде визначатися, в першу чергу, не наявністю диплома про освіту, не застосуванням “корисних знайомств” та “телефонного права” і т.п., а реальною цінністю, корисністю в системі складових забезпечення життєдіяльності та розвитку суспільства;

- майбутнє людства пов'язане з кіберпростором, його розвитком та поширенням. Вже зараз очевидно, що сучасна соціалізація людини досить значною мірою пов'язана з кіберпростором та його складовими. Вже зараз можна говорити “боротьбу” природної соціалізації індивідуума з кіберсоціалізацією, причому з кожним поколінням кіберсоціалізація “відвойовує” все нові позиції. Кіберсоціалізація є одним зі спонукальних факторів процесів трансформації суспільних відносин;

- неповноту оцінки ролі інформації та, головне, неповноти, правової неоднозначності та скоординованості правил поведіння з інформацією, особливо у перші місяці військових дій, що напряду відобразилося на

реальному стані забезпеченості інформаційної безпеки під час ведення воєнних дій.

Ще багато підтверджень та прикладів можна наводити, але головне не це. Головним є не помилки, недоробки. Головним є усвідомлення та бажання їх усунення.

Майже всі стратегічні документи, які стосуються питань забезпечення максимально безпечового існування та розвитку держави і суспільства, та які були прийняті упродовж останніх 3-х - 5-ти років відмічають необхідність упорядкування та розвитку нормативно-правового регулювання в інформаційній сфері.

До речі, дані питання постійно розглядалися на різних державних рівнях прийняття рішень, починаючи з 1992 року. Приймалися відповідні рішення, які з часом “забувалися” або формально “виконувалися”.

Але час та розвиток держави і суспільства не можливо зупинити. Нові досягнення науково-технічного прогресу та їх впровадження, виникнення нових суспільних і соціальних відносин, а також зміни у міждержавних стосунках вимагають їх правового регулювання, в тому числі і в інформаційній сфері.

Не можливо стверджувати, що реагування на національному рівні не відбувається. Відбувається, але шляхом внесення змін у чинні нормативно-правові акти або шляхом розробки та впровадження нових по вже “сталій” схемі організації нормативно-правової бази в інформаційній сфері, що ще більше негативно впливає на питання оцінювання ступеня повноти, правової однозначності, трактування та скоординованості правил поведінки з інформацією.

Чому так відбувається?

Для продовження витоків вищевикладеного необхідно звернути увагу на те, що на даний час діє галузевий поділ системи національного права, який передбачає наявність 3-х видів:

✓ фундаментальні (профілювальні) галузі права, які утворюють юридичну основу та обов'язкову частину системи права, є «юридично первісні», які утворюють правовий матеріал, що використовується при формуванні інших галузей права. “Традиційно” до таких віднесені конституційне право, цивільне право, адміністративне право, кримінальне право, цивільно-процесуальне право, кримінально-процесуальне право.

✓ спеціальні галузі права: правові режими пристосовані до особливих сфер життя суспільства до яких наразі віднесені трудове, земельне та сімейне право.

✓ комплексні галузі права: сполучення різнорідних інститутів фундаментальних та спеціальних галузей права. До них належать господарське право, морське право, фінансове право, екологічне право.

Що найцікавіше — є наукова спеціальність “Інформаційне право” (12.00.07), а галузі “Інформаційне право” - немає.

За логікою правової системи питання правового регулювання процесів та відносин, які виникають у частині поводження з інформацією на всіх стадіях її життєвого циклу (створення, збереження, обробка, розповсюдження та знищення) є виключно прерогативою саме інформаційного права. Саме інформаційне право повинно бути, свого роду, “конституцією” для всіх галузей права у частині формування та використання контентної складової інформаційного простору, незалежно від платформи його походження та розташування — природного або штучного (кібернетичного).

Також, ні для кого вже не є новиною або відкриттям, що інформаційна безпека є невід’ємною складовою саме інформаційного права, а кібербезпека, в частині поводження з інформацією на всіх стадіях її життєвого циклу, невід’ємною складовою інформаційної безпеки.

З урахуванням вищенаведеного, набутого досвіду під час російської агресії, тенденцій подальшого розвитку світового суспільства та власного досвіду можна висловити наступне:

1. Настав час удосконалення галузевого поділу системи національного права з урахуванням ролі та місця у сучасних та майбутніх умовах та обставинах. Рано чи пізно це питання все одне прийдеться вирішувати.

2. Рівень ефективності інформаційної безпеки, кібербезпеки, у доволі багато в чому, залежить від рівня дотримання принципів правотворчої діяльності, а також від ефективності правозастосовної та правоохоронної діяльності.

СЕКЦІЯ 2
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА
ФІНАНСОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО
РЕЖИМУ, ЩО ВВОДИТЬСЯ У РАЗІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ
БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Адамовська В.С.,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку,
оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізького національного університету

Міщук Є.В.,

к.е.н., доцент кафедри обліку,
оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізького національного університету

Паученко Г.В.,

студент магістратури
Криворізького національного університету

Україна потерпає від озброєної агресії зі сторони російської федерації. В країні введено військовий стан. Тому публічне управління набуло певних особливостей. Політичний процес відбувається в неповному обсязі. Посадові особи органів державного управління та місцевого самоврядування продовжують здійснювати повноваження, надані їм Конституцією України, але з урахуванням чинних положень військового стану.

Публічне управління продовжує бути спрямованим на створення умов для забезпечення свобод і законних інтересів людини, піднесення людини, як найвищої соціальної цінності, але, разом із цим, накладаються окремі обмеження на гарантовані Конституцією права. У зв'язку із цим, необхідно урахувати, що представляє собою воєнний стан.

Воєнний стан являється особливим правовим режимом, котрий вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України [1]. Усі державні органи та органи місцевого самоврядування діють на підставі Конституції або інших законів

України, як і завжди, проте більш актуальними стають Закони України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про оборону України».

Ряд особливостей публічного управління включають у себе підвищені мілітаристську економічну спрямованість та соціальну значущість, інтенсивніший взаємозв'язок із людьми, моральну відповідальність, емоційну і психологічну напруженість, трудову діяльність у ненормованому режимі, урахування надзвичайного динамізму суспільного та економічного життя в країні. В умовах воєнного стану діяльність державних посадових осіб та посадовців органів місцевого самоврядування набуває іншого забарвлення. Активізується співпраця з численними зовнішніми організаціями, засобами масової інформації, але вже задля інформування військової ситуації та загрози; організація соціальної підтримки населення та фінансування. Проте головною особливістю публічного управління стає те, що в країні при введенні воєнного стану утворюються військові адміністрації.

Військове командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану окремі заходи правового режиму воєнного стану (табл. 1).

Таблиця 1

Заходи правового режиму воєнного стану

№ з/р	Зміст заходу
1	встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи
2	запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб ЗСУ,

	інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб
3	використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю
4	примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка
5	запроваджувати у порядку, визначеному КМУ, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування
6	встановлювати у <u>порядку</u> , визначеному КМУ, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів
7	перевіряти у <u>порядку</u> , визначеному КМУ, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень
8	забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів
9	порушувати у порядку, визначеному <u>Конституцією</u> та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом
10	встановлювати у <u>порядку</u> , заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан

11	регулювати у порядку, визначеному КМУ, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення
12	у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку
13	забороняти у <u>порядку</u> , визначеному КМУ, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі
14	встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини
15	вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини
16	забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, СБУ чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу СБУ чи Служби зовнішньої розвідки України
17	встановлювати для фіз. і юр. осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ
18	встановлювати порядок використання фонду захисних споруд цивільного

	захисту
19	проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів у безпечні райони
20	запроваджувати у разі необхідності у порядку, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами
21	вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці
22	інтернувати громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України
23	здійснювати обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання
24	запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права

Джерело: [1]

У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації (у разі їх утворення) [1].

Аналіз фахової літератури із питань діяльності військових адміністрацій [2 – 5] дозволяє нам уточнити класифікацію їх повноважень з огляду на базові функції управлінського процесу і представити таким чином:

- повноваження у сфері планування (соціально-економічного розвитку тощо);
- повноваження у сфері мотивації (приміром, мотивація керівників комунальних господарств, членів територіальних громад до економії електроенергії);
- повноваження у сфері організації (вирішення організаційно-представницьких питань адміністративно-територіального устрою тощо);
- повноваження у сфері контролю (правопорядку, забезпечення законності тощо).

Таким чином, у період воєнного часу специфікою публічного управління стає те, що діяльність державних посадових осіб та органів місцевого самоврядування стає мінімальною та спрямованою на допомогу військовій адміністрації. У роботі запропонована удосконалена класифікація повноважень

військових адміністрацій, яка дозволить чіткіше структурувати їх діяльність крізь призму класичних функцій управління.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.10.2022).

2. Шевченко В.Й. Адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 196–206.

3. Шевченко В.Й. Роль військово-цивільної адміністрації в забезпеченні виконання військовослужбовцями обов'язків у зоні АТО. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 120–127.

4. Сікорський О.П. Військово-цивільні адміністрації як спосіб забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі проведення антитерористичної операції. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Право. 2017. Вип. 1. С. 160–164.

5. Свіріна К.С. Особливості адміністративно-правового забезпечення повноважень військово-цивільних адміністрацій. *Науковий вісник МГУ України*. Серія: Право. 2018. № 36. С. 164–166.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Бадак М.С.,

юрисконсульт, викладач правових дисциплін
Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу

Збройна агресія російської федерації кардинально змінила суспільний лад всіх сфер життєдіяльності, в т.ч. і сфери освіти. Введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану» від 24.02.2022 №2102-IX, правовий режим

воєнного стану зумовив необхідність додаткового правового регулювання освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти, які б враховували специфіку воєнної ситуації та необхідність продовження освітнього процесу в умовах війни.

Як зазначає Хомишин І.Ю. освітня галузь є комплексним інститутом і регулюється нормами різних галузей права, але правове регулювання в освіті здебільшого здійснюється за допомогою норм адміністративного права. Це зумовлено тим, що відносини у сфері освіти нерозривно пов'язані між державою та громадянином під час їх реалізації, розроблення та впровадження нормативних актів, які регулюють освітню діяльність. [8]

Основоположним законодавчим актом у сфері освіти є Закон України «Про освіти», у преамбулі якого зазначається, що цей закон регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти.

З метою публічного адміністрування освітньої сфери в період воєнного стану Закон України «Про освіту» було доповнено статтею 57-1, згідно з якою, зокрема, здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, на час особливого періоду гарантується: організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом тощо. [1]

На Міністерство освіти і науки України як центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки покладено здійснення нормативно-правового забезпечення функціонування системи освіти (питання створення безпечного освітнього середовища, організації здобуття освіти, освітнього процесу тощо).

Законодавство України визначає, що освітній процес - це інтелектуальна, творча діяльність, що провадиться у закладі освіти та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які здобувають освіту, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Отже, пріоритетом в організації освітнього процесу у період правового режиму воєнного стану має бути забезпечення максимальної безпеки учасників освітнього процесу.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 07.03.2022 № 235 «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» керівники вищевказаних закладів освіти зобов'язані вжити заходів для організації освітнього процесу враховуючи забезпечення захисту учасників освітнього процесу, у разі необхідності здійснити евакуація учасників освітнього процесу та працівників до безпечного місця, ініціювати та здійснити тимчасове переміщення закладу освіти тощо. [5]

Крім цього, забезпечити особливі умови навчання (встановлення індивідуального графіку навчання, надання академічної відпустки) для здобувачів освіти, які перебувають в лавах Збройних Сил України, у підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю.

Згідно із статтею 47 Закону України «Про фахову передвищу освіту» та статті 49 Закону України «Про вищу освіту» формами здобуття фахової передвищої та вищої освіти є інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна). [3][4]

Керівники закладів фахової передвищої та вищої освіти діють в межах автономії, визначеної законодавством та несуть відповідальність за провадження та результати освітньої діяльності у закладі освіти.

Автономією у сфері освіти є право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом. [1]

В свою чергу, ухвалені управлінські рішення в межах автономії не можуть суперечити Конституції України, законам України та не повинні порушувати права учасників освітнього процесу.

Тому, враховуючи особливості стану території та перебігу військових дій, заклади освіти самостійно визначають форму здійснення освітнього процесу, зокрема, очна, змішана або дистанційна.

Отже, специфіка адміністративно-правового регулювання освітньої сфери в частині організації освітнього процесу в період правового режиму воєнного стану полягає у тому, що Міністерство освіти і науки України здійснює нормативно-правове забезпечення функціонування системи освіти, а керівники закладів фахової передвищої та вищої освіти забезпечують їх реалізацію та в межах автономії, визначеної Законами України «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту» приймають рішення про форму організації

освітнього процесу, враховуючи пріоритетність забезпечення безпеки всіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої та вищої освіти на час воєнного стану : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.03.2022 № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
6. Про рекомендації стосовно окремих питань завершення 2021/2022 навчального року у закладах вищої, фахової передвищої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 1/4334-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
7. Освіта України в умовах воєнного стану : інформаційно-аналітичний збірник Міністерство освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
8. Хомишин І.Ю. Адміністративно-правове регулювання освіти в Україні. Право і суспільство. 2018. № 4. Ст. 191-195. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/36.pdf

РЕГУЛЯТОРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бевз С.І.,

завідувач кафедри
інформаційного, господарського та
адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Впорядкування процедури ухвалення нормативних актів, спрямованих на правове регулювання господарських відносин та адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання шляхом прийняття Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» 11 вересня 2003 року [1] та ряду підзаконних нормативно-правових актів на його виконання було новим кроком у взаємовідносинах суб'єктів владних повноважень всіх рівнів та суб'єктів господарювання. Недотримання встановленого порядку здійснення регуляторної діяльності неодноразово ставало підставою для задоволення адміністративними судами позовних вимог про визнання результатів такої діяльності – регуляторних актів – протиправними та нечинними.

Введення воєнного стану на території нашої держави зумовило здійснення діяльності суб'єктами владних повноважень за іншими правилами.

Зокрема, ч.10 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], що має назву «Здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування повноважень в умовах воєнного стану» з 12.05.2022 встановлює, що «у період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їх посадових осіб не поширюються вимоги п.3 частини першої (у частині оприлюднення проектів актів), ч.4 статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації», Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»».

Таке доповнення ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» мало наслідком нехтування, особливо, органами місцевого самоврядування порядком прийняття регуляторних актів, що передбачений Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері

господарської діяльності» як такого, що не поширюється на їхні акти в період воєнного стану. Утім Державна регуляторна служба України вважає таке тлумачення ч.10 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» помилковим та стверджує, що Законом «визначено виняток щодо непоширення дії Закону виключно на акти органів місцевого самоврядування та військово-цивільних адміністрацій (процедури систематизації, відстеження, перегляду тощо), а не на проекти таких актів (процедури планування, підготовки проекту та аналізу регуляторного впливу до нього, збору пропозицій тощо). Отже, визначені Законом обмеження стосуються виключно чинних регуляторних актів і не встановлюють іншого визначеного Законом механізму розробки і затвердження проектів регуляторних актів, оскільки щодо проектів регуляторних актів Закон не передбачає виключень» [3].

Така позиція Державної регуляторної служби України є досить дискусійною, зважаючи на таке.

По-перше, зміни до статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» обґрунтовувалися критичною важливістю забезпечення належного та безперервного функціонування органів місцевого самоврядування. В пояснювальній записці до відповідного законопроекту наголошувалося на потребі «у прискоренні прийняття управлінських рішень в умовах війни, забезпечення безперервності функціонування органів публічної влади, в тому числі комунального сектору економіки на усіх рівнях» [4].

По – друге, ч.10 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» прямо вказує на непоширення п.3 ч.1 (у частині оприлюднення проектів актів) ст.15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [5] на акти органів місцевого самоврядування. І хоча про необхідність оприлюднення проектів рішень, що підлягають обговоренню, закріплено в п.2 ч.1 ст.15 відповідного Закону, вказівка – «у частині оприлюднення проектів актів», що міститься в чинній ч.10 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», свідчить про фактичний намір законодавця виключити під час дії воєнного стану обов'язковість оприлюднення в тому числі проектів актів визначених суб'єктів нормотворення.

Тож протягом вказаного періоду маємо різні підходи до регулювання регуляторної діяльності: 1) органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій – не поширюється Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та 2) органів державної влади, за виключенням органів місцевого

самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, - поширюється вказаний Закон з врахуванням особливостей здійснення регуляторної діяльності в умовах воєнного стану, що визначені в ст.40 Закону (тобто з урахуванням обмежень прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, які встановлюються Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану»).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» 11 вересня 2003 року № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Роз'яснення Державної регуляторної служби України щодо особливостей прийняття проєктів регуляторних актів органами влади в умовах воєнного стану з урахуванням Закону України від 12.05.2022 № 2259-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану». URL: <https://www.drs.gov.ua/regulatory-policy-category/rozyasnennya/>

4. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» (реєстр. № 7269). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1255934>

5. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄПРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Борисенко М.В.,

студент 3-го курсу спеціальності 081 Право,
бізнес-освіти та права ЦДУ ім.В. Винниченка

Науковий керівник: Поляруш С.І.,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
ЦДУ ім.В. Винниченка

к.і.н., доцент

Сьогодні, у зв'язку зі створенням ринкової економіки та активною розбудовою правової демократичної держави, а також у зв'язку із інтеграцією України в європейський простір, докорінно змінилися роль і значення багатьох соціальних та правових інститутів в Україні. Усе це, безумовно, стосується юридичної відповідальності, зокрема, адміністративної відповідальності.

Проблемі визначення місця адміністративної відповідальності присвячена низка наукових робіт, зокрема, праці В.Б. Авер'янов, Л.Д. Акішина, І.Л. Бородін, С.Т. Гончарук, Є.В. Додін, В.О. Іванцов, В.А. Крижановська, В.А. Круглов, Ю.О. Левенець, О.С. Літошенко, С.В. Надобко, В.О. Продаєвич, І.М. Сопілко та багатьох інших. У той же час, дана проблема потребує подальшого вивчення та дослідження задля удосконалення ефективності, результативності та дієвості адміністративної відповідальності.

У чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП) поняття «адміністративної відповідальності» відсутнє. В.Б. Авер'янов вважає, що адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, котрі виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, які вчинили адміністративний проступок, передбачений нормами адміністративного права, особливих санкцій – адміністративних стягнень [1, с. 10-12].

На думку О.С. Літошенко, адміністративна відповідальність є реакцією держави на скоєне адміністративне правопорушення, що знаходить свій вираз в реалізації компетентним державним органом (посадовою особою) права висунути обвинувачення певній особі, піддати протиправне діяння офіційній

оцінці та у випадку негативної оцінки застосувати до неї адміністративне стягнення [2, с. 13-14].

С.В. Надобко зазначає, що це певна форма реагування держави на правопорушення, яке виявляється у застосуванні повноважними державними органами, службовими особами та громадськістю до винної особи адміністративних санкцій у межах і порядку, встановлених законодавством. А також це, свого роду, обов'язок правопорушника звітуватись за свою протиправну поведінку і перетерплювати за неї несприятливі наслідки, що передбачені санкцією правової норми [3, с. 225].

Не можна не погодитись і з думкою Є.В. Додіна про те, що адміністративна відповідальність – це визначення повноважними державними органами через застосування адміністративно-примусових заходів обмежень майнових, а також особистих благ та інтересів за здійснення адміністративних правопорушень [4, с. 266].

А Л.В. Коваль визначає адміністративну відповідальність як застосування до порушників загальнообов'язкових правил, що діють у сфері управління та інших сферах, адміністративних стягнень [5, с. 189].

Адміністративну відповідальність можна також визначити як особливий вид юридичної відповідальності, міру адміністративно-правового примусу, застосування адміністративно-правових норм суддями, іншими уповноваженими органами, що реалізуються в адміністративно-деліктних відносинах і передбаченому законом процесуальному порядку до суб'єкта (фізичної або юридичної особи), що скоїв адміністративне правопорушення, яке виразилося в притягненні до адміністративної відповідальності або звільненні від неї [6, с. 42-43]. Проте, більшість науковців вважають дане формулювання досить громіздким і таким, що не враховує застосування або незастосування санкції як оцінки поведінки особи правопорушника.

Для адміністративної відповідальності характерна множинність правових норм, що регулюють її в різних сферах суспільного життя, а також множинність державних органів та посадових осіб, що приймають рішення у справі про адміністративне правопорушення. Адміністративна відповідальність може бути реалізована лише за наявності трьох взаємопов'язаних складників: 1. Вчинення дій, що порушують встановлену КУпАП або іншими нормативними актами, заборону; 2. Порушення, розслідування, розгляд справи й ухвалення рішення про застосування до особи правопорушника санкцій, передбачених КУпАП або

іншими нормативними актами, чи про звільнення від неї; 3. Виконання прийнятого рішення [7, с. 85].

Значний вплив на реалізацію даного виду юридичної відповідальності, має модель нормативного регулювання адміністративної відповідальності, яка, має орієнтуватися на цінності правової держави й досягнення адміністративно-правової науки.

Л.Д. Акішина називає недоліком чинного законодавства у вказаній сфері численність підзаконних, недостатньо систематизованих нормативних актів [8, с. 393]. Для прикладу можна навести положення статті 22 КУпАП, де встановлено, що при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням. Але в КУпАП, по-перше, не дається визначення малозначності правопорушення, по-друге, не міститься переліку таких правопорушень і, по-третє, не закріплені ознаки, якими характеризується малозначність правопорушення [9].

Чинний КУпАП не відповідає потребам сьогодення ні за змістом, ні за формою. Змін потребує весь нормативний масив, що сьогодні закріплений у КУпАП [10, с. 54]. Розбалансованість норм КУпАП, їх суперечливість, неможливість використання на практиці призводить до неефективності діяльності органів та посадових осіб, які розглядають адміністративні справи [10, с. 54].

Реформа адміністративно-деліктного законодавства і досі не є реалізованою попри значну кількість напрацювань з боку експертного та наукового середовища. Проте, слід розуміти, що є ряд важливих і проблемних питань, які обов'язково мають бути вирішені при розробці нового документа. Ці актуальні проблеми висвітлюються у роботі науковців О.І. Миколенка та О.М. Миколенка. Вчені вказують на певні аспекти, що мають бути враховані у новому нормативно-правовому акті: 1) відсутність чіткого розуміння правової природи провадження у справах про адміністративні правопорушення; 2) тенденції щодо відмови від синтезу матеріальних та процедурних норм в межах кодифікованого нормативно-правового акту про адміністративну відповідальність; 3) дублювання в адміністративно-деліктному законодавстві ідей, засад і положень, які забезпечують ефективність кримінальної відповідальності; 4) чинний КУпАП штучно обмежує коло суб'єктів, до яких можуть бути застосовані адміністративні стягнення; 5) недосконалість

процедури притягнення особи до адміністративної відповідальності; 6) безпідставно розширена, а разом з цим неефективна, система адміністративних стягнень; 7) неузгоджена і неефективна система органів, які вповноважені притягувати осіб до адміністративної відповідальності [10, с. 55-57].

На нашу думку, до проблематичних питань, які потребують вирішення в новому законі про адміністративну відповідальність, поряд із проблемами, визначеними вище, слід також віднести значну м'якість санкцій за адміністративні правопорушення у різних сферах, що, у свою чергу, сприяє вчиненню нових правопорушень як з боку винного, так і з боку інших осіб.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, необхідно констатувати, що існує нагальна потреба в прийнятті нового нормативного документа, який буде повністю відповідати викликам і проблемам сьогодення та ефективно регламентувати питання про адміністративну відповідальність осіб за вчинення правопорушень у різних сферах суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Бронікова К.В. Поняття адміністративної відповідальності: проблеми визначення. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. 2013. № 2(5). С 10-13.
2. Літошенко О.С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 199 с.
3. Надобко С.В. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності: сучасні концепції та підходи. Право і суспільство. 2014. № 5-2. С. 223-228.
4. Додін Є.В. Законодавство про адміністративну відповідальність. Державне управління: теорія і практика. Київ : Юрінком Інтер, 1998. С. 265–274.
5. Коваль Л.В. Адміністративна відповідальність. Адміністративне право. Київ : «Вища школа», 1986. С. 189–204.
6. Бородін І.Л., Круглов В.А. До питання про дефініцію «адміністративна відповідальність». *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 1. С. 39-44.
7. Сидельніков О.Д., Киселевич О.В., Зарубіжний досвід законодавчого регулювання адміністративної відповідальності. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С.84-87.

8. Акішина Л.Д. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*. Вінниця, 2020. С. 392-395.

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 10.10.2022).

10. Миколенко О.І., Миколенко О.М. Особливості вдосконалення національного законодавства про адміністративну відповідальність. *Правова держава*. 2021. № 4. С. 54-60.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ, ЩО ВВОДИТЬСЯ У РАЗІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

Боровик Д.В.,
студент 2-го курсу ФІОТ
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Перший тиждень воєнного стану можна охарактеризувати як «шоковий» для всіх без винятку сфер суспільного життя, також цей стан поширився на різні категорії населення. Негативним наслідком цього періоду став сплеск паніки, політичної напруги в суспільстві, що призвело до спекулятивних атак на гривню та підвищення активності на валютному ринку, що викликало значне зниження курсу національної валюти.

Внаслідок воєнних дій, знищення великої кількості об'єктів житлової та критичної інфраструктури, забезпечення першочергових потреб суспільства та військової сфери, проблема незбалансованості видатків і доходів бюджету, а також зростання державного боргу призвело до збільшення обсягів державного боргу. і нераціональний розподіл витрат, набули гострого характеру.

Для вирішення цієї проблеми необхідно забезпечити належне виконання місцевих бюджетів та ефективне функціонування бюджетної сфери в цілому. Перш за все, досягнення поставлених цілей можливе шляхом перерозподілу бюджетних видатків та надання з бюджету кредитів за бюджетними програмами на фінансування армії та військових утворень, що сприятиме безперервному та оперативному функціонуванню економіки України.

Важливою складовою фінансової системи України є централізовані фінанси, до складу яких входять державний і місцеві бюджети. Із введенням воєнного стану змінено розподіл видатків із зазначених бюджетів. Фінансування військових потреб здійснюється як безпосередньо з державного бюджету згідно з Державним бюджетом на 2022 рік, так і на основі міжбюджетних трансфертів до інших видів бюджету. Проте варто пам'ятати, що Казначейство перераховує міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам в особливому режимі в установленому законом порядку. Суттєвих змін під час воєнного стану зазнали і місцеві бюджети. З метою ефективного утворення та регулювання місцевих бюджетів під час дії особливого правового режиму, що вводиться у разі загрози національній безпеці країни центральними органами виконавчої влади прийнято низку рішень про зміну окремих положень чинного законодавства. Під час воєнного стану Військові державні адміністрації стають новими суб'єктами фінансової системи України та мають право самостійно розпоряджатися бюджетними коштами. Але це не означає, що весь бюджет міста/селища/області йде безпосередньо у розпорядження військових адміністрацій. Перш за все, це стосується потреб озброєння та фортифікації населеного пункту, вимог тер. оборони, якщо така буде створена.

Незважаючи на важливе значення державного та місцевого бюджету у системі фінансів держави, значний вплив має валютний ринок, який є складовою ринку фінансів. Валютний ринок України на період воєнного стану функціонує з обмеженнями, які стосуються правових засад валютних операцій та валютного регулювання. Основна мета обмежень – запобігти відтоку фінансових ресурсів з країни та їх накопиченню в бюджеті України. Зокрема, запроваджено особливий порядок купівлі іноземної валюти в Україні, цю діяльність дозволено здійснювати для проведення мобілізаційних та інших заходів, що регулюють відносини у сфері оборони та національної безпеки України. Також на даний момент обмежено більшість грошових переказів з території України за кордон. Винятком можуть бути: лікування та транспортування хворих у лікувальних закладах, оплата навчання на рахунках навчальних закладів. Але дозволено переказувати іноземну валюту з метою придбання товарів для забезпечення Збройних Сил – бронежилетів, касок, військового одягу/взуття, засобів надання медичної допомоги, військової оптики та інших необхідних предметів. Тобто заходи валютного регулювання, які застосовуються в період дії воєнного стану, спрямовані в першу чергу на

збереження коштів у державному та місцевих бюджетах України для їх подальшого використання за цільовим призначенням, в даному випадку основною метою є військова підтримка. .

На даний момент загальні втрати внаслідок військового вторгнення Російської Федерації на територію України сягають сотень мільярдів доларів, тому фінансова система має функціонувати за принципом залучення та формування запасу фінансових ресурсів. для їх використання як для реальних потреб сьогодення, так і для відновлення у післявоєнний період.

Слід зазначити, що більшість країн світу різними способами підтримують Україну в боротьбі з агресором. І одним із таких шляхів є фінансова підтримка, в тому числі підтримка фінансово-економічної системи України, як на поворотній, так і на безповоротній основі. Однією з останніх і найбільших за останні роки є фінансова підтримка Сполучених Штатів Америки – ленд-ліз. Так, 10 травня 2022 року Президент США підписав «Акт захисту демократії в Україні по ленд-лізу 2022 року» . Близько 8,5 млрд доларів планується перерахувати як пряму економічну допомогу уряду України покрити витрати, понесені Російською Федерацією з метою запобігання колапсу фінансової системи України.

Список використаних джерел:

1. Нестеренко А.С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6–3. Том 1. С. 72–75.
2. Мейш А.В. Перспективи розвитку фінансової системи України. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. №1. С. 70-74. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09 червня 2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.05.2022)/.
3. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15 грудня 2020 р. № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#n219> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022

р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

5. Історичний закон про ленд-ліз для України: що це нам дасть. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/10/istorychnyj-zakon-pro-lend-liz-dlya-ukrayiny-shho-cze-nam-dast/> (дата звернення: 23.05.2022).

6. Ленд-ліз і \$33 млрд. Що дасть нова допомога США. URL: <https://tsn.ua/ato/zakon-pro-lend-liz-vid-ssha-scho-ce-take-i-yak-vpline-na-ekonomiku-ukrayini-2032177.html> (дата звернення: 23.05.2022).

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Брільова О.Л., Закревська А.В.,

студенти 3-го курсу ФСП

КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Бевз С. І.,

завідувач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Ще у 1987 році в доповіді прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундтланд «Наше спільне майбутнє» Міжнародною комісією ООН з навколишнього середовища і розвитку [1] було проголошено, що «Сталий розвиток» - розвиток країн та регіонів, де економічна динаміка, матеріальне виробництво, споживання та інші види громадської діяльності відбуваються у межах, обумовлених здатністю екосистеми відновлюватися і поглинати забруднюючі речовини та підтримувати діяльність усіх поколінь [2].

Необхідно наголосити, що сталий розвиток вимагає злагодженого нормативно-правового забезпечення, адже саме нормативно-правові акти є основою впровадження принципів та реалізації його завдань.

Україна задекларувала бажання йти шляхом сталого розвитку та проробила певну роботу, зокрема: Указом Президента України від 21 серпня 2009 року створено Національну Раду з питань науки, інновацій та сталого

розвитку України¹ [3]; головою якої визначено Президента України; Постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 року [4] утворено Національну раду із сталого розвитку України як консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України. Варто звернути також увагу і на Постанову Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» [5] та інші нормативно-правові акти, прийняті для поступового переходу країни до сталого розвитку. Серед них, зокрема: Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 року [6]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про підписання рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» від 15.05.2003 року [7]; Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 року [8] та ін.

Проте, незважаючи на всі прийняті нормативно-правові акти, до сьогодні Україна так і не розробила загальну Концепцію сталого розвитку. Хоча спроби були, наприклад: «Проект Концепції переходу України до сталого розвитку», розроблений НАН України і направлений до Кабінету Міністрів України ще у 2012 році [9]. Метою цієї Концепції було визначення цілей та завдань щодо переходу України до сталого розвитку та встановлення її як основи для розроблення плану та стратегії на теперішнє та майбутнє. Передбачалося, що вказана Концепція містить 7 розділів, які спрямовані на визначення таких питань як: основні проблеми та їх розв'язання, мета та цілі сталого розвитку, способи переходу до сталого розвитку. Проект Концепції передбачав обов'язкову розробку плану дій, спостереження та оцінку.

Прийнятий 30 вересня 2019 року Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [10] закріпив «орієнтири для розроблення проектів прогностичних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України» з 17 пунктів. Серед них, зокрема: забезпечення інтересів України у сталому розвитку економіки, зростання рівня життя, його якості для населення, забезпечення здорового способу життя, подолання бідності, забезпечення гендерної рівності та інші.

Варто констатувати, що питання сталого розвитку так і не знайшли відображення на рівні закону. Розроблений в 2018 році проект Закону про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року [11] було відкликано у 2019 році. Утім він містив концептуальні положення. Серед яких: забезпечення

¹ Ліквідовано в 2010 році

охорони громадського здоров'я, благополуччя та якісної освіти в безпечних і життєстійких населених пунктах; забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку; подолання бідності та скорочення нерівності, зокрема гендерної; забезпечення безпеки та доступу до правосуддя; створення підзвітних та інклюзивних інституцій.

Таким чином, можна зробити висновок, що нормативно-правове забезпечення сталого розвитку в Україні є недосконалим, що гальмує рух нашої держави шляхом сталого розвитку. Проте ситуація має шанси на зміни. Україна вже почала робити перші кроки законодавчого становлення основних засад сталого розвитку внаслідок прийнятого 30 вересня 2019 року Указу Президента [10]. Сподіваємось, що він сприятиме формуванню нової моделі економіки за принципом невиснажливого природокористування, покращенню рівня життя населення держави, формуванню суспільної свідомості на засадах сталого розвитку та захисту національних інтересів держави в процесі глобалізації.

Список використаних джерел

1. Історія. Етапи виникнення та становлення концепції збалансованого розвитку /Сталий розвиток для України. All Rights Reserved. 2021. URL: <https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/istoriya/>
2. Сталий розвиток для України. All Rights Reserved. 2021. URL: <https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>
3. Указ Президента України від 21 серпня 2009 року «Про Національну раду з питань науки, інновацій та сталого розвитку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664/2009#Text>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 року «Про утворення Національної ради із сталого розвитку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2009-п#Text>
5. Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» №1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
6. Закон України від 04 липня 2002 року «Про інноваційну діяльність» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2003 року «Про підписання рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164#Text

8. Закон України від 24 червня 2004 року «Про екологічний аудит». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15#Text>

9. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України : монографія / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2012. 714 с.

10. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

11. Проект закону України про Стратегію сталого розвитку до 2030 року від 7 серпня 2018 року № 9015 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64508

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Волкович О.Ю.,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних та правових дисциплін
Київського інституту національної гвардії України,
к.ю.н.,

Податкова система виступає динамічним різновидом відкритої системи, це сукупність встановлених у країнах податків. Її відкритість обумовлена проведенням аналізу, передусім зовнішніх чинників, під впливом яких відбувається її становлення. Вимога системності полягає в тому, що податки мають бути взаємопов'язані, органічно доповнювати один одного, не суперечити системі в цілому та її елементами. Системний підхід означає, що мають реалізуватися обидві функції податків. З позиції фіскальної функції податкова система має забезпечити гарантії щодо надходження податків, зборів до бюджету, а регулююча функція передбачає державі можливість впливу на всі сторони соціально-економічного суспільства [1].

Питаннями податків, податкової політики та системи займалися різні науковці, теоретики економісти та юристи, зокрема: А. Сміт, Ж.Ж. Руссо,

Дж. Локк, Дж. Кейнс, А. Дьомін, О. Музика-Стефанчук, М. Кучерявенко, О. Орлюк та ін.

Україна стоїть на шляху тривалого співробітництва з європейськими векторами взаємодії, зокрема, таким прикладом слугує Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). «На сьогодні Україна тісно продовжує взаємодію з ОЕСР в статусі асоційованого члена в рамках: Комітету Сталі; Комітету інвестицій (асоційований член лише під час сесій, що стосуються Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції); робочої групи з питань відповідальної бізнес-поведінки; інклюзивного механізму щодо розмивання податкової бази та виведення прибутку з-під оподаткування (BEPS); круглого столу з питань свободи інвестування» [2].

Антициклічність податкової політики полягає у тому, що під час економічного зростання податки мають запобігати перегріву економіки. Вони повинні зростати, тим самим забезпечуючи профіцит державного бюджету країни. Під час рецесії, економічного спаду податки мають зменшуватися для того, щоб стимулювати підприємницьку діяльність зростання, надавати імпульс зростанню споживчих витрат. У цей період видатки державного бюджету перевищують доходи, що призводять до наявності дефіциту. У середньо- та довгостроковій перспективі профіцит та дефіцит нівелювання, що зумовлює довгострокову та систематичну збалансованість державних доходів та витрат [3, с.18].

На думку Л. Дейнеко «основними напрямками реформування податкової системи в Україні є: зниження загального рівня податкового навантаження; забезпечення і реалізація інвестиційної та соціальної спрямованості податкової системи; поліпшення адміністрування податків та податкової дисципліни» [4, с.27]. Відповідно до ст. 22 Податкового кодексу України закріплено, що «об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку» [5, ст.22]. На думку М.П. Кучерявенка розуміє «об'єкт оподаткування на такі категорії: дохід (сукупний дохід по прибутку податку); майно (у тому числі земля, нерухомість, предмети розкоші); споживання (наприклад, акцизи на окремі види товарів); ввіз і вивіз товарів за кордон (митні збори)» [6].

Зокрема, ст.23.1 ПКУ містить термін «база оподаткування» - це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання [5]. Під базою оподаткування розуміють вартісний, фізичний та інший вираз об'єкта оподаткування. Словосполучення «вартісний вираз об'єкта має місце у випадках, коли даним об'єктом виступає майно, товари тощо, грошове визначення яких має значення для цілей оподаткування. В даному випадку база оподаткування обраховується виходячи із вартості даного майна або товару має вираз у вигляді певної грошової суми. Однак в даному випадку більшої уваги заслуговує визначення поняття вартості. Законодавство України виокремлює договірну вартість, митну вартість, фактурну вартість, балансову вартість, ринкову вартість, фактурну вартість, балансову вартість, ринкову вартість, оціночну вартість» [7, с.105]. Відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [8] «майном, яке може оцінюватися, вважатися об'єкти в матеріальній формі, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності». Доречно привести приклад суб'єктів відносин, зокрема оренди, так, у ст.4 Закону закріплено наступне: «орендарі, орендодавці, балансоутримувач, уповноважений орган управління, представницький орган місцевого самоврядування або визначені ним органи такого представницького органу, Кабінет Міністрів України або орган державної влади, визначений КМУ» [9]. Слушним є приклад щодо державних публічних закупівель, що повинні вчасно подаватися на сайт Prozorro, цей електронний майданчик дає змогу увійти до системи публічних закупівель України. Так усі особи мають право ознайомитись з державними публічними закупівлями України, взяти участь у закупівлях, запропонувати державні товари або послуги, скористатися всіма супутніми сервісами. Слід розглянути ставки для договорів оренди, які продовжуються вперше, так, самою високою ставкою для договорів щодо розміщення казино, інших гральних закладів, гральних автоматів – ставка 100%; однією із найнижчих ставок є оренда особами з інвалідністю з метою використання під гаражі для спеціальних засобів пересування – ставка 0,01% (ч.2, п.1, п.23, додатку 2 до Методики) [10]. Продовження договорів оренди здійснюється за результатами проведення аукціону, крім випадків, передбачених ч.2 ст.18 Закону про оренду [9]. Варто також зазначити, що

помилково ототожнювати правовий інститут пролонгації договору оренди нерухомого майна (продовження договору на той самий строк і на тих самих умовах), який реалізується внаслідок мовчазної згоди сторін договору, та правовий інститут продовження договору оренди на новий строк внаслідок реалізації переважного права добросовісного орендар, сутністю якого є укладення договору оренди на новий строк, а не його автоматичне поновлення. Зазначені правові інститути є взаємовиключними, оскільки реалізація орендарем переважного права є можливістю тільки у разі припинення дії попереднього договору оренди і суть такої реалізації зводиться до надання добросовісному орендарю переваги перед іншими на рівних запропонованих орендодавцем умовах договору оренди [11].

Таким чином, доречно сформулювати висновки, податкова політика держави постійно спрямована на зростання стимулів населення, цей механізм потребує розвитку з боку державних органів, вивчення практичного досвіду передових країн з метою запровадження кращих аспектів в податкові гарантії. До основних проблем податкової системи відносять економічні аспекти: велику кількість податків, нерівномірність податкового навантаження; нестабільність економічної ситуації в країні; суперечливість нормативність активів, значна кількість підзаконних актів. До правових проблем відносять: недосконалість законодавчого забезпечення; слабка захищеність платників; нестабільність податкового законодавства та ін. Також, досить нещодавно орендні відносини державного (комунального) майна зазнали змін, потребують особливої процедури через систему Prozorro, зокрема, на період дії воєнного стану і протягом трьох місяців після його припинення чи скасування, але у будь-якому випадку до 31.12.2022 р. за договором оренди державного і комунального майна, чинним станом на 24 лютого 2022 року або укладання після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулися 24 лютого 2022 р. або раніше, звільняються від орендної плати орендарі державного і комунального майна [12].

Список використаних джерел

1. Реформування податкової системи України: як спосіб вирішення податкових колізій: URL. https://minjust.gov.ua/m/str_6905/
2. Організація економічного співробітництва та розвитку. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku>.

3. Податкова політика держави. Ще один великий компроміс. За загал. ред. проф. К.І. Швабеля. Ірпінь. 2018. URL: http://ndi-fr.nusta.edu.ua/files/doc/2019_TAX_POLICY.pdf.
4. Дайнеко Л.В. Преспективні напрямки вдосконалення функціонального розвитку податкової системи України. URL: file:///C:/Users/Elena/Downloads/frvu_2013_4_8.pdf.
5. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17, Ст.112. URL: <http://sfs.gov.ua/nk>.
6. Податкове право України. Навч.посіб.за заг.ред. М.П. Кучерявенка. Х. Право. 2010. 256 с.
7. Гетьманцев Д.О, Форсюк В.Л., Белінський І.С. Теорія, принципи ті історія податку. Правовий аспект: наук-практ.посіб. К. Юрінком Інтер. 2015. 496 с.
8. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». *Відомості Верховної ради України*. 2001. № 47. Ст.245. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T012658?an=230&ed=2004_09_09.
9. Закон України «Про оренду державного та комунального майна». *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 4. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text> (дата зверення 11.11.2022).
10. Деякі питання розрахунку орендної плати за державне майно від 28 квітня № 30: Кабінет міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2021-%D0%BF#Text>.
11. Постанова Верховного Суду Касаційного господарського суду України від 16.09.2020 № 904/5126/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/91589617?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.85636441.1771700378.1639132063-753544094.1614635738.
12. Постанова Кабінету міністрів України № 634 від 27.05.2022 р. «Про особливості орендної плати орендарі державного і комунального майна у період воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-%D0%BF#Text>.

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНІХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ НА МЕТІ УНІФІКАЦІЇ СТАНДАРТІВ: УГОРЩИНА, УКРАЇНА, ЄС

Горбаченко О.,

асистент кафедри-державно-правових дисциплін,
аспірантка юридичного факультету
Університету економіки та права «КРОК»

Ткач Д.,

проректор Університету економіки та права «КРОК»
д. п. н., професор

В теорії держави і права під механізмом розуміється система нормативно визначених державних організацій, за допомогою яких держава виконує покладені на неї завдання та функції [1, с. 20]. Угорщина та Україна мають за плечима соціалістичне минуле, з відколом від якого Угорщина започаткувала свою діяльність, як повноцінної держави подалі від того. Україна ж навпаки, своєю невизначеністю в 30 років через недозближення ні з Заходом, ні зі Сходом здійснювала ілюзію незалежного державотворення, що як наслідок маємо повномасштабну руйнацію створеної ілюзії поняття миру та безпеки, недоторканості державних кордонів ціною кровопролиття, колись «братнього народу».

Скасування суперечностей, забезпечення сталого розвитку та можливостей безпеки за умови ефективного та справедливого використання ресурсів, доступні людству всіма країнами. Одним із можливих шляхів є інтеграція, яка набула розгорнутих форм в економіці та військово-політичній сфері. Протягом століть людство приходило до усвідомлення необхідності мирного співробітництва та поглиблення співробітництва між народами, державами, регіонами. До того, як процеси міжнародної інтеграції стали глобально-масштабними, довелося пережити віхи постійної ворожнечі, загарбницьких війн і конфліктів, які неодноразово ставили світ на межу катастрофи [2, с.112]. Останньою краплею в цьому морі крові, стала Друга Світова Війна, яка стала мотивацією до створення відомого нам сьогодні еталону міжнародної співпраці Європейського Союзу.

Як закріплено в Договорі про Європейський Союз, «Союз заснований на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності,

верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин [3].

Ці цінності є спільними для держав-членів у суспільстві, де панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність між жінками та чоловіками». Ці цінності є невід'ємною частиною європейського способу життя. ЄС заснований на верховенстві права. Усе, що робить ЄС, базується на договорах, добровільно та демократично погоджених його країнами-членами. Закон і справедливість підтримується незалежною судовою системою. Країни ЄС надали остаточну юрисдикцію у питаннях законодавства ЄС Європейському суду, чиї рішення мають поважати всі. Права людини захищені Хартією ЄС про основні права. Вони охоплюють право бути вільним від дискримінації за ознакою статі, расового чи етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, право на захист ваших особистих даних і право на доступ до правосуддя [4].

Основоположними документами організації діяльності ЄС слугують 3 документа: 1. Це Договір про функціонування Європейського Союзу (1957 рік); 2. Договір про Європейський Союз (1997 року); 3. Лісабонська угода (2007 року), що внесла певні зміни та доповнення до компетенцій [5].

Європейський Союз на наш погляд, являє собою певний прототип держави з державами. Так, ЄС має власну систему органів управління, так ЄС має власну законодавчу систему, так ЄС має власну судову систему. Складність такого управління міститься в кількості держав-членів, адже при прийнятті рішення не повинно бути дискриміновано будь яку з держав-учасників. Система діяльності Союзу є вкрай складною та інституційною.

В Європейському Союзі діють 3 принципи, що визначають в яких сферах він може діяти:

- 1) передача – ЄС має лише ті повноваження, які надаються йому договорами ЄС, які ратифіковані всіма країнами-членами;
- 2) пропорційність – дії ЄС не можуть перевищувати того, що необхідно для досягнення цілей договорів;
- 3) субсидіарність – у сферах, де можуть діяти або ЄС, або національні уряди, ЄС може втручатися, лише якщо він може діяти більш ефективно.

Існують виняткові положення, тобто дії держав-учасників є обмеженими в ряді питань, якими управляти, ініціювати може тільки ЄС, зокрема:

- 1) митний союз;
- 2) правила конкуренції для єдиного ринку;

- 3) монетарна політика для країн єврозони;
- 4) торгові та міжнародні угоди (за певних обставин);
- 5) морські рослини і тварини, які регулюються спільною рибальською політикою [6].

При цьому всьому не варто забувати, що усі держави-члени контролюються Інституціями ЄС, тому діяти в обхід не вийде.

Таким чином на основі вище викладеного можемо бачити, що учасники ЄС певною мірою стиснуті в своїх діях, аби не виходити за рамки встановленого. Є чіткі сфери діянь, де можуть ініціюватися самою державою, є сфери які заборонено зачіпати, так як вони виключно належать до юрисдикції ЄС.

Список використаних джерел

1. Бурдін М, Логвиненко І., Лазарев В. (2021). Теорія держави і права у визначеннях та схемах: довідник. ХНУВС. Харків. 106 с.
2. Пунда Ю., Клименко В., Козинець І. (2020). Міжнародні відносини та зовнішня політика України. Київ. НУОУ імені Івана Черняхівського. 328 с.
3. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012E/TXT>. (дата звернення 11.09.2022).
4. The European Union What it is and what it does. (2020). URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/en/#chapter1>. (дата звернення 11.09.2022).
5. Types of institutions and bodies. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/types-institutions-and-bodies_en. (дата звернення 11.09.2022).
6. Areas of EU action. URL: https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/what-european-commission-does/law/areas-eu-action_en. (дата звернення 18.09.2022).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ СУБ'ЄКТАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Давиденко М.В.,
студентка 2 курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Кухарчук А.М.,
доктор філософії в галузі права,
старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Як відомо, людина, її права і свободи є найвищою цінністю для держави. Це твердження зазначено у статті 3 Конституції України, що підкреслює його виключну важливість. Країни, що тримають свій вектор розвитку у сторону демократії та гуманізму, повинні акцентувати увагу на забезпеченні цих прав та свобод. Положення, що проголошують концепцію людиноцентризму, закріплені як в основоположних міжнародних нормативно-правових актах, так і в Конституції і законах України, чим і визначається їх особлива значимість.

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України перед українцями постало багато невідкладних проблем, що стосуються їх прав, свобод та обов'язків. На тлі збройної відсічі агресору, суб'єкти публічної адміністрації зіткнулися з необхідністю мобілізації зусиль для забезпечення та захисту прав людини відповідно до законодавства, що регулює питання у цій сфері. Враховуючи вищевикладене, постає актуальним питання щодо з'ясування обсягу прав людини під час введення правового режиму воєнного стану та механізму їх забезпечення органами публічного адміністрування.

Метою дослідження є висвітлення механізму забезпечення прав людини в Україні під час правового режиму воєнного стану суб'єктами публічної адміністрації.

Аналіз змісту розділу II Конституції України дає можливість визначити права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Варто зазначити, що конституційні права є непорушними та не можуть бути скасованими. Проте відповідно до статті 64 Конституції в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Зокрема, мова йде про недоторканність житла; таємницю

листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; втручання в особисте і сімейне життя; свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та інші права, зазначені Конституцією [1].

На підставі Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022 та подальших указів, що затверджені законами України, на всій території України від 24 лютого 2022 року діє правовий режим воєнного стану [2]. Відповідно до Указу Президента «Про утворення військових адміністрацій» №68/2022 того ж дня було утворено військові адміністрації на базі існуючих районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування [3]. Важливо зазначити, що створення військових адміністрацій має на меті не лише регулювання громадського порядку, здійснення ефективних заходів оборони, а й охорону прав і свобод людини і громадянина на території України під час воєнного стану. Вищезазначені твердження логічно виходять із Закону України «Про правовий режим воєнного стану», який на додаток чітко встановлює компетенцію військових адміністрацій щодо заходів, спрямованих на обмеження прав громадян. Зокрема, встановлені обмеження прав і свобод з боку військових адміністрацій, органів державної влади та місцевого самоврядування деталізуються статтею 8 Закону. Вважаємо доцільним зауважити, що обмеження окремих прав і свобод громадян, які застосовуються військовими адміністраціями, не розцінюються як незаконне втручання органів публічної адміністрації у сферу прав і свобод людини і громадянина. На нашу думку, такі обмеження сприяють дотриманню загальної безпеки громадян та захисту їх природних, невідчужуваних прав.

Вважаємо за необхідне зробити акцент на тому, що можливість звернення до органів публічної адміністрації в умовах воєнного стану не може бути обмежена, тому відповідно до статті 40 Конституції України усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1]. Водночас право брати участь у референдумах, управлінні державними справами, зазначене статтею 38 Конституції [1], обмежується в умовах воєнного стану.

Важливим суб'єктом публічної адміністрації виступає Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади. Необхідно зауважити, що

забезпечення прав і свобод людини і громадянина є одним з ключових його завдань. Під час дії правового режиму воєнного стану на Уряд покладено багато важливих функцій, таких як керівництво центральними органами виконавчої влади, створення відповідно до норм міжнародного гуманітарного права безпечних зон, організованих у спосіб, який дає змогу забезпечити захист цивільних осіб [4], а також забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо цивільного захисту України, та забезпечення здійснення права на соціально-економічний захист військовослужбовців, полонених та їх членів сімей та інші обов'язки [5]. Кабінет Міністрів України керується у своїй діяльності загально визнаними принципами, які й закладають фундамент щодо важливості забезпечення прав населення.

Неможливо не згадати центральні органи виконавчої влади. Одним із ключових принципів їх діяльності є забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина [6]. Вважаємо за необхідне також вказати про діяльність органів місцевого самоврядування. Так, під час воєнного стану їх повноваження не припиняються, а навпаки спрямовані на забезпечення охорони територіальної громади, сприяння обороні держави регламентованими шляхами й забезпечення прав жителів громади. З цього можна зробити логічний висновок, що дії центральних органів виконавчої влади під час воєнного стану повинні бути негайно спрямованими на якомога якісніше регулювання сфер життя населення відповідно до ситуації, що склалася, а органи місцевого самоврядування виступають суміжною ланкою як для жителів територіальної громади, так і для інших органів та формувань.

Отже, забезпечення прав і свобод людини і громадянина є необхідною частиною повноважень органів публічної адміністрації в умовах правового режиму воєнного стану. Особливостями таких прав є можливість їх обмеження, регламентована Конституцією. Суб'єкти публічної адміністрації наділяються компетенцією щодо можливості обмежень прав людини, умови яких чітко зазначені законодавством. Забезпечення правил воєнного стану й охорона прав і свобод людини покладено на військові адміністрації, що є тимчасовими органами. До того ж, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, невід'ємними завданнями яких є гарантування та охорона прав і свобод людини і громадянина, під час правового режиму воєнного стану повинні спрямовувати свою діяльність на вразливі ситуації, що складаються у відповідних умовах, й таким чином сприяти обороні нашої держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4689> (дата звернення: 25.11.2022 р.).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 25.11.2022 р.).
3. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 25.11.2022 р.).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n3> (дата звернення: 25.11.2022 р.).
5. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#n205> (дата звернення: 25.11.2022 р.).
6. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 25.11.2022 р.).

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Карпенко Є.О.,

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Однією з головних функцій держави є забезпечення безпеки і захисту у різних сферах суспільного буття, що відкрито демонструється в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну. Водночас державне управління у сфері захисту економіки є частиною забезпечення національної безпеки та оборони, зокрема економічної та продовольчої безпеки.

Питання державного управління сфери захисту економіки на період дії воєнного стану є злободенними як ніколи. Адже Українська держава на місяць воєнних дій за підрахунками Міністерства фінансів витрачає приблизно 10 млрд. дол. США. У зв'язку з цим, Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [7], нормами якого передбачено радикальні та безпрецедентні рішення щодо податкової лібералізації та підтримки бізнесу саме на час дії воєнного стану, зокрема що стосується запровадження спрощеної системи оподаткування для великого бізнесу, скасування акцизів на пальне та зниження ПДВ з 20 до 7 %, звільнення від плати ЄСВ тощо. За оцінкою прем'єр-міністра Д. Шмигала [3] повністю переформатовано економічну модель України з метою відповідності її викликам воєнного стану, надаючи бізнесу максимальної свободи.

Вчинення масштабних злочинів окупаційних військ – ілюстрація потреби інтенсифікації державного управління щодо захисту економіки, приміром протидії незаконному вивозу зерна тощо. Саме тому, держава здійснює значні зусилля у сфері захисту економіки посередництвом організаційно-правових, фінансово-економічних та інших заходів, сукупність яких забезпечить її економічну безпеку та конкурентоспроможність у складних умовах воєнної агресії проти України та реалізації державно-управлінського євроінтеграційного вектору загалом.

Дослідження особливостей функціонування системи державного управління у сфері захисту економіки засвідчує важливу наукову дискусію, в основному пов'язану з класифікацією функціональної багатовекторності. Означена класифікація значно різниться у середовищі різних супутніх галузей наукових знань: державного управління, юриспруденції та економіки.

Система державного управління у сфері захисту економіки виражається, насамперед, у її законодавчому забезпеченні. Важливим є те, що нормами ст. 17 Конституції України [5], забезпечення економічної безпеки та інформаційної безпеки, захист суверенітету і територіальної цілісності України – закріплено як «найважливіші функції держави, справа всього Українського народу». Нормативно-правове забезпечення в означеній сфері дослідження як складової національної безпеки, окрім Конституції України, формують Концепція національної безпеки України, Стратегія національної безпеки України, закони України: «Про основи національної безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про захист економічної конкуренції» та інші

нормативно-правові акти з урахуванням змін у зв'язку із введенням воєнного стану у державі. Однак тлумачення сутності функції «забезпечення економічної безпеки» у чинному законодавстві відсутнє.

Дослідники державно-управлінських особливостей функціонування системи державного управління у сфері захисту економіки [2, с. 17] стверджують, що в українському законодавстві можна виокремити функції держави у сфері господарсько-правового регулювання, які забезпечують економічну безпеку держави, такі як:

1) соціальна спрямованість – основним завданням держави є забезпечення добробуту народу України;

2) забезпечення економічної, інформаційної, інноваційної, енергетичної безпеки держави.

Утім наведені у законодавстві функції є загальними і до забезпечення економічної безпеки держави належать опосередковано. Окрім нормативно-правової виокремлюють організаційну, системоутворюючу, функціональну основи системи державного управління у сфері захисту економіки.

Для опису ролі та функцій держави в системі економічної безпеки Г.Б. Клейнер [4, с. 33] запропонував схему взаємовідносин та «поділу праці» у системі «державна – суспільство – економіка», згідно з якою:

- функція держави полягає зокрема у формуванні «м'якого» інституційного середовища підприємств, що сприяє встановленню та підтримці навичок економічно безпечної поведінки суб'єктів господарювання;

- нормотворча функція держави у сфері створення інституційних передумов для економічно безпечної господарської діяльності, яку фактично можна віднести до сфери «виробництва матеріальних благ».

Захисна функція виражається здатністю захищати державну економічну систему від внутрішніх і зовнішніх загроз. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана з формуванням економічного ресурсного потенціалу та його ефективним використанням. У цих умовах захист національних інтересів будь-якої країни світу вимагає адекватного реагування на виклики та загрози сучасності, тобто на ефективну політику національної безпеки [1, с. 66].

Існує значна кількість інших поглядів щодо виокремлення ними основних функцій держави у сфері забезпечення економічної безпеки України. Так, І.О. Ревак [8, с. 245, 246] визначає: інформаційну, практичну, прогностичну, попереджувальну (превентивну), регулювальну, захисну, контрольну функції.

Учені зі сфери публічного управління та адміністрування розглядають різні класифікаційні підходи щодо функціональної складової системи державного управління у сфері захисту економіки. Так, Т.В. Петреман і К.В. Дубич [6, с. 84] наводять наступну класифікацію функцій: захисна, регулятивна, превентивна, інноваційна, соціальна.

З урахуванням наведених наукових підходів та формулювань фахівців у різних галузях науки узагальнено функціональні характеристики системи державного управління у сфері захисту економіки.

Проте, вчені-економісти вважають, що державне управління у сфері захисту економіки побудоване на захисті існуючих форм власності. Такий підхід вважаємо слушним, оскільки форма власності зумовлює її організаційно-правове забезпечення, що здійснюється інструментами державного управління.

Регуляторна функція державного управління системи захисту економіки побудована на формуванні законодавчого забезпечення захисту правопорядку у відповідній сфері суспільних відносин у частині виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і духовних благ.

Моніторинго-прогностична функція виражається у декількох елементах системи державного управління сфери захисту економіки, зокрема у виявленні, оцінюванні та прогнозуванні розвитку чинників загроз економічної безпеки, визначенні показників економічної безпеки як окремих суб'єктів господарювання, так і національної економіки загалом, особливо у час воєнного стану.

Важливим елементом системи функціонування забезпечення захисту економіки є охоронна функція системи державного управління у сфері захисту економіки, яка безпосередньо пов'язана із ресурсною спроможністю держави.

Отже, на наш погляд, особливості функціонування системи державного управління сфери захисту економіки полягають у таких проявах:

- регуляторна функція виражається у законодавчому забезпеченні захисту економіки загалом;
- системоутворююча функція спрямована на інституціоналізацію основних суб'єктів, що забезпечують захист економіки України та створюють можливості її адаптації під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників;
- моніторинго-прогностична функція спрямована на виявлення загроз національній економіці та прогнозування кількісно-якісних змін економічних показників в умовах невизначеності, зокрема в період воєнного стану та кризових ситуацій;

- стимулююча функція покликана створенню умов для позитивного економічного зростання за рахунок конкурентоздатності національної економіки;

- охоронна функція спрямована на реалізацію заходів щодо внутрішньої та зовнішньої безпеки економічних відносин, зокрема гарантування власності.

Виокремлення функцій та розроблення відповідних заходів для їх реалізації сприятиме розвитку системи державного управління у сфері захисту економіки загалом.

Список використаних джерел

1. Бойко А.О., Єпіфанов А.О. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування. *Вісник СумДУ*. Серія «Економіка», № 3. 2018. С. 65 – 75.

2. Гбур З.В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2. С. 16-24.

3. Звернення Прем'єр-міністра Дениса Шмигала від 15.03.2022 р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/zvernennya-1premyer-ministra-denisa-shmigalya>

4. Клейнер Г.Б. Три игрока. Взаимодействие государства, общества и экономики – главное условие развития промышленности. *Поиск*. 2004. № 32-33.

5. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>

6. Петреман Т.В., Дубич К.В. Економічна безпека України: державне управління. *Інвестиції: практика та досвід*. № 19. 2021. С. 80 – 86.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>

8. Ревак І.О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія економічна. 2009. Вип. 2. С. 238 – 247.

ПРИНЦИПИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ХАРАКТЕРУ

Ковний Ю.Є.,

докторант НУ «Львівська політехніка»

к.е.н.

Українське суспільство в умовах воєнного часу демонструє згуртованість та саморегуляцію, проте в післявоєнний час актуалізуватимуться питання належної правової політики та державного управління.

Протягом років незалежності не вирішеною є проблема належної системи взаємозв'язків між суб'єктами етнополітики, захист прав та інтересів національних меншин, вирішення питання мовної політики. Тому потрібною є розробка принципів етнонаціональної політики для забезпечення сталого розвитку України, які б імплементувалися в управлінську та адміністративно-правову діяльність публічного апарату, органів державної влади.

Сучасне суспільство не може бути єдиноцентричним, комплексність підходів до розуміння людського буття, людського прояву, рівності та справедливості стає центром правової держави. Завдяки подоланню політичного патерналізму та існуванню індивіда як суб'єкта політичної дії відбувається глибинне переакцентування ідентичності із завузького поля міжособистісного спілкування й індивідуального буття та формування нової, заснованої на людській гідності та чесності, парадигми соціальної справедливості та постконвенційної ідентичності [1.с.9].

Міжкультурна інтеграція завжди має правове обґрунтування. Правова політика мультикультуралізму та інклюзії відображає принципи правової держави. Наявність у кожній етнічній культурі елементів єдиної універсальної культури є реальною основою міжетнічної культурної інтеграції.

З одного боку статус особи відображається його етнічними особливостями. Сміт стверджував, що етнічна група це та, що має спільну мову, культуру та спільне походження з територією [2]. З іншого боку слід говорити про дуальність людського вияву полягає в прояві етнонаціональної самобутності та комунікативній співпраці як громадян єдиної держави. Карл Дойч, пояснюючи різницю між націоналізму та етнічності, стверджує, що націоналізм є загальний термін, тоді як етнічна приналежність є підгалуззю націоналізм. Націоналізм

докладає максимум зусиль, щоб отримати максимум переваг, а також вимагає окремого державного для окремої групи чи нації. З іншої сторони, етнос прагне до максимальної провінційної автономії в межах держави [3]

Комбінаторність такої політики служить загальному розвитку регіону та збереженню його етнічного різноманіття. Етнічна політика в широкому розумінні є невід'ємною частиною та специфічним аспектом політики багатонаціональної, поліетнічної держави. Будучи включеною в загальний контекст політики, вона має певну самостійність і як така здатна як прискорювати, так і гальмувати хід суспільного, а отже, й національного розвитку. Етнічна політика у вузькому розумінні – це стратегічний курс державних структур, політичних партій, громадських рухів багатонаціональних (багатоетнічних) держав у національному питанні, який знаходить своє закріплення в законодавчих актах, спеціальних програмах та інших відповідних документах. Демократична етнічна політика базується на такі принципи: рівноправність етнічних груп, міжнаціональна, міжнаціональна злагода і толерантність, поєднання етнонаціональних і національних інтересів, заборона будь-яких форм недемократичного вирішення національного питання (націоналізм, расизм, фашизм, апартеїд, сегрегація, депортації, примусова міграція, примусова асиміляція тощо), підтримка прав меншин на збереження етнічної самобутності та самобутності.

Основа етнополітики демократичної держави має складати такі ключові принципи функціонування адміністративно-правового механізму держави:

- повна рівноправність усіх громадян, незалежно від етнічної, расової приналежності, релігії, конфесії чи іншої приналежності;
- пріоритет прав людини над правами будь-яких груп, у тому числі етнічних;
- повага до прав, культур, мов, традицій, звичаїв, конфесійні особливості всіх етнічних меншин;
- створення умов для збереження їх етнонаціональної самобутності для наступних поколінь;
- вирішення будь-яких складних і проблемних ситуацій у міжетнічних відносинах виключно мирним шляхом;
- розвиток засад міжнаціональної та міжконфесійної толерантності;
- збереження етнокультурного різноманіття.

Список використаних джерел

1. Ситніченко Л. А. Ідентичність, визнання та справедливість у сучасній політичній антропології *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2018. Вип. 3-4. С. 3-18.
2. Smith, A. D. Culture, community and territory: the politics of ethnicity and nationalism. *International Affairs*, 1996. Vol. 72(3), P. 445–458. <https://doi.org/10.2307/2625550>.
3. Deutsch, K. W. Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality. MIT Press. 1966. P. 100-110

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (2014 р.-ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС)

Кудерська І.О.,

доктор філософії в галузі права,
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Невід’ємною умовою існування будь-якого народу/народності є існування в них своєї аутентичної нематеріальної культурної спадщини (далі - НКС), своєї історії та самоідентифікації себе як народу/народності. Зберігаючи своє основне значення, НКС України несе в собі найважливіші властивості й якості етнічного розвитку, відображаючи історичний шлях Українського народу [2, С. 35.].

В умовах воєнного стану елементи (об’єкти, прояви) НКС України зокрема на територіях України де ведуться, велися активні бойові дії або на окупованих територіях знаходяться на межі знищення. Тому в подальшому в післявоєнний період забезпечення відновлення, існування, охорони та захисту НКС України потребуватиме чималих зусиль з боку нашої держави, провідних фахівців, в тому числі в галузі права для розробки та створення належного адміністративно-правового забезпечення.

Нашою державою ще до введення воєнного стану в Україні, в 2008 році, ратифіковано Конвенцію про охорону НКС та взято низку зобов’язань щодо

охорони НКС. Нижче наведено деякі з таких зобов'язань та шляхи реалізації цих зобов'язань в нинішніх умовах, зокрема:

- враховувати при виробленні та реалізації національної політики необхідність охорони елементів (об'єктів, проявів) НКС, відповідно відображати це в загальнодержавних програмах, стратегіях.

Отже відповідний центральний орган виконавчої влади при розгляді проектів планів, програм, стратегій щодо охорони, захисту, відновлення культурної спадщини України нині та в післявоєнний період має враховувати необхідність окремо визначених в таких документах напрямів саме щодо охорони, захисту, відновлення НКС України.

- забезпечення охорони НКС державою-учасницею Конвенції.

На нашу думку нині та в післявоєнний період має бути розроблена політика спрямована на підвищення ролі НКС в суспільстві. Реалізація такого можлива, зокрема, шляхом забезпечення освіти населення в галузі НКС України та залучення до цього процесу Носіїв НКС України та відповідних спеціалістів в цій сфері.

- ідентифікація і визначення елементів (об'єктів, проявів) НКС, наявної на території держави-учасниці Конвенції, за участі спільнот, груп та відповідних неурядових організацій [1, ст.11].

В період воєнного стану в країні така діяльність щодо охорони НКС України, зокрема на територіях ведення активних бойових дій та окупованих територіях не ведеться із зрозумілих причин. Вважаємо по можливості слід провести певну інвентаризацію і визначити, які саме елементи (об'єкти, прояви) НКС України перебувають на зазначених територіях. При цьому необхідно врахувати наявні звіти по цим територіям за попередні роки від місцевих органів виконавчої влади. Результатом такого має бути створений відповідним центральним органом виконавчої влади в цій сфері реєстр щодо елементів (об'єктів, проявів) НКС України які перебувають на межі знищення.

НКС є «живою спадщиною», що визнано на міжнародному рівні і така культурна спадщина можлива до аутентичної передачі саме Носієм НКС. Тому під загрозою на територіях ведення активних бойових дій та окупованих територіях перебуває не тільки НКС, а й перебувають її Носії. З огляду на таке терміновим є складення відповідного закритого реєстру Носіїв НКС України яка перебуває на межі знищення. Адже саме ці фахівці в післявоєнний період зможуть допомогти нашій країні зберегти та відновити надбання наших предків в сфері НКС. Важливим є те, що такі реєстри на період воєнного стану мають

бути закритими, оскільки публічний доступ до них буде нести ризик для відповідних Носіїв НКС України. Проте про створення такого реєстру, про необхідність інформації щодо елементів (об'єктів, проявів) НКС України, які перебувають на межі знищення, відповідний центральний орган виконавчої влади має повідомити населення нашої країни і розпочати таку роботу під час воєнного стану, в зв'язку з ризиком неможливості в подальшому відновити інформацію, яка є нині.

- держава-учасниця Конвенції повинна сприяти науковим, технічним та мистецтвознавчим дослідженням, а також розробці методик дослідження для ефективної охорони НКС, зокрема НКС, яка перебуває в небезпеці [1, ст.13]. Незважаючи на воєнний стан в країні ми вже маємо здійснювати посилену діяльність для відновлення нашої країни України. Відповідно вже має бути створена певна робоча група та мають розроблятися методики охорони, захисту, відновлення НКС України у післявоєнний період, що потребує відповідної підтримки.

Діяльність щодо створення адміністративно-правового забезпечення охорони, захисту НКС України має відповідати меті реалізації цілей сталого розвитку України, визначати охорону, заохочення та підтримку культурного розмаїття в інтересах теперішнього та прийдешніх поколінь.

Для відновлення, охорони, захисту НКС України вже зараз необхідно розпочати роботу відповідним органам державної влади над адміністративно-правовим забезпеченням такої діяльності, створенням необхідних планів, програм, стратегій тощо, розробкою можливості спільної діяльності владних органів, експертів, інвесторів, підприємців, неурядових організацій та ін., визначення певних механізмів у названій діяльності.

Список використаних джерел

1. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини: міжнародний документ від 17.10.2003 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 (дата звернення: 24.11.2022);

2. Кудерська І.О. Адміністративно-правове забезпечення охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні: дис. ... д-ра. філос. в галузі права. Київ. 2022. 253 с.

РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ОРГАНУ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ НА ЧАС ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

Лук'яненко С.В.,

студент магістратури спеціальності 281 "Публічне управління та адміністрування" Криворізького національного університету

Науковий керівник: Міщук Є.В.,

к.е.н., доцент

У зв'язку із початком широкомасштабної війни рф проти України 24 лютого 2022 року гостро постало питання управління та регулювання діяльності громад в умовах воєнного стану. Для цього були створені військові адміністрації.

Воєнний стан - особливий правовий режим, що вводиться на частині або всій території країни у разі збройної агресії та загрози незалежного існування держави. У випадку воєнного стану військовим адміністраціям, військовому командуванню та місцевим органам управління надаються особливі правові повноваження на термін дії цього стану та протягом 30 днів після його скасування. Мета воєнного стану - відвернення загрози та впровадження заходів для унеможливлення успішних дій противника в регіоні. В цей час в обов'язковому порядку вводяться обмеження на певні права та свободи фізичних та юридичних осіб задля успішного протистояння ворогу. [2, с. 63]

Обов'язковою умовою воєнного стану є формування військових адміністрацій - установ, що забезпечують захист прав і свобод громадян, оборону, захист критичної інфраструктури та порядок в населеному пункті. Діяльність військових адміністрацій регулюється Конституцією України, законами України "Про оборону України", "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", "Про критичну інфраструктуру" [1].

Управління військовими адміністраціями здійснюється відповідними головами населених пунктів або районних та обласних адміністрацій із залученням військових рядового та офіцерського складу відряджених з метою виконання завдання з оборони держави. Повноваження військових адміністрацій регулюють обсяг поставлених перед ними завдань серед яких:

- дотримання правового режиму воєнного стану
- ефективного використання ресурсів населеного пункту або регіону

- визначення та відповідне замовлення визначеного об'єму продукції та послуг у підприємств та постачальників послуг відповідно до потреб населення під час воєнного стану
- складання та затвердження місцевого бюджету
- затвердження рівня податків і зборів
- управління комунальним майном громади
- допомога місцевому населенню у відбудові житла пошкодженого внаслідок бойових дій
- організація призову громадян на військову службу
- управління та забезпечення функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту
- надання ритуальних послуг самотнім громадянам
- надання службових та житлових приміщень Збройним Силам України
- забезпечення замовлення у підприємств продукції та послуг необхідних для Збройних Сил України
- підтримання належного функціонування через пункти пропуску державного кордону України
- забезпечення функціонування служби безпеки та органів правопорядку в регіоні або населеному пункті. [1]

Необхідно пам'ятати про життєво важливу тісну співпрацю військових адміністрацій в особі керівника та підлеглих, органів самоврядування, підприємств і громадян із органами Державної Влади та Збройними Силами України задля ефективного опору супротивнику. Чітке розуміння обов'язків, повноважень та правових особливостей управління військовими адміністраціями під час воєнного стану допоможе значно ефективніше налагодити місцеве адміністрування, полегшити життя населення в умовах війни та організувати заходи для оборони та відсічі окупанта, наближаючи нас до спільної мети - перемоги України над окупантом.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 29 вересня 2022 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель : моногр. / С. О. Кузніченко. Вид. 2-ге. – Одеса : ОДУВС, 2011. С. 223.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА ПІД ЧАС ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ, ЩО ВВОДИТЬСЯ У РАЗІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

Максименко Д.Р.,
студент КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Бежевець А.М.,
старший викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Військова агресія Російської Федерації проти України є безпрецедентною загрозою національній безпеці існування української держави. Пряме застосування збройної сили російського війська є очевидним та визнаним на міжнародному рівні. Відповідно до цього, згідно з указом № 64/2022 президента України «Про введення воєнного стану в Україні» воєнний стан запроваджується з 5:30 24 лютого 2022 року.

На жаль, наша державна правова система мусить стикатися з викликами військового стану не на папері, а в реальному житті. Тож адміністративне та фінансове право зазнало досить значних змін. Українська держава достатньо успішно впоралася з викликами у сфері надання адміністративних послуг після початку повномасштабного вторгнення РФ. Водночас війна показала що, що низка послуг може бути ще краще підготовлена до безпекових викликів. А деякі рішення можуть бути корисні і для умов мирного стану. Як приклад можемо виокремити такі актуальні питання, які стали проблемними у перші дні активної фази війни: встановлення особи, при втраті документів; припинення надання реєстрації місця проживання; втрата більшості послуг, які надавалися центрами надання адмінпослуг (ЦНАП); перебої у додатку «Дія»; тощо. Досить швидко були знайдені рішення вищезгаданих проблем українським урядом, більше того законодавці виділили левову частку бюджету на соціальні виплати населенню задля підтримки рівня життя в умовах війни. Підсумовуючи можна зробити висновок, що держава показала те наскільки гнучко можна переналаштувати адміністративну правову систему та не допустити колапсу.

Фінансовий сектор України так само мусив змінити механізми праці та перейти на військові рейки. Зокрема ухвалення закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового

сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні» було важливим кроком для підтримання стабільності фінансової системи. Цей закон надає Національному банку більше повноважень що допомагає приймати рішення швидше та вести рахунки державних органів, які призначені для забезпечення потреб держави у відсіч збройної агресії проти України та ліквідації її наслідків, а також для благодійності та гуманітарної допомоги. Не обійшлося і без деяких обмежень для українців: на зняття клієнтами готівки обсягом понад 100 тис. грн на день, а також повна заборона на зняття готівкової валюти в Україні; на змінювання валюти кредиту з іноземної на гривню для юросіб; на переказ коштів за кордон, окрім власних операцій банків та видачі кредитів іноземним фінансовим установам; тощо. Більше того на території країни було введено валютне регулювання, яке допомогло стримати різке знецінення гривні. Усі ці кроки не дали статися колапсу у банківській системі, громадяни продовжують отримувати зарплатні, брати кредити, класти депозити, купувати облігації й робити все те до чого звикли у довоєнний час.

Отже, достовірно можна сказати що Українське право довело свою ефективність роботи у кризу. Державні механізми не зупинилися, а змогли швидко адаптуватися до нових умов та пристосуватися до військового стану. Увесь цивілізований світ дивиться на Україну із захватом та співчуттям, ми вистояли і будемо стояти далі. Незліченна кількість викликів ще вдарить по адміністративному та фінансовому праву в цілому. Залишаються актуальними питання окупованих територій та їх реінтеграцій. Не виключено що ухвалення спеціальних нових законів для цих територій стане необхідністю у майбутньому. Проте наразі наша найактуальніша проблема ще ходить нашою землею, вбиває мирних жителів, вбиває нашу культуру, вбиває інфраструктуру, але не вона ніколи не вб'є нашу віру та надію у перемогу й щасливе безпечне майбутнє.

Список використаних джерел

1. Офіційне інтернет - представництво Президента України URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-ukaz-pro-zaprovadzhennya-voennogo-stanu-73109>
2. Ukrainian Public Law and Administration Network, Вплив війни на сферу адміністративних послуг та рекомендації на майбутнє. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/vplyv-viiny-na-sferu-administratyvnykh-posluh-ta-rekomendatsii-na-maibutnie/>

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МЕДІАЦІЮ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Саліхов О.О.,

аспірант кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Увесь розвиток людства супроводжується конфліктами. Вони різні за своєю природою, зовнішнім проявом, масштабом, тривалістю, напруженістю, наслідками, суб'єктним складом тощо. Навіть у високоорганізованих і розвинених державах виникають конфлікти між органами публічної влади, партіями, окремими громадянами і владою тощо. Конфлікт має як позитивні, так і негативні характеристики. З одного боку, він розкриває проблеми, суперечності, розбіжності, які існують, зокрема в публічному управлінні, а з іншого – завдає психологічних травм учасникам конфлікту, формує негативне суспільне сприйняття органів публічної влади та приносить іншу шкоду. Тому конфлікти потрібно спрямовувати у конструктивне русло та намагатися врегулювати дозволеними засобами. В демократичних, правових державах публічні конфлікти вирішуються не тільки в судовому порядку, але й шляхом застосування альтернативних способів їх вирішення. З-поміж них чільне місце займає медіація, значення якої зростає наразі в українському суспільстві. Її роль буде посилюватися і в повоєнний період.

Цей інститут упроваджений у систему публічного управління на законодавчому рівні. Його легальне функціонування забезпечується європейськими та національними нормативно-правовими актами. Зокрема суттєвий вплив на розвиток медіації у публічному управлінні справила Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. З метою імплементації її положень щодо реалізації права на справедливий суд і права на ефективний засіб правового захисту Комітетом Міністрів Ради Європи було прийнято низку рекомендацій (Рекомендація № R (81) 7 державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14 травня 1981 р., Рекомендація № R (86) 12 щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах від 16 вересня 1986 р., Рекомендація Rec (2001) 9 державам-членам щодо альтернатив судовому

розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами від 5 вересня 2001 р.). Крім того, Європейська комісія з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р. ухвалила Керівні принципи для кращого виконання наявної Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами.

Ратифікація Верховною Радою України Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, стимулювала узаконення механізмів, спрямованих «на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією» [1, ст. 14]. Угода про асоціацію гармоніює зі ст. 55 Конституції України, яка кожному гарантує «право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [2, ч. 2 ст. 55] та надає право «будь-якими не забороненими засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [2, ч. 6 ст. 55].

Застосування альтернативних способів під час врегулювання спорів визначається ст. 124 Конституції України, в якій вказано, що «законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [2, ч. 4 ст. 124]. Саме на розвиток цього конституційного припису спрямований Закон України «Про медіацію», який «визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою» [3]. Цим законом внесено доповнення до Кодексу адміністративного судочинства України і таким чином узаконено медіацію як позасудову процедуру, за допомогою якої врегульовуються адміністративно-правові спори. Вважаємо, що законодавець у такий спосіб поклав край науковим дискусіям щодо медіабельності адміністративно-правових спорів. Більше того, цим законом доповнено Земельний кодекс України статтю 158⁻¹ «Врегулювання земельних спорів шляхом медіації» [4, ст. 158⁻¹]. Відтак наразі вирішення земельних спорів можливе також шляхом застосування медіації.

З метою стимулювання розвитку інституту медіації законодавець включив до Закону України «Про судовий збір» норму щодо повернення 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації. А в

разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації - 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги [5, ст. 7].

У Національній стратегії у сфері прав людини закріплено, що вирішення проблеми забезпечення права на справедливий суд має здійснюватися шляхом запровадження доступної та ефективної системи позасудових засобів захисту прав людини, альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіації [6].

У Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки одним із напрямів покращення доступу до правосуддя є розвиток інституту медіації, а також встановлення для окремих, визначених законом, категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших практик [7].

Законом України «Про медіацію» було доповнено пунктом 18 частину 6 статті 16 Закону України «Про соціальні послуги», відповідно до якого медіація визнається базовою соціальною послугою [8, ч. 6 ст. 16]. З метою визначення «змісту, обсягу, умов та порядку надання медіації, як соціальної послуги посередництва для суб'єктів різних форм власності та господарювання, які надають таку послугу» наказом Міністерства соціальної політики України від 17 серпня 2016 року № 892 затверджено «Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації)» [9].

Відповідно у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» визначено, що «первинна безоплатна правова допомога включає такий вид правової послуги, як надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації» [10, п. 4 ч. 2 ст. 7].

Отже, розвиток та імплементація законодавства про медіацію в управлінській сфері свідчить про поступ держави у напрямі запровадження альтернативних заходів для полегшення доступу до правосуддя, налагодження партнерської взаємодії між органами публічної влади та приватними особами, загалом неодмінну демократизацію українського суспільства попри воєнні виклики, перед якими опинилася Україна.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст.2021.

2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 14.

3. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст.51.

4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

5. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 14. Ст. 87.

6. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021?find=1&text=%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96#w1_1

7. Про стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021?find=1&text=%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96#w1_1

8. Про соціальні послуги: Закон України від 7 січня 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст.73.

9. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ Міністерства соціальної політики України від 17 серпня 2016 року № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>

10. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В СВІТЛІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН

Скалецька З.С.,

доцент кафедри міжнародного та європейського права
факультету правничих наук Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

З 2020 року реалізація прав людини, зокрема права на охорону здоров'я та отримання медичної допомоги, в Україні зазнала суттєвих критичних ситуацій – спочатку введення карантину, масові епідемічні спалахи захворювання на COVID-19 та кампанія імунізації, а згодом повномасштабне вторгнення росії на територію України в 2022 році. З квітня 2020 року українська система медичної допомоги суттєво змінила внутрішні та операційні процеси, змінилось законодавство в частині фінансування надання медичної допомоги тощо. Пандемія COVID-19, яку оголосив ВООЗ [1] сприяла апробації нових підходів до організації надання медичної допомоги та появи нових можливостей.

Відповідно до третьої Цілі сталого розвитку ООН «Забезпечення здорового способу життя і сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці» [2] перед владою країни стоять завдання в межах громадського здоров'я (достатній рівень охоплення населення вакцинацією та контроль за поширеністю інфекційних хвороб зокрема туберкульозу) та медичної допомоги (забезпечення пацієнтам доступності до медичних послуг). В умовах воєнного стану в Україні зазнали пошкоджень або руйнувань 1091 закладів охорони здоров'я (144 повністю знищено, з них майже половина заклади первинної ланки) [3], з офіційних даних відомо, що медичних працівників поранено або вбито менше сотні, а переїхало в західні області півтори тисячі спеціалістів [4], що ускладнило доступність громадян до отримання медичної допомоги не лише в екстреному, а й в плановому порядку. Внутрішньо переміщені особи (далі ВПО), яких зареєстровано 4,6 млн осіб [5], створили значне нерівномірне навантаження на систему медичної допомоги. Для медичних працівників первинної ланки в окремих регіонах зросла кількість прийомів пацієнтів, яка не підлягає оплаті згідно декларацій. Водночас, попри несправедливий розподіл навантаження, було забезпечено українцям доступність первинної та вторинної спеціалізованої медичної допомоги. Так, відповідно до наказу МОЗ від

17.03.2022 № 496 «Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану» пацієнти ВПО мають можливість звертатись до лікарів первинки без укладеної декларації [6].

Відповідно до Цілі 3.3. Цілей сталого розвитку ООН держави повинні докладати зусиль щодо подолання епідемій СНІДу, туберкульозу, малярії та тропічних хвороб і забезпечити боротьбу з гепатитом, захворюваннями, що передаються через воду, та іншими інфекційними захворюваннями. Міністерством охорони здоров'я України розроблено План відновлення послуг із профілактики, діагностики й тестування, супроводу та лікування ВІЛ, ТБ, вірусних гепатитів В і С та послуг замісної підтримувальної терапії в цивільному секторі України. Даним документом передбачено покроковий план дій відновлення та розвитку спектру послуг у сфері ВІЛ, ТБ, вірусних гепатитів та замісної терапії від профілактики до ефективного лікування в умовах воєнного стану [7].

Також як Ціль 3.4. Цілей сталого розвитку ООН передбачено увагу промоції психічного здоров'я та благополуччя, що в умовах активної фази повномасштабного вторгнення РФ досить складно забезпечити. В ситуації з забезпеченням та збереженням психічного здоров'я має значення рівень доступності медико-психологічних послуг для пацієнтів з психічними та неврологічними розладами. За даними Міністерства охорони здоров'я України з початку повномасштабної війни росії проти України 650 тисяч людей звернулися до психологів і психіатрів в системі охорони здоров'я й отримали психологічну допомогу [8]. Першою Леді Оленою Зеленською ініційовано розробку Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, адже понад 70 % українців з початку війни відчувають стрес та сильну знервованість, половина опитаних відчувають тривожність і напругу [9].

Ціль 3.8. Цілей сталого розвитку ООН щодо доступності медичних послуг та ліків для українців, мінімізації фінансових ризиків при отриманні медичної допомоги, урядом втілена в низці окремих рішень. Так, рішення Міністерства охорони здоров'я стосувались тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України [10], рекомендацій щодо надання екстреної медичної допомоги постраждалим на догоспітальному етапі в умовах бойових дій/воєнного стану [11], а також вимог до переліку медичного обладнання для забезпечення потреб сфери охорони здоров'я в умовах воєнного стану [12]. Такі рішення створили умови

для функціонування системи медичної допомоги України задля потреб українців в умовах воєнного стану.

Відомостей та офіційних даних для детального аналізу впливу воєнних дій на реалізацію права людини на охорону здоров'я в Україні наразі недостатньо. Однак, можна стверджувати, що повномасштабне вторгнення РФ зумовило масштабний збій в нормальному функціонуванні важливих служб та закладів системи охорони здоров'я України. Враховуючи сукупний вплив різних чинників на стан здоров'я населення та економіку країни українці отримали негативний вплив на рівень їх здоров'я відповідно до дефініції ВООЗ [13].

Список використаних джерел

1. Coronavirus disease (COVID-19) pandemic: overview. URL: <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19>
2. Цілі Сталого Розвитку ООН. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
3. Мільярди гривень: у МОЗ відзвітували про необхідність відновлення медичних закладів. URL: <https://www.unian.ua/health/milyardi-griven-u-moz-vidzvituvati-pro-neobhidnist-vidnovlennya-medichnih-zakladiv-12010695.html>
4. Як медична система України пристосувалася до війни. Розповідає очільник МОЗ. URL: <https://suspilne.media/233374-ak-medicna-sistema-ukraini-pristosuvalasa-do-vijni-rozpovidaє-ocilnik-moz/>
5. В Україні 4,6 мільйона внутрішніх переселенців — Мінсоцполітики. URL: <https://suspilne.media/288207-v-ukraini-46-miljona-vnutrisnih-pereselenciv-minsocpolitiki>.
6. Наказ МОЗ України від 17.03.2022 № 496 «Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text>.
7. Як Україна долає епідемію ВІЛ в умовах війни: результати форуму громадських ініціатив. URL: <https://phc.org.ua/news/yak-ukraina-dolae-epidemiyu-vil-v-umovakh-viyni-rezultati-forumu-gromadskikh-iniciativ>
8. МОЗ: 650 тисяч українців звернулись до психологів і психіатрів з початку війни. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2000611-moz-650-tisyach-ukrayintsiv-zvernulis-do-psikhologiv-i-psikhiativ-z-pochatku-viyni>.
9. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL:

[https://gradus.app/documents/308/Gradus Research Mental Health Report short version.pdf](https://gradus.app/documents/308/Gradus_Research_Mental_Health_Report_short_version.pdf)

10. Наказ МОЗ України № 374 від 24 лютого 2022 року «Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України». . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0374282-22#Text>

11. Наказ МОЗ України № 488 від 15.03.2022 № 488 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання екстреної медичної допомоги постраждалим на догоспітальному етапі в умовах бойових дій/воєнного стану». . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0488282-22#Text>

12. Наказ МОЗ України № 1339 від 29.07.2022 № 1339 «Про внесення змін до переліку медичного обладнання для забезпечення потреб сфери охорони здоров'я в умовах воєнного стану». . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1339282-22#Text>

13. Статут ВООЗ. . URL: <https://www.who.int/about/governance/constitution>

МИР І СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОДНА З ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОГРАМИ ООН

Чулінда Л.І.,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права,
Національний авіаційний університет,
кандидат юридичних наук, доцент

У документі ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (2015) серед 17 Цілей сталого розвитку увагу привертає ціль 16 – Мир і справедливість та сильні інститути. Цей документ передбачає участь усіх країн світу у сприянні процвітанню, захисту планети, забезпечення миру, знищення бідності, щоб до 2030 року всі люди могли жити у безпеці [1]. Світова спільнота має побудувати мирне суспільство, створити сильні та ефективні інституції, сприяти доступу до правосуддя в усіх регіонах на планеті, що є важливими проблемами для сталого розвитку.

Досягнення Цілей сталого розвитку ООН має на меті реалізацію прав людини, зміцнення здоров'я та покращення добробуту людей, а також глобальний захист планети. Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобальних зусиль у розробці їх забезпечення. На сьогодні багато регіонів світу перебувають у мирі, але у центрі Європи відбувається війна. 24 лютого 2022 року РФ, ігноруючи усі програми ООН щодо забезпечення безпеки, миру, верховенства права та захисту прав людини, здійснила воєнну агресію проти суверенної України.

Рада безпеки ООН відповідно до Статуту ООН має право застосовувати міжнародно-правові санкції до держави-правопорушника, міжнародні організації, зокрема, у сфері цивільної авіації - Рада ІКАО, вищий орган Міжнародної організації цивільної авіації також має право застосовувати міжнародно-правові санкції до держав-членів, які порушують зобов'язання за Конвенцією про міжнародну цивільну авіацію.

Рада ІКАО засудила порушення територіальної цілісності та повітряного простору України і закликала РФ припинити свою незаконну діяльність для забезпечення безпеки польотів та безпеки цивільної авіації у всіх країнах [2]. Було визнано, що такі дії суперечать принципам Статуту ООН і Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, де наголошується на необхідності уникнення конфліктів і сприянні співпраці між націями і народами.

Міжнародні стандарти та рекомендована практика ІКАО сприяє безпечному та впорядкованому розвитку міжнародної цивільної авіації в усьому світі. Зусилля ІКАО спрямовані на те, щоб цивільна авіація могла розвиватися безпечним та упорядкованим чином, щоб міжнародні повітряні сполучення могли відбуватися на основі рівності [3]. Особливу увагу ІКАО приділяє таким Цілям сталого розвитку, як безпека, аеронавігаційна спроможність та ефективність, економічний розвиток повітряного транспорту та захист навколишнього середовища.

Міжнародні економічні відносини лише почали покращуватися, робляться перші кроки у відновленні після пандемії COVID-19, проте тепер світ стикається з нечуваними наслідками російського вторгнення. Світова спільнота має діяти, щоб запобігти катастрофі, яка відбувається на планеті. У зв'язку з терміною необхідністю припинення міжнародного правопорушення, введення правомірних міжнародно-правових санкцій з метою тиску на державу-правопорушника потребує переосмислення механізм правових відносин щодо ухвалення та реалізації примусових заходів міжнародних органів.

Міжнародно-правові санкції міжнародних організацій передбачені Статутами цих організацій і спеціальними постановами, які набули чинності. Права та обов'язки держав щодо застосування міжнародно-правових санкцій визначаються в міжнародних договорах.

У преамбулі до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію визнається необхідність уникнення конфліктів і сприяння співпраці між націями і народами, від чого залежить мир у всьому світі. Відповідно до своїх обов'язків як держав-учасників Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, держави-члени ІКАО зобов'язані негайно повідомляти про потенційні ризики для безпечних і надійних операцій цивільної авіації у своєму суверенному або делегованому повітряному просторі, включаючи зони конфліктів. Рада ІКАО виступила за важливість збереження безпеки польотів та безпеки міжнародної цивільної авіації та пов'язаних із цим зобов'язань держав-членів, і закликала РФ припинити свою незаконну діяльність для забезпечення безпеки польотів і безпеки цивільної авіації та дотримуватися своїх зобов'язань як за Чиказькою конвенцією, так і за іншими міжнародними договорами про повітряне право [4].

Європейський Союз прийняв комплекс обмежувальних заходів у відповідь на вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року. Ці заходи стосуються авіаційної сфери і містять, зокрема, повну заборону на експорт товарів і технологій, призначених для використання в авіації та заборону надання технічної допомоги та інших супутніх послуг у зв'язку з авіаційними товарами і технологіями особам або органам в Росії, або для використання в Росії. Заходи, прийняті ЄС, також забороняють російським авіаперевізникам і літакам здійснювати польоти на територію ЄС, над або з території ЄС. Усі санкції повністю відповідають принципам міжнародного права, враховують повагу до прав людини та основних свобод [5].

Міжнародно-правові санкції є необхідним інструментом для підтримання справедливості, відновлення попереднього стану міжнародних відносин, який існував до порушення міжнародного права на основі принципу верховенства права і гарантування безпеки та миру. Авіаційні санкції у комплексі з іншими примусовими заходами здатні негативно вплинути на загальний стан розвитку економіки держави-агресора.

Виконання Глобальної програми ООН щодо досягнення Цілей сталого розвитку на період до 2030 року є актуальним напрямом діяльності для всього людства. Цілі сталого розвитку спрямовують діяльність міжнародних та

європейських організацій, сприяючи верховенству права на національному та міжнародному рівнях.

Список використаних джерел

1. How the UN is supporting The Sustainable Development Goals in Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/sdgs>. (дата звернення 10 жовтня 2022).
2. ICAO Council condemns violation of territorial integrity and airspace of Ukraine. URL: <https://www.icao.int/Newsroom/Pages/ICAO-Council-condemns-invasion-of-Ukraine.aspx>.
3. Конвенція про Міжнародну цивільну авіацію 1944. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text. (дата звернення 2022).
4. ICAO Council adopts new amendments supporting electronic pilot licenses, flight operations, and continuing airworthiness responsibilities. URL: <https://www.icao.int/Newsroom/Pages/RU/ICAO-Council-adopts-amendments-supporting-electronic-pilot-licenses-flight-operations-continuing-airworthiness-responsibili.aspx>. (дата звернення 10 жовтня 2022).
5. Гусар О.А., Чулінда Л.І. Міжнародно-правові санкції у цивільній авіації. Наука і техніка сьогодні. 2022. №10. С.44-54.

СЕКЦІЯ 3

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

USE OF RELIGIOUS SYMBOLS IN PRIVATE COMPANIES: LACK OF DISCRIMINATION OR LACK OF FREEDOM

Carmen Mora Pena

Lecturer University of Málaga

Tlf : +34639879094 Participation: Only send summary

International normative framework: European Convention on Human Rights

Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance. Freedom to manifest one's religion or

beliefs may not be subject to restrictions other than those which are prescribed by law and which are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

European Directive 2000/78

Article 1 "The purpose of this Directive is to lay down a general framework for combating discrimination on the grounds of religion or belief, disability, age or sexual orientation as regards employment and occupation with a view to putting into effect in the Member States the principle of equal treatment".

ECTHR judgments that have addressed this issue:

Prohibition of the wearing of the Islamic headscarf in public buildings (Ebrahimian v. France; Dahlab v. Switzerland; Köse and 93 others v. Turkey; Dogru v. France; Kervanci v. France; Kultulmus v. Turkey and Leyla Sahin v. Turkey). Permission of the crucifix in Italian public schools, upholding the decision of national judges, who considered the crucifix to be an essential element of Italian culture and history (Lautsi v. Italy). Permission to wear a Christian cross around the neck in a private company (Eweida v. United Kingdom).

Judgments of the Court of Justice of the European Union upholding the prohibition of the use of religious symbols in private companies:

Samira Achbita v. G4S; Asma Bougnaoui v. Micropole SA; L.F. v. S.C.R.L. (Case C-344-20).

Conclusion:

The ECtHR admits limiting the use of religious symbols in public spheres by States.

However, it has remained against the limitation in private spaces (such as companies), considering that this would violate the right to freedom of religion, ideology and worship.

The CJEU, on the other hand, in repeated rulings, has already endorsed the prohibition of the use of religious symbols in private companies. The arguments offered in favor of this are:

- That it is not discrimination, i.e., it does not contradict Directive 2000/78, because the same treatment applies to all.

- Secondly, the Court argues that it is neutrality that is to be protected.

However, both arguments seem to set aside the protection of religious freedom and give priority to the limitation of religious freedom for the sake of an imposed neutrality.

What is the underlying motive, perhaps an application of the principle of equality in a way that does not respect plurality, perhaps a neutrality that does not respect freedom, a neutrality that is content to prohibit equally, without regard for the fact that freedom is being prohibited for no other reason?

It is certainly an example of the prevalence of equality over freedom. But at the same time this prevalence of equality may be allowing discrimination: for discrimination, i.e. the exclusion of all types of religious manifestations or symbols, does not cease to be exclusion because all are excluded.

This is perhaps an example of how the principle of fraternity can help to understand better the relationship between freedom and equality. The principle of fraternity brings important nuances, such as respect and trust applied to human plurality. Sometimes equality can curtail freedom with the excuse that it is an egalitarian prohibition (as if this equality could be set up as the sole criterion, and thus justify any imposition beyond what is reasonable). The principle of fraternity can establish a criterion of reasonableness external to the principles of freedom and equality. Respect for freedom of conscience, as well as respect for plurality, can function as a margin of permission and, at the same time, as a criterion of limitation when either the freedom of others is not respected, or when the trust that freedom will be exercised in terms of respect for the space and beliefs of others, of non-indoctrination of minors, of students, of non-imposition, is being transgressed. But preventive imposition is not justifiable, under the excuse of being egalitarian, in order to avoid imposition, achieving not only that there is no imposition, but also that people cannot freely express a different identity that is essential to them.

It would be desirable to achieve neutrality and equality, not through the limitation or prohibition of religious manifestations, but rather that, when different religious beliefs concur, each of them could express themselves freely in the confidence that only in this way would real equality be achieved, with respect for the beliefs of others. The "prohibition-equality" formula implies a renunciation on the part of individuals imposed as the only option in application of the principle of equal treatment, achieving the opposite effect, violation. A prior weighing of interests would be necessary to reach the conclusion that prohibition is the only possible way forward.

ACTIVITY OF UKRAINIAN NUCLEAR POWER GENERATIONS DURING THE MILITARY CONFLICT

Svitlana Podolyak

Candidate of Legal Science,
Associate Professor at the Department of Information,
Economic and Administrative Law of Faculty of Sociology and Law
of National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»,

Everything has changed for Ukrainian people and business on February 24, 2022. Such changes revealed gaps in the legislation which caused freezing economic activity of many legal entities. Of course there were plenty changes to the legislation according to a new reality, but still we have unanswered questions. Today people, staying and working in Ukraine, everyday face problem connected with electricity. One of the electricity producers is a nuclear power generation. State Enterprise «National Nuclear Energy Generating Company «Energoatom» is the largest nuclear power producer in Ukraine. This enterprise is a legal entity under public law, based on state ownership. Cabinet of Ministers of Ukraine performs the management functions. The property of the enterprise is a state property. SE «NNEGC «Energoatom» uses it on the right of economic control. This enterprise operates four nuclear power generations — Zaporizhzhya, Rivne, South Ukraine, and Khmelnytsky, in accordance with the regulation of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 8, 1998 No. 830 "On the appointment of the operating organization (operator) of nuclear installations". We all understand that activity of these generations is directly connected with nuclear and radiation safety and nuclear damage.

Ukrainian fundamental law in this sphere is the Law on use of nuclear energy and radiation safety (08/02/1995 No 39/95-BP). It indicates that the radiation safety is a compliance with the permissible limits of radiation exposure to personnel, the population and the surrounding natural environment, established by safety norms and rules and that the nuclear damage is loss of life, any injury to human health, or any loss of property, or damage to property, or any other loss or damage resulting from the hazardous properties of nuclear material at a nuclear installation or of nuclear material that comes from or is sent to a nuclear installation, except for damage caused to the installation itself or to the vehicle used for transportation.

These questions are also regulated by Rules of International Atomic Energy Agency (IAEA). Ukraine is a member state of International Atomic Energy Agency. This agency is the international centre for cooperation in the nuclear field, widely known as the world's "Atoms for Peace and Development" organization within the United Nations family. The Agency works with its Member States and multiple partners worldwide to promote the safe, secure and peaceful use of nuclear technologies [1].

And they are also regulated by international legislation, for example, Vienna (1963) Convention on Civil liability for nuclear damage.

Each nuclear power generation is a part of consolidated energy system of Ukraine. In March 2022 Ukraine joined the European energy system ENTSO-E (European Network of Transmission System Operators for Electricity). ENTSO-E is the European association for the cooperation of transmission system operators for electricity [2]. This means that if nuclear power generation is disconnected from the energy system due to rocket attacks on the objects of the Ukrainian energy system, it influences not only Ukraine, but also other countries, for example like it recently was in Moldova/ Besides nuclear power generation is very complex structures, and it can not be just turn off in one moment. Such action can cause nuclear damage.

In summer 2022 Zaporizhzhya nuclear power generation was occupied by Russian invaders. It is still a property of Ukraine, but uncontrollable. And the gap in Ukrainian or even international legislation is that there is no precise legal grounds for the further operation of the occupied nuclear power generation.

And Ukraine can meet more problems connected with inadequate actions of the occupiers from the angle of view of coverage of nuclear damages. If the nuclear power generation is occupied or damaged by foreign troops and this has led to the nuclear damage, it will not be covered by Nuclear insurance pool of Ukraine (NIPU). The main task of this Pool is the organization and coordination of insurance and reinsurance of Ukrainian nuclear risks, risks during transit transportation of nuclear materials through the territory of Ukraine, acceptance of risks of foreign nuclear operators in reinsurance. Nuclear insurance risk is a civil liability of the nuclear facility operator for nuclear damage that may be a result of an incident at nuclear facilities and/or during the transportation of nuclear material to the operator's nuclear facility. In accordance with the "Procedure and rules of mandatory civil liability insurance for nuclear damage", approved by Resolution No. 953 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 23, 2003, and in accordance with Clause 2 of Art. 7 of the Law of Ukraine "On civil liability for nuclear damage and its financial

support", the risk of liability for nuclear damage is a subject to mandatory insurance in resident companies that are members of NIPU. Also, nuclear insurance is subject to mandatory reinsurance on international markets. The risks associated with the obligation of nuclear generation operators to compensate third parties for damages caused by a nuclear incident are covered by such insurance. But military risks are not included in the scope of insurance coverage. Thus means that nuclear damage military conflict can be paid finally by state of Ukraine and in other words from taxes, paid by Ukrainian citizens.

Also situation in Ukraine has shown that of International Atomic Energy Agency has no real powers and possibilities to influence on the nuclear and radiation safety in the countries with war. Therefore, IAEA's statute should be adapted to the changing realities.

Literature

1. International Atomic Energy Agency. URL: <https://www.iaea.org/about>
2. European association for the cooperation of transmission system operators for electricity electricity. URL: <https://www.entsoe.eu/>

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ТОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Грачова О.Ю.,

студентка 3-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Новошицька В.І.,

старший викладач кафедри інформаційного,

господарського та адміністративного права

КПІ ім. Ігоря Сікорського

к.ю.н.

В умовах воєнного стану, що спричинений повномасштабним вторгненням російської федерації (надалі - рф) в Україну, в складній ситуації опинилися всі сфери суспільного життя. Зокрема, однією з галузей, що постраждала найбільше через військові дії рф є економічна. Через неспроможність подолання кризи, банкрутство, велика кількість підприємств почали ліквідувати свою діяльність. Тому, задля мінімізації негативних

наслідків для фінансової сфери України, забезпечення продовження функціонування бізнесу, законодавцем було вироблено заходи щодо пристосування суб'єктів господарювання до сьогоднішніх реалій. В тому числі, нововведень зазнали окремі аспекти правового регулювання корпоративних прав учасників товариств з обмеженою відповідальністю (надалі - ТОВ), зокрема питання їх реалізації.

Метою дослідження є аналіз та узагальнення положень щодо реалізації корпоративних прав учасників ТОВ в умовах воєнного стану.

Варто зауважити, що поняття «корпоративні права» визначено у Господарському Кодексі України (надалі- ГК України) [1]. Приписи даного нормативно-правового акту встановлюють, що корпоративні права - це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (ч. 1 ст. 167 ГК України). Норми ч. 1 ст. 5 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (надалі - Закон) встановлюють, що учасники товариства мають такі права: брати участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому цим Законом та статутом товариства; отримувати інформацію про господарську діяльність товариства; брати участь у розподілі прибутку товариства; отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилось після розрахунків з кредиторами, або його вартість [2]. Таким чином, корпоративні права являють собою певні права щодо різних корпоративних ситуацій.

Дослідження питань реалізації корпоративних прав учасників ТОВ під час воєнного стану свідчить в цілому про всебічне регулювання даного питання. Разом з тим, в умовах воєнного стану змін зазнали окремі законодавчі положення, що стосуються корпоративних прав. Так, Кабінет Міністрів України прийняв Постанову від 24 червня 2022 року «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану» [3], якою зокрема вносяться зміни до постанові Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» (далі – Постанова № 164) [4].

Відповідно до п.1 Постанови № 164 в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування нотаріальні дії вчиняються

з урахуванням певних особливостей (заборон), зокрема п.18 визначає, що нотаріальне посвідчення договорів щодо відчуження корпоративних прав (у тому числі договорів про внесення змін до таких договорів або їх розірвання (припинення), а також нотаріальне засвідчення справжності підпису на актах приймання-передачі частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі (статутному фонді) юридичної особи, які укладаються (підписуються) від імені фізичної особи - відчужувача на підставі довіреності, з дня видачі якої минуло більше одного місяця (більше двох місяців, якщо її посвідчено консульською установою (дипломатичним представництвом) України або відповідно до законодавства іноземної держави), дозволяється за умови отримання нотаріусом заяви довірителя про підтвердження дії довіреності, справжність підпису на якій засвідчено нотаріусом, консульською установою (дипломатичним представництвом) України або відповідно до законодавства іноземної держави, а у разі, коли така довіреність посвідчена нотаріусом без використання спеціальних бланків нотаріальних документів, - також за умови її реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей з внесенням до нього відомостей про наявність повноважень, необхідних представникові для укладення (підписання) відповідного договору (акта) [4].

Зазначені положення видаються вдалими та покликані забезпечувати реалізацію своїх корпоративних прав учасниками ТОВ, їх захист в умовах воєнного стану та сприяють гарантуванню прав всіх учасників товариства.

В подальших дослідженнях доцільно присвятити увагу удосконаленню неврегульованих законодавством питань щодо виконання учасниками ТОВ своїх зобов'язань в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 06.10.2022)

2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 17.06.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 06.10.2022).

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 р. № 719. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-п#Text> (дата звернення: 06.10.2022).

4. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164..URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text> (дата звернення:10.10.2022).

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Захарченко А.М.,

завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад
Донецького державного університету внутрішніх справ
д.ю.н., професор

Із введенням в Україні воєнного стану постала необхідність коригування правової основи господарської діяльності, з урахуванням нових викликів і загроз для економічної системи нашої держави. Зазначене стосується, насамперед, господарської діяльності у державному секторі економіки, роль якого в умовах воєнного стану суттєво зростає.

1 квітня 2022 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки» (далі – Закон № 2182-IX), яким закріплено обов'язки суб'єктів управління у державному секторі економіки стосовно проведення зазначеного моніторингу [1]. Разом з тим в контексті аналізу положень цього Закону вбачається низка недоліків та дискусійних аспектів.

У юридичній науці питання управління діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки досліджували О.А. Беяневич, Г.М. Будурова, О.М. Вінник, С.М. Грудницька, Р.А. Джабраїлов, І.М. Любімов, О.П. Подцерковний, І.А. Селіванова, В.А. Устименко та ін. Проте проблемні аспекти стосовно здійснення вищевказаного моніторингу у наукових працях дотепер не висвітлювалися.

Наведене вище вказує на актуальність порушеного питання та доцільність його дослідження з метою обґрунтування відповідних пропозицій.

Законом № 2182-IX передбачено, що суб'єкт управління державного унітарного підприємства, господарського товариства, у статутному капіталі

якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, а також господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать господарському товариству, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, зобов'язаний здійснювати моніторинг наявних або потенційних загроз національній безпеці України та у випадку їх виявлення вживати заходів для нейтралізації їх впливу на діяльність такого підприємства або товариства. Перелік конкретних заходів визначається суб'єктом управління або за його рішенням керівником підприємства або товариства з урахуванням його повноважень та може включати, зокрема, визначення виключним місцем виконання обов'язків керівника, заступників керівника, членів колегіального виконавчого органу (особи, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу), членів наглядової ради, інших посадових осіб адресу місцезнаходження такого підприємства або товариства та встановлення особливого режиму роботи зазначених осіб.

Аналогічні правила також встановлено стосовно державних банків. Водночас обумовлено, що прийнятий Закон № 2182-ІХ діє на період дії правового режиму воєнного стану.

Між тим ще до прийняття зазначеного Закону на етапі розгляду відповідного законопроекту Головне науково-експертне управління апарату Верховної Ради України небезпідставно зауважувало, що із законопроекту залишається незрозумілим, яким чином суб'єкт управління має здійснювати вищевказаний моніторинг та які заходи мають вживатися для нейтралізації впливу загроз національній безпеці України на діяльність відповідного підприємства або товариства, що може ускладнити реалізацію відповідного положення. У зв'язку з цим науково-експертне управління пропонувало передбачити, що порядок проведення такого моніторингу та орієнтовний перелік заходів для нейтралізації впливу загроз національній безпеці України на діяльність державних підприємств та відповідних господарських товариств визначається Кабінетом Міністрів України [2].

З урахуванням цього, слід констатувати, що механізм здійснення зазначеного моніторингу дійсно є невизначеним. При цьому з часу прийняття Закону № 2182-ІХ в офіційних джерелах не наведено будь-якої інформації щодо стану здійснення такого моніторингу, тоді як у разі прийняття відповідних рішень суб'єктів управління ці рішення мали б бути оприлюднені (як це передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2016 р.

№ 1067 [3]).

У зв'язку із зазначеним спадає на думку, що підхід, за якого обов'язок із здійснення моніторингу наявних або потенційних загроз національній безпеці України покладено саме на суб'єктів управління господарською діяльністю у державному секторі економіки навряд чи є обґрунтованим. Адже згідно з визначенням, закріпленим Законом України «Про національну безпеку України», загрози національній безпеці України – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [4]. Відтак, здійснення моніторингу таких загроз дещо виходить за межі завдань, які мають виконуватися суб'єктами управління господарською діяльністю у державному секторі економіки. При цьому примітним є те, що відповідний обов'язок цих суб'єктів закріплено шляхом внесення змін до законів України «Про управління об'єктами державної власності» та «Про банки і банківську діяльність», тоді як спеціальний Закон України «Про національну безпеку України» взагалі не містить згадки про зазначений моніторинг, в тому числі не відносить його здійснення до повноважень жодного з органів, які входять до складу сектору безпеки і оборони і наділені спеціальною компетенцією у відповідній сфері. Реалізація вимог Закону № 2182-IX ускладнюється ще й тим, що на відміну від раніше чинного Закону України «Про основи національної безпеки України» [5] чинний Закон України «Про національну безпеку України» не містить переліку основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, зокрема, в економічній сфері.

З урахуванням викладеного вбачається, що правова регламентація порушеного питання потребує перегляду. Прийнятним варіантом вирішення цього питання може стати корегування раніше закріплених правил з уточненням, що суб'єкт управління державного унітарного підприємства, господарського товариства, яке належить до державного сектору економіки, зобов'язаний здійснювати моніторинг наявних та потенційних загроз фінансово-економічній безпеці відповідного підприємства (господарського товариства) та вживати заходів для усунення таких загроз. Визначення порядку здійснення такого моніторингу доцільно віднести до компетенції Міністерства економіки України як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності. У зазначеному порядку пропонується передбачити й

врахування суб'єктами управління можливості негативного впливу виявлених загроз на стан національної безпеки України. При цьому на відміну від положень Закону № 2182-IX варто визначити, що вищевказаний моніторинг здійснюється на постійній основі, адже загрози фінансово-економічній безпеці підконтрольних державі суб'єктів господарювання виникають не лише у період дії воєнного стану.

Реалізація наведених пропозицій сприятиме забезпеченню стабільного функціонування суб'єктів господарювання державного сектору економіки, включно із тими, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки: Закон України від 1 квітня 2022 р. № 2182-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Ст. 1752.

2. Висновок Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки» (реєстр. № 7176 від 19.03.2022). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39245>

3. Про затвердження Порядку оприлюднення інформації про діяльність державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарським товариствам, частка держави в яких становить 100 відсотків: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2016 р. № 1067. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 737.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351. (Втратив чинність).

**ПРО НЕДОЦІЛЬНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ВИБОРУ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ПІДПРИЄМСТВ
І ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ**

Дерев'янко Б.В.,
головний науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України;
провідний науковий співробітник Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень імені
В.К. Макутова Національної академії наук України»
д.ю.н., професор

Сучасна ситуація в економіці України за найбільш оптимістичними визначеннями є критичною. Іншого в умовах війни проти найбільшої у світі за розміром території, кількістю одиниць окремих видів озброєнь та деякими іншими показниками державою не могло і бути. Зрозуміло, що важка економічна ситуація для громадян, суб'єктів господарювання та економіки держави загалом вимагає прийняття складних і неординарних рішень. За такі рішення законотворці хочуть видати пропозиції скасування чинності Господарським кодексом України (ГК України), ліквідацію організаційно-правової форми підприємства та кардинальне зменшення видів господарських товариств. Але ж рішення про скасування чи заборону за своєю природою не можуть бути складними, скоріше навпаки. Так, уніфікація законодавства інколи може бути корисною. Але ж навряд чи буде корисним обмеження підприємницької ініціативи через зменшення опцій для вибору.

Сьогодні держава має нагальну потребу у грошових ресурсах. Їх можна отримати через надання додаткових адміністративних послуг. Немає нічого складного для держави, щоб змусити громадян України замінити свої водійські посвідчення на посвідчення нового зразку із оплатою цієї послуги у розмірі кількох сотень гривень. Можливо такий самий механізм прогнозується і для сотень тисяч підприємств різних видів та господарських товариств крім публічних акціонерних товариств (ПАТ) та товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ). При цьому примусова реорганізація підприємств та приватних акціонерних товариств, повних товариств, командитних товариств та товариств з додатковою відповідальністю у ПАТ або ТОВ пропонується у

комплексі із скасуванням чинності ГК України. Очевидно законотворці вважають, що корпоративні відносини максимально облишені публічно-правових засад у регулюванні. Слід із цим не погодитися.

Вважається, що сучасне українське право, рівно як і право більшості європейських країн, є нащадком права Давнього Риму. Із цим слід погодитися. Проте не слід погоджуватися із тим, що право Давнього Риму дало основи лише для формування сучасних цивільного та кримінального права і окремих засад чи інститутів деяких інших галузей права. Раніше нами вказувалося, що крім прообразу сучасних об'єднань підприємств та громадських організацій римське право надало старту процесам винайдення та легітимації прообразів господарських товариств, зокрема АТ. Із розвитком економіки та суспільних відносин у Давньому Римі поступово змінилися і вимоги до прообразів АТ та інших господарських товариств. За часів Республіканського Риму, коли ці утворення лише починали з'являтися, а держава сповідувала частково демократичний або ліберальний стиль керівництва, для утворення таких суб'єктів, організації управління ними, входу і виходу учасників основним була наявність їхнього бажання. Діяльність таких корпоративних суб'єктів мала знаходитися у межах наявних норм у законодавстві і відповідати принципу «дозволено усе, що не заборонено законом» [1, с. 72]. Тобто у праві Давнього Риму активну роль відігравали суб'єкти підприємництва, схожі на суб'єктів сучасного корпоративного права, які у своїй діяльності переслідували досягнення приватних (майновий інтерес їх учасників) та публічних (сплата податків, забезпечення населення певною продукцією, виконання замовлень держави, забезпечення зайнятості населення тощо) інтересів одночасно.

Прообраз АТ з'явився наприкінці епохи Республіканського Риму на основі товариського об'єднання публікантів (*societas publicanorium*). Організаційна структура *societas publicanorium* відповідала сучасним формам управління АТ. Створювані у той час спілки були прообразом сучасних суб'єктів права, члени яких на законодавчому рівні наділялися низкою прав, у тому числі правом на затвердження власних статутів, що по суті означало можливість самостійно регулювати внутрішні відносини на локальному рівні з дотриманням водночас вимог закону [2, с. 29]. І сьогодні закладені на межі старої та нової ери принципи побудови діяльності корпоративних суб'єктів (зокрема в частині змісту їх статутних документів, організації управління, входу і виходу з числа учасників, організації захисту майнових інтересів та ін.) зустрічаються у праві та законодавстві багатьох держав світу, зокрема й

України. Ці принципи пройшли певну трансформацію, відфільтрувавшись крізь час та простір. Після падіння Давнього Риму разом із занепадом культури і науки досягнення римських юристів у більшій мірі були забуті або занедбані чи заборонені. Проте виробництво і торгівля не зникли, а комерсанти відновили інтеграційні процеси [1, с. 73].

До наведених даних про появу та поширення у праві Давнього Риму норм про появу і генезис прообразів сучасних корпоративних структур, що у своїй діяльності поєднували досягнення приватних і публічних інтересів одночасно, слід навести сучасний досвід сусідньої з Україною держави, в якій нещодавно до наявних було додано новий вид господарських товариств.

Новацією польського законодавства стала поява 1 липня 2021 року нової організаційно-правової форми здійснення підприємницької діяльності в Республіці Польща – простого акціонерного товариства, що являє собою симбіоз між ТОВ та АТ. Слід погодитися із О.Є. Дякуновським у тому, що передчасно говорити про імплементацію нової організаційно-правової форми в українське законодавство, оскільки допоки позитивний вплив існування такої форми товариства на польську економіку ще не напрацьовано [3, с. 11]. Проте розширення видів господарських товариств (а їх спочатку у Республіці Польща було більше, ніж в Україні) має позитивно відбитися на підприємницькій активності у Республіці Польща. А для України було б логічним не ліквідувати організаційно-правову форму підприємства і не обмежувати види господарських товариств, а навпаки – розширювати для того, щоб підприємець обрав найбільш ефективну для себе організаційно-правову форму діяльності і при цьому врахував інтереси його потенційного контрагента, що важливо в умовах гострої конкуренції. Навряд чи доцільно сьогодні удосконалювати українське законодавство через обмеження інтересів підприємців та їх контрагентів.

Список використаних джерел

1. Derevyanko, B., Turkot, O. (2021). The genesis of corporate relations in Ancient Rome and their impact on Ukrainian legislations. *Entrepreneurship, Economy and Law*. № 7. С. 69–77. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/7/12.pdf>

2. Povazhnyj, A.S. (2001). Ponyatie «korporativnoe upravlenie»: analiz razlichnyh podhodov [The concept of «corporate governance»: analysis of different approaches]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, no. 99, pp. 29–35 (in Russian).

3. Дякуновський О.Є. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Вінниця, 2021. 21 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕКЛАМИ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ

Дубняк М.В.,

старший викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права КПІ ім. Ігоря Сікорського

к.ю.н.,

старший науковий співробітник наукової лабораторії теорії цифрової трансформації і права,

Державної наукової установи

“Інститут інформації, безпеки і права” НАПрН України.

Правове регулювання здійснення господарської діяльності, яке відповідає принципу правової визначеності, відіграє важливу роль. В умовах воєнного стану в Україні було запроваджено багато пільгових умов для підтримки бізнесу в цей непростий час. Але у післявоєнний період маємо посилювати заходи для продовження курсу ефективної цифровізації економіки.

Суб'єкти господарювання використовують цифрові платформи, соціальні мережі та сервіси для рекламування своїх товарів і послуг. Однак розміщення реклами на таких сервісах регулюються внутрішніми правилами платформ. Залишаючи, на перший погляд, сферу розміщення онлайн реклами за межами правового поля.

Спеціальний закон, який визначає засади рекламної діяльності в Україні, регулює відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами є Закон України “Про рекламу” реклама - інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару [1].

Через мережу Інтернет рекламуються не лише товари, а і послуги. З урахуванням, що реклама може розповсюджуватись у будь-якій формі та в будь-який спосіб, Законом України “Про електронну комерцію” визначено поняття та види електронних послуг, зокрема, діяльність щодо розповсюдження

реклами відноситься до інформаційних електронних послуг [2]. Важливо відзначити, що у Податковому кодексі України також визначено поняття електронних послуг, та надано більш широкий їх перелік [3].

Податковий кодекс України, в редакції від 28.10.2022	Закон України “Про електронну комерцію”, в редакції від 01.08.2022
п. 14.1.56-5. електронні послуги - послуги, які постачаються через мережу Інтернет, автоматизовано, за допомогою інформаційних технологій та переважно без втручання людини, у тому числі шляхом встановлення спеціального застосунку або додатка на смартфонах, планшетах, телевізійних приймачах чи інших цифрових пристроях. До таких послуг, зокрема, але не виключно, належать:	п.9 ст. 1 інформаційні електронні послуги - платні або безплатні послуги щодо оброблення та зберігання інформації, що надаються дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем за індивідуальним запитом їх одержувача;
а) постачання електронних примірників, надання доступу до зображень, текстів та інформації, у тому числі, але не виключно, підписка на електронні газети, журнали, книги, надання доступу та/або завантаження фотографій, графічних зображень, відеоматеріалів; б) надання доступу до баз даних, у тому числі користування пошуковими системами та службами каталогів у мережі Інтернет; в) постачання електронних примірників (електронно-цифрової інформації) та/або надання доступу до аудіовізуальних творів, відео- та аудіотворів на замовлення, ігор, включаючи постачання послуг з участі	Стаття 4. Інформаційні електронні послуги 1.Інформаційними електронними послугами вважаються послуги щодо: розповсюдження реклами; створення можливостей для пошуку інформації та доступу до неї; передачі та зберігання інформації; розміщення інформації на замовлення іншої особи; передачі інформації за запитом особи або відправлення комерційних електронних повідомлень; вчинення інших дій у сфері електронної комерції.

в таких іграх, постачання послуг з доступу до телевізійних програм (каналів) чи їх пакетів, крім доступу до телевізійних програм одночасно з їх трансляванням через телевізійну мережу;

г) надання доступу до інформаційних, комерційних, розважальних електронних ресурсів та інших подібних ресурсів, зокрема, але не виключно, розміщених на платформах спільного доступу до інформації чи відеоматеріалів;

г) постачання послуг з дистанційного навчання в мережі Інтернет, проведення та надання якого не потребує участі людини, у тому числі шляхом надання доступу до віртуальних класів, освітніх ресурсів, у яких учні виконують завдання онлайн, а оцінки виставляються автоматично, без участі людини (або з мінімальною її участю);

д) надання хмарної послуги в частині надання обчислювальних ресурсів, ресурсів зберігання або систем електронних комунікацій за допомогою технологій хмарних обчислень;

е) постачання програмного забезпечення та оновлень до нього, у тому числі електронних примірників, надання доступу до них, а також дистанційне обслуговування програмного забезпечення та

електронного обладнання;

є) надання рекламних послуг у мережі Інтернет, мобільних додатках та на інших електронних ресурсах, надання рекламного простору, у тому числі шляхом розміщення банерних рекламних повідомлень на веб-сайтах, веб-сторінках чи веб-порталах.

Звертаємо увагу, що у Податковому кодексі України врегульовано питання надання рекламних послуг, як виду електронної послуги, поряд з цим вказується поняття “реklamного простору” та “банерних рекламних повідомлень”.

Закон України “Про рекламу” не визначає поняття “банерної реклами” як окремого виду реклами, не встановлює вимог до порядку її розміщення. Сама по собі згадка у статті Податкового кодексу України нового виду реклами не встановлює меж її правового регулювання і правового визначення. Принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності [4]. Формулювання правового регулювання у трьох різних нормативних актах, які мають окремі предмети правового регулювання не є дотриманням принципу правової визначеності. Питання “розміщення банерної реклами” так і залишається за межами правового регулювання за законодавством України. Крім того, Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов’язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов’язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [3]. Тому виникає деяке непорозуміння щодо того, чому питання електронних послуг та їх види більше описані саме в податковому кодексі, ніж в спеціальному законі “Про електронну комерцію”.

Таким чином, встановлення порядку оподаткування електронних послуг і реклами в цілях системного доповнення законодавства про електронну комерцію є позитивним кроком, проте потребує внесення змін до Закону України “Про рекламу” визначенням понять “банерна реклама” та “реklamний простір”; порядок розміщення і вимоги до банерної реклами в мережі Інтернет. Також

потребує доповнення Закон України “Про електронну комерцію” в частині видів електронних послуг. Загалом тенденція встановлення правових норм для регулювання відносин саме в Податковому кодексі України необґрунтовано розширює предмет правового регулювання Кодексу та одночасно нівелює положення спеціальних законів, статті яких, залишаються без змін.

Список використаних джерел

1. Про рекламу: Закон України № 270/96-ВР в редакції від 10.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про електронну комерцію: Закон України №675-VIII в редакції від 01.08.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
3. Податковий кодекс України № 2755-VI в редакції від 28.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 20.12.2017 №2-р/2017); «щодо юридичної визначеності будь-якого нормативного акта (або його окремого припису). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Зось-Кіор М.В.,
професор кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної
д.е.н., професор
Сарана А.О.,
здобувач ступеня вищої освіти Магістр
спеціальності 073 Менеджмент
Полтавського державного аграрного університету

Повномасштабна війна стала новим фактором впливу на рівень ділової активності та інвестиційного середовища в Україні. Так, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 р. впав на пів пункту та склав 2,17 бали з 5-ти можливих. Це значення – найнижче з 2013 р. Але попри війну 75 % компаній планують продовжувати працювати на ринку України та 45 % збираються інвестувати в Україну навіть у воєнний час.

Інвестори планують підтримувати аграрну сферу, енергетику, ІТ і телеком, фармацевтику, будівництво, FMCG, нерухомість та інші сфери [2].

Нормативно-правове регулювання інвестиційної діяльності під час війни: Закон України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» від 10.09.1991 р. № 1540а-ХІІ; Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ; Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 р. № 5080-VI; Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17.02.2000 р. №1457-III; Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР; Закон України «Про внесення змін до деяких закону України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» від 20.12.2001 № 2899-III; Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. № 2673-ХІІ; деякі норми Податкового, Господарського, Цивільного, Земельного кодексів; Міжнародний документ (ООН) «Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» від 18.05.1965 р.; Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 22.12.2011 № 4218-VI р.; Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р. № 997-XIV; Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 № 1039-XIV; Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV; Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI; Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдине вікно» від 21.10.2010 р. № 2623-VI; Закон України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти про скасування регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україні» від 24.11.2015 р. № 817-VIII; Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо державних інвестиційних проектах» від 07.04.2015 р. № 288-VIII; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора» від 30.01.1997 р. № 112; Указ Президента України «Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності» від 10.04.2006 р. № 300/2006; Наказ Мінекономрозвитку України «Форма інвестиційного

проекту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка» від 19.06.2012 р. № 724 [1].

Інвестиційне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств передбачає сукупність різноманітних умов, ресурсів, економічних механізмів, важелів і заходів, які забезпечують заданий перебіг інвестиційних процесів та у довготривалій перспективі призводять до зміни кількісних і структурних характеристик підприємства, його переходу у новий якісний стан та здатності протистояти негативному впливу зовнішнього середовища. Взаємозв'язок вихідних економічних категорій наведено на рис. 1.

Рис. 1. Взаємозв'язок економічних категорій «інвестиції», «розвиток підприємства», «інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств» [3, с. 14]

При розгляді даної економічної категорії у прикладному аспекті вважаємо за потрібне виділяти такі складові інвестиційного забезпечення діяльності

підприємств [4, с. 255]: ресурсне забезпечення як сукупність фінансових, матеріальних і нематеріальних, трудових, природних ресурсів, що відповідають потребі реалізації інвестиційних програм і проектів; інституційне забезпечення.

В цілому, бізнес адаптувався, має певні ресурси, не дивлячись на військові складнощі. Про це свідчать операції експорту й імпорту, надходження до бюджету. Підприємства змінюють пріоритети, багато з них переходять на державні замовлення, отже, економіка працює, а банківська система ніколи не зупинялася. Робота з інвестиційними проектами важка, хоча підприємства й облаштовують обладнання на більш ефективно з точки зору використання ресурсів. Відкриті порти дали надію на роботу аграрної сфери. Підприємці можуть очікувати на рух експорту і допомогу партнерів та в усьому іншому мають розраховувати на особисті ресурси. Обмеження є очікуваними, зрозумілими й дають можливість скоротити темпи витрат міжнародних резервів.

Список використаних джерел

1. Нормативно-правове регулювання інвестиційної діяльності. URL: <https://druisp.gov.ua/investitsijna-diyalnist/849-normativno-pravove-regulyuvannya-investitsijnoji-diyalnosti>

2. Чи можливі інвестиції під час війни? URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlivi-investiciyi-pid-chas-viyni.html>

3. Яріш О. В. Інвестиційна привабливість акцій відкритих акціонерних товариств (на матеріалах Полтавської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «фінанси, грошовий обіг і кредит». Х., 2005. 20 с.

4. Сергєєва О. Р. Інвестиційний клімат в Україні: реалії та перспективи Соціально-економічні проблеми і держава : *Електронне наукове фахове видання. ТОВ «Стерео-Арт»*. Тернопіль. Вип. 2 (13). 2017 р. С. 254-261.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВІДСТУПУ ВІД ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Максименко К.В.,

студент 4-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Серебрякова Ю.О.,

доцент кафедри інформаційного,

господарського та адміністративного права

КПІ ім. Ігоря Сікорського

к.ю.н., доцент

Під час різких соціальних, політичних та економічних змін спричинених вторгненням Російської Федерації важливо зберегти єдність та сталість національної правової системи. Найбільш нестабільним елементом правової системи є судова практика.

Відповідно до положень Закону України «Про судоустрій та статус суддів» Верховний Суд має здійснює узагальнення судової практики, забезпечувати однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій, а також забезпечувати апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування. Проте позиція Верховного суду до недавнього часу також не мала єдності. Верховний суд пояснює це нестабільністю та неякісністю існуючого законодавства, робочим навантаженням суддів та працівників суду, недостатнім рівнем комунікації, відсутністю пошукової системи судових рішень та низьким рівнем використання технологій [1].

В Постанові від 4 вересня 2018 року в справі № 823/2042/16 Велика Палата Верховного суду сформувала характерний для європейського законодавства принцип «зв'язаності суду власними правовими позиціями». Принцип зв'язаності суду власними правовими позиціями відіграє важливу роль в забезпеченні верховенства права та формуванні соціально-правової держави. Так, Європейський суд з прав людини тлумачить відступ від сформованої прецедентної практики як порушення п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини. У пункті 70 Рішення у справі "Chapman v. the United Kingdom" ("Чепмен проти Сполученого Королівства") він вказує, що в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності перед законом суд не має відступати від попередніх рішень за браком належної для цього підстави [2].

Консультативна рада європейських суддів (далі - КЄРС), у Висновку № 11 (2008 рік) вказує, що метою судового рішення є не тільки вирішення певного

спору, а й надання сторонам юридичної визначеності, а також установлення стабільної судової практики, яка може запобігти виникненню інших спорів і забезпечити суспільну гармонію. Питання правової визначеності та передбачуваності вважається невід'ємною складовою верховенства права [3].

З наведеного матеріалу вбачається, що принцип єдності правових позицій є елементом правової визначеності та верховенства права. Проте вказаний принцип не має бути абсолютним, він не має заважати динамічному розвитку права та суспільства.

В статті 302 Господарського процесуального кодексу України передбачені випадки, при наявності яких можливий відступ від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Також в п. 7 Перехідних положень ГПК передбачена можливість відступу висновків ухвалених Верховним Судом України.

ЄСПЛ під час розгляду справ в яких наявні розбіжності в судовій практиці звертає увагу на істотність та тривалість розбіжностей, наявність в національному законодавстві механізму здатного вирішити розбіжність та їхнє використання в конкретній сфері [4, с. 148].

В Постанові від 4 вересня 2018 року в справі № 823/2042/16 Велика Палата Верховного суду зазначено, що для відступу від висловлених раніше правових позицій Велика Палата Верховного Суду повинна мати ґрунтовні підстави: її попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання [6].

Європейський суд з прав людини вказує, що розбіжності в тлумаченнях внаслідок нечітких законодавчих норм можуть сприйматися як невід'ємна риса судової системи, що складаються з певної мережі судів. Тобто, різні суди можуть дійти до неоднакових, але тим не менш раціональних та обґрунтованих висновків стосовно подібного юридичного питання з подібними фактичними обставинами [5].

Так, в Україні наявний закріплений в судовій практиці та законодавчо підтверджений принцип єдності правової позиції. Опорою реалізації принципів забезпечення принципу верховенства права та єдності правової позиції є судді, адже саме вони оцінюють фактичні обставини справи, вирішують чи доречно дотримати в конкретній ситуації сформованої позиції Верховного суду, визначають доцільність відступу від неї. Беззаперечним є здійснення суддями належного обґрунтування судових рішень, адже це є ключовою цінністю акту

правосуддя. Не є виключенням і необхідність обґрунтування підстав відступу від правової позиції.

Проте національне законодавство не містить конкретних положень, які б визначали підстави відступу, порядок та наслідки відступу від правової позиції. Також відсутній спосіб доведення зміни практики до відома судів нижчих інстанцій.

Отже, принцип єдності правової позиції є основою чіткої та передбачуваної правової системи, а також дотримання п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та принципу верховенства права. Проте вказаний принцип не має бути абсолютним, інакше це загрожуватиме динамічному розвитку суспільства та правової системи держави. Як наслідок, варто чітко передбачити підстави за яких можливий відступ від сформованої позиції. Вважаємо, що підстав наведених в Постанові від 4 вересня 2018 року в справі № 823/2042/16 Велика Палата Верховного суду недостатньо для повного врегулювання цього питання, а наявна правова та соціальна ситуація вимагає чітко сформованого та законодавчо закріпленого принципу зв'язаності суду власними правовими позиціями.

Список використаних джерел

1. Рогач Л. І. Відступи Великої Палати Верховного Суду у господарських справах. Презент. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prez_Rogach_2022_02_18.pdf (дата звернення: 28.11.2022).
2. Case of Chapman v. the United Kingdom: decision of the European Court of Human Rights, 18.01.2001, №27238/95. N.p. (2001) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Chapman%20v.%20the%20United%20Kingdom%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D> (дата звернення: 28.11.2022).
3. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення: 28.11.2022).
4. Борисенко М. О. Вплив практики Європейського суду з прав людини на єдність правозастосування в судовій системі України. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 3. С. 142-151

5. Leyla Şahin v. Turkey : decision of the European Court of Human Rights. 10.11.2005, № 44774/98. N.p. 2005 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70956> (дата звернення: 28.11.2022).

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 р. справа № 823/2042/16 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515> (дата звернення: 28.11.2022).

ОЦІНКА ВКЛАДУ УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Міхненко В.П.,

студентка 3 курсу ФСП

КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Новошицька В.І.

старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права

КПІ ім. Ігоря Сікорського

к.ю.н.

Одним з етапів створення та діяльності господарського товариства є формування чи подальше збільшення майна та статутного капіталу за рахунок внесків засновників/учасників. Під час здійснення даних процесів важливою стає правильна оцінка інших, ніж грошові кошти, вкладів: від цього згодом буде залежати розмір (кількість) часток осіб, що вкладають в капітал товариства, а згодом і розмір дивідендів. Крім того, з економічного погляду, правильна оцінка внеску є гарантією підвищення ефективності всієї господарської діяльності компанії. Отже, правильна оцінка вкладу учасника до статутного капіталу є важливим етапом створення та подальшої діяльності підприємства, втім деякі аспекти її реалізації на сьогодні є нез'ясованими, що свідчить про актуальність теми дослідження.

Статутний (складений) капітал господарського товариства формується за рахунок вкладів, які є власністю засновників. Такі вклади можуть бути внесені у формі грошей, цінних паперів, інших речей або майнових чи інших відчужуваних прав, які мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 115 Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ) [1]. При внесенні вкладів-речей та вкладів-прав їхня грошова оцінка є обов'язковою.

Як правило, така оцінка здійснюється в порядку, що визначається за взаємною згодою засновників/учасників. Так ЦКУ визначає, що грошова оцінка вкладу учасника у господарському товаристві здійснюється за взаємним погодженням інших учасників і у випадках, передбачених законом, підлягає незалежній експертній перевірці (ч. 2 ст. 115 ЦКУ) [1]. Згідно зі ст. 13 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одноставним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства. Щодо командитного товариства, в установчому договорі стосовно його вкладників указуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства, а також розмір, склад і порядок внесення ними вкладів (ч. 5 ст. 82 Господарського кодексу України). Сукупний розмір часток вкладників не повинен перевищувати 50 % майна товариства, зазначеного в установчому договорі (ч. 3 ст. 135 ЦКУ). У повних товариствах учасники самостійно встановлюють розмір статутного капіталу у засновницьких документах (ст. 4 Закону України «Про господарські товариства») [2]. Щодо учасників повного товариства та комплементаріїв командитного товариства здебільшого діють однакові норми законодавства. Отже, при формуванні статутного (складеного) капіталу ТОВ і ТДВ, командитних і повних товариств, засновники товариств самостійно роблять внески, а грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства [3, с.436].

З іншого боку, ситуація інша для акціонерних товариств, оскільки Закон України «Про акціонерні товариства» вимагає незалежної оцінки, проведеної відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність (ст. 8, ч. 2 ст. 11 Закону України «Про акціонерні товариства») [4]. Надалі вказана вартість майна основного вкладника може змінитися, але ця ситуація не вплине на розмір внеску акціонера.

Оцінка внеску (для ТОВ/ТДВ, ПТ, КТ) – це з'ясування його ціни на основі угоди між засновником, що пропонує ціну негрошового внеску, та іншими засновниками, які підтримують або відхиляють запропоновану ціну [3, с. 436]. Для акціонерного товариства – це незалежна оцінка, яка здійснюється відповідно до законів про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність (ч. 1 ст. 8, ч. 2 ст. 11 Закону України «Про акціонерні товариства») [4]. Тож при оплаті часток/акцій будь-яким майном, засновники ТОВ/ТДВ, ПТ,

КТ утверджують між собою його вартість, а засновники АТ – оцінку, що надає суб'єкт оціночної діяльності.

Певні особливості має оцінка вкладів господарських товариств, заснованих одним учасником. У ситуації, коли ТОВ/ТДВ створено однією особою, то вона самостійно оцінює розмір майнового вкладу, що було інвестовано у якості внеску, і фіксує дану оцінку в статуті [3, с.358]. В АТ оцінка незалежного оцінювача затверджується персонально єдиним засновником (ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства»). Повний учасник КТ самостійно оцінює внесок і зазначає про це в одноособовій заяві (меморандумі) (ст. 134 ч. 3 ЦК України) [1]. Цей механізм не поширюється на ПТ, адже один учасник його створити не може (ч. 2 ст. 114 ЦК України) [1].

У деяких випадках норми Закону України «Про акціонерні товариства» та Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» для оцінки вкладу імперативно потребують участі незалежного експерта (ч. 2 ст. 115 ЦК України) [1]. При цьому в період створення статутного капіталу АТ зазначена вартість майна, яке використовується для оплати акцій (цінних паперів), повинна відповідати ринковій вартості цього майна (ч. 3 ст. 23 Закону України «Про акціонерні товариства») [4]. Відтак, ринкова вартість такого майна визначається на підставі незалежної оцінки за посередництва суб'єкта оціночної діяльності, а зборами АТ чи його одного засновника - фізичної особи погоджується реальна ринкова вартість майна, що визначив оцінювач. Втім, у разі розбіжності з оцінкою експерта, засновник самостійно встановлює ринкову вартість, але вона не повинна відрізнятись більш ніж на 10% від вартості, визначеної оцінювачем. Крім того, наглядова рада або загальні збори акціонері товариства повинна обґрунтувати своє рішення про зміну оцінки, визначеної незалежним експертом (стаття 8 Закону України «Про акціонерні товариства») [4].

Відтак, оцінка вкладу зазначається в установчих документах, договорі про створення товариства, протоколі установчих зборів та в інших вищезазначених документах.

Актуальною проблемою сучасної законодавчої бази щодо оцінки негрошових внесків є критерії оцінки, що їх використовують засновники товариства в процесі здійснення оцінки, через те, що власне процес оцінки не контролюється в правовому полі й повністю залежить від особистого бажання та розсуду засновника, що надмірно розширює локальну свободу при створенні компанії та формуванні статутного (складеного) капіталу [6].

Отже, на підставі чинного законодавства щодо оцінки вкладів було проаналізовано процес оцінки вкладів з точки зору виду організаційно-правової форми господарського товариства, узагальнено випадки проведення оцінки вкладів професійним оцінювачем та фіксації їх розміру в установчих документах. Встановлено, що основними критеріями належної оцінки внесків є чітке дотримання вимог існуючого законодавства. Даний підхід до оцінки вкладів до статутного (складеного) капіталу зможе гарантувати захист прав та інтересів вкладників та господарського товариства як під час його формування, так і в подальшій діяльності.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України. Київ : Центр навч. літ., 2021. 296 с.
2. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>.
3. Спасибо-Фатеева І. В. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Харків : ФОП Лисяк Л.С., 2019. Т. 3 : Юридична особа. 672 с.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>.
6. Ханієва Ф. М. Оцінка вкладу до господарського товариства. *Часопис цивілістики*. 2017. № 22. С. 88–93. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9063> (дата звернення: 08.11.2022).

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ СІМЕЙНОГО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Нешик О.С.,

аспірантка Донецького національного
університету імені Василя Стуса

Сприяння сталому розвитку сільського господарства визначено другою ціллю в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. Її досягнення можливе за умови підтримки і стимулювання підприємницьких ініціатив громадян у сфері сільського господарства, запровадження нових форм реалізації таких ініціатив. Однією з таких форм фермерське господарство зі статусом сімейного (далі – сімейні ФГ), створення якого стало можливим після внесення у 2016 році змін до Закону України «Про фермерське господарство» (далі – Закон).

Згідно з Законом сімейне ФГ є статусом, який має певні особливості порівняно зі традиційним статусом фермерського господарства. У юридичній науці сімейні ФГ господарства привертати увагу таких дослідників, як: П. Кулинич, С. Лушпаєв, В. Уркевич, С. Хрипко, М. Чабаненко та інші, котрі вказували на ознаки та особливості правового статусу цих господарств, вади законодавчого регулювання відносин за їх участі тощо. Проте, актуальним є узагальнення напрацювань науковців та конкретизація законодавчих положень з метою формування цілісного уявлення про правовий статус сімейного ФГ.

Формалізація сімейного ФГ як форми підприємницької діяльності громадян, які бажають займатися сільським господарством, відповідає загальноєвропейській практиці та мало б допомогти залучити до цивілізованих ринкових відносин громадян, які ведуть особисті селянські господарства, але фактично здійснюють виробництво товарної сільськогосподарської продукції. Науковці зазначають, що у світі сімейне ФГ сприймається як гарант продовольчої безпеки, інструмент політики зайнятості сільського населення, економічна основа сільської місцевості [1, с. 38].

Безпосередньо про сімейні ФГ згадується у статтях 1, 8-1, 9 Закону, з чого можна робити висновок, що інші положення Закону в рівній мірі поширюються як на фермерські господарства, так і на сімейні ФГ. Також аналіз змісту цих статей сукупно з аналізом положень інших законів дозволить конкретизувати особливості правового статусу сімейного ФГ.

Ключовою новелою Закону в редакції після 31.03.2016 р. називають можливість вибору між фермерським, у тому числі сімейним, господарством – юридичної особи або фізичною особою-підприємцем [2, с. 69; 3, с.107]. Особливості створення та діяльності сімейного ФГ без набуття статусу юридичної особи встановлено ст. 8-1 Закону. Після ознайомлення зі змістом цієї статті зрозуміло, що сімейне ФГ, зареєстроване як фізична особа-підприємець, відрізняється від традиційних уявлень про таку форму здійснення підприємництва як про одноосібну діяльність, оскільки сімейне ФГ без статусу юридичної особи може організовуватися фізичною особою спільно з членами її сім'ї на підставі договору про створення сімейного ФГ. При укладанні такого договору його умови мають визначати найменування, місцезнаходження і види діяльності господарства (ч. 5 ст. 8-1 Закону). Слід вказати на певні неузгодженості між положеннями Закону: у ст. 1 буквально вказано, що фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа-підприємець (ч. 4), проте у ст. 8-1 закріплено, що після укладання (складання) договору (декларації) про створення сімейного ФГ голова цього господарства має зареєструватися як фізична особа-підприємець (ч. 3). Неузгодженість вбачається у тому, що виходячи зі ст. 8-1 державній реєстрації як фізична особа-підприємець підлягає саме голова, а не господарство, як вказано у ст. 1 Закону. На думку В. Уркевича, краще було вказати, що фермерське господарство без статусу юридичної особи, вступає у суспільні відносини через відповідну фізичну особу-підприємця [2, с. 70].

Згідно ст. 5 Закону право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку та виявив бажання створити фермерське господарство. Наведене положення є спеціальним і виключає можливість створити фермерське господарство при умові набуття повної цивільної дієздатності до досягнення 18 років.

Про правовий статус суб'єкта господарювання можна вести мову після його створення і державної реєстрації. Законом спеціально регламентовано створення та діяльність сімейного ФГ без набуття статусу юридичної особи. Згідно ст. 8-1 Закону при створенні сімейного ФГ одноосібно, громадянин у письмовій формі складає декларацію, за участі інших членів сім'ї – між ними укладається у письмовій формі договір, який підлягає нотаріальному посвідченню [4, с. 129]. Перелік умов договору (декларації) закріплено ч. 5 ст. 8-1 Закону, типова форма договору (декларації) затверджена Міністерством аграрної політики та продовольства України у 2019 році. Як слушно зазначає

В. Уркевич, приписами ст. 8-1 Закону законодавець намагався встановити вихідні правові засади створення та функціонування в Україні сімейних ФГ, які не мають статусу юридичної особи. Також науковець вказує, що договір про створення сімейного ФГ може бути подібний до засновницьких договорів [2, с. 72]. Проте більш законодавчо підкріпленою позицією видається віднесення таких договорів до різновиду договору про спільну діяльність [3, с. 108].

Основною специфічною ознакою сімейних ФГ, що здійснює значний вплив на їх правовий статус, є членський склад цих господарств. Згідно ч. 5 ст. 1 Закону статус сімейного ФГ мають тільки ті господарства, підприємницька діяльність яких базується лише на праці членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до ст. 3 СК України. Виключенням з такого суворого припису Закон визначив залучення громадян до виконання сезонних та окремих робіт, які безпосередньо пов'язані з діяльністю господарства і потребують спеціальних знань чи навичок, на умовах трудового договору (контракту) відповідно до ст. 27 Закону. Отже, маємо таку особливість правового статусу сімейного ФГ, як обмеження використання найманої праці, на що раніше вказували у науковій літературі [3, с. 109]. Також з викладеного слідує, що одноосібно створене сімейне ФГ зумовлює здійснення підприємницької діяльності самотужки і тільки з визначених законом підстав може відбуватися залучення найманої праці, що вказує на належність таких господарств здебільшого до суб'єктів мікро підприємництва.

Всі фермерські господарства, які відповідають встановленим Законом вимогам, на підставі розділу III Закону мають право на державну підтримку. Сімейні ФГ, крім такої підтримки, мають право на отримання додаткової державної підтримки відповідно до Закону України «Про державну знаходить прояв у механізмі доплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у сумах, встановлених ст. 13-1 вказаного Закону. Для її отримання сімейне ФГ має бути платником єдиного податку четвертої групи, а голова повинен сплачувати єдиний внесок за себе та кожного члена господарства у сумах, встановлених ч. 13-1.3 ст. 13-1 вказаного Закону.

Особливістю правового статусу сімейного ФГ є те, що його головою може бути лише член відповідної сім'ї (ч. 5 ст. 1 Закону), у той час як у традиційному фермерському господарстві головою може бути засновник або особа, визначена у статуті (ст. 4 Закону). При цьому звертає на себе увагу «розпорошеність» положень про голову сімейного ФГ між статтями 1 та 8-1 Закону при наявності

статті 4, присвяченої саме голові фермерського господарства, що обумовлює доцільність перенести всі положення щодо голови сімейного ФГ до ст. 4 Закону.

В організації управління у сімейному ФГ без статусу юридичної особи є ще одна особливість, яка полягає у тому, що умовою договору про створення такого господарства є порядок прийняття рішень та координації спільної діяльності членів господарства. На відміну від інших фермерських господарств у сімейному ФГ без статусу юридичної особи всі члени сім'ї можуть бути залучені до прийняття всіх підприємницьких рішень. Конкретизація цієї умови договору здійснюється самими сторонами у розділі II договору.

До особливостей статусу належить й те, що сімейне ФГ без статусу юридичної особи може бути платником єдиного податку 4 групи у разі відповідності доволі жорстким умовам, порівняно з іншими платниками такого податку. Згідно з п. 291.4 ст. 291 ПК України умовами є: 1) здійснення виключно вирощування, відгодівлі сільськогосподарської продукції, збирання, вилову, переробки власновирощеної продукції та її продаж; 2) здійснення діяльності (крім постачання) за місцем податкової адреси; 3) не використання праці найманих осіб; 4) членство у такому господарстві лише членів сім'ї у визначенні ч. 2 ст. 3 СК України; 5) обмеження площі сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду у власності та/або користуванні членів господарства не менше 0,5 та не більше 20 гектарів сукупно.

Отже, можна зробити висновок, що специфіка правового статусу сімейного ФГ знаходить прояв у: його організації як юридичної особи або на основі діяльності фізичної особи-підприємця; детальній регламентації організаційного етапу створення на основі діяльності фізичної особи-підприємця; обмеженні складу членів господарства і можливості залучення найманих працівників; визначенні голови господарства й організації управління; праві на додаткову державну підтримку; жорстких умовах як до платника єдиного податку 4 групи. При цьому положення Закону України «Про фермерське господарство» потребують удосконалення з метою конкретизації правового статусу сімейного ФГ.

Список використаних джерел

1. Хрипко С. Сімейні фермерські господарства: проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 9. С. 36–39.
2. Уркевич В.Ю. Правові аспекти створення та функціонування сімейних фермерських господарств. *Науковий вісник Національного університету*

біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». 2016. Вип. 243. С. 67–75.

3. Лушпаєв С. Правове становище сімейного фермерського господарства: окремі питання. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 107–110.

4. Долинська М.С. Основні етапи становлення фермерських господарств у незалежній Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право. 2021. № 11(23). С. 125–132.*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ніколенко Л.,

професор кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ

д.ю.н., професор

З 24 лютого 2022 року Україна бореться не тільки з військовими, а й з економічними викликами. Обсяг завданих збитків, їх наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни все ще тривають. Але можна вже визначити колосальні збитки як у державному секторі економіки, так й у приватному. Тисячі підприємств та підприємців змушені були припинити свою діяльність, приватний бізнес зазнав збитки на сотні мільярдів гривень. За оцінками Європейського банку реконструкції та розвитку, понад 30% українських підприємств зупинили виробництво, причому війна безпосередньо торкнулася територій, на яких виробляється понад 60% ВВП України [1].

Спричинена значна демографічна криза, включно з внутрішньою та зовнішньою міграцією. Люди вимушені були покинути свої домівки. За даними ООН, з України виїхало 5,6 млн. громадян. До західних областей держави перемістилися близько 7 млн. осіб, тобто 40% працездатного населення втратило повністю чи частково джерела доходу [2].

В залежності від тривалості бойових дій міграція як внутрішня, так і зовнішня буде мати різні результати. Масштабна зруйновна інфраструктура ще є однією з причин зміни мігрантами свого місця проживання. Але у місцях

переміщення переселенці мають проблеми з пошуком житла і роботи. Нажаль держава не має програми з підтримки вимушених переселенців на відмінність від європейських країн. Не зрозумілим залишається питання щодо кількості повернення таких громадян на попередні місця проживання після закінчення бойових дій. Прогнозовано, що громадяни, які не втратили власне житло, повернуться на колишні місця проживання, жінки з дітьми повернуться з-за кордону для возз'єднання сім'ї. Але молоді люди, які навчаються в інших країнах, та сім'ї, які втратили домівки можуть стати неповоротними мігрантами. Тобто Україна втрачатиме потенційних спеціалістів. Дослідження, проведене у 2020 році МОМ, показало, що після шести років війни майже 40% осіб, переміщених у 2014-2015 роках, не мали наміру повертатися додому в регіон Донбасу. Якщо ці переваги хоча б частково повторяться у нинішній повномасштабній війні, держава матимемо відчутну втрату людського капіталу та масштабний перерозподіл трудових ресурсів усередині країни [3]. Зрозуміло, що напрями розвитку економіки в державі будуть змінені, тому необхідна державна програма зі збереження людського капіталу. Слід заздалегідь: зробити аналіз та прогноз, які фахівці очікувано будуть потрібні економіці, розробити державну програму щодо перекваліфікації, змінити систему підготовки фахівців зорієнтувавши заклади освіти на підготовку необхідних спеціалістів.

Перед державою стали виклики перезапуску економіки, допомоги підприємствам щодо адаптації та функціонування у нових реаліях воєнного часу.

На початку війни парламент та уряд прийняли п'ять законодавчих ініціатив метою яких було збереження підприємств й працівників. Можливістю зниження податкового навантаження скористалися майже 150 тисяч підприємств. Воно дозволило не зупиняти виробництво на відносно безпечних територіях країни.

Важливою ініціативою стала і програма релокації підприємств із зон бойових дій на захід України. Підприємствам створюються умови для роботи на новому місці. Станом на початок травня вже 500 підприємств з різних регіонів України переміщено в західні області, і 300 з них вже відновили свою роботу [4].

Звісно, казати про повноцінне відновлення роботи українського бізнесу поки що не доводиться. Але, вже сьогодні, власники підприємств окреслюють коло проблем, з якими вони стикнуться після війни. Підприємства потребують налагодження всіх процесів виробництва майже з «нуля». Водночас держава має максимально підтримувати переорієнтацію економіки щодо

забезпечення оборони та продуктової безпеки, відновлення і підтримання інфраструктури.

Урядовці напрацювали як мінімум три стратегії відновлення України після війни, декілька стратегій перебувають у стані напрацювання. Принципами на яких побудовано план розроблений Національною радою з відновлення України від наслідків війни є: повний доступ до ринків ЄС та Великої сімки; повноправне членство в ЄС; побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації; перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку та інші [5].

Як свідчить досвід країн, що пережили військові конфлікти, найбільш успішною є робота за принципом державно-приватного партнерства, що дозволяє залучати бізнес до цільових проєктів стабілізації економіки та відновлення інфраструктури [6]. Зрозуміло, що держава не буде мати достатньо власних коштів на відбудову інфраструктури, тому окрім активної роботи з отримання фінансової допомоги з боку міжнародних інституцій та держав, необхідно створити єдиний відновлюваний фонд, дозволивши інвестувати у нього зарубіжним юридичним та фізичним особам.

Після війни доведеться відбудовувати деякі міста в Україні практично з нуля. Важливо, щоб ця відбудова не була відтворенням зруйнованого, а враховувала новітні сучасні підходи до будівництва з метою зробити міста комфортнішими для їхніх мешканців.

Важливим аспектом програми післявоєнної відбудови України має бути її чіткий вектор на європейську інтеграцію. З метою гармонізації національного законодавства з європейським слід продовжити реформи, у тому числі, запровадити європейську систему сертифікації, продовжити приватизацію, антикорупційну і судову реформи.

Викликає хвилювання ухвалення Комітетом з питань економічного розвитку Верховної Ради рішення про рекомендації до розгляду у першому читанні законопроєкту «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (№6013), який має на меті скасування Господарського кодексу України. Не зупиняючись на позитивних або негативних моментах законопроєкту слід погодитися з тим, що в умовах війни Україна стрімко втрачає інвестиційну привабливість для іноземних інвесторів, тому як слідство скасування Господарського кодексу та внесення відповідні змін до законодавства ніяк не

сприятиме зміні ситуації на краще, а, навпаки, призведе до глобального перерозподілу власності, до дестабілізації і так складних економічних відносин.

Під час війни зростає потреба в централізованому управлінні економікою, чого приватний сектор за своєю природою забезпечити не може. Для прикладу, в США під час Другої світової війни в державну власність викупувався в середньому один великий завод на тиждень. Необхідність підтримання зайнятості на виробництвах, які в умовах війни не були здатні забезпечити приватні власники, було одним з основних чинників відповідної економічної політики, не кажучи вже про зростаючі потреби воєнної економіки, які в умовах планування масштабних оборонних капіталовкладень найбільш прогнозовано задовольняє саме державний сектор [7].

Слід погодитися з думкою вчених, що скасування Господарського кодексу викликає ще більшу плутанину визначень та організаційно-правових форм. Але, якщо метою таких кардинальних змін є саме вдосконалення чинного законодавства і, безпосередньо, спрощення понять та визначень, уніфікація організаційно-правових форм юридичної особи, господарського відання та оперативного управління, діяльності підприємств, то це має відбуватися не шляхом скасування ГК, а внесення до нього змін [8].

На підставі вищезазначеного, слід підкреслити, що розвиток економічної діяльності можливо лише за активної ролі держави, яка повинна і надалі продовжувати політику підтримки бізнесу. Зрозуміло, що воєнна безпека матиме головний вплив на економічні процеси і після завершення бойових дій. Без перебільшень можна сказати, що про відновлення і розвиток економіки після війни потрібно думати вже сьогодні та розробляти відповідні прозорі стратегії.

Список використаних джерел

1. Рибаків Д. Росія руйнує економіку України. 23.04.2022. *Zaxid.net*. URL: https://zaxid.net/rosiya_ruynuye_ekonomiku_ukrayini_n1543279
2. Григоренко Ю. Анатолій Кінах: повоєнна економіка України буде кардинально іншою. *GМК.center*. URL: <https://gmk.center/ua/interview/anatolij-kinah-povoien-na-ekonomika-ukraini-bude-kardinalno-inshoju-2/>
3. Що відбувається з економікою України під час війни. *Бізнес Цензор*. URL: <https://biz.censor.net/r3334083>
4. Жирій К. Ми повернулися: як український бізнес відновлює роботу під час війни. 13.05.2022. *УНІАН. Інформаційне агентство*. URL:

<https://www.unian.ua/economics/finance/mi-povernulisya-yak-ukrajinskiy-biznes-vidnovlyuye-robotu-pid-chas-viyni-novini-ukrajina-11824872.html>

5. Пилипенко Я. Восстановление Украины после войны: кто, как и за чьи деньги. 19 мая 2022. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/05/19/687200/>

6. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. 20 березня 2022. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/>

7. Подцерковний О. Законопроект №6013: спроба скасувати ГК чи щось більше? *Закон & Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/153714-zakonoproekt_6013_sproba_skasuvati_gk_chi_schos_bilshe_-_dum.html

8. Осетинська Г. Чи є доцільним скасування Господарського Кодексу України? *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/7706-chi-e-docil-nim-skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-ukraini.html>

ЩОДО НАСЛІДКІВ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ІНШИХ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ (САНКЦІЙ)

Новошицька В.І.

КПІ ім. Ігоря Сікорського
старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права,
к.ю.н.

З метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про санкції» можуть застосовуватися спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (далі - санкції) [1]. Санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без

громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про санкції»). Підстави та принципи, умови та порядок застосування санкцій визначено іншими положеннями зазначеного нормативно-правового акту.

Перелік видів санкцій, які можуть бути застосовані як спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, визначено в ст. 4 Закону України «Про санкції». Однією з таких санкцій є блокування активів - тимчасове позбавлення права користуватися та розпоряджатися активами, що належать фізичній або юридичній особі, а також активами, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними. Блокування активів знайшло своє застосування на практиці. Так, наприклад, зазначену санкцію застосовано до фізичних та юридичних осіб на підставі Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.01.2021 р. [2] та ін.

Національний банк України в листі від 25.08.2021 року наголосив на тому, що норми Закону України «Про санкції» не містять винятків стосовно можливості розпоряджатися протягом періоду дії санкції «блокування активів» активами осіб, до яких застосована така санкція; види санкцій, визначені у частині першій статті 4 Закону України «Про санкції», не містять винятків щодо суми фінансових операцій, пов'язаних з обмеженням руху коштів санкційних осіб/на користь таких осіб [3].

Отже, санкційна особа повністю позбавляється права використовувати свої активи, при цьому на практиці одним із наслідків, серед іншого, є неможливість такої особи заплатити судові витрати для розгляду спору в суді.

Зазначена ситуація вбачається спірною та такою, що призводить до неможливості реалізації права на відповідний судовий розгляд або перегляд. В цьому контексті заслуговує на увагу практика ЄСПЛ. Так в Рішенні від 21 червня 2016 р. по справі *Al-Dulimi and Montana Management Inc v Switzerland* (Application no. 5809/08), ЄСПЛ стосовно заходів із застосування санкцій РБ ООН зазначив, що санкції, введені Радою безпеки, могли мати надзвичайно серйозні наслідки для постраждалих – насправді настільки серйозні, що не можуть бути реалізовані без надання права на відповідний перегляд. Це тим важливіше із санкційними списками імен, оскільки вони зазвичай складаються в умовах міжнародних криз і базуються на джерелах, які не завжди точні [4].

При вирішенні зазначеної проблеми заслуговує на увагу європейський досвід, адже в санкційних пакетах ЄС зазначену проблему вирішено та з під

санкцій виключається оплата обов'язкових зборів та витрат на юридичні послуги, зокрема і для забезпечення судового розгляду. Так, наприклад, відповідно до Регламенту Ради ЄС (Регламент Ради про обмежувальні заходи щодо Білорусі від 20.07.2022, консолідований основний правовий акт - (ЄС) № 765/2006) про обмежувальні заходи з огляду на ситуацію в Білорусі та участь Білорусі в російській агресії проти України, усі кошти та економічні ресурси, що належать, перебувають у власності, утримуються чи контролюються фізичними чи юридичними особами, організаціями та органами, зазначеними в Додатку I, повинні бути заморожені (ст. 2). Разом з тим, відповідно до ст. 3 зазначеного документу, як відступ від ст. 2, компетентні органи в державах-членах, можуть дозволити вивільнення певних заморожених коштів чи економічних ресурсів або надання певних коштів чи економічних ресурсів, відповідно до умов, які вони вважають відповідними, після визначення, що кошти або економічні ресурси є, серед іншого, призначені виключно для оплати обґрунтованих професійних зборів та відшкодування понесених витрат, пов'язаних з наданням юридичних послуг (b) [5].

Зазначене підтверджує необхідність подальшого удосконалення українського законодавства, яким передбачено застосовуватися спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів, зокрема у формі блокування активів, шляхом передбачення положень, якими буде встановлено винятки та надано можливість розпоряджатися протягом періоду дії санкції «блокування активів» активами особам, до яких застосована така санкція, зокрема, коли таке розпорядження пов'язане із забезпеченням судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 01.12.2022).
2. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003525-21#Text>.
3. Про практичне застосування банками вимог щодо реалізації персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), запроваджених РНБО України: Лист Національного банку України від 25.08.2021 р. URL:

https://nabu.ua/images/uploaded/sys_media_doc/doc_53f9f9187cbde51f89baadc678fd0e9f.pdf.

4. Case of al-dulimi and montana management inc. V. Switzerland (Application no. 5809/08): Judgment European Court of Human Rights, 21 June 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-164515%22%7D>

5. Council Regulation concerning restrictive measures in respect of Belarus, concerning restrictive measures in view of the situation in Belarus and the involvement of Belarus in the Russian aggression against Ukraine: EC Council Regulation, 20.07.2022 consolidated basic legal act - (EC) No 765/2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02006R0765-20220720>

ЗАКОНОДАВЧО НЕВРЕГУЛЬОВАНІ ПИТАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Огієвич С.М.,

студентка ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Дехтярьов Є.В.,

старший викладач кафедри інформаційного, господарського та
адміністративного права КПІ ім. Ігоря Сікорського

к.ю.н.,

Земельна реформа, започаткована ще 15 березня 1991 року, пройшовши довгий шлях своєї реалізації, чим набула статусу найбільш тривалої реформи у світі, таки дійшла до етапу ухвалення 31 березня 2020 року проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». Поряд з цим, завершальним етапом земельної реформи в аграрній сфері передбачалося запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського (далі - с/г) призначення та іпотеки землі, що означало б повну імплементацію правил ринкової економіки в земельні відносини країни. Отже, з 1 липня 2021 року громадяни України, відповідно до п. «а» частини першої статті 130 ЗК України, набули права вільно розпоряджатися земельними ділянками с/г призначення [1].

Однак, на нашу думку, одним з явних недоліків законодавства у сфері регулювання відносин з приводу розпорядження земельними с/г ділянками є не

системність та складність – починаючи з відсутності єдиної уніфікованої термінології, закінчуючи масивом правових норм, які навряд узгоджуються з принципом правової визначеності.

Так, найбільш поширеним найменуванням на позначення вищезазначених відносин є поняття «ринок землі». На сьогодні законодавство України не містить ні закріплення даної дефініції, ні її альтернативи. Проте, з аналізу деяких законопроектів можна простежити тенденцію зі сторони законотворців до фіксації поняття «ринок землі», хоча в дещо трансформованому вигляді, а саме - як «ринок земель». Наприклад, у проекті Закону України «Про ринок землі» № 2143-2 від 21.04.2008 р. фіксується таке: «ринок земель - система економічних та правових відносин, які виникають у процесі обігу земельних ділянок» [2]. У подальшому, попри зростання практичної необхідності, законодавець жодного разу не звертався до питання «ринку землі», навіть на рівні законопроектів. Проте закономірно формуються сумніви щодо доцільності правового закріплення саме терміну «ринок землі» на позначення певного типу відносин стосовно розпорядження земельними ділянками. Пояснюється це системним аналізом законодавства та наукових напрацювань у частині співвідношення понять «земля» та «земельна ділянка».

Зокрема, ЗК України не містить визначення терміну «земля», однак, ч. 1 ст. 14 закріплює, що земля вважається основним національним багатством та перебуває під особливою охороною держави [1]. Натомість у п. 13 ч. 2 ст. 1 ЗУ «Про охорону земель» знаходимо, що «земля» є поверхнею суші з ґрунтами, корисними копалинами, а також іншими природними елементами, які органічно поєднані й функціонують разом з нею [3]. На думку Н. І. Титової, земля - це відокремлена людською працею від природного середовища частина (маса) речовини, яка не може вважатися об'єктом земельного права [4, с. 69].

Визначення земельної ділянки знаходимо в ч. 1 ст. 79 ЗК України, де зазначено, що це частина земної поверхні з визначеними межами, певним місцем розташування, зі встановленими щодо неї правами [1]. У матеріалах ООН «Guidelines on real property units and identifiers» від 2004 р. вжито тлумачення земельної ділянки як замкнутого багатокутника на поверхні Землі, тобто території, яка може бути нанесена на план, і є найменшою одиницею, що може ідентифікуватися для цілей управління земельними ресурсами [5, с. 24].

Виходячи з вищенаведеного, можемо зробити висновок про те, що земля виступає природним ресурсом, особливості якого сформовані на основі її природних властивостей. Однак, щоб стати частиною цивільного обігу, земля

повинна бути індивідуалізована, що й досягається законодавцем за допомогою використання терміну «земельна ділянка». Отже, під «ринком землі» мається на увазі обіг не землі в загальному, а окремих земельних ділянок, оскільки саме останні являються частиною будь-яких правовідносин. Оскільки термін повинен якнайповніше охоплювати зміст того, що тлумачить, а поняття «ринок землі» не відповідає цьому завданню, то законотворцям необхідно акцентувати увагу на такій проблемі та сформулювати й законодавчо закріпити єдиний термін, який би відповідав змісту та обсягу того, що покликаний найменувати.

Поряд з питанням термінології нагальною проблемою постає відсутність детального нормативно-правового регулювання, яке б як на законодавчому, так і на рівні підзаконних актів, системно регламентувало ринкові відносини щодо обігу земель с/г призначення. Іншими словами, на практиці спостерігаємо існування “ринку” де-факто, однак де-юре не маємо закріпленої термінології, запроваджених фундаментальних засад побудови ринку с/г земель, комплексного законодавчого врегулювання функціонування такого ринку, не забезпечено уніфіковані підходи до організації торгівлі земельними ділянками, взаємодії між суб’єктами такого ринку, тощо.

Названа прогалина вже впливає на виникнення практичних проблем реалізації власниками с/г земель своїх прав, оскільки чинне земельне законодавство України не містить відповіді на значну кількість питань. Наприклад, майно, набуте під час шлюбу, є спільною власністю подружжя; проте у положеннях Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» зазначено про право однієї фізичної особи мати у власності не більше 100 га с/г земель [6]. Відповідно до цього, неврегульованим залишається питання: чи може подружжя купувати кожен по 100 га землі. У контексті сімейних відносин актуальним також є питання про те, чи має право подружжя, у якому хтось один є громадянином України, а інший - іноземцем, набувати право власності на землі с/г призначення з огляду на заборону іноземцям набувати право власності на такі землі.

Закономірно виникають й інші питання: спадкування громадянином України земельної ділянки с/г призначення площею у 40 га, якщо в його власності вже перебуває 90 га таких земель; врахування земельних ділянок с/г призначення, які одержані у власність набувачем до 01.07.2021 р., при розрахунку загальної площі земельних ділянок с/г призначення, які перебувають у його власності, та інші подібні ситуації. На деякі питання все ж

таки можна знайти відповіді у Листі Мін'юсту від 25.08.2021 р. «Щодо набуття у власність земель сільськогосподарського призначення» [7], однак відсутність належного закріплення таких аспектів у єдиному законі суттєво ускладнює процес реалізації суб'єктами земельних відносин своїх прав у цій сфері, а тому впливає на перспективи обігу земельних ділянок с/г призначення на ринку.

Таким чином, земельна реформа, попри статус найбільш довготривалої, у частині обігу земель с/г призначення, демонструє ряд прогалин та недоліків, що на сьогодні потребують додаткової уваги науковців зі сфери права та належного законодавчого врегулювання. Зокрема відсутність належної нормативної термінології усуває можливість ефективно застосовувати законодавство в цій сфері. Поряд з питанням термінології нагальною проблемою постає відсутність детального нормативно-правового регулювання, яке б як на законодавчому, так і на рівні підзаконних актів, системно регламентувало ринкові відносини щодо обігу земель с/г призначення. Оскільки немає єдиного закону, який би охоплював питання ринку с/г земель, а чинне законодавство нечітко врегулює особливості відчуження таких земель, то на практиці зростає кількість питань, відповіді на які містяться або в судовій практиці, у роз'ясненнях Міністерства юстиції, тощо, чи ж відсутні повністю. Такі прогалини та недоліки суттєво ускладнюють процес реалізації суб'єктами земельних відносин своїх прав у цій сфері, а тому впливають на перспективи обігу земельних ділянок с/г призначення на ринку.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 18.11.2022).
2. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2> (дата звернення: 20.11.22).
3. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003. № 962-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/962-15#Text> (дата звернення: 18.11.2022).
4. Титова Н. До концепції нового основного земельного закону України. Право України. 2000. № 4. С. 69.
5. Guidelines on Real Property Units and Identifiers. - New York and Geneva: United Nations, 2004. Р . 9-10. URL: <https://unece.org/DAM/hlm/pdf> (дата звернення: 18.11.2022).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020. № 552-IX / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (дата звернення: 26.11.2022).

7. Щодо набуття у власність земель сільськогосподарського призначення: Лист Мін'юсту від 25.08.2021 р. №70487/61191-33-21/8.3.2 URL:<http://document.vobu.ua/doc/7291> (дата звернення: дата звернення: 26.11.22).

ЩОДО ПРИВАТИЗАЦІЇ МАЙНА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Полякова І.,
студентка ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Серебрякова Ю.О.,
доцент кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права КПІ ім. Ігоря Сікорського
к.ю.н., доцент

Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) встановлюються способи набуття права власності. Одним із таких способів є приватизація державного майна та майна, що знаходиться у комунальній власності. Відповідно до ч.1 ст.345 ЦК України, фізична або юридична особа може набути право власності у разі приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності [1].

Задля подальшого дослідження доцільно визначити поняття «заклад освіти» і «майно закладу освіти». Дані поняття визначаються Законом України «Про освіту»: 1) *заклад освіти* - юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність; *до майна закладів освіти та установ, організацій, підприємств системи освіти належать*: нерухоме та рухоме майно, включаючи будівлі, споруди, земельні ділянки, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло тощо; майнові права, включаючи майнові права інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності, зокрема інформаційні системи, об'єкти авторського права та/або суміжних прав; інші активи, передбачені законодавством [2].

Розглядаючи питання майна закладів освіти відзначимо, що правовий режим такого майна визначається у Законі України «Про освіту», у ч. 4 ст. 80

якого передбачено, що об'єкти та майно державних і комунальних закладів освіти не підлягають приватизації чи використанню для провадження видів діяльності, не передбачених спеціальними законами, крім надання в оренду з метою надання послуг, які не можуть бути забезпечені безпосередньо закладами освіти, пов'язаних із забезпеченням освітнього процесу або обслуговуванням учасників освітнього процесу, з урахуванням визначення уповноваженим органом управління можливості користування державним або комунальним нерухомим майном відповідно до законодавства [2]. Тобто у Законі України «Про освіту» закріплена абсолютна заборона приватизації таких об'єктів.

Втім, питання приватизації майна окрім названого закону, регламентуються Законом України «Про приватизацію державного і комунального майна». Зокрема, ним визначається перелік майна, що підлягає та не підлягає приватизації. Зокрема, вказаним Законом встановлена заборона приватизації закладів освіти, що фінансуються з державного бюджету, а також державних закладів освіти, у тому числі приміщень, в яких розміщуються державні заклади освіти. При цьому у наступній статті 5 цього ж закону передбачається, що до об'єктів малої приватизації належать об'єкти соціально-культурного призначення, що включають у себе об'єкти освіти [3]. При цьому, у законодавстві не уточнюється визначення об'єкту освіти. Отже, викладене яскраво ілюструє колізійність законодавства в частині допустимості приватизації майна закладів освіти.

Проблематика порушено питання підтверджується і судовою практикою. Так, у справі №906/677/19 підіймається питання оспорювання приватизації майна закладу освіти. Спір стосувався рішення міськради про приватизацію будівлі недіючого дошкільного навчального закладу з допоміжною господарською спорудою та визнання недійсним договору купівлі-продажу. Дана справа пройшла розгляд у першій та апеляційній інстанціях, де суди залишили позов без задоволення, отже визнали таку приватизацію допустимою. Верховний суд направив справу на повторний розгляд, який відбувається зараз. Наразі справа пройшла розгляд в першій та апеляційній інстанціях, де так само позов залишено без задоволення, 24.10.2022 р. подано касаційну скаргу.

КГС визначив, що відповідно до того, як з точки зору юридичної техніки та логіки сформульована ч.1 ст.3 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», Закон України «Про освіту» не може бути застосований як спеціальний закон в сфері освіти, який визначає галузеві особливості приватизації комунального майна – спірну будівлю Недіючого дошкільного

закладу № 54, оскільки ця норма чітко передбачає її поширення виключно на об'єкти державної власності. Тому заборона приватизації, яка міститься у частині четвертій статті 80 Закону України «Про освіту» може застосовуватись до приватизації спірної будівлі Недіючого дошкільного закладу № 54 лише як загальний Закон, передбачений частиною першою статті 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» [4].

Пунктами 32-35 рішення ЄСПЛ від 24.06.2003 "Стретч проти Сполученого Королівства" визначено, що майном у зазначеній статті 1 Першого протоколу до Конвенції, вважається законне та обґрунтоване очікування набути майно або майнове право за договором, укладеним з органом публічної влади. За висновком Європейського суду в зазначеній справі "наявність порушень з боку органу публічної влади при укладенні договору щодо майна не може бути підставою для позбавлення цього майна іншої особи, яка жодних порушень не вчинила". Оскільки особу позбавили права на його майно лише з тих підстав, що порушення були вчинені з боку публічного органу, а не громадянина, у такому випадку мало місце "непропорційне втручання у право заявника на мирне володіння своїм майном та, відповідно, відбулось порушення статті 1 Першого протоколу Конвенції [5].

Окрім цього, відповідно до правової позиції, викладеної у постанові Верховного Суду України від 14.03.2007 у справі № 21-8во07, самі по собі допущені органами публічної влади порушення при визначенні умов та порядку приватизації не можуть бути безумовною підставою для визнання приватизаційних договорів недійсними, повернення приватизованого майна державі в порушення права власності покупця, якщо вони не допущені внаслідок винної, протиправної поведінки самого покупця [4].

Підсумовуючи вищевикладене, вимушені погодитись з тим фактом, що якщо заклад освіти є недіючим, і це затверджено документально, то по суті такого закладу і не існує. А це вже може означати наявність дозволу на приватизацію майна, бо воно вже не стосується закладу освіти. Проте якщо ж говорити про діючий заклад освіти, то в даному випадку приватизація є очевидно неможливою, бо це по-перше порушуватиме вимоги закону; по-друге – призведе до знищення закладів освіти як таких. Отже, щодо діючих закладів освіти щодо приватизації майна спеціальними мають визначатися положення Закону України «Про освіту».

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України, Закон від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 22.11.2022)
2. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 27.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.11.2022)
3. Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18 січ. 2018 р. № 2269-VIII. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text> (дата звернення: 22.11.2022)
4. Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду по справі № 906/677/19 від 06.04.2021 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96309314> (дата звернення 22.11.2022).
5. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Стретч проти Сполученого Королівства» від 24.06.2003 р. за заявою 44277/98. URL: <http://bit.ly/3GyG974> (дата звернення 17.11.2021).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Світлична А.В.,

доцент кафедри підприємництва і права,
директор ННІ ЕУПІТ
к.е.н., доцент,

Бондаренко Я.І.,

здобувач ступеня вищої освіти Магістр
Полтавського державного аграрного університету

Однією із найпоширеніших форм підприємництва у аграрному секторі є фермерські господарства, їх питома вага в структурі суб'єктів господарювання агропромислового комплексу становить 67 % [1]. Згідно ст. 1 Закону України № 973 від 19.06.2003 «Про фермерське господарство» фермерське господарство – це форма підприємницької діяльності громадян, що виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, переробляти її та реалізувати із метою отримання прибутку на земельних ділянках, надавати їм у

власність чи користування, в тому числі у оренду, для ведення фермерського господарства, особистого селянського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, згідно закону. Фермерське господарство може створити один громадянин України чи кілька громадян України, що є родичами чи членами сім'ї [2].

Як юридична особа або фізична особа-підприємець фермерське господарство підлягає державній реєстрації згідно до Закону України від 19.06.2003 № 973 «Про фермерське господарство» [4]. Право зареєструвати фермерське господарство має кожен дієздатний громадянин України, що досяг 18-річного віку і виявив бажання створити фермерське господарство.

Форма реєстрації фермерського господарства під час воєнного стану ідентична звичайним умовам господарювання, але діяльність є дуже ризикованою. Фермерське господарство має бути зареєстровано державним реєстратором як юридична особа чи фізична особа-підприємець. Підприємство діє на основі установчого документа: для юридичної особи – статуту, для господарства без статусу юридичної особи – декларації (договору) про створення фермерського господарства.

В установчому документі має бути зазначено: найменування господарства, його місцезнаходження, предмет і мета діяльності, адреса, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу в господарство і вихід із нього й інші положення, які не суперечать законодавчим актам України.

Фермерське господарство, що зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства, якщо у його підприємницькій діяльності використовують працю членів даного господарства, якими є лише члени однієї сім'ї згідно до ст. 3 Сімейного кодексу України [3].

Без статусу юридичної особи фермерське господарство організовується на основі діяльності фізичної особи-підприємця та має статус сімейного фермерського господарства, якщо використовується праця членів даного господарства, якими є виключно фізична особа-підприємець та члени його сім'ї відповідно згідно ст. 3 Сімейного кодексу України [3]. Особливості створення і діяльності сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи регулюють положення ст. 1-8 даного Закону.

Головою сімейного фермерського господарства може стати лише член даної сім'ї. Членами фермерського господарства може бути: подружжя, їх діти, що досягли 14-річного віку, батьки, інші члени сім'ї, родичі, що об'єдналися

для спільного ведення фермерського господарства і дотримуються та визнають положення установчого документа фермерського господарства. Не можуть бути членами фермерського господарства особи, що працюють в ньому за трудовим договором (контрактом). Порядок виділення земель для ведення фермерського господарства визначено Земельним кодексом України [2] і Законом України «Про фермерське господарство» [1].

Відповідно ст. 121 Земельного кодексу України громадяни України користуються правом на безоплатне передання їм земельних ділянок з земель державної чи комунальної власності з метою ведення фермерського господарства в розмірі земельної частки або паю, виокремленої для членів сільськогосподарських підприємств, що розташовані на території селищної, сільської, міської ради, де знаходиться фермерське господарство.

Згідно ст. 7 Закону України «Про фермерське господарство» для отримання чи придбання у власність чи оренду земельної ділянки державної чи комунальної власності із метою ведення фермерського господарства особи звертаються до відповідних органів виконавчої влади, повноваження яких встановлено ст. 122 Земельного кодексу України [2].

В умовах воєнного стану в Україні фермери, які не залишають рідну землю, створюють опір загарбникам і захищають свої господарства. Багато аграрних підприємств працюють в регіонах, що знаходяться під російським окупаційним режимом. Але під ракетними обстрілами і бомбардуванням підприємці продовжують знаходити ветеринарні препарати і корми, напувати і доїти тварин, та інколи і власноруч рятувати поголів'я із вогню. Отже, створення і розвиток фермерських господарств – це діяльність економічної армії на сільських територіях.

Список використаних джерел

1. Фермерство. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/fermerstvo-i-kooperaciya/fermerstvo-ta-kooperaciya> (дата звернення: 10.10.2022).
2. Земельний кодекс України: Закон України № 2768-III від 25.10.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2768-14> (дата звернення: 08.09.2022).
3. Сімейний кодекс України: Закон України № 2947-III від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 15.09.2022).

4. Про фермерське господарство: Закон України № 973 від 19.06.2003.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення:
01.11.2022).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАКОНОПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНОВАЦІЙНИХ ПАРКІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Серебрякова Ю.О.,

доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПП імені Ігоря Сікорського
к.ю.н., доцент

Покращення інвестиційної привабливості України сьогодні є одним із найважливіших завдань на шляху побудови потужної економіки. Сучасна цифровізація більшості сфер суспільного життя вимагає приділення окремої уваги створенню умов для розвитку інновацій в нашій країні. Однією із умов їх розвитку є залучення інвестиції, консолідація наукових та фінансових ресурсів, що є можливим у випадку створення господарських об'єднань.

З 13 по 29 жовтня 2021 року за ініціативою Міністерства освіти і науки України відбулось громадське обговорення проекту Закону України «Про інноваційні парки» (далі – Законопроект) [1].

Реалізація такого Законопроект позитивним чином може вплинути на розвиток інноваційної економіки України, адже діяльність інноваційних парків здатна забезпечити ефективну взаємодію його учасників, виправданий розподіл праці, підвищення кваліфікації їх кадрів, об'єднання інфраструктури тощо.

Підтримка законодавцем Законопроект стане важливим кроком на шляху адаптації української економіки до сучасного рівні розвитку інновацій.

Законопроект містить певні позитивні моменти, водночас, в цілому, потребує вдосконалення.

До позитивних пропозицій Законопроект необхідно відносити положення щодо детальної регламентації функцій та завдань інноваційних парків, конкретизації послуг, що можуть ними надаватися. Заслуговує на підтримку і запропонований у Проекті перелік джерел фінансування інноваційних парків.

До дискусійних пропозицій Законопроекту та таких, що потребують вдосконалення необхідно відносити наступні:

1. Законопроектом передбачено закріплення понять “науковий парк”, “технологічний парк”, “індустріальний парк”, що обумовлює виникнення наступних питань.

По-перше, питання про те, чи є необхідним їх уточнення у Законі проєкті із огляду на наявність визначення таких дефініцій у спеціальному законодавстві, зокрема у Законі України “Про наукові парки” від 25.06.2009 № 1563-VI, Законі України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 № 5018-VI, Законі України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV. Наприклад, запропоноване у Законі проєкті визначення наукового парку є тотожним визначенню, яке закріплено у Законі України “Про наукові парки” від 25.06.2009 № 1563-VI.

По-друге, варте мати на увазі підтриманий законодавцем підхід суб’єктів законодавчої ініціативи, якими було винесено на розгляд Верховної

Ради України проект Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 13.05.2016 № 4666. Зокрема, підхід передбачає відмову від надання у законі будь-яких визначень, бо це не дає жодної користі для встановлення регулювання та відповідає континентальній правовій традиції [2].

У зв’язку з цим, задля забезпечення правової визначеності та уникнення дублювання законодавчих положень є доцільним виключення із Закону проєкту положень статті 1 в частині визначення понять “науковий парк”, “технологічний парк”, “індустріальний парк”.

У статті 1 Закону проєкту зазначається, що інноваційний парк – господарське об’єднання, що створюється з метою розвитку науково-технічної та/або інноваційної діяльності, використання наявного наукового та/або інноваційного потенціалу, матеріально-технічної бази, інноваційної та дослідницької інфраструктури для створення та комерціалізації результатів наукових досліджень, впровадження інновацій. Господарське об’єднання як організаційно-правова форма створення інноваційного парку згадується і у частині першій статті 6 Закону проєкту.

Одночасно у статті 7 Закону проєкту йдеться про можливість створення інноваційного парку у організаційно-правовій формі господарського об’єднання без статусу юридичної особи (договірне господарське об’єднання),

Така пропозиція вбачається незрозумілою, адже відповідно до ст. 18 Господарського кодексу України, об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Поряд із цим, господарською організацією можуть бути тільки юридичні особи (ч. 2 ст. 55 ГУ України).

Більш того, у Класифікаторі організаційно-правових форм господарювання, який затверджено наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 р. № 97, передбачені організаційно-правові форми виключно для юридичних осіб та їх відокремлених підрозділів: філії, представництв, а також підприємців–фізичних осіб, які не мають статусу юридичної особи [3].

З огляду на викладене, окреслене питання потребує доопрацювання, адже чинним законодавством передбачено створення господарського об'єднання тільки із статусом юридичної особи.

Законопроектом пропонується впровадження методів державної підтримки інноваційного парку. Так, у статті 11 Законопроекту йдеться про такі методи державної підтримки інноваційної діяльності як пільгове кредитування, надання субсидій, надання державних гарантій тощо.

Не заперечуючи доцільність наявності у Законопроекті статті такого змісту, звертає на себе увагу конструктивність йменування відповідних інструментів, наприклад, пільгового кредитування, методом державної підтримки, адже методом варто вважати шлях практичного здійснення чогонебудь. Поряд із цим відзначимо, що на сьогодні у чинному законодавстві відсутній єдиний підхід до йменування таких інструментів, за допомогою яких надається державна підтримка, у різних нормативних актах вони визначаються як форми, засоби, види державної фінансової підтримки.

Наприклад, у статті 17 Закону України “Про інноваційну діяльність”, йдеться про види фінансової підтримки інноваційної діяльності. Втім, вважаємо такі інструменти логічно йменувати засобами, адже вони є інструментом за допомогою якого суб'єктам надається державна підтримка.

Таким чином, доцільним є оперування у статті 11 Законопроекту терміном “засоби” при визначення інструментів державної підтримки.

У частині першій статті 6 Законопроекту визначено, що інноваційний парк створюється у формі господарського об'єднання та функціонує відповідно до цивільного законодавства України. Вважаємо, що уточнення галузі

законодавстві є зайвим, адже правовий статус господарських об'єднань сьогодні визначений тільки у господарському законодавстві, зокрема у ст. ст. 118-127 ГК України.

Як слушно наголошується у Науково-експертному висновку до Концепції оновлення Цивільного кодексу України, який схвалено на розширеному засіданні Координаційного бюро з проблем правових основ підприємницької діяльності, господарського та комерційного права Відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України

(протокол № 3 від 09.04.2021 р.), організаційно-правові форми господарського об'єднання ЦК України не передбачає, отже із втратою чинності ГК України, зокрема глави 12 кодексу (ст. 118-127 ГК), значно ускладниться вибір моделі об'єднання юридичних осіб.

Підсумовуючи наведене доходимо висновку, що Законопроект потребує доопрацювання, з урахуванням висловлених зауважень і пропозицій.

Список використаних джерел

1. Про інноваційні парки: проєкт Закону України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-zakonu-ukrayini-pro-innovacijni-parki> (дата звернення 01.11.2022).

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 13.05.2016 № 4666. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093 (дата звернення: 13.11.2012).

3. Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики України від 28.05.2004 № 97 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04> (дата звернення: 13.11.2022).

4. Науково-експертний висновок до Концепції оновлення Цивільного кодексу України: схвалено на розширеному засіданні Координаційного бюро з проблем правових основ підприємницької діяльності, господарського та комерційного права Відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України (протокол № 3 від 09.04.2021 р.). URL: http://www.iepd.kiev.ua/wpcontent/uploads/2021/05/Visnovok_block_112str_250ekz

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ У ЧАС ВІЙНИ ТА ДОСВІД ДЕРЖАВ ЄС

Туркот О.А.,

в.о. доцента кафедри права Львівського державного
аграрного університету,

к.ю.н.

В Україні на даний час йде війна. У зв'язку з цим, економіка країни перебуває у негативному стані. Для того, щоб підтримати військовослужбовців необхідно державі виділяти кошти, яких і так немає у державному бюджеті. Тому, у пригоді стають додаткові інвестиції як вітчизняні, так і іноземні, а також у криптовалюті [1].

17 лютого 2022 року у Верховній Раді України прийняли Закон України «Про віртуальні активи». Цей Закон набере чинності із прийняттям та опублікуванням законодавчого акту щодо оподаткування операцій із віртуальними активами [2]. Відповідно, на даний час вказаний закон ще не набрав чинності, отже акту щодо оподаткування операцій із віртуальними активами ще не прийняли.

Маємо надію, що у найближчий час приймуть відповідний акт, оскільки такий у сукупності із Законом України «Про віртуальні активи» буде здійснювати правове регулювання відносин із криптовалютою у повному обсязі, що так необхідне Україні особливо у час війни.

Аргументовано різний підхід Європейського Союзу до правового статусу криптовалют – одні країни визнали доцільність їх використання та працюють над створенням законодавчої бази, яка зміцнює правовий статус віртуальних валют, а інші країни відкидають криптовалюту та забороняють їх обіг [3].

В Іспанії фізичні або юридичні особи, які надають послуги щодо криптовалют повинні бути зареєстровані в реєстрі банку [4].

Nițu M. та Negruțiu C. Вказують, що у Румунії сектор блокчейнів і криптовалют стрімко розвивається. Автори вважають, що у майбутньому вказані сектори будуть розвиватись інтенсивніше [5].

Тобто, в деяких державах ЄС, таких як Іспанія та Румунія, ринок криптовалют розвивається, що позитивно впливає на економіку вказаних країн. Варто висловити надію, що у нашій державі теж ринок криптовалюти буде розвиватись, а відносини пов'язані із нею будуть врегульовуватись за допомогою відповідних законодавчих актів, що принесе кошти до державного бюджету та покращить економічну ситуацію в Україні.

Список використаних джерел

1. Арутюнян Е. Крипта під час війни: зброя чи порятунок? Mind. URL: <https://mind.ua/openmind/20241123-kripta-pid-chas-vijni-zbroya-chi-poryatunok>. (дата звернення 28.10.2022).
2. Derevyanko B., Turkot O. Legal regulation of relations with cryptocurrency in Ukraine: EU experience. *Entrepreneurship, economy and law*. № 3. 2022. P.56-61. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/3/7.pdf>. (дата звернення 28.10.2022).
3. Chornous Y., Denysenko S., Hrudnytskyi V., Turkot O., Sikorskyi O. Legal Regulation of Cryptocurrency Turnover in Ukraine and the EU. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Volume 22, Special Issue 2, 2019. URL: <https://www.abacademies.org/articles/legal-regulation-of-cryptocurrency-turnover-in-ukraine-and-the-eu-8439.html>. (дата звернення 28.10.2022).
4. David Sanz-Bas, Carlos del Rosal, Sergio Luis Nández Alonso, Miguel Ángel Echarte Fernández. Cryptocurrencies and Fraudulent Transactions: Risks, Practices, and Legislation for Their Prevention in Europe and Spain. *Laws*. Volume 10. Issue 3. URL: <https://www.mdpi.com/2075-471X/10/3/57/htm>. (дата звернення 28.10.2022).
5. Nițu M., Negruțiu C. A review of blockchain and cryptocurrency applications in Romania. *Volume & Edizione: Volume 15 (2021) - Edizione 1 (December 2021)*. DOI: <https://doi.org/10.2478/picbe-2021-0056>. (дата звернення 28.10.2022).

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ОГолошення ПРО ПРОВЕДЕННЯ АУКЦІОНУ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

Тюріна Ю.Є.,

аспірантка Донецького Національного Університету
імені Василя Стуса

Післявоєнне відновлення України з метою сталого розвитку потребує належної законодавчої основи, яка дозволяє максимально конкретно визначати більшість явищ суспільного життя. При продажу майна у процедурі банкрутства до сьогодні залишається спірним питання правової природи оголошення про проведення аукціону з продажу майна боржника. Законодавчою основою організації та проведення аукціонів з продажу майна у процедурі банкрутства є положення Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ), Порядку організації та проведення аукціонів з продажу майна боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2019 р. № 865 (далі – Порядок № 865). Проте положення цих нормативно-правових актів не дають чіткої відповіді на питання правової природи про проведення аукціону з продажу майна боржника.

У науці сформовано позиції щодо природи оголошення при конкурсному укладанні договорів, зокрема як одностороннього правочину (О.С. Іоффе), публічної оферти (М.І. Брагинський, В.В. Вітрянський) або ж пропозиції робити оферти у встановленому законом порядку (С.О. Бородовський). Проте відсутність одностайності у цьому питанні, а також необхідність дослідити це питання з урахуванням приписів законодавства про банкрутство робить обрану тему актуальною. Практичної актуальності додають можливі правові наслідки розміщення оголошення для замовника аукціону, авторизованого електронного майданчика, потенційних учасників аукціону та інших зацікавлених осіб.

При організації продажу майна банкрута замовник аукціону (яким є арбітражний керуючий) через свій особистий кабінет у строки, встановлені ст. 70 КУЗПБ вносить до електронної торгової системи інформацію про продаж майна та формування лоту (оголошення про проведення аукціону).

Досліджуючи особливості правового регулювання укладання договорів конкурентним способом, доволі часто наводиться позиція О.С. Іоффе, який вважав оголошення про проведення аукціону здійсненням організатором

аукціону одностороннього правочину, який встановлював зобов'язальні правовідносини між ним і особами, які отримали таке оголошення (повідомлення) [1, с. 103; 2, с. 69]. Оцінюючи таку позицію дослідники наводять положення ст. 202 ЦК України, в якій закріплено, що одностороннім правочином є дія однієї сторони, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, а також, що такий правочин створює обов'язки тільки для особи, яка його вчинила [2, с. 69].

Розміщення оголошення є виконанням замовником аукціону приписів КУзПБ та Порядку № 865, після чого в останнього дійсно виникають такі обов'язки, як: забезпечити у визначений строк проведення аукціону, повідомити про проведення аукціону боржника, забезпечити доступ до відомостей про майно, що підлягає продажу та можливість оглянути майно за його місцезнаходженням, що свідчить про вчинення одностороннього правочину. Варто звернути увагу на те, що після розміщення оголошення певні обов'язки виникають також в авторизованого електронного майданчика, зокрема встановлені пунктами 61, 64, 68. 71 та іншими Порядку № 865. Також згідно з ч. 3 ст. 202 ЦК України односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб, проте лише у випадках, встановлених законом, або якщо існує домовленість з цими особами. Розгляд розміщення оголошення про проведення аукціону у процедурі банкрутства як одностороннього правочину створює підґрунтя для поширення на нього положень ЦК України щодо чинності правочину, тлумачення його змісту, відмови від правочину тощо. Одночасно розміщення оголошення про проведення аукціону у процедурі банкрутства дозволяє віднести його до правочинів, які розраховані на сприйняття іншими особами, з подальшим очікуванням їхніх активних дій.

Оскільки результатом проведення аукціону є укладання договору купівлі-продажу майна боржника, а у теорії права укладанню договору передують висловлення пропозиції укласти договір (оферта) та її прийняття (акцепт), то правова природа оголошення про проведення аукціону (торгів) деякими дослідниками розглядається як оферта невизначеному колу осіб та уточнюється, що з кожним, хто відгукнеться на пропозицію, укладається договір про проведення торгів [2, с. 69]. У процедурі банкрутства акцептом можна вважати проходження процедури реєстрації учасником аукціону відповідно до розділу VI Порядку № 865. Визнання оголошення про проведення аукціону офертою дозволило б поширити положення ч. 3 ст. 641 щодо відкликання пропозиції укласти договір, статей 642, 643, 645 ЦК України. Разом з тим, така позиція

піддається критиці, зокрема щодо тих випадків, коли аукціони (торги) є визначеним законом способом примусового продажу майна, оскільки обов'язок провести аукціон (торги) виникає в силу прямого припису закону. У сфері банкрутства, такі приписи закріплені у статтях 61 та 63 КУзПБ.

Окремі фахівці оголошення про проведення аукціону також називають офертою, проте дещо в іншому аспекті. Н.Л. Полішко стверджує, що повідомлення про проведення торгів є офертою, а пропозиція, яка визнана найкращою за умовами торгів – акцептом [3, с. 29]. На думку О. Удовиченка у сфері банкрутства при проведенні аукціону має місце публічна оферта – пропозиція укласти договір купівлі-продажу лоту на певних умовах, яку адресовано невизначеному колу осіб. Подаючи заявки, учасники аукціону акцептують запропоновану оферту шляхом пропозиції своєї ціни. Далі організатор аукціону повинен оголосити переможцем особу, яка запропонувала найвищу ціну. Оголошення переможця вказує на те, що аукціон відбувся, тобто оферту акцептовано, і договір купівлі-продажу укладено, оскільки із істотних умов договору, як-то предмет (його опис міститься в оголошенні про проведення аукціону) та ціна було досягнуто згоди [4]. Аналізуючи наведену позицію, потрібно звернутися до положень ЦК України щодо публічної оферти. Згідно з ч. 3 ст. 641 Кодексу документи (інформація), розміщені у відкритому доступі в мережі Інтернет, які містять істотні умови договору і пропозицію укласти договір на зазначених умовах з кожним, хто звернеться, незалежно від наявності в таких документах (інформації) електронного підпису, є пропозицією укласти договір (офертою). Положення щодо публічної пропозиції укласти договір купівлі-продажу закріплено у ст. 699 ЦК України. Отже, вадою висловленої позиції визнання оголошення про проведення аукціону публічною офертою слід визнати те, що вона зобов'язує укласти договір з кожним, хто звернеться, однак при проведенні аукціону у процедурі банкрутства договір укладається з переможцем такого аукціону, а не з кожною особою, яка відгукнулася на оголошення і брала участь в аукціоні.

Найбільш поширеною є позиція, за якою оголошення про проведення торгів розглядається як запрошення робити пропозиції укласти договір. Свого часу таку думку висловив І.Б. Новицький, обґрунтовуючи її тим, що організатор торгів може прийняти найкращу пропозицію від учасника або припинити торги, не прийнявши жодної пропозиції, якщо жодна з них не досягає певного ліміту [3, с. 27]. Подібної думки дотримується С.О. Бородовський, розкриваючи оголошення як запрошення, що містить пропозицію інформаційного характеру,

яку спрямовано на спонукання особи чи групи осіб звернутися до адресата цього запрошення з пропозицією укласти договір (офертою). На його думку таке запрошення не містить дійсного бажання сторони бути юридично пов'язаною і не має на меті виникнення зобов'язання та надання сторонам певних прав чи покладення на останніх обов'язків [5, с. 10]. Проте не можна однозначно погодитися з висловленим, оскільки у процедурі банкрутства після розміщення оголошення в організатора аукціону виникають визначені законом зобов'язання перед учасниками аукціону, а самі учасники набувають певних, визначених законом прав та обов'язків щодо участі в аукціоні.

В продовження дослідження потрібно навести думку фахівців, які на основі аналізу КУЗПБ та Порядку № 865, доходять висновку, що на етапі проведення аукціону учасники по черзі звертаються до продавця з офертами, кожна наступна з яких відрізняється від попередньої вищою ціною. Аукціон завершується коли нові оферти перестають надходити і цей факт фіксується шляхом оголошення переможця, що є одночасно акцептом – прийняттям оферти з найвищою ціною [6].

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що оголошення про проведення аукціону у процедурі банкрутства не вкладається повністю у наявну у чинному законодавстві конструкцію пропозиції укласти договір (оферти) або прийняття такої пропозиції (акцепт). Враховуючи те, що розглядуване оголошення розміщується з метою організації продажу майна боржника у процедурі банкрутства, то його можна вважати найближчим до пропозиції укласти договір купівлі-продажу на заздальгідь встановлених правилах, зокрема щодо визначення покупця такого майна. При цьому таке оголошення правомірно розглядати й одностороннім правочином, вчиненим замовником аукціону.

Список використаних джерел

1. Банасевич І.І. Правові основи укладання договорів на торгах, аукціонах, конкурсах. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 23. С. 102–109.
2. Молчанова М.Є. Проблеми визначення юридичної природи оголошення про проведення торгів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(2). С. 69–72.
3. Полішко Н.Л. Особливості укладання договорів на торгах, аукціонах, конкурсах. *Юридична наука*. № 4-5. 2011. С. 24–30.

4. Удовиченко О. Судова практика: чи є аукціон правочином? Сайт: Банкрутство та ліквідація. 2017. 17 лютого. URL: <https://bankruptcy-ua.com/articles/6111>.

5. Бородовський С.О. Укладання, зміна та розірвання договору у цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національний університет Внутрішніх справ. Харків, 2005. 20 с.

6. Видай Т. Торги в провадженні у справі про банкрутство: проблеми теорії та практики. *Юридична газета online*. 2020. 14 травня. URL: <http://surl.li/dtzky>

ДЕЯКІ ПРАВОВІ РИЗИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС ТА ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Устименко В.А.,

ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», директор,
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
д.ю.н., професор,

Джабраїлов Р.А.,

ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»,
заступник директора з наукової роботи,
д.ю.н., професор

Основна мета правотворчої роботи полягає у тому, щоб встановити такий механізм правового регулювання суспільних відносин, який створить можливості для розвитку економіки країни, утвердження в суспільстві соціальної справедливості, активізації господарської діяльності тощо. Втім досягнення цієї мети часом видається вкрай ускладненою, що зумовлюється різними факторами об'єктивного та суб'єктивного характеру, які позначаються на якості правових норм та, в цілому, ефективності правового регулювання. У певний момент наявна правова норма або, навпаки, правова прогалина

зкладають підґрунтя для виникнення правових ризиків, здатних у тій чи іншій мірі справити негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Особливо актуальною зазначена проблема є для України через значне поширення практики правотворення із низьким рівнем ефективності. Правові ризики, накопичені у довоєнний період, яскраво проявляються у період дії воєнного стану. Додатково ситуація ускладнюється суперечливою правотворчою роботою у поточний період, що може справити стримуючий вплив на соціально-економічну сферу країни у період повоєнного відновлення.

Зокрема, можна сконцентрувати увагу на наступних проблемних аспектах:

1. Невизначеність конституційно-правових засад функціонування економіки України.

Сучасні події лише підтверджують актуальність ідеї, яка була висловлена академіком НАН України В.К. Мамутовим, про доцільність та необхідність закріплення в Конституції України розділу, присвяченого основам економічної системи. Саме конституційно-правова модель економічної системи має закріпити основні вимоги до побудови системи управління економікою, прийняття законів, які стосуються економіки, елементів механізму реалізації таких законів, засад відповідальності за прийняття неефективних рішень, які завдають шкоди національній економіці [1, с. 22].

При цьому важливу роль слід відвести державному плануванню та прогнозуванню економічного розвитку країни. Адже, як свідчить практика багатьох розвинених країн світу, саме наявність системи ефективного державного планування сприяє досягненню ключових цілей державної політики, у тому числі забезпечуючи економічну безпеку держави.

Втім відсутність конституційно-правового визначення моделі економічної системи країни та ролі засобів державного регулювання (у тому числі планування) економіки, призвели до консервації країни як сировинного придатку більш розвинених країн світу та відставання у виробництві наукоємної продукції.

2. Значна зарегульованість діяльності бізнесу та несприятливе регуляторне середовище в умовах воєнної агресії проти України.

Напевно, слід погодитися з першим заступником міністра економіки України Д. Кудіним, який під час нещодавньої дискусії «Як має працювати дерегуляція під час війни», організованою Центром економічних стратегій, наголосив на тому, що на даний час в Україні діє понад півтори тисячі різних дозвільних документів. Відповідно, як слушно зауважив Д. Кудін, завелике

адміністративне навантаження змушує бізнес або припиняти свою діяльність, або уходити в «тінь» [2].

Отже, зазначена проблема потребує вирішення шляхом скорочення кількості дозвільних документів та переходу від вертикального регулювання бізнес процесів до моделі горизонтального регулювання, яка передбачає врегулювання певних сфер господарювання іншими, аніж адміністративні, методами. Одним з таких прикладів може бути проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перших кроків дерегуляції бізнесу шляхом страхування цивільної відповідальності» (реєстр. № 3361 від 17.04.2020 р.).

3. Нестабільність законодавства, спрямованого на стимулювання економіки в умовах війни

Насамперед, слід зазначити, що задля стимулювання економіки було передбачено впровадження низки податкових та митних преференцій на період дії правового режиму воєнного стану. І такі преференції, в цілому, справили позитивний вплив.

Втім через деякий час було внесено зміни до Податкового та Митного кодексів України, якими, серед іншого, було скасовано звільнення від оподаткування:

податком на додану вартість і акцизним податком – операцій з ввезення фізичними особами на митну територію України автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів у митному режимі імпорту;

звільним митом – автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів, які ввозяться громадянами на митну територію України для вільного обігу.

Втім під час впровадження зазначених преференцій щодо транспортних засобів переслідувалася мета надання, насамперед, можливості фізичним особам оперативного та за меншу вартість придбання за кордоном транспортних засобів внаслідок їх втрати в результаті фізичного знищення через військові дії, викрадення, унеможливлення доступу до власних транспортних засобів через окупацію певної території України при одночасній потребі у транспортних засобах для власного користування, у тому числі, для евакуації, та/або здійснення підприємницької діяльності. Зазначений транспорт

зазвичай можна було використовувати і в цілях, сприяння оперативності переміщення українських військових.

Відповідно, скасування вказаних вище преференцій значно ускладнило вирішення як господарських, так і військових потреб, що створює передумови для зниження рівня економічної безпеки країни.

4. Непослідовність дій держави у частині формування системи гарантій стабільності умов провадження інвестиційної діяльності

Зокрема, слід зазначити, що інвестиційному іміджу країни було нанесено непоправної шкоди із прийняттям у березні 2005 року Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України», яким, серед іншого, було внесено зміни до низки нормативно-правових актів щодо скасування податкових та митних пільг на територіях спеціальних (вільних) економічних (СЕЗ) зон та на територіях пріоритетного розвитку (ТПР).

Фактично такими змінами було припинено функціонування СЕЗ та ТПР, що, звісно, призвело до відтоку іноземних інвестицій та тривалих судових процесів щодо захисту прав та законних інтересів інвесторів.

І нещодавніми змінами до окремих актів чинного законодавства України було остаточно скасовано всі закони України, якими було впроваджено у межах окремих територій України СЕЗ та ТПР. Зокрема, такі зміни сталися у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 р. Крім того, зазначеними Законом було скасовано базовий закон, яким визначались засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон. Зокрема, втратив свою чинність Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», що по суті перевело в категорію «мертвих» норм деякі статті Господарського кодексу України, а саме ст.ст. 401-405, що стосуються спеціальних (вільних) економічних зон.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» унеможливує також створення територій пріоритетного розвитку через скасування ст. 415 Господарського кодексу України, яка визначала особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку. Через скасування правового режиму ТПР наразі неможливою є реалізація Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей

на період до 2030 року, якою передбачалось створення територій пріоритетного розвитку з трьома рівнями спеціальних режимів на території громад, прилеглих до лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями, на всій території Донецької та Луганської областей, на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, зокрема інноваційних та індустріальних, що передбачало створення стимулюючих умов для кожного окремого рівня.

Отже, мінімізація та у подальшому усунення правових ризиків може створити передумови для сталого соціально-економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Концепція конституційного забезпечення економічної системи держави (як основи законодавчого забезпечення економічної політики) / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2008. 24 с.

2. З січня 2023 року частину дозволів скасують. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/153488-z_sichnya_2023_roku_chastinu_dozvoliv_skasuyut.html?fbclid=IwAR3F41MZ951EwZKh1sStYMuKuS83LNSKTjq2wkt7dO24-BQNQyP0kt4CutE#

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ВИДАВНИЧОЇ СФЕРИ

Яснолоб І.О.,

доцент кафедри підприємництва і права,

к.е.н., доцент

Мурейко Є.В.,

студент Полтавського державний аграрного університету

Видавнича справа – це об’єктивна складова та невід’ємний атрибут повноцінного функціонування будь-якої країни. Видавнича організація, згідно закону України «Про видавничу справу» – це підприємство, установа чи організація, статутом якої поряд із іншими видами діяльності передбачено підготовку та випуск в світ видавничої продукції [3].

Державна політика видавничої справи здійснюється на підставі даних нормативно-правових актів: Конституції України; Господарського і Цивільного кодексів України; Законів України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні», «Про видавничу справу», «Про інформацію», «Про друковані

засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про державну таємницю», «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні», «Про рекламу», «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки книговидавничої справи в Україні», «Про обов'язковий примірник документів», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист суспільної моралі»; постанов Кабінету Міністрів України: «Про Державний реєстр видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції», «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав», «Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів», «Про впровадження штрихового кодування товарів» тощо [4, с. 126].

Але, для діяльності української видавничої справи влада вклала достатньо регулюючих документів в кількісному вимірі, але недостатньо – у якісному. Законодавчі акти забезпечують життєдіяльність галузі та не сприяють її швидкому розвитку. Серед головних проблем: відсутність комплексності, системного підходу в аналізі реального стану речей, формальність, поверховість висновків. Більшість законів приймалися під тиском громадськості, і були вимушеним заходом, а не перспективно-розвиваючим. Часто практичність і універсальність статей законів вирішувалася тільки юристами, без дієвої участі науковців і практиків галузі. Та навіть ухвалені закони комплексний характер не завжди мали, що не давало змогу отримати плановані результати. В результаті, втрачався час й українська книга програвала в конкурентній боротьбі [4, с. 126].

Із початком війни в Україні багатьом видавництвам та книгарням довелося ще важче – вони змушені були зупинити свою комерційну діяльність. 22 % офісів українських видавництв були пошкоджені у результаті російських обстрілів. Постраждали приміщення видавництв BOOKSNA, «Ранок», «Тези», «Жорж», «АССА», «Блим-Блим», «Видавництва Жупанського», «Фоліо», «Віхола», «Мольфар», «Час майстрів», «Парасолі», «ПЕГАС», групи «Основа», видавництва 4matas і інші [5]. Але вони спрямували усі сили на допомогу державі: переводять кошти на рахунок ЗСУ, облаштовують в своїх приміщеннях пункти зборів гуманітарної допомоги, надсилають книжки за кордон українцям, відкривають безкоштовні доступи до електронних видань тощо [2].

95,1 % видавців зазначають, що продажі катастрофічно знизились, в 3,7% знизились несуттєво, а в 1,2% навіть підвищилися. При цьому значна частина видавництв не має змогу виплачувати зарплату (28 %) чи може лише частково

(54,9 %) та тільки 17,1 % продовжує платити співробітникам плату у довоєнному обсязі [5].

За кордоном нині працюють видавництва чи співробітники таких видавництв, як «Компас», «Смолоскип», «Смакі», «Creative Women Publishing», «НК-Богдан», «Маміно», «Комора» та інші. Загалом, зв'язки із міжнародними партнерами мають 24,6 % видавців, 51 % планують це зробити, а 24,4 % не розуміють, як вийти на міжнародні ринки.

Але не дивлячись на величезні проблеми, в Україні після війни вийшли 270 книг й помітно зростає чисельність української літератури. Найбільша кількість книжок представлена в категоріях «Нон-фікшн» (64) і «Зарубіжна художня література» (43), «Аудіокнижка» (42), а в розділі «Поезія» – тільки 4 назви. В цілому, книжкові новинки видали 48 видавництв України. Найбільше книжок представили «Навчальна книга», «Видавництво Старого Лева», «Богдан», «Лабораторія», «Vivat», «Віхола», «Наш Формат» [1]. Отже, не дивлячись на значні проблеми нормативно-правового регулювання видавничих організації, складні життєві обставини, що спричинені воєнним вторгненням росії в Україну, значна чисельність підприємців продовжують діяльність.

Список використаних джерел

1. 270 книг, які вийшли в Україні після війни: помітно зростає кількість української літератури. URL: <https://gk-press.if.ua/270-knyg-yaki-vyjshly-v-ukrayini-pislya-vijny-pomitno-zrostaye-kilkist-ukrayinskoyi-literatury/> (дата звернення: 03.10.2022).

2. Книжковий фронт: робота видавництв і книгарень під час війни. URL: <https://chytomo.com/knyzhkovyj-front-robotavydavnytstv-i-knyharen-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 01.11.2022).

3. Про видавничу справу: Закон України № 318/97-ВР від 4 червня 1996 р. URL: <https://www.spfu.gov.ua/ua/documents/1804.html> (дата звернення: 02.10.2022).

4. Шпак В. Нормативно-правове забезпечення процесів розвитку та підтримки видавничої справи. Наукові записки, № 6 (68). С. 115-127. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/shpak_normatyvno.pdf (дата звернення: 10.10.2022).

5. Як працює видавнича сфера під час війни. URL: <https://business.rayon.in.ua/news/505768-yak-pratsyue-vidavnichya-sfera-pid-chas-viyni> (дата звернення: 15.10.2022).

Секція 4

МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ТА ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЗАГРОЗИ

THE SPANISH EXPERIENCE IN THE REGULATION OF LABOR LAW IN TIME OF WAR

Carlos José Martínez Mateo

Academic lecturer

University of Málaga (Spain)

War (as a product of irrational human instinct) is that social conflict in which two or more human groups confront each other violently, generally through the use of all kinds of weapons, often resulting in death -individual or collective-, and material damage of a considerable entity. [1, p.3].

This real phenomenon with which we live today cannot be ignored by the Law that treats it, in two different environments, internally and internationally.

Regarding the implementation of Labor Law in times of war, the Spanish experience since the civil war from 1936 to 1939, markedly came on the side of Republican Spain, for preserving the same pre-war legislation.

On the opposite side of national Spain, republican legislation is obviously not required; however, reasons of urgency and necessity forced at least its partial application. The most characteristic rule of the period was the *Fuero del Trabajo* (Decree of March 9, 1938). The State took control of union power and established working conditions, with the approval of the *JONS Statutes* (Decree of August 4, 1937).

Currently, after the war experience in Spain, there is no Law of War Code that deals with regulating the legal situations that entail it, therefore, "it is evident that this is a multifaceted reality" [2. p.49]. However, there are different branches of Law that, if they have rules that, in a timely manner, do tend to regulate them.

In the case of Spain, our Spanish Constitution is dedicated to dealing with aspects for times of war in three precepts:

-The first of these is article 15, which states "The death penalty is abolished, except for what may be provided by the military criminal laws for times of war."

-Article 66.3: «The King corresponds, with the prior authorization of the Cortes Generales, to declare war and make peace».

-And finally Article 169: «The constitutional reform may not be initiated in time of war or in force of any of the states provided for in article 116».

In other normative texts, there are more mentions of times of war, such as those made by Military Criminal Law (speaking of the extension, war zones, martial law), Aeronautical Law (prohibition and control of flights)...

- Along with these norms, also Labor Law, especially in the Statute of Workers Royal Legislative Decree 2/2015, of October 23, which approves the revised text of the Workers' Statute Law, although it does not never use the expression "war", it regulates situations derived from compulsory work, prohibited work, working hours, breaks, salaries, compensation for work accidents, occupational diseases, occupational risk prevention regulations, health and hygiene at work, collective rights).

However, the Spanish Constitution has regulations whose development does affect labor law, such as its article 116.

This article provides that an Organic Law is required to regulate states of alarm, emergency and siege, and the corresponding powers and limitations.

In development of this constitutional precept, LO 4/81, of June 1, of the States of Alarm, Exception and Siege, which contains regulations that affect collective labor rights.

Its article 22, in relation to the state of exception, provides in its section. 3 that the organic meetings that political parties, unions and business associations carry out in compliance with the purposes assigned to them respectively by the Constitution, article 6 and 7, and in accordance with their Statutes, may not be prohibited, dissolved or subject to authorization. previous. And in his point 4 that «To enter the premises where the meetings take place, the governmental Authority must provide its agents with formal and written authorization. This authorization will not be necessary when serious disturbances of public order constituting a crime or attacks on the Security Forces are being produced from said premises and in any other cases of flagrante delicto.

It is also worth highlighting article 23 according to which, and referring to the state of emergency, the governmental Authority may prohibit strikes and the adoption of collective conflict measures, when the authorization of congress includes the suspension of the Constitution in its articles 28.2 and 37.2 .

Already within the state of exception, which is the most similar to the state of war, for when an insurrection or act of force against the sovereignty or independence

of Spain, its territorial integrity or constitutional order occurs or threatens to occur, which cannot be resolved By other means, LO 4/1981 enables in its article 32.3 that its declaration by the Congress of Deputies, at the proposal of the Government, may affect, in addition to what is provided for states of alarm and exception, the temporary suspension of the legal guarantees of the detainee that are recognized in the Constitution article 17.3. "It corresponds to the military authority designated by the Government to proceed to publish and disseminate the appropriate edicts, which will contain the necessary measures and preventions, in accordance with the Constitution, the law and the conditions of the declaration of the state of siege." [3. Moreno González-Aller.doc].

In case of war, can Spain impose the obligation to work on people of enemy nationality?

Spain does not include an express regulation on this obligation to work for people of enemy nationality, notwithstanding the international norm with a broader and more specific character than the Spanish norm, if it establishes that these groups may be forced to carry out those jobs that have no direct relationship with the conduct of military operations. This power is included in article 40 of the IV Geneva Convention of August 12, 1949, regarding the protection due to civilians in time of war applicable in case of declared war or any other armed conflict that arises between two or several of the High Contracting Parties, even if one of them has not recognized the state of war, in all cases of total or partial occupation of the territory.

This is the Spanish labor experience in labor law for times of war. Although Spanish regulations are designed for times of peace, a body of regulations should be created for times of war, since no country is free from attacks by third states that lead to times of belligerence.

References

1. Arabia Zúñiga, Ana María (2009). Nociones de la Guerra Internacional, del concepto clásico de la guerra a los conflictos de baja intensidad. Caso de estudio: guerra contra el terrorismo internacional en Afganistán. Universidad Colegio Mayor de Nuestra Señora del Rosario- Facultad de Relaciones Internacionales. p. 3

2. J.L Fernández Flores, «Del Derecho de la guerra», Ediciones Ejército, Madrid 1982, p.49

3. Moreno González-Aller. <https://elderecho.com/el-derecho-del-trabajo-en-tiempo-de-guerra>

THE PROTECTION OF THE RIGHT TO EMPLOYMENT OF UKRAINIANS WHO EMIGRATE TO THE EU AFTER THE START OF THE WAR

Francisco Vigo Serralvo

Phd and Professor of Labour Law. University of Malaga (Spain)

1. Introduccions

This commentary lists some of the provisions adopted by the European institutions to promote the employment of Ukrainians fleeing the war in Ukraine. After presenting the right to work that appears in the international treaties on refuge, we will see how this is an imperfect and indeterminate right. We will see how the European Union has made an effort to improve this right to work for refugees through a specific protection regime provided for in Directive 55/2001. We will see how this mechanism has been put in place to deal with the current migratory crisis and we will list the complementary measures recommended by the European Commission to guarantee that the right of access to employment provided for in said directive is not a mere formal right or an illusory act.

2. Temporal protections in Directive 2001/55/EC

-It is the main strongest instrument for the protection of displaced persons.

-It is a mechanism that must be activated by resolution of the Council at the proposal of the Commission, when there is a massive influx of people.

-Unlike the Geneva Convention of 1951, Directive 2001/55 recognizes –art. 12– of a right to work, which can only be limited exceptionally by the Member States of the EU.

-The 1951 convention equaled the right to employment of refugees to that of foreigners in each country, Directive 2001/55 equates it to that of nationals.

Elements of Council resolution that activate the mechanism:

a) a description of the specific groups of persons to whom the temporary protection will apply;

b) the date on which the temporary protection will take effect;

c) information from the Member States on their reception capacity;

d) information from the Commission, UNHCR and other relevant international organisations.

The resolution that has currently activated the mechanism is Execution Decision number 2022/382 of the Council of March 4, 2022, which stipulates that:

a) Ukrainian nationals residing in Ukraine before February 24, 2022;
b) stateless persons and nationals of third countries other than Ukraine who enjoyed international protection or equivalent national protection in Ukraine before February 24, 2022, and

c) members of the families of the persons referred to in letters a) and b), provided that the family was already present and residing in Ukraine before February 24, 2022.

d) Likewise, the Member States may – optionally – apply the decision to other people who were legally residing in Ukraine before the invasion and who cannot return to their country or region of origin in safe and lasting conditions.

As of mid-June, more than 3 million have registered for temporary protection – the majority are women with children .

3. Other complementary measures to ensure access to work for displaced Ukrainians

-The right to work recognized by Directive 55/2001 would be illusory if it were not accompanied by measures that remove the factual barriers that they will find.

-Below we will refer to those measures adopted by the European institutions in this regard, highlighting those related to:

- a) Recognition of qualifications.
- b) Language training.
- c) Fight against labor exploitation.
- d) Financing.

3.1. Measures for the recognition of qualifications

-It is the matter that has captured the most attention of the European institutions.

-A very important document is the COMMISSION Recommendation 2022/554 of April 5, 2022 on the recognition of the qualifications of people fleeing the invasion of Ukraine by Russia. Among other measures, there it is proposed:

-Including Ukrainian qualifications and skills in the system ESCO (European Skills, Competences, Qualifications and Occupations)

-Recognize all the academic qualifications of Ukrainians issued in the Bologna space (as stipulated by the Convention on the Recognition of Qualifications related to Higher Education in the European Region (Lisbon Recognition Convention).

-Alternative means to verify the academic qualification when the official degree cannot be provided (Recommendation on the Recognition of Qualifications of

Refugees within the framework of the Lisbon Recognition Convention and Explanatory Memorandum)

-Make the recognition of qualifications in non-regulated jobs as flexible as possible.

-In cases where the recognition of a Ukrainian qualification is mandatory, the Commission suggests Member States to reduce bureaucratic burdens:

- a) speeding up the process by establishing accelerated procedures to process applications from professionals who are beneficiaries of temporary protection;
- b) ensuring that only essential documents are required;
- c) accepting evidence other than original documents (eg digital copies);
- d) exempting certain requirements, for example, not requesting sworn translations;
- e) Reducing or eliminating costs , such as application fees, where possible.

In case of doubt about the authenticity of the qualification, the verification must be quick and efficient. For this purpose, digital tools such as FRAUDOC: Guidelines can be used. on Diploma Mills and Document fraud for credential Evaluators

3.2. Measures to overcome language barriers

-The *e-Transaltion* application has been updated by the European Commission to include, along with the official languages of the EU, Russian and Ukrainian.

-The Europass platform has been updated to harmonize the single European agreement with the Ukrainian language and the qualifications system of this country.

3.3. Measures against labor exploitation

-The basic regulatory framework is contemplated in DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of April 5, 2011 on the prevention and fight against trafficking of human beings and the protection of victims and by which Council Framework Decision 2002/ 629 is replaced.

-Currently, the current plan is the strategy for years 2021-2025. It has found an update to address displacement with the Common Plan against Trafficking to address the risks of human trafficking and support potential victims among those fleeing the war in Ukraine. Among the general guidelines of this last plan we find the following:

- a) -Warn the population of the existing risks. To this end, the Commission has set up, in collaboration with the Member States, telephone helplines in Ukrainian as well as a web portal disseminating detected practices in the area of human trafficking.
- b) -Develop early detection system.

c) -Collaborate with the labor inspections of the Member States, to prevent undeclared work.

3.4 Financial support for these measures

-The best way to weigh the commitment of the European institutions is the budgets directed to these measures.

-Recently, the Regulation on the European Regional Development Fund and the Cohesion Fund has been modified to allow the remainder of the REACT-EU funds – €3,000,500,000– to be invested in these actions.

-As well as to advance this year's budget items –€9,000. €500,000–.

-In addition to the fight against human trafficking, Regulation (EU) 2022/585, adopted on April 6, which modifies Regulation (EU) No 516/2014 by which the Asylum, Migration and Integration Fund is created, has been modified. and (EU) 2021/1147 by which the Asylum, Migration and Integration Fund is created. , extends the execution period of the Asylum, Migration and Integration Fund (FAMI) and the Internal Security Fund (FSI) Borders, Visa and ISF Police for one year (until June 2024) and releases 2014-2020 AMIF. With this reform, you can access EU funding. In this way, it is expected that €450,000,000 will be released.

SPECIAL SYSTEM FOR FAMILY HOUSEHOLD WORKERS: SPECIAL REFERENCE TO UKRAINIAN WOMEN WORKERS IN SPAIN

Lucía Aragüez Valenzuela

Lecturer and post doc. researcher in the Labour Law Department

Bianca Evelyn Pico González

Trainee and researcher in the Labour Law Department

University of Málaga, Spain

The work of domestic workers has been carried out in society since the earliest civilisations. The earliest records we have are from Ancient Rome and Ancient Egypt, where this work was mostly done by slaves. In fact, in the beginnings of this type of work, people working in this type of jobs seemed to have no value at all, being considered as true commodities for the rest of life in society.

Gradually, these forms of work evolved to the point where domestic service and care were considered as an activity in their own right, thus extending the phenomenon, albeit with certain inequalities.

Specifically in Spain, going back to the year 400, these work activities began to involve a type of contract, thus allowing a certain freedom in the exercise of domestic work. However, it is necessary to point out that, since then, this type of work activity has been relegated to women workers.

With this, we can observe that from the beginning of this type of work, it was an activity relegated to the female profile, which maintained important social and legal inequalities in the performance of this type of work (and even more so taking into account that, from a historical perspective, these work tasks were delegated to slaves).

Having overcome this first stage, we can say that in later centuries, women continued to be in charge of domestic service and care. Specifically, we are referring to those belonging to the poorer classes, since those in a better economic position did not usually work (again as a result of the existing social inequalities) and, if they did, they dedicated themselves to other types of professions. In any case, what is certain is that since then, women have been considered to have fewer skills and abilities than men, which is why the economic burden of the house was mainly carried out by the husband. We can see that domestic work has been trivialised since then, as it is thought to be carried out by people with no skills, no education, that is, people who do not have the capacity to access another job. We can see that all this is marked by a strong patriarchal thinking in society, where women's roles were already marked and did not allow them to advance or evolve.

Moving forward in history, and going back to the 20th century, we can say that the incorporation of women into the world of work took place gradually, regardless of the social class they belonged to. This meant a change of mentality in society with regard to the role of women in the workplace and, above all, in domestic service. Throughout this period, more domestic service was contracted as more women had to work and combine their work with household chores (which in most cases meant double work due to a lack of co-responsibility on the part of men).

Going back to more recent times, we can say that the work of domestic workers in Spain is mostly carried out by women, which is why it has a markedly feminised character (specifically, 86.4%). It is true that over the years and with the various reforms that have been carried out in the domestic service sector, the working

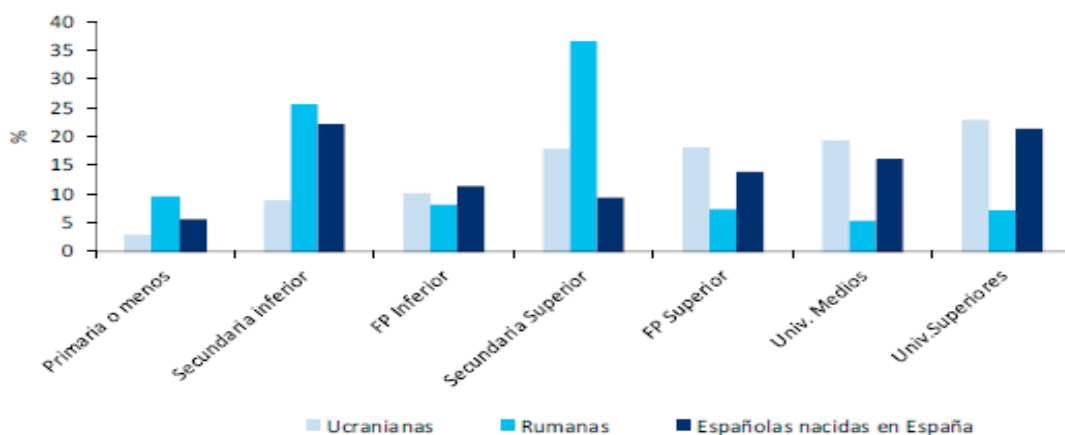
conditions of these workers have improved; however, in the case of immigrant women, there is still much room for improvement in terms of legal protection.

Focusing on the case of Ukrainian women who are doing this type of work in Spain, we can say that 58% of them are women workers and that, in addition, most of them are internal workers (unlike Spanish women), which implies an absolute dedication to domestic care and certain difficulties in guaranteeing them a clear time for work and a time for rest.

Thus, one of the aspects to be highlighted in relation to this group, which seems to present a double discrimination (being a woman and also an immigrant) is in relation to the guarantee of decent working conditions. Thus, although they are not considered slaves as was the case in the past, we can say that it is a type of "modern slavery". We can openly say that we are facing a new servitude of the 21st century, because belonging to the family includes domination and exploitation, which has become normal for domestic workers.

This type of situation occurs especially when women workers are in the country irregularly, i.e. when they do not have the proper residence and work permits, for one reason or another. This implies not only the non-recognition of labour rights (minimum wage, maximum working hours, right to compensation where applicable, social security contributions), but also informal contracts that imply greater abuse and demands at work, where coercion is also encouraged.

Figure 1: Educational level

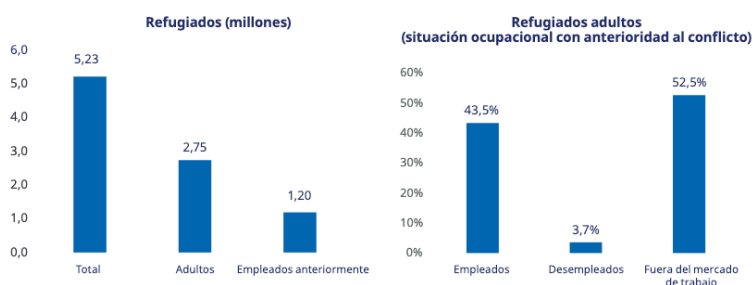
Source: Encuesta de Población Activa (EPA)

In addition to all these problems related to the lack of working conditions and rights of Ukrainian women working in the family home in Spain, there is the issue of motherhood. We can find women who leave their country, leaving their closest family members behind, thus breaking family ties, which is an added burden for this group, which is considered to be vulnerable. This family pressure means a greater lack of

legal protection in relation to other Spanish working women because the needs of Ukrainian women can lead to longer working days without rest and an increase in the gap not only for reasons of gender, but also of status between Spanish and Ukrainian women.

On the other hand, despite the fact that 42% of women in domestic service have a university education, they work in a sector that tends to be precarious. Thus, the vast majority of them, despite having higher education, do not have access to well-paid jobs. Added to this are the significant language difficulties they may have, which implies problems in understanding the abusive situation that many of them may suffer in relation to the job they occupy.

Figure 2: Post- and pre-war occupied refugees

Source: OIT

Focusing now on this group of women workers in the war between Ukraine and Russia, we can say that the situation of immigrant women in domestic service has not improved. The fact of emigrating, adapting to a new country, in itself generates emotional damage. If we add to this the fact that it is not a voluntary search for work, but practically a means of survival derived from the war, the psychological situation of this group of working women is notably affected.

Figure 3: Domestic service workers (pre-war data)

	País	Nº de Afiliadas/os
1	Rumania	38.356
2	Bolivia	18.347
3	Paraguay	17.358
4	Marruecos	13.545
5	Ucrania	10.565
6	Ecuador	7.663
7	Bulgaria	6.307
8	Colombia	5.866
9	Perú	5.175
10	Polonia	2.184
11	Argentina	1.771
12	Portugal	1.603

Source: Social Security Affiliates

With these reflections, we must therefore suggest some proposals for improvement that the Spanish legal system should make with the ultimate aim of

guaranteeing the legal protection of women domestic service workers, and moreover, focusing on Ukrainian women because they are exposed to more risks of various kinds, thus making it necessary to reinforce this legal protection.

A first measure should be to improve the recruitment of women in domestic service, as well as to establish individualised sanctions in the event of non-compliance with regulations. Similarly, it would be necessary for certain employment agencies to carry out a certain amount of control in relation to the working conditions of these women workers and, if necessary, to offer them help to regularise their situation, either through translators or interpreters, or as ex officio legal advisors, through free assistance, in order to defend their most basic rights. And finally, to bring about a change in mentality and culture in the existing situation. To this end, it is important to make society aware of this group of working women and the difficulties they suffer in life in society and, in particular, the type of personal and professional situation to which they are exposed.

LABOUR LAW REFORM IN UKRAINE UNDER THE MARTIAL LAW: MAIN TRENDS AND ISSUES

Yana Simutina²,

Doctor of Law, Professor at the Department of Information,
Economic and Administrative Law, Faculty of Sociology and Law of
the National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic
Institute”

The introduction of martial law in Ukraine on the basis of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" led to a new stage in the development of labour law, which began after February 24, 2022. It turned out that the field of labour, in which the vital interests of millions of Ukrainian citizens are intertwined, required an immediate reaction from the legislator in order to ensure its normal functioning.

Conflicts between the interests of employees and employers, which are inevitable even in peacetime, in the conditions of martial law became even more

² Since September 2022, Yana Simutina is a Visiting Professor at the University of Bristol Law School under the Researchers at Risk Fellowships Programme led by the British Academy and Cara.

acute, requiring the intervention of the state with the help of appropriate legal regulation in the form of the adoption of new laws and amendments to the current legislative acts.

Thus, under martial law, a new stage in the reform of the labour legislation of Ukraine has begun. During this relatively short period of time, legislative activity in the regulation of labour relations has increased significantly. The first step of the Ukrainian legislator was the adoption of the Law "On the Organization of Labour Relations in Martial Law" dated March 15, 2022 № 2136-IX. In relation to certain labour issues during martial law the provisions of Law № 2136 prevail over the provisions of the Labour Code.

The limitations of labour rights established by the said Law are based on the norms of the Constitution of Ukraine. In accordance with Article 64 of the Constitution of Ukraine, in conditions of war or a state of emergency, some restrictions on rights and freedoms may be established with an indication of the period of validity of these restrictions. At the same time, the Constitution names those rights and freedoms that cannot be limited even under martial law, but Articles 43 and 44 are not included in this list. So, according to the principle of the reverse: restrictions of the right to work and the right to strike are allowed by the Constitution of Ukraine in the conditions of martial law. The restriction of these rights necessitates a waiver of obligations under articles 21, 22, 25 of the International Covenant on Civil and Political Rights, and articles 11, 14 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

As can be seen from the analysis of the main provisions of Law № 2136, they have significantly increased the rights of both private business owners and state-run services and institutions while reducing the rights of employees. If, as a result of the hostilities, a company is destroyed or can no longer function, it can dismiss employees with ten days' notice (instead of two months) and the payment of one month's salary. It is also permissible to dismiss employees who are on sick leave or vacation (but not if they are pregnant or on parental leave). Employers can increase the working week from 40 hours to 60, shorten holidays and cancel additional vacation days. They also have greater flexibility in hiring employees. Employers can require employees to do other work not covered by their contract if it is necessary for defense purposes, as long as this work is not detrimental to their health. Another new provision, which concerns the suspension of an employment contract, can be applied "in connection with the military aggression against Ukraine". This temporarily relieves all parties from mutual obligations but does not terminate the employment

relationship. The payment of wages and other guarantees and compensations is assigned to “the State committing military aggression” (meaning russia), and not the employer. The named Law also gives employers the right to cancel collective labour agreements during the martial period, and significantly limits the rights of trade unions, reducing their role to one of “civilian oversight” of the new law.

The National Bank of Ukraine said the ongoing russian military offensive has been causing a deep economic recession and has resulted in an increase in unemployment which has reached around 35% in the second quarter of 2022 [1]. In such conditions ‘Ukrainians have little choice or bargaining power when it comes to employers – the number of available vacancies is vastly disproportionate to the number of people now looking for work in the country. Moreover, ‘as a result of the displacement, many people will find themselves in the situation of Ukrainian migrant workers in their own country – meaning, that people will have little choice but to accept poor conditions and to be ever more dependent on their employers’ [2].

Therefore, the first trend of reforming labour legislation in the conditions of martial law is the restriction of labour rights. This is obviously a forced step. However, in a democratic society, any restrictions on rights and freedoms, even in the conditions of martial law, must be justified, substantiated and objectively necessary. The task of academics and lawyers is to outline reasonable limits for such restrictions on rights.

At the same time, the limitation of labour rights of employees in Ukraine is carried out not only directly but also veiled. Thus, the second trend of reforming the labour legislation in the conditions of martial law, closely related to the previous one, is the deregulation (simplification) of labour relations.

In the summer of 2022 some new terms appeared in the current legislation of Ukraine - "optimization of labour relations", and "simplification of regulation of labour relations", introduced by the relevant laws, namely the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Optimization of Labour Relations" dated 01 of July 2022 № 2352-IX and the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Simplifying the Regulation of Labour Relations in the Field of Small and Medium Enterprises and Reducing the Administrative Burden on Entrepreneurial Activity" dated July 19, 2022, № 2434. The lexical meaning of the word "simplification" means facilitation, and removal of obstacles, but even a superficial analysis gives reason to say that this law in its essence is a veiled attack on the rights of employees and has nothing to do with simplifying labour regulation (in the usual meaning of this concept).

Law № 2434 introduced the so-called "simplified regime" to labour relations, which arises: a) between an employee and an employer who is a subject of a small or medium-sized enterprise (SME) with an average number of employees for the reporting period (calendar year) of no more than 250 people; or b) between an employer and an employee whose monthly salary is more than eight times the minimum wage established by law. The logic of the legislator, who proposes to expand the limits of contractual regulation for the above two categories of employees, is not fully understood, and what is the reason for this (specifically defined) amount of wage? The question remains rhetorical.

In the conditions of the simplified regime of regulation of labour relations defined by Chapter III-B of the LC, the employment contract is the main means of regulating employment relations between employees and employers (owners of private enterprises). De facto it means removing up to 70% of the country's workforce from protections guaranteed by national labour law.

Previously draft law had been criticized by the ILO, as well as Ukrainian and European trade unions, on the basis that it could "infringe international labour standards" and contradict "the general principles of European law and practice". Besides, a joint EU-ILO project on "Safe, healthy and declared work" in Ukraine argued that its provisions for a "parallel and less protective regime" for workers at small and medium enterprises "appears to exclude a significant share of the Ukrainian workforce" from the general LC. The EU-ILO project also criticized Ukraine's labour liberalisation trend for being "based on wrong and biased assumptions", including the idea that "employers and workers have the same bargaining power", and therefore there is "no need for social dialogue, collective bargaining and consultation of employers' or workers' representatives" in the reformed workplace. This, the project believes, contravenes EU Directives on workplace law, labour protection provisions in Ukraine's Association Agreement with the EU as well as ILO conventions, including its fundamental convention on the right to organise [3].

We argue, that the above-mentioned trends in the Ukrainian labour law reform are interconnected because the so-called "deregulation" of labour relations ultimately has the consequence of limiting the labour rights of employees. However, unlike the restrictions introduced exclusively for the period of martial law, most of the unjustified wartime changes of the rules on the labour market might remain in peacetime and have inevitable negative consequences for Ukrainian workers.

The third trend of ongoing reform in the legislative framework can be described as bringing labour relations in Ukraine in line with internationally recognised

practices. In other words, this is about the legalisation of non-standard forms of employment and as a consequence of this – convergence or assimilation of labour and civil law relations.

On July 18, 2022, the Law "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Regulation of Certain Non-Standard Forms of Employment" № 2431 was adopted. In fact, this Law, despite its telling name, introduces only one type of non-standard employment, so-called 'work on demand' or 'on-call work', namely employment contracts with non-fixed working hours. According to Article 21-1 of the Labour Code of Ukraine in the wording of the mentioned Law, an employment contract with non-fixed working hours is a special type of employment contract, the terms of which do not specify a specific time for performing work. Such an obligation of the employee arises only in the event that the employer provides the work without guaranteeing that such work will be provided permanently, but in compliance with the conditions of payment of work provided for in this article. Therefore, the specific time of the work is not set and the work is provided "on availability". Despite the fairly strict legal rules for the application of these contracts, one way or another, certain risks of employers' violations and precarity for employees still remain as on-call work creates instability and the illusion of formal employment.

Finally, the fourth trend of reforming Ukrainian labour legislation, which can be outlined, is its de-codification. Despite the obligation in the transitional provisions of the Law "On the De-Sovietization of the Legislation of Ukraine" № 2215 from April 21, 2022, of the Cabinet of Ministries of Ukraine to develop and submit the draft of the new Labour Code to the Verkhovna Rada of Ukraine, in September 2022 the Ministry of Economy of Ukraine presented the renewed draft law "On Labour" for public discussion. The proposed Law includes only 119 articles and should replace the current Labour Code of Ukraine.

Historically, the systematization of labour laws was meant to create proper availability and accessibility to the subjects of law practice. Codified labour legislation in Ukraine is traditional. Besides, it is important to stress that Ukraine belongs to the Civil (Romano-Germanic) legal system, with codified law being the main characteristic feature. Today there are over 20 codes in Ukraine, which have norms for particular institutes or branches of law, comprehensively regulating the related sphere of public relations.

We are convinced that labour reform in Ukraine needs to be performed with deep acknowledgment of the principle, that, being an independent branch of law, which greatly differs from other branches (Civil, Administrative) by its subject,

methods, functions, and principles of legal regulation. Besides, labour law is a unique instrument of social politics implementation. Thus, it is important to have clearly laid out the main terminology, sphere and principles of legal regulation, a system of laws and other written legal instruments, regulating labour relations and those interconnected with them, to have subjects of these relations identified, their legal rights and obligations determined, etc. in the substantive provisions of the one labour code. Crucially it is also our view that a complex and systemic reform of the labour law in Ukraine needs to be performed by means of its re-codification, which means adopting a new contemporary Labour Code, which will concentrate the majority of labour laws of direct implementation.

References

1. Ukraine's unemployment rate hits 35%, inflation to reach over 30% in 2022: National bank, 30th July, 2022. URL: <https://www.republicworld.com/world-news/russia-ukraine-crisis/ukraines-unemployment-rate-hits-35-percent-inflation-to-reach-over-30-percent-in-2022-national-bank-articleshow.html>
2. Rowley T., Guz S. Ukraine uses Russian invasion to pass laws wrecking workers' rights. OpenDemocracy, 20 July 2022. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-draft-law-5371-workers-rights-war-russia/?fbclid=IwAR2vu7j1daVqI-mco1uMRAZh3nn9gkPMvP7cfbycKBWfVcvHvCvgF3Kf2Mw>
3. Technical Note concerning Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts Concerning Simplification of Labour Relations in the Sphere of Small and Medium Business and Reduction of Administrative Burdens on Entrepreneurial Activity. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_802222.pdf

REQUIREMENTS FOR ACCESS TO THE LABOR MARKET IN SPAIN FOR CITIZENS OUTSIDE THE EUROPEAN UNION

Jorge Baquero Aguilar (JBA)

Professor of Labor Law and Social Security

Doctor of Law and Postdoctoral Researcher

Universidad de Málaga

This Thesis is framed within the fourth point (International and national experience of legal support for the implementation of labor rights and the right to social security in conditions of military threat) of the Thematic Directions of the Conference of the XI Scientific and Practical Conference International "Legal Regulation of Social Relations under Martial Law Conditions and Postwar Reconstruction to Ensure Sustainable Development" that will be held on December 9, 2022 in Kyev, Ukraine.

Taking into account the reception of Ukrainian people that the Spanish State and civil society have advocated, it is intended to configure the minimum requirements of the residence permit linked to the work permit in Spain for those Ukrainian citizens who have moved to Spain in the last months. In this sense, since Ukrainian citizens are not part of the European Union, they are considered as nationals of other States to which Organic Law 4/2000, of January 11, on the rights and freedoms of foreigners is directly applied. in Spain and their social integration. Therefore, the right to free movement of community citizens or of the countries that are part of the European Economic Area regulated in Regulation (EU) 492/2011, regarding the free movement of workers within Union which is mandatory in all its elements and directly applicable to all Member States. Therefore, non-EU foreigners, in order to work in Spain, need to obtain an administrative residence and work authorization, by virtue of which the ban on foreigners working in Spain is lifted.

Although there are a number of situations in which the national of a third State who wants to work in Spain does not need to obtain the corresponding ordinary work authorization that are connected to a series of circumstances: that there are reasons of economic, social or labor interest; or because it is about carrying out research or teaching work, which requires high qualification, or artistic performances of special cultural interest. In such a way that the following situations can occur: 1st) foreigner not resident in Spain and 2nd) foreigner already resident in Spain.

Regarding the first situation, if the expected duration of the activity exceeds 90 days, you must apply for the residence visa at the Spanish consular office corresponding to your place of residence, accompanying the application with the documentation that justifies the exception that in your case is pleaded. The consular office must verify the exception and process the residence visa within 7 days. If the expected duration of the activity is not going to be greater than 90 days, the applicable procedure is the one established for the processing of short-stay visas. With regard to foreigners residing in Spain, they must request recognition of the exception and claim that they meet the conditions that are required in each case before the immigration office corresponding to the province where the activity begins, providing the documentation that justify it. The visa must incorporate the initial residence authorization with the exception of the work authorization, whose validity begins from the date on which the entry is made (which in no case can be more than 3 months from the date of collection). In the event that the foreigner was already legally residing in Spain, the validity of the exception to the work authorization begins on the date of the resolution on which it was granted. In the case of authorizations valid for more than 6 months, the worker must apply in person within one month of entering Spanish territory or from the date of the resolution in which the foreigner identity card was granted.

However, based on the provisions of article 41 of Organic Law 4/2000, of January 11, on the rights and freedoms of foreigners in Spain and their social integration, as well as Royal Decree 557/2011, of April 20, which approves the Regulation of Organic Law 4/2000, on the rights and freedoms of foreigners in Spain and their social integration, after its reform by Organic Law 2/2009, are exempt from the obligation to obtain work authorization for the exercise of a lucrative, labor or professional activity, foreigners who meet the conditions indicated in the following marginal sections: 1.-) Technicians and scientists. 2.-) Teaching staff and management staff. 3.-) Civil or military officials of foreign state administrations and members of international scientific missions. 4.-) Religious. 5.-) Unions and business organizations. 6.-) Correspondents (from duly accredited foreign media). 7.-) Artists (activities cannot exceed 5 days of continuous performance or 20 days of performance in a period of less than 6 months.). 8.-) Minors (foreigners of working age supervised by the competent entity for the protection of minors can provide services without requesting a work permit, if they are under the guardianship of a entity for the protection of minors and are going to carry out an activity that, in the judgment of said entity favors their social integration and once proven the impossibility of

returning with their family or to the country of origin). All of them would need special authorizations linked to each specific case.

In addition to all of the above, there are the following access routes to administrative work authorizations: 1st) Collective management of contracts at source (LO 4/2000 art.39; RD 557/2011 art.167 to 177; RD 1946/2000 art.3.c). 2nd) The general procedure (foreigners who already reside in Spain and wish to work, as well as those who remain in the State of origin and have not yet entered Spain, can benefit from this procedure, as stated in (LO 4/2000 disp. 1st and 3rd; RD 557/2011 art.67 and 68). are in Spain and whose administrative situation is irregular but who maintain special social, economic or family ties with the territory or with other individuals legally residing in it) and social roots (Regulated in RD 557/2011 art.124.2; DGI Instr 22 -6-05EDL 2005/353366). 4th) The normalization or regularization process (They are extraordinary mechanisms in the management of migratory flows, and as such they must be implemented with a limited nature.). 5th) Single procedure aimed at investors, entrepreneurs, workers who make intra-company movements within the same company or group of companies, highly qualified professionals in researchers.

It is also possible to obtain a residence and work authorization in exceptional cases due to family ties (RD 557/2011 art.124.3; Instr DGI/SGRJ/10/2008). All of this when the circumstance of being the child of a father or mother who was of Spanish origin or of being the father or mother of a minor of Spanish nationality is accredited, provided that the applicant parent is in charge of the minor and lives with him or is up-to-date with their parent-child obligations regarding the same. The granting of the temporary residence authorization for reasons of rooting entails a work authorization (RD 557/2011 art.129.1). Likewise, victims of gender violence as well as their minor or disabled children who are in Spain can obtain a residence and work authorization. Other cases of authorization due to exceptional circumstances are: 1st) For reasons of international protection (RD 557/2011 art.125), 2nd) For humanitarian reasons (RD 557/2011 art.126). 3rd) Collaboration with public authorities, - reasons of national security or public interest (RD 557/2011 art.127). \$4) Collaboration against organized networks (LO 4/2000 art.59; RD 557/2011 art.135 to 139) . 5th) Victims of human trafficking (LO 4/2000 art.59 bis; RD 557/2011 art.140 to 146).

BIBLIGRAPHY AND ELECTRONIC RESOURCES

ALCAIDE FERNÁNDEZ, J. y CASADO RAIGÓN, R. Curso de Derecho de la Unión Europea. Tercera Edición. Editorial Tecnos, Madrid, 2018.

ARANZADI EXPERTO.

BORCHARDT, K. El ABC del Derecho de la Unión Europea. Luxemburgo. Oficina de publicaciones de la Unión Europea. 2017.

Camisón Yagüe, J. A. (Coord.) Lecciones básicas de Derecho e Instituciones de la Unión Europea. Colección manuales uex-76 (E.E.E.S.), 76, Cáceres, Universidad de Extremadura, Servicio de Publicaciones, 2011.

ESCUIN PALOP, V. Elementos de Derecho Público. Novena Edición. Editorial Tecnos, Madrid, 2016.

LEFEBVRE - Bases de Datos.

MANGAS MARTÍN, A. y LIÑÁN NOGUERAS, D.J. Instituciones y Derecho de la Unión Europea. Quinta Edición. Editorial Tecnos, Madrid, 2005.

RODRÍGUEZ BENOT, A. (Director); CAMPUZANO DÍAZ, B.; RODRÍGUEZ BENOT, A.; RODRÍGUEZ VÁZQUEZ, M^a.A. e YBARRA BORES, A. Manual de Derecho Internacional Privado. Sexta Edición. Editorial Tecnos, Madrid, 2019. ♣ SÁEZ DE SANTA MARÍA, P. A. Sistema de Derecho Internacional Público. Quinta Edición. Editorial Civitas. Thomson Reuters, Navarra, 2018.

SARRIÓN ESTEVE, J. Apuntes de Derecho de la Unión Europea. Tirant Lo Blanch, Valencia. 2016.

**FACTUAL EMPLOYMENT RELATIONSHIP:
LAW AND ETHICS OR
WHEN SUBSTANCE PREVAILS LEGAL SHAPE³**

Natalia Perestyuk,

PhD, Senior Lecturer at the Information,
Business and Administrative Law Chair of the Sociology and Law Faculty,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Attorney at Law, MBA

Let us start with considering parallel statutory regimes in Ukraine for regulating quite similar relationships from the viewpoint of facts - the use of labor. We may meet

³ The ideas expressed in this paper have already been aprobed as well as inspired by discussions resulted from the author's speech delivered at the Workshop "Contemporary trends in labor law and social security law", arranged by the Business and Administrative Law Chair of the Sociology and Law Faculty of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute of Igor Sikorsky" (on the 28th of April 2021 in Kyiv, Ukraine). As for the moment of its submission for evaluation to e-RIPS this paper constitutes the original work of the author mentioned therein and has not been published or submitted elsewhere for consideration.

these regimes in labor and civil laws correspondingly. The key legal grounds are the article 21 of the Labor Code of Ukraine [1] and the articles 837 and 901 of the Civil Code of Ukraine [2]. Information technology (IT) business industry with intensive distance work presence (especially within recent years as impacted by pandemic) is one of the highest interests potential to this subject matter.

Initially both of these options served their intrinsic goals and functions. However, different set of varied economic incentives available in Ukraine (opportunity to gain tax benefits, even over artificial social burden relief) draws not a minor attention from the businesses to these legal options. As a result, we may observe attention not only from the side of businesses but of regulatory authorities as well within the recent years in Ukraine to such perceived resemblance between “civil” and “labour” alternatives. And the matter of business ethics remains not the sole one here anymore. It concerns not only the balance between social and business factors affecting employee’s social guaranties level (as one potentially damaging a general good). Thus, a risk of having civil law transactions reclassified into labor relationship appears to increase mostly due to tax reasons. In particular, it is worth to consider the legal reasonings of the Supreme Court set out in the judgements delivered at the Cases 20 820/1432/17 [3] and № 440/4410/18 [4].

Such “reclassification” type of business risks appeared to seem rather challenging (?) since February 2, 2021 when the Supreme Court explicitly perceived and interpreted in the case of № 300/2156/19 [5] International Labor Organization’s philosophy expressed 15 years ago yet within the relevant recommendations of this authority [6]. This is about establishing employment relationship between the parties through the criteria of "subordination" and "dependence".

At the same time, the Supreme Council of Ukraine (Verkhovna Rada) enregisters two alternative bills to amend the employment agreement definition in the Labor Code of Ukraine. It is suggested to recognize an employment relationship as existing and resulting from certain number of indicators (3 out of 7 - according to the main bill [7], and 4 out of 7 – according to the alternative one [8]). Both bills provide the following 7 indicators:

(1) carrying out the work personally by a worker according to a specific qualification, profession, position on behalf of and under the control of the party requesting the work;

(2) regulating the labor process as a permanent one without specifying any specific workproducts (volumes of work) to be completed usually within a certain period of time;

(3) performance of work at a workplace specified or agreed with the party requesting the work in compliance with its internal code of labour conduct;

(4) working conditions, in particular, provision of the production facilities (equipment, tools, materials, machinery, and workplace) is arranged by the party requesting the work;

(5) periodic payments of remuneration to the worker with their provision either in cash or in kind;

(6) the duration of working hours and rest time is specified by the party requesting the work;

(7) reimbursement of travel and other expenditures related to the performance of work by the party requesting the work (part 1 of the article 22-1 of the proposed version of the Labor Code of Ukraine) [7, 8].

In parallel with the innovations among Ukrainian legal instruments, we note that Ukraine is not unique state in this concern. There is one judgement of the Supreme Court of the United Kingdom deserving our attention. It is adopted at the same time in the case of the multinational group of companies Uber.⁴ Thus, in the context of "GIG-economy", the English court determines existence of the employment relationship between the operator and the taxi drivers. At the same time, the term "GIG-economy" is defined through a series of certain attributes of the "contemporary model of employment relationships". Namely: "based on short-term engagements, informal agreements and payments for specific tasks completed" and "enables freelancers to develop their own schedule and manage their own earnings and enables companies - to develop business in the most effective way using online platforms" [9]. Thus, we face a new legal phenomenon, caused by the rapid growth of simplicity and accessibility of mobile applications and web platforms.⁵ And the key aspects having resulted to such a decision in this case (with a global effect on the "GIG economy") can be summarized as the following set of facts:

- Uber decides how much drivers to be paid,
- Uber determines all terms of service,
- the driver is not allowed to take calls from passengers directly,
- Uber controls the process of services delivery and its quality,
- the minimum of communication between the driver and the passenger.

⁴ as to the judgement of February 19, 2021 in the case of [Uber BV ... vs. Aslam ...](#) see press release dated of April 9, 2021 [9] on the web portal of the Ukrainian Bar Association (<http://uba.ua>)

⁵ A more detailed explanation of the essence of the "GIG-economy" phenomenon can be found in the mentioned press release on the web portal of the Ukrainian Bar Association (<http://uba.ua>) [9]

However, let us return to the Ukrainian case law and to the above-mentioned judgement of the Supreme Court of February 9, 2021, which has already become part of the Ukrainian legal environment. Therefore, we focus on recognizing the fact of an employment relationship between the parties through the criteria of "subordination" and "dependence". And let us remind you that this is the official interpretation of the concepts developed by our supreme judicial body, developed 15 years ago at the level of international cooperation. Today, paragraph 78 of the Supreme Court Ordinance in the case №300/2156/19 enshrines the following features of such criteria.

Criterion of " subordination " shall be applied where certain work:

- is carried out according to the instructions and under the control of another party;
- involves the integration of the worker in the organization of the enterprise;
- is performed solely or mainly for the benefit of another person; must be carried out personally by the worker;
- is carried out within specific working hours or at a workplace specified or agreed by the party requesting the work;
- is of a particular duration and has a certain continuity; requires the worker's availability; or
- involves the provision of tools, materials and machinery by the party requesting the work [5].

Criterion of " **dependence** " shall comprise the following features:

- periodic payment of remuneration to the worker;
- the fact that such remuneration constitutes the worker's sole or principal source of income;
- provision of payment in kind, such as food, lodging or transport;
- recognition of entitlements such as weekly rest and annual holidays;
- payment by the party requesting the work for travel undertaken by the worker in order to carry out the work; or
- absence of financial risk for the worker [5].

So, that is, we may say, the Ukrainian perception of the international trends in the field of the employment and contractor relationships delimitation (as one of labour and of civil nature respectively). Along with the British judgement as to the Uber group of companies at the level of the highest courts the tendencies of determining existence of employment relationship may be observed in California (2019 as to Uber i Lyft) and in Canada (2020 as to UberEats). Besides, the Spanish Supreme Court has

determined existence of employment relationships with couriers who fulfill orders through the mobile application Glovo in Barcelona [9].

As we can see, today determining the existence of employment relationships in the process of using labor is natural for developed economies. And in the long run, this trend is expected to be affecting (following the example of the English judgement on Uber drivers involved through mobile applications in the "GIG economy") the rights of other workers of similar professions, as well as influence taxation and social benefits.⁶

And nowadays, while responding GIG-economy challenges, Ukraine is launching a new legal regime for conducting IT businesses "Diia City" since August 14, 2021 [10]. This regime introduces quite flexible regulatory environment influencing, to some extent, the nature of employment relationship, enabling tax incentives and certain legal benefits through acquiring status of "Diia City resident". Thus, joining "Diia City" ecosystem IT companies get an access to special taxation model, flexible employment conditions and a special procedure to interact with regulators [11].⁷ Looking into this direction may serve as an excellent example of the above mentioned risk mitigation strategy.

BIBLIOGRAPHY:

1. Labor Code of Ukraine of 10.12.1971 № 322-VIII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> Accessed on: 10/01/2022 (in Ukrainian)

2. Civil Code of Ukraine of 16.01.2003 № 435-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15> Accessed on: 10/01/2022 (in Ukrainian)

3. Resolution of the Supreme Court of July 4, 2018 in case №820 / 1432/17
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75148848> Accessed on: 10/01/2022 (in Ukrainian)

4. Resolution of the Supreme Court of February 22, 2019 in the case № 440/4410/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80163536> Accessed on: 10/01/2022 (in Ukrainian)

⁶ as for the outcomes to predict, see also mentioned above press release on the web portal of the Ukrainian Bar Association (<http://uba.ua>) [9]

⁷ as introduced with a huge ambition to create in Ukraine the most powerful IT hub in Central and Eastern Europe [11]

5. Judgment of the Supreme Court of February 2, 2021 in the case № 300/2156/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94565710> Accessed on: 10/01/2022 (in Ukrainian)

6. Recommendations №198 of 15.06.2006. International Labor Organization (R198 - Employment Relationship Recommendation, 2006 (No. 198)) URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_ILO_CODE:R198 Accessed on: 10/01/2022 (in English)

7. Draft Law on Amendments to the Labor Code of Ukraine to Define the Concept of Labor Relations and Signals of Their Existence, registration № 5054 of 09.02.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71071 Accessed on: 10/01/2022 (in Ukrainian)

8. Draft Law on Amendments to the Labor Code of Ukraine on the Regulation of Certain Issues of Labor Relations, registration № 5054-1 dated 25.02.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71251 Accessed on: 10/01/2022

9. Review of English case law: part 2, decision of the British Armed Forces (press release of the Ukrainian Bar Association of April 9, 2021) URL: <https://uba.ua/ukr/news/8403/> Accessed on: 10/01/2022 (in Ukrainian)

10. Law of Ukraine "On Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine" 1667-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20> Accessed on: 10/01/2022 (in Ukrainian)

11. Special legal framework for the IT industry, URL: <https://city.diia.gov.ua/en/> Accessed on: 10/01/2022 (in English)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Баїк О. І.

професор кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового Інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент

Башук К. С.

студентка 2-го курсу магістратури гр. ПВПР-21
Навчально-наукового Інституту права,
психології та інноваційної освіти Національного університету
«Львівська політехніка»

Із початком повномасштабної війни в Україні не залишилось правовідносин, на які б не вплинув режим воєнного стану. Значних змін зазнало й законодавство про працю.

15 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон України № 2136-IX), яким встановлено тимчасовий порядок регулювання трудових правовідносин в Україні [1]. Цей Закон діє на всій території України під час воєнного стану. Варто зауважити, що його положення мають пріоритет над нормами Кодексу законів про працю України. Проте вже після скасування воєнного стану цей Закон втратить чинність.

У контексті цього дослідження проаналізуємо зміни в законодавстві про працю, що впливають на реалізацію жінками своїх трудових прав.

Відповідно до ст. 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Саме такі обмеження і встановлює Закон України № 2136-IX. Водночас, аналізуючи цей нормативно-правовий акт, можна виділити такі основні зміни щодо організації праці жінок в умовах воєнного стану:

1. Жінки без їхньої згоди можуть залучатись до роботи в нічний час (ст. 8 Закону України № 2136-IX), крім: вагітних жінок; жінок, які мають дитину

віком до одного року та жінок з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота.

2. На період дії воєнного стану дозволено застосовувати працю жінок за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах (ст. 9 Закону України № 2136-IX). Разом з тим, заборонено застосування праці на важких роботах вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року. Як видається, ця правова норма суттєво нічого не змінила, оскільки для залучення жінки до важкої чи шкідливої роботи потрібна її добровільна згода. Інша справа, коли таке залучення здійснюється під примусом, що вже є істотним порушенням. Проте до переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці на даний час належать лише гірничі роботи [3]. Складно уявити обставини, які спровокували жінку добровільно погодитися на важку фізичну працю на шахті. На нашу думку, такі випадки поодинокі.

3. Роботодавець за власною ініціативою може звільнити жінку в період її тимчасової непрацездатності чи під час перебування у відпустці, із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки. Проте це не поширюється на випадки, коли жінка перебуває у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (ст. 5 Закону України № 2136-IX).

4. Якщо жінка працює на об'єкті критичної інфраструктури, то їй може бути відмовлено в будь-якому виді відпусток, окрім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (ст. 12 Закону України № 2136-IX).

Сектори критичної інфраструктури передбачені у ст. 9 Закону України «Про критичну інфраструктуру». До них, зокрема, належать: урядування та надання найважливіших публічних (адміністративних) послуг; енергозабезпечення (у тому числі постачання теплової енергії); водопостачання та водовідведення; продовольче забезпечення; охорона здоров'я; фармацевтична промисловість; виготовлення вакцин, стале функціонування біолабораторій; інформаційні послуги; електронні комунікації; фінансові послуги; транспортне забезпечення; оборона, державна безпека; правопорядок, здійснення правосуддя, тримання під вартою; цивільний захист населення та

територій, служби порятунку; космічна діяльність, космічні технології та послуги; хімічна промисловість; дослідницька діяльність [4].

Відповідно до статистичних даних станом на грудень 2020 року, зокрема у сфері охорони здоров'я з усіх працівників – 82,1 % жінки; у фінансовій діяльності – 70,5 %; у сфері інформації та телекомунікації працювало 48,5 % жінок; у сфері державного управління й оборони – 67,2 % [5, с. 61]. Тож можна зробити висновок, що законодавча норма про право роботодавця щодо відмови у наданні відпусток особам, які працюють на об'єктах критичної інфраструктури, в більшості стосується жінок.

Варто відзначити, що законодавець захищає права вагітних жінок та жінок, які мають дитину до трьох років, передбачивши в нормах Закону України № 2136-IX винятки для цієї категорії осіб. Так, до праці в нічний час їх можна залучати лише за добровільною згодою; заборонено залучати таких жінок до важких робіт та робіт зі шкідливими й небезпечними умовами праці; заборонено звільняти за ініціативою роботодавця, коли ті перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю, пологами чи доглядом за дитиною, поки та не досягне трирічного віку.

Проте, у зв'язку з війною в Україні, сьогодні на ринку праці ситуація доволі складна. Багато підприємств та організацій фактично не працюють або ж працюють у значно меншому обсязі. Штат працівників скорочується і на кожну посаду наявна висока конкуренція. Через це жінкам доводиться адаптуватись до нових реалій та тимчасово погоджуватись на гірші й складніші умови праці, оскільки конкурентних пропозицій не так і багато.

Варто зазначити, що у західних областях України збільшилась кількість населення за рахунок внутрішньо-переміщених осіб. Разом з тим зросла і кількість працездатного населення. Як видається, через це сьогодні багато роботодавців нехтують законодавчими нормами, оскільки розраховують на те, що, у випадку незгоди з умовами праці, вони швидко знайдуть заміну таким працівникам.

Однак зауважимо, що за час війни українці показали всьому світу свою стійкість та витривалість, і українські жінки – не виняток! Зміни у законодавстві про працю є вимушеним заходом, який треба було вжити задля захисту суспільства від економічного краху. Проте віримо, що із закінченням війни відновляться й трудові гарантії для жінок.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 26.10.2022).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.10.2022).
3. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок (ДНАОП 0.03-8.08-93): Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.12.1993 р. № 256 (*Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства охорони здоров'я № 1254 від 13.10.2017 р., крім глави 3 «Гірничі роботи» розділу I Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок ...*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text> (дата звернення: 27.10.2022).
4. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 26.10.2022).
5. Жінки і чоловіки в Україні: статистичний збірник / відпов. за вип. І. В. Сенік. Київ: Державна служба статистики України, 2021. 104 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_gch2020.pdf (дата звернення: 27.10.2022).

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бльок Н.В.,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
К.Ю.Н.

Однією з головних проблем, що постали перед державою та суспільством є реалізація трудових прав людини та громадянина, а також такої категорії населення, як внутрішньо переміщені особи. Проте, внутрішньо переміщені особи та громадяни України в умовах воєнного стану стикаються з низкою проблем реалізації їхніх трудових прав, передусім щодо працевлаштування.

Внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України, котра розпочалася ще з 2014 року, анексії Автономної Республіки Крим, проведення антитерористичної операції на Донбасі, понад 1 млн населення України змушені були покинути місця свого постійного проживання, рятуючи власне життя.

Через повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 року майже 10 млн українців стали переселенцями у власній країні. Це 1/4 населення країни, близько 6,5 мільйона українців стали внутрішніми переселенцями та 3,2 мільйона людей виїхали з України, за даними наведеними Міжнародною організацією з міграції [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [2]. Загальне визначення означає, що внутрішньо переміщені особи – це громадяни країни, іноземці, особи без громадянства, котрі постійно або тимчасово проживають на території України та змушені з власної волі чи примусово здійснювати

внутрішнє переміщення у межах своєї країни з причин об'єктивного характеру, які загрожують їхньому життю та здоров'ю.

Безсумнівним є те, що особа набуває правового статусу внутрішньо переміщеної особи шляхом реєстрації в структурному підрозділі соціального захисту населення, виконавчому органі міської ради, районної у місті ради за фактичним місцем проживання в Україні, а також через портал «Дія». Підтвердженням даної реєстрації є довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «внутрішньо переміщені особи можуть користуватися такими ж правами й свободами, що передбачені у Конституції України, певних законах України та міжнародних договорів, як і інші громадяни України [2; 3].

Конституція України дозволяє обмежувати окремі права громадян та внутрішньо переміщених осіб, що передбачено у статті 64 під час запровадження воєнного стану. Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року в Україні запроваджено воєнний стан, на період дії якого можуть обмежуватися конституційні права та свободи людини і громадянина, а також внутрішньо переміщених осіб. Однак у статті 43 Конституції України передбачено «право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яка вільно обирається або на яку людина вільно погоджується. Держава повинна створити певні умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантувати рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовувати програми професійно-технічного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб» [3; 4].

Цілком очевидно, що таке обмеження конституційного права на працю викликане обставинами активних бойових дій та певною необхідністю вжиття заходів для захисту держави.

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану бойові дії в Україні можуть бути перешкоджати виконанню працівниками та роботодавцями своїх зобов'язань у трудових відносинах. Наприклад, у деяких випадках працівники не можуть перебувати на роботі або виконувати певну роботу. Однак, роботодавці більше не можуть забезпечити працівників робочими місцями або потребують перемістити бізнес та виробничі потужності до іншого регіону через руйнування виробництва чи виробничої інфраструктури, що також призводить до переміщення працівників. Крім того, певні механізми, що передбачені чинним законодавством про працю, хоча й спрямовані на

максимальне дотримання прав та гарантій працівників, проте не завжди можуть бути виконані роботодавцями в умовах воєнного стану.

Законодавство взагалі дозволяє працевлаштування внутрішньо переміщених осіб на загальних підставах. Проте, умови працевлаштування залежатимуть від того, чи є у кандидата на працевлаштування трудова книжка. Доволі часто виникають ситуації, коли у трудовій книжці немає запису про звільнення працівника з попереднього місця роботи через бойові дії, а тільки запис про прийняття на роботу. Згідно з п. 4 статті 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» «внутрішньо переміщена особа, яка не звільнилася з роботи, у разі неможливості продовження роботи за попереднім місцем проживання, може припинити трудові відносини, якщо надасть нотаріально посвідчену письмову заяву щодо припинення працівником трудових відносин, із підтвердженням відправлення такої заяви роботодавцю рекомендованим листом» [2]. Якщо трудові відносини не можуть бути припинені в порядку, встановленому законодавством про працю, вони припиняються за рішенням суду. До того ж рішення суду надається роботодавцю разом з трудовою книжкою, що буде підставою для прийняття особи на основне місце роботи. Однак, поки працівник не звільнений за основним місцем роботи, його працевлаштування може відбуватися лише шляхом прийняття за сумісництвом та оформленням відповідного трудового договору. Такий трудовий договір може бути укладено як строковий, так і безстроковий [2].

Переселенцю, який планує працевлаштуватися за новим місцем свого фактичного проживання, проте не має оригіналу трудової книжки та у зв'язку з відсутністю доступу до неї внаслідок надзвичайної ситуації, передбаченої Кодексом цивільного захисту України [5], або проведення антитерористичної операції на території, де він працював, забезпечена можливість отримання дублікату трудової книжки за новим місцем роботи згідно з п. 5.6 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України [6].

Велика кількість підприємств перемістилася на захід України, щоб відновити свою роботу. До того ж державою передбачено компенсації за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Державна підтримка у розмірі 6 500 гривень надається за кожного працевлаштованого переселенця. Її

виплачують упродовж 2 місяців з дати прийняття на роботу. Тому це позитивно впливає на працевлаштування переселенців.

Отже, найважливішою причиною вимушеного переміщення внутрішньо переміщених осіб є обставини, що спричинені військовими діями в нашій країні. Проте, для внутрішньо переміщених осіб та громадян України важливим є правове забезпечення реалізації трудових прав в умовах воєнного стану. Безумовно, державі потрібно створювати відповідні нагальні рішення щодо працевлаштування для такої категорії населення, як внутрішньо переміщені особи в Україні.

Список використаних джерел

1. Міжнародна організація з міграції. 1951 р. URL : <https://iom.org.ua/ua> (дата звернення: 12.10.2022).

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 12.10.2022).

3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2022).

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 17.10.2022).

5. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 року № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35, ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

6. Про затвердження Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників: Наказ Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29.07.1993 р. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

МЕДІАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТА ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Дресвяннікова В.Д.,

студентка ОС «Магістр», 2 курс, спеціальність «Право»

Кулешов О.О.,

к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

Сучасні соціально-економічні та правові обставини, що зумовлені активними бойовими діями на території України вимагають таких саме сучасних, швидких та ефективних методів розв'язання проблем трудових спорів. Саме тому дослідження, присвячені медіації, наразі залишаються актуальними.

Одним з традиційних та ефективних способом врегулювання та вирішення спорів у трудових правовідносинах залишається суд. Проте деякі представники наукової спільноти, з-поміж яких варто згадати О. Г. Середу, Т. М. Худякову, О. П. Євсєєва та інш., активно досліджують альтернативні способи та методи вирішення зазначених спорів.

Одним з таких способів є медіація, яка стала найбільш поширеною у практиці європейських країн. Натомість в Україні медіація ще не набула достатньої популярності. Проведене узагальнення досвіду та практики органів, які здійснюють контроль за дотриманням трудового законодавства, дозволяє нам вказати на те, що кількість спорів у сфері трудових правовідносин не зменшується, а строки їх подальшого розгляду збільшуються. Відтак, майже кожна справа, що надходить до суду надалі проходить апеляційну інстанцію, а деякі надходять і до вищих спеціалізованих судів. До того ж постійно зростає кількість скарг до Європейського суду з прав людини щодо трудових спорів, рішення за якими здебільшого приймаються на користь громадян України, що призводить до значних фінансових видатків внаслідок владної неефективності у вирішенні трудових спорів [1, с. 38].

Вважаємо доречним зацентувати увагу на тому, що в умовах введення воєнного стану та збройної агресії Російської Федерації на території України, існує нагальна необхідність заощадження бюджетних коштів, розвантаження судів та впровадження альтернативних примирних процедур позасудових методів врегулювання трудових спорів. На нашу думку, саме впровадження та

подальше застосування інституту медіації стане ефективним вирішенням зазначених проблем, а також дозволить мінімізувати фінансові, часові та людські ресурси.

Відтак, медіацією є гнучкий конфіденційний процес, за яким одна сторона (медіатор) допомагає іншим сторонам конфлікту (спору) досягти згоди та/або примирення шляхом активного проведення переговорів. Сам медіатор є професійним посередником, який водночас є менеджером цього процесу, забезпечує контроль, конфіденційність, забезпечує відчуття прогресу та можливості досягання позитивного результату [2]. На нашу думку, саме медіація є ефективним способом захисту трудових прав як працівника, так і роботодавця, адже завдяки застосуванню такого сучасного інструмента може бути знайдено розумний та оптимальний баланс інтересів без звернення до суду та нанесення шкоди іміджу та репутації учасникам трудових правовідносин.

Отож, виходячи з вищенаведеного, можна зробити низку висновків. Так, аби медіація справдила очікування, перш за все необхідно підготувати законодавчий базис, що врегулює правові відносини з медіації. По-друге, основною передумовою використання медіації повинно бути бажання сторін конфлікту дійти згоди за допомогою професійного посередника. На нашу думку, сторони трудових правовідносин можуть завчасно передбачити звернення до медіатора, зазначивши це у трудовому договорі. По-третє, одним із важливих кроків має стати підвищення обізнаності громадян з питань вирішення трудових спорів шляхом залучення медіатора.

Список використаних джерел

1. О. Г. Серета Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації*. №2 (18) 2017. С. 38-45.
2. Войнаровская О. Медиация в трудовых спорах [Електронний ресурс] / О. Войнаровская. – Режим доступу: http://jurliga.ligazakon.ua/blogs_article/338.htm.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙНУ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Довгань Ю.С.,

студентка 4-го курсу КПП ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Сімутіна Я.В.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПП ім. Ігоря Сікорського

д.ю.н., професор

На сьогоднішній день найбільш актуальною темою в постіндустріальному інформаційному світі є блокчейн. Блокчейн є досить молодою технологією з невеликою історією, яка у більшості людей асоціюється лише з криптовалютами. Однак, проаналізувавши дане питання, можна зробити висновок, що сфера застосування блокчейн - технологій не обмежується лише фінансовим сектором. На основі даної технології створюються соціальні мережі, різні онлайн-системи для голосування, програми для контролю ланцюжків постачань тощо. З огляду на широке й стрімке розповсюдження цієї технології у різних сферах, актуальним є питання, чи можливо та чи варто застосовувати блокчейн у трудових відносинах?

Хоча ця технологія і є перспективною, але є противники цього, у яких наявне недостатнє розуміння блокчейн-технологій. З огляду на це, виникає питання необхідності розробки певної законодавчої бази і стандартів безпеки для використання цієї технології.

Уперше блокчейн-технологія була реалізована в 2009 році в якості інструменту для проведення операцій з електронною валютою «bitcoin», тобто грала роль загального реєстру транзакцій. На сьогоднішній день технологія блокчейн розвивається як відособлена технологія, що здатна використовуватися й за рамками систем криптовалют. Тому можемо виділити умовні сфери застосування блокчейн-технологій. Це насамперед фінансові транзакції на основі криптовалют; контракти (застосування технології в сфері економіки, ринків і фінансів, а саме робота з акціями, облігаціями, ф'ючерсами, правовими титулами, активами і контрактами); застосування у сфері державного управління, науки, освіти, охорони здоров'я та юриспруденції (застосування технології поза рамками фінансових транзакцій).

При цьому використання даної технології має велику кількість переваг. Однією з цих переваг є прозорість, усі учасники системи мають відкритий доступ до всієї історії подій. Наступною перевагою є рівноправність, оскільки технологія блокчейн не має адміністраторів (зберігачів інформації), а всім учасникам надається однаковий статус і можливості. І, на мою думку, найважливіша перевага – це безпека, оскільки застосовується шифрування для того, щоб підтвердити транзакцію.

Виникає питання, як можна блокчейн пов'язати з трудовим правом? І чи є така можливість? Безперечно, така можливість існує, тому що трудове право повинно відповідати вимогам сучасних реалій, а блокчейн - гарна для цього нагода. Як приклад, можемо взяти реєстрацію трудових договорів. Але варто зазначити, що цілі, які переслідує впровадження блокчейну в сферу відносин, що регулюються трудовим законодавством, можуть бути різні: як державні, так і громадські. Прикладом цього є зарубіжна практика, зокрема, в березні 2018 року було оголошено, що американська харчова компанія Coca Cola спільно з Державним департаментом США і двома компаніями запускають проект з використанням технології блокчейн для створення реєстру працівників. Так компанія має намір боротися з примусовою працею. За допомогою технології блокчейн компанія має намір збільшити прозорість в організації праці. У реєстрі будуть міститися дані про співробітників, в тому числі їх трудові контракти. Для захисту інформації будуть використовуватися електронні нотаріальні послуги [1].

Через систему блокчейну, як варіант, можна також спростити працевлаштування, зокрема молоді, якій, як відомо, досить важко знайти гідну роботу. Мається на увазі створення єдиної бази даних, в якій можна використати всі можливості, що гарантуються міжнародними актами, Конституцією, законами України та, навіть, повністю фіксувати всі пропозиції на ринку праці.

Таким чином, роботодавці зможуть чітко формулювати свої вимоги для кандидатів та майбутні працівники одним кліком надсилатимуть своє резюме, все це відбуватиметься прозоро, існуватиме можливість перевірки за допомогою хеш блокчейну, як пропонує у своїй роботі О. Г. Серeda [2, с. 190-191].

Доцільно констатувати, що процес впровадження технології блокчейн до законодавства нашої країни, на даному етапі розвитку, чекати ще не потрібно, але не варто нехтувати накопиченими знаннями про цю складну та водночас достатньо цікаву систему. Якщо розглядати можливість впровадження

блокчейн-технологій до законодавчих актів, то все таки потрібно проаналізувати необхідність такого новітнього способу автоматизації та підвищення транспарентності даних, і розробити нормативно-правовий акт, який би в свою чергу, регулював цю сферу суспільних відносин.

Таким нормативно – правовим актом міг би слугувати Закон України «Про блокчейн та його застосування у різних сферах», який відповідно міститиме норми щодо використання блокчейн-технологій, у тому числі й у трудових відносинах. У даному законі можна прописати певні положення щодо укладення трудових договорів через систему блокчейн, а також створення баз даних вакантних посад тощо. Але варто зауважити, що в разі прийняття такого закону, норми КЗпП можуть зазнати відповідних змін.

З приводу перспективи застосування блокчейн-технологій в трудовому праві, а саме виплати заробітної плати працівникам в криптовалюти, є певні дискусії, зокрема з 1 вересня 2019 року дозволено отримувати зарплатню в криптовалюти в Новій Зеландії. Працівник повинен отримати миттєвий доступ до криптовалюти та мати можливість конвертувати її в готівковий еквівалент (або ж обміняти).

Враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що питання впровадження технології блокчейну в трудове законодавство може стати основою для подальших роздумів й регламентації необхідності застосування такої технології та її шляхів її правової регламентації.

Список використаних джерел

1. Бойко Н. Смарт контракти - чи справді договори та чи дійсно «розумні».

[URL:https://protocol.ua/ua/smart_kontrakti_chi_spravdidogovori_ta_chi_diysno_rozumni/](https://protocol.ua/ua/smart_kontrakti_chi_spravdidogovori_ta_chi_diysno_rozumni/) (дата звернення: 10.11.2022).

2. Серета О.Г. До питання впровадження інституту блокчейну в трудових відносинах. Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика: тези доп. та наук. повідомл. учасн. VIII наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 189-193

ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ШЛЯХОМ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОЛЕКТИВНИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лисенко О.Ю.,

студентка 3-го курсу Полтавського
юридичного інституту НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Сидоренко А.С.,

ст.викладач Полтавського юридичного інституту Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

к.ю.н., доцент

У зв'язку із вторгненням РФ на територію України, що спричинило загострення збройного конфлікту та запровадження в Україні військового стану, влада, з метою забезпечення безпеки і захисту для працівників, була вимушена внести зміни до трудового законодавства, прийнявши відповідний законодавчий акт, а саме Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників» від 12 травня 2022 року № 2253-ІХ.

Як відомо, одним із найголовніших завдань трудового законодавства є забезпечення таких умов для працівників, які б лише покращували і підвищували ефективність, а також бажання працівників старанно виконувати покладену на них роботу. При цьому особливу увагу варто зосередити на питаннях щодо захисту прав працівників в умовах воєнного стану шляхом внесення змін до колективних договорів.

Серед дослідників, які займалися аналізом до вивченням цього питання варто відмітити таких, як Чанишева Г. І., Яцишин В. В., Кузьменко С.Г. та інші.

Перш за все, варто зазначити, що саме необхідно розуміти під колективним договором, адже відповідно до Закону України «Про колективні договори і угоди», колективним договором є внутрішній документ відповідного підприємства, установи чи організації, що регулює взаємовідносини між роботодавцем та трудовим колективом. Також варто відмітити, що перш ніж укладати колективний договір, вносити до нього зміни або доповнення, необхідно дотримуватись вимог згаданого закону, а також відповідних норм Кодексу законів про працю [1].

Тобто, колективні договори, будучи актами соціального діалогу, набувають особливого значення під час дії воєнного стану, адже вони слугують

колективним захистом трудових прав та інтересів зацікавлених в цьому осіб, до того ж, фіксуючи досягнуті домовленості між сторонами такого соціального діалогу [2, с. 505].

Щодо зміни колективного договору, то перш за все варто зазначити, що це право, а не обов'язок, яке може бути реалізоване за згоди сторін у будь-який час, проте у випадку виявлення бажання вчинити такі дії з ініціативи однієї зі сторін, то це можливо зробити у терміни, що прямо визначені колективним договором. Тобто, вносити зміни чи доповнення до колективного договору, відповідно до ст. 14 Закону України «Про колективні договори і угоди», можливо протягом строку його дії [1].

Змінами, що викладені в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників» від 12 травня 2022 року, посилюється захист прав та інтересів працівників, що проявляється у розширенні сфери з питань укладення колективного договору. Тобто, з аналізу вказаного закону ми можемо побачити, що ст. 11 Кодексу законів про працю та ст. 2 Закону України «Про колективні договори і угоди» внесено певні зміни, а саме, в період військового стану норма про укладення колективного договору поширюється не лише на підприємства, установи та організації, які мають ознаки юридичної особи і застосовують найману працю, а й також на фізичних осіб, які використовують таку найману працю [3].

Тобто, це дає можливість посилити захист прав та інтересів працівників за допомогою укладення відповідних правових актів, а саме колективних договорів чи угод, розширивши цю сферу на фізичних осіб, однак, згаданим нами Законом від 12 травня 2022 року, не передбачена кількість працівників у такого роботодавця – фізичної особи.

Цікавою зміною, яка посилює захист трудових прав працівників, що передбачається Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників» від 12 травня 2022 року, є те, що раніше у ст. 12 КЗпП України містилася норма про обов'язкове укладення колективного договору на новоствореному підприємстві протягом трьох місяців після його створення, з ініціативи однієї зі сторін, однак на практиці зі спливом зазначеного строку договір міг так і не бути укладеним. Проте оновлена норма прямо передбачає, що колективний договір укладається за ініціативою однієї зі сторін, в обов'язковому порядку [3].

На увагу заслуговує також судова практика, яка є підтвердженням того, що деякі колективні договори залишаються не підписаними і не схваленими ще на етапі переговорів. Так, у рішенні Дніпровського районного суду м. Києва від 12 квітня 2019 року у справі № 755/931/19 про визнання договору укладеним, на Зборах трудового колективу ТОВ «Комплекс Агромарс» було схвалено проєкт колективного договору, підписаного представником ППО «Київкомбікорм» разом із протоколом зборів і направлений відповідачу. Однак, «Комплекс Агромарс» відповіді не надав, тобто роботодавець відмовив в укладенні колективного договору. Суд, в цьому рішенні, вимушений був відмовити у задоволенні позову про визнання колективного договору укладеним, адже по-перше, суд не в праві змусити відповідача укласти колективний договір шляхом його підписання; по-друге, суд не в праві визнати колективний договір укладеним, при цьому порушивши принцип свободи і втручанням у господарську діяльність[4].

Варто наголосити на тому, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників» від 12 травня 2022 року змінено і ст. 18 КЗпП України, а саме, відтепер дія колективного договору поширюється на всіх працівників, не дивлячись на те, чи є вони членами профспілкової організації. Мова йде про всіх працівників підприємств, установ, організацій та фізичних осіб, які використовують найману працю [3].

Також варто відмітити, що в умовах воєнного стану, на будь-якому підприємстві, в установі, чи в організації незалежно від форми власності, роботодавцю надано право на призупинення окремих положень колективного договору, проте за таких умов:

- 1) об'єктивно вмотивована ініціатива роботодавця;
- 2) консультації з іншою стороною колективного договору;
- 3) домовленості мають бути оформлені протоколом;
- 4) сторони обов'язково інформують про прийняте рішення працівників [5].

Тобто, якщо роботодавцем будуть виконані всі вищезазначені умови, то в такому випадку він зможе призупинити деякі положення колективного договору.

Отже, ми можемо дійти висновку, що хоча із запровадженням на території України воєнного стану нові зміни дещо і звузили трудові права працівників, проте все ж таки в цих змінах можна віднайти і позитивні сторони. Колективні договори набувають особливого значення, та що не менш важливо, посилюють

захист прав працівників, а роботодавцю, надають право на призупинення деяких положень такого договору.

Список використаних джерел

1. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07. 1993 р. № 3357-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>. (дата звернення: 29.11.2022).

2. Чанишева Г.І. Щодо укладення та дії колективних договорів, угод в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*: зб. матеріалів Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: «Гельветика», 2022. С. 504-508. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19427/%d0%a7%d0%b0%bd%d0%b8%d1%88%d0%b5%d0%b2%d0%b0%20%d0%93%d0%b0%bb%d1%96%d1%8f%20%d0%86%bd%d1%81%d0%b0%d1%84%d1%96%d0%b2%bd%d0%b0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників: Закон України від 12.05.2022 р. № 2253-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text>. (дата звернення: 29.11.2022).

4. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 12 квітня 2019 року. Справа № 755/931/19. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/courtdocument/81170535/>. (дата звернення: 29.11.2022).

5. Щодо укладення колективних договорів на підприємствах: Лист Федерацій професійних спілок України від 27 квітня 2022 р. URL: <https://www.fpsu.org.ua/materialy/22304-listivka-shchodo-ukladannya-koldogovoriv-na-pidpriemstvakh.html>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ОГолоШЕНОГО ВОЄННОГО СТАНУ

Нізельковська Є.Г.,

студентка Полтавського юридичного інституту Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Сидоренко А.С.,

ст.викладач Полтавського юридичного інституту Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

к.ю.н., доцент

У 2020 році через запровадження карантину значна кількість працівників була вимушена перейти на дистанційну форму роботи. Оскільки наш Кодекс законів про працю (далі – КЗпП) був запроваджений ще з радянських часів, народні депутати внесли деякі зміни до нього, аби унормувати новий для нас вид роботи, а саме дистанційної.

Для початку потрібно визначити поняття дистанційної роботи. Згідно зі ст. 60-2 КЗпП України дистанційною роботою є форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1, ст. 60-2].

Також, варто звернути увагу на те, що існує і такий режим робочого часу як надомна робота. Цей вид роботи іноді плутають із дистанційним, хоча між цими поняттями існує певна різниця.

Дистанційні працівники можуть працювати у будь-якому місці на свій вибір, але в цей же час вони мають бути на зв'язку з роботодавцем за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Надомний працівник, відповідно до ст. 60-1 КЗпП, працює за місцем проживання або в інших визначених ним місцях поза приміщеннями роботодавця. Для такої роботи характеризується закріплена робоча зона або технічні засоби [1, ст. 60-1]. Такий працівник може змінити своє закріплене в трудовому договорі місце роботи лише з дозволу роботодавця.

Ще однією різницею між зазначеними видами робіт є режим роботи. На надомного працівника зазвичай поширюються правила внутрішнього трудового

розпорядку, у той час, коли на дистанційного – ні. Такий працівник на свій розсуд розподіляє робочий час.

24 лютого почалось повномасштабне вторгнення Росії на територію України, і з того часу питання щодо трудових відносин стає дедалі актуальнішим. Зокрема, це відбувається через те, що окремі працівники евакуювалися в іншу місцевість, тимчасово втратили працездатність чи стали на захист України. Однак, у такому випадку законодавець передбачив тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Зазначені положення закріплені в таких актах законодавства як Конституція України [2], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3] тощо.

Тому у цей період особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, регулюються чинним законодавством з урахуванням дії Закону України від 15.03.2022 № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [4, ч. 3 ст. 1].

Досить вдалим та поширеним варіантом врегулювання трудових відносин стало переведення працівників на дистанційну роботу.

П. 6-1 ч. 1 ст. 24 КЗпП України говорить про обов'язковість додержання письмової форми при укладенні трудового договору про дистанційну роботу [1, п. 6-1 ч. 1 ст. 24]. Однак відповідно до ч. 11 ст. 60-2 КЗпП у разі виникнення загрози збройної агресії чи надзвичайної ситуації дистанційна робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) роботодавця без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі [1, ч. 11 ст. 60-2].

Під час воєнного стану роботодавець може надати працівнику відпустку, на його прохання, без збереження заробітної плати та без обмеження строку [4, ч. 3 ст. 12].

Також роботодавець за заявою працівника, який виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи, в обов'язковому порядку надає йому відпустку без збереження зарплати тривалістю, визначеною у заяві, але не більше 90 календарних днів, без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку [4, ч. 4 ст. 12].

За ініціативи однієї із сторін можна призупинити дії трудового договору. Відповідно до ч. 1 ст. 13 зазначеного закону така зупинка може здійснюватися на строк не більше ніж період дії воєнного стану. У разі прийняття рішення про скасування призупинення дії трудового договору до припинення або скасування воєнного стану роботодавець повинен за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору повідомити працівника про необхідність стати до роботи [4, ч. 1 ст. 13]. При цьому необхідно зазначити, що призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин [4, ч. 1 ст. 13].

Отже, підводячи підсумки вище викладеному, можемо прийти до висновку, що у наш час, на жаль, ми постійно стикаємося з різними труднощами, зокрема з такими, як неможливість працювати на своєму робочому місці у період воєнного стану. І завдяки новітнім технологіям, які постійно розвиваються, люди можуть працювати дистанційно маючи усі привілеї, які були до настання збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України : ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

2. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX (Редакція станом на 19.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

НЕВІДВОРОТНІ ОБСТАВИНИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОБОЧИЙ ЧАС ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тихонюк О.В.,

викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Відповідно до ст. 2 Директиви № 2003/88/ЄС, **робочий час** – це будь-який період, протягом якого працівник згідно з національним законодавством і/або

практикою знаходиться на робочому місці в розпорядженні роботодавця, здійснюючи свою діяльність або свої функції [1].

Отже, **робочий час** – час, упродовж якого **працівник повинен знаходитись на роботі і виконувати покладені на нього трудові обов'язки** з дотриманням Правил внутрішнього трудового розпорядку.

Місцем роботи, де повинен знаходитись працівник протягом робочого часу, може бути як **постійна робота**, так і **місце**, де працівник може знаходитись за розпорядженням роботодавця.

У разі, якщо працівник **знаходиться на роботі, але не виконує свої трудові обов'язки з незалежних від нього причин** (наприклад, вимушений простій в роботі через відсутність електрики, повітряну тривогу тощо), цей час також вважається робочим.

Чинне законодавство про працю України визначає **простій** як «зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами» [2, ч. 1 ст. 34], при цьому «час простою не з вини працівника оплачується з розрахунку не нижче від 2/3 тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу)» [2, ч. 1 ст. 113], а у разі виникнення виробничої ситуації, небезпечної для життя чи здоров'я працівника за ним зберігається середній заробіток [2, ч. 3 ст. 113].

Тобто, простоем в роботі вважаються періоди, коли працівник на основі заохочувальної оплати перестає продовжувати виконувати свою роботу через фактори, до яких він не причетний. В такому разі, якщо працівник **не може** виконувати свою роботу за місцем своєї роботи (безпосередньо на підприємстві, вдома або працює віддалено), він **має право** претендувати на середній заробіток навіть за період, коли він не мав можливості виконувати свої робочі завдання.

Що ми можемо вважати вимушеним простоем в роботі не з вини працівника в умовах воєнного стану?

По-перше, **зникнення електроенергії**, що, у свою чергу, унеможливорює продовжувати виробничий процес. Зауважимо, що зникнення електроенергії – форс-мажор. Це вимушений простій, який відбувається не з вини працівника. А з огляду на те, що в ситуації воєнного стану для працівника є загроза його життю, можна вважати, що оплата має відбуватися виходячи із середнього заробітку.

Якщо ж роботодавець **не хоче** оплачувати простій, він **повинен забезпечити** працівника генераторами, акумуляторами або іншими засобами

для забезпечення роботи (з урахуванням і віддаленої роботи також!) без електроенергії.

По-друге, **перебування** працівника у бомбосховищі або **в** іншому можливому **укритті під час повітряної тривоги**. Фактично це також простій, який стався не з вини працівника і підлягає оплаті відповідно до закону.

Зауважимо, що забезпечення працівника, у тому числі й видатковими коштами, відповідно до законодавства про працю покладається на роботодавця. Це має бути прописано у трудовому договорі, а якщо ця умова відсутня в трудовому договорі, то по замовчуванню – це виключно відповідальність роботодавця відповідно до ч. 1 ст. 21 КЗпП України, а саме: роботодавець зобов'язується «забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін».

Підсумовуючи вище наведене, робимо (не)втішні **висновки**:

1) роботодавець зобов'язаний оплатити періоди, за які працівник вимушено не може виконувати свої трудові функції відповідно до умов трудового договору,

2) як варіант, роботодавець може перевести працівника на віддалену роботу (але це не означає, що працівник, виконуючи свою роботу дистанційно, не потерпатиме через відключення електроенергії),

3) у разі переведення на дистанційну роботу на працівника покладається обов'язок звітування про виконану ним роботу (в такому разі працівник повинен зазначати періоди вимушеного простою та підтверджувати їх: фіксувати час, коли електрика зникла і час, коли її подача поновилась),

4) якщо роботодавець не має наміру оплачувати вимушений простій працівника, то в такому разі він повинен забезпечити його альтернативними джерелами енергії (наприклад, акумуляторами, генераторами або іншими технічними засобами, які можуть тривалий час працювати без підключення до мережі),

5) «вишенька на тортік»: не кожен роботодавець має додатковий ресурс (грошовий або технічний) для забезпечення усіх своїх працівників.

Список використаних джерел

1. Про деякі аспекти організації робочого часу: Директива 2003/88/ЄС від 04.11.2003. URL: https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/projects/enhancing-labadmin-ukraine/events/WCMS_627060/lang--uk/index.htm

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. (Додаток до № 50). Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>; <https://ips.ligazakon.net/document/KD0001?an=118> (в редакції станом на 19.11.2022)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОГО ПРАВА Й СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Шепеленко Д.К.,

курсантка 2-го курсу н.г. ДР-145 ННІ права та
підготовки фахівців для підрозділів
національної поліції Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Резворович К.Р.,

доцент кафедри цивільного права та
процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, Україна,

д.ю.н.

Із житловими проблемами люди стикаються дуже часто. Багато хто користується послугами спеціалізованих організацій, а деякі вважають за краще вирішувати все самостійно. Однак така категорія осіб як неповнолітні вимагає особливої до себе уваги, оскільки є найменш захищеною категорією населення [1]. Метою є дослідження проблемних аспектів та перспектив розвитку житлового права й соціального забезпечення.

Коли житлові питання торкаються неповнолітніх осіб, то необхідно виробити чітку позицію та ефективний захист прав останніх. Міжнародне законодавство, зокрема Конвенція ООН про права дитини [2], а також інші ратифіковані міжнародні правові акти, зобов'язують нашу країну розвивати правовий інститут із забезпечення та реалізації прав неповнолітніх осіб.

Значним пропуском у Цивільному кодексі є відсутність нормативного регулювання договірних відносин щодо нерухомого майна за участю неповнолітніх осіб.

Досвід розвинених країн демонструє деякі загальні підходи до

формування пріоритетів державної житлової політики. При розробці стратегії житлової політики визначаються її цільові орієнтири та виявляються ті сфери житлового ринку, які потребують втручання держави: підвищення рівня житлової забезпеченості громадян, формування нормальних умов життя у районах постійного проживання населення, підвищення доступності житла, стимулювання економічного зростання через житловий сектор.

Високий рівень житлової забезпеченості громадян, як чинник формування стабільного суспільства.

Для формування стабільного суспільства важливо створити прошарок власників житла, а не лише розвивати переважно сектор орендного житла. У зв'язку з реалізацією цієї мети для того, щоб програма забезпечила досягнення бажаних результатів, необхідно визначення основних параметрів, що характеризують житло, яке може вважатися стандартним («справедливим») і яке підпадає під програму житлового субсидування; визначення категорій осіб, які відповідають умовам програми, та критеріїв відбору учасників програми.

Формування нормальних умов життя у районах постійного проживання населення. У більшості країн, таких, як Індія, Філіппіни, Мексика, спочатку основною метою житлової політики було підвищення якості життя громадян шляхом субсидування, забезпечення якості житлових умов [3].

У тих країнах, де значна частина населення проживає в умовах нижчих за стандартний рівень, ця мета стає пріоритетною для житлової політики. У розвинених країнах (США, Нідерланди, Франція), де наявність житла, що не відповідає стандартним вимогам, не є серйозною проблемою, заходи житлової політики щодо формування нормальних умов життя населення в районах постійного проживання переважно спрямовані на покращення ситуації у неблагополучних мікрорайонах.

Підвищення доступності житла потребує ретельного попереднього аналізу житлового ринку та виявлення причин, що обмежують можливості громадян покращувати житлові умови.

Для цього оцінюються причини недостатнього обсягу пропозиції житла на ринку: недоліки нормативної бази, проблеми економічного характеру, відсутність земельних ділянок для житлового будівництва із налагодженою комунальною інфраструктурою, монопольні явища у сфері житлового будівництва, нерозвиненість кредитування житлового будівництва та інші. Аналізуються причини нездатності населення набувати житла: низькі доходи населення, обмежений обсяг пропонованих іпотечних житлових кредитів,

недоступні громадянам з невисоким рівнем доходів умови кредитування, орієнтація банків на високоприбуткові верстви населення, нерозвиненість житлового ринку тощо. Відповідно до результатів аналізу формуються зміст та основні заходи житлової політики.

Протягом останніх тридцяти років у житловій політиці зарубіжних країн спостерігалися дві взаємопов'язані тенденції: по-перше, розширення використання субсидій як елементу житлової політики для стимулювання попиту, а не пропозиції житла, і, по-друге, зміна ролі держави, яка взяла на себе функцію надання підтримки та стимулювання розвитку ринків житла. Водночас зміни у національній житловій політиці відбуваються поступово. У деяких країнах у різних пропорціях співіснує фінансування державою будівництва житла та державна підтримка у забезпеченні житлом сімей з невисоким рівнем доходів. Так, наприклад, у Франції 3/4 обсягу державної допомоги йде на надання житлових субсидій населенню та 1/4 – на надання допомоги будівельним організаціям [4].

Перспективою розвитку житлового права в Україні є саме необхідність внесення змін до чинних нормативних актів, перехід до нових систем забезпечення правом громадян на житло, які б в повній мірі змогли задовольнити їх потреби. Дослідження, в сфері ззабезпечення громадян житлом, показали, що нагальною проблемою є надання необхідних житлових умов громадянам з низьким рівнем доходу, або молодим сім'ям. Житлова політика держави активно проявляє себе в цьому напрямку, а саме: надає допомогу малозабезпеченим громадянам, гарантує на законодавчому рівні житлові права кожного громадянина, намагається забезпечити доступність житла, надає можливість особам самостійно задовольнити свої житлові потреби шляхом будівництва і його субсидуванням. Прогнозуються покращення забезпечення доступності житла, зміцнення гарантій прав сумлінних набувачів житла, реформування законодавчої і нормативно-правової бази.

На сьогодні є недосконалим механізм захисту житлових прав. Вдосконалення правових норм здійснюється за дійсним планом і механізм захисту має розвиватися в тому ж темпі.

Список використаних джерел

1. Аврамова, О. Є. "До проблеми визначення об'єкта житлових правовідносин." *Право і безпека* 2 (2016): 103-108.
2. Калюжний, В. В. "Право на житло та цивільно-правовий захист

житлових прав: цивільно-правовий аналіз." Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки 1 (2016): 60-69.

3. Харечко, Д. О. "Проблеми застосування нормативно-правового механізму щодо забезпечення житлом окремих категорій громадян." Ефективність державного управління 50 (2017).

4. Харечко, Дмитро Олександрович, and М. С. Куйбіда. "Державне регулювання реалізації житлових прав громадян України." Демократичне врядування 16-17 (2016).

СЕКЦІЯ 5

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ДЕРЖАВИ

ВІК СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ПРОЄКТОМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Андросович К.А.,
студентка 2-го курсу КПП ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПП ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Вже 21 рік незалежна Україна користується Кримінальним кодексом України, прийнятим 5 квітня 2001 року, що викликав велику довіру суспільства до нього, однак часи змінюються і Кримінальний кодекс, що був створений під час відходження України від соціалізму, певним чином «застарів», що обумовило необхідність створення нового Кримінального кодексу України, який відповідає стандартам та принципам сучасності.

У цій роботі ми розглянемо нововведення, що пропонуються у проєкті КК України стосовно віку суб'єкта кримінального правопорушення. Визначимо позитивні та негативні сторони таких змін порівняно з КК України 2001 року та спробуємо з'ясувати, чому розробники проєкту вважають доцільними такі зміни.

Для початку розглянемо статтю 2.3.7 проекту КК України, що визначає вік суб'єкта кримінального правопорушення.

1. Суб'єктом кримінального правопорушення є особа, яка вчинила його після досягнення 15-річного віку [1].

Як ми бачимо, порівняно з частиною 1 статті 22 КК України, загальний вік суб'єкта кримінального правопорушення пропонується знизити від 16 до 15 років. Таке зниження віку можна обґрунтувати наступним чином.

Почнемо з того, що за даними Ювенальної поліції України протягом 2021 року в Україні неповнолітні скоїли більш як 3,5 тисячі кримінальних правопорушень. На профілактичному обліку нині знаходяться 1800 дітей і ще понад 100 перебувають під вартою та чекають на вирок [2]. Якщо говорити конкретніше, то аналіз статистичних даних показує, що саме у віці від 14 до 15 років неповнолітні починають масовіше вчиняти кримінальні правопорушення. Тобто, це певна планка, після якої іде збільшення кількості правопорушень пропорційно до збільшення віку злочинця. Важливо звернути увагу на ту обставину, що протягом 2016–2017 років кількість правопорушень, що були вчинені суб'єктами у віці 14-15 років, зросла порівняно з іншими віковими категоріями неповнолітніх (Таблиця 1) [3].

Таблиця 1

Кількість правопорушень, вчинених суб'єктами у віці 14-15 років 2016/2017 роки

Злочини проти:	До 14 років	14-15 років	16-17 років
життя та здоров'я (убивства, тілесні ушкодження)	5/2*	2/7	43/5 9
статевої свободи (зґвалтування)	0/0	1/1	2/0
власності (крадіжки, грабежі, шахрайства, вимагання та ін.)	21/19	148/18 0	340/ 326
порядку та моральності (хуліганство, вандалізм, тощо)	0/0	4/2	18/1 9
Всього злочинів	26/21 (-5)	155/19 0(+35)	403/ 404(+1)

*статистичні дані за січень-березень 2016-2017 рр. Перше число за 2016 рік/друге – за 2017 рік.

Починаючи з 1992 року кількість 14-15-річних засуджених за скоєння кримінальних правопорушень у загальній кількості засуджених неповнолітніх

неухильно зростає. Це свідчить про те, що злочинність щороку стає молодшою [4]. З чим це може бути пов'язано?

Якщо підійти до цього питання зі сторони психології, науковці пояснюють це так:

- у віці 14-15 років особа ще не має достатнього досвіду дорослої людини, однак логічні, аналітичні здібності дитини вже практично такі ж;

- 14-15-річні підлітки починають виходити з невеликого світу суб'єктивного сприйняття реальності, більш критично сприймають власні дії, часте неприйняття себе, в певних випадках, мають підвищений рівень агресії;

- характерним для підлітків може бути легкість маніпуляції ними та «перетягування» на свій бік дорослішими та авторитетнішими особами. Офіційні статистичні дані свідчать про те, що 30-36 % неповнолітніх скоюють злочини разом із дорослими, 60-75 % – у складі групи недалеко від місця проживання чи навчання;

- помітну роль у житті грають почуття й емоції негативного характеру: гнів, страх, помста, ворожість тощо. Агресивна поведінка дітей підліткового віку, пов'язана з цими емоціями, виражається в бійках, нанесенні побоїв, образах, заподіянні тілесних ушкоджень тощо.

Доторкнувшись до цієї теми, слід також поглянути на психіатричний бік проблеми. Щороку збільшується питома вага підлітків із розладами психіки і поведінки. Доволі розповсюдженою є поведінка, характерна для соціопатів – агресивних, вельми імпульсивних осіб, які мають незначну чи не мають жодної поваги до суспільних цінностей. Соціопати зростають у сім'ях, де батьки виявляли насилля, не визначали норми поведінки, були непослідовними у своїх діях. Єдиним авторитетом для таких дітей є сила [5].

Емпіричні дослідження психологів свідчать про те, що, наприклад, вбивцям властивий високий рівень фізичної агресії, крадіям – непрямой агресії, хуліганам – дратівливості й вербальної агресії, а гвалтівникам – підозрілості [6].

Таким чином ми бачимо, що підліткова злочинність характерна всім віковим категоріям підлітків, однак саме у віці від 14-15 років такі дії починають вчиняти масовіше.

Разом з цим, вважаємо, що зазначений проєкт має великий мінус порівняно з діючим КК України – відсутність зниженого віку кримінальної відповідальності. Зрозуміло, що скоріше за все, відсутність такого вікового порогу обумовлена принципом гуманності, однак навряд чи є обґрунтованим не враховувати, що у підлітків 14 років вже наявний рівень розумового розвитку,

свідомості особи, який свідчить про можливість усвідомлювати фактичні ознаки та суспільну небезпечність кримінальних правопорушень. До того ж, чинний КК України передбачає відповідальність таких осіб лише за певні види правопорушень, що мають підвищену суспільну небезпечність та значну поширеність, наприклад, диверсія (ст. 113 КК), умисне вбивство (статті 115-117 КК), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121, ч. 3 ст. ст. 345, 346, 350, 377, 398 КК), зґвалтування (ст. 152 КК), крадіжка, грабіж, розбій, вимагання (статті 185-187, 189 КК), бандитизм (ст. 257 КК), а також деякі інші [7]. Тобто, якщо законодавець не передбачить знижений вік кримінальної відповідальності – фактично буде відсутня законна підстава притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів, які вчинили протиправне діяння у віці 14 років. На нашу думку, це може потягти за собою певні негативні наслідки, адже не варто забувати, що сучасна молодь, маючи доступ до величезного виміру інформації, не завжди використовує свої знання та навички в правильному руслі.

Отже, дослідження підліткової злочинності з урахуванням статистичних, психологічних та психіатричних даних показало, що розробники проекту майбутнього КК України цілком обґрунтовано планують знизити загальний вік кримінальної відповідальності, адже, як ми вже визначили вище, злочинність невпинно стає молодшою.

Однак, з урахуванням цієї ж інформації також з'являється необхідність у наявності додаткової частини у статті 2.3.7, яка визначала б знижений вік кримінальної відповідальності, принаймні за тяжкі кримінальні правопорушення, що за статистичними даними є найбільш характерними для суспільно небезпечних суб'єктів у віці чотирнадцяти років. Вважаємо, що дана частина може виглядати таким чином: «Особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (стаття 115), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121), жорстоке поводження з тваринами (стаття 299), хуліганство (стаття 296), грабіж (стаття 186), розбій (стаття 187), вимагання (стаття 189) та зґвалтування (стаття 152)».

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України (проект) станом на 29.09.2022 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/29/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-29-09-2022.pdf> (дата звернення: 15.11.2022).

2. Підліткова злочинність. hromadske : веб-сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/pidlitkova-zlochinnist-protyagom-roku-nepovnolitni-skouyili-ponad-35-tisyachi-pravororushen> (дата звернення: 15.11.2022).

3. Скільки злочинів в Україні скоюють підлітки. Слово і Діло : аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/04/18/infografika/suspilstvo/skilky-zlochyniv-ukrayini-skouyut-pidlitky> (дата звернення: 15.11.2022).

4. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх в Україні. Мего-Інфо : юридичний портал. URL: <http://mego.info/матеріал/1-кримінологічна-характеристика-злочинності-неповнолітніх-в-україні> (дата звернення: 15.11.2022).

5. Рудник М. М. Психологічні особливості формування особистості та поведінки неповнолітнього корисливого злочинця. Юридична психологія. 2015. С. 231–241.

6. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх. Lib Net : веб-сайт. URL: http://lib-net.com/content/9711_Kriminologichna_harakteristika_zlochinnosti_nepov_nolitnih.html (дата звернення: 16.11.2022).

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=вік#w1_1 (дата звернення: 16.11.2022).

ПРИЙНЯТТЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ З ЇЇ ПОДАЛЬШИМ ВІДЧУЖЕННЯМ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Балан С.А.,
магістрантка 1-го курсу Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
ім. Василя Стефаника
Науковий керівник: Микитин Ю.І.,
к.ю.н., доцент, Заслужений юрист України

Діяльність держави реалізується шляхом виконання уповноваженими особами професійних обов'язків. Нагальним питанням кожної держави є забезпечення боротьби із корупційними проявами. Для здійснення цього

завдання у 2014 році прийнято новий Закон України «Про запобігання корупції». Дія цього нормативного акту поширюється на багатьох осіб, що забезпечують реалізацію державної політики, наприклад, народних депутатів України, поліцейських, службових осіб тощо [3].

Однак, будь-яка сфера не застрахована від зловживань таких осіб. Для забезпечення превенції правопорушень у цій сфері, а також справедливого покарання винних осіб, що вчинили такі правопорушення, законодавець визначив у Законі України про кримінальну відповідальність склади правопорушень, що посягають на правомірне здійснення службової діяльності та діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг (Розділ 17 Кримінального кодексу України). Низка статей присвячена діям, що пов'язані із отриманням неправомірної вигоди. Визначено, що під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав [1].

Закон України «Про запобігання корупції» містить спеціальний розділ, що присвячений боротьбі із корупційними правопорушеннями та правопорушеннями, що пов'язані із корупцією. Ст. 23 цього закону, зокрема, визначає обмеження щодо одержання подарунків. Визначено, що особи, на яких поширюється дія цього закону, позбавлені права вимагати, просити чи отримувати подарунки у двох випадках: по-перше, якщо надання такого подарунка пов'язано із здійсненням їхньої професійної діяльності; по-друге, якщо такий подарунок надає особа, яка є підпорядкованою тій особі, що подарунок одержує [3].

Порушення встановлених правил може стати підставою для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Так, наприклад, кримінальна відповідальність може наставати відповідно до таких статей Кримінального кодексу України: ст. 364 (Зловживання владою або службовим становищем); ст. 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу); ст. 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) тощо [1].

Однак, сучасні реалії вимагають пристосування національного законодавства до умов воєнного стану. До Закону України «Про запобігання корупції» у липні 2022 р. внесено зміни, що стосуються реалізації уповноважених осіб державної політики.

У першу чергу, варто звернути увагу, що внесені зміни носять тимчасовий характер, тобто є чинними винятково на період воєнного стану та протягом одного місяця з дня його скасування чи припинення.

Можна зробити висновок, що саме ст. 23 досліджуваного закону зазнала значних змін. Вказано, що одержання подарунків визначеними особами дозволяється, якщо у подальшому вони спрямовуватимуться на забезпечення діяльності Збройних Сил України [2].

Для прикладу, особа, на яку поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», може одержати грошові кошти як подарунок, однак у подальшому вона повинна відчужити їх на користь Збройних Сил України. Визначено, що це може бути здійснено такими способами: здійснення переказів на спеціальні рахунки; здійснення благодійних пожертв; здійснення витрат на придбання та доставку товарів. У разі отримання товарів у якості подарунку, особа, на яку поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», повинна передати їх у власність Збройних Сил України або передати їх на користь осіб, що постраждали від збройної агресії чи були змушені залишити місце свого постійного проживання чи перебування [2].

Можна зробити висновок, що шляхом внесення зазначених дій відбувся вплив на кримінальне законодавство, а саме декриміналізація відповідних діянь. Очевидно, що службова особа, яка отримала неправомірну вигоду, яку в подальшому відчужила на користь Збройних Сил України, не може бути притягнута до відповідальності за ст. 368 Кримінального кодексу України.

Вважається, що закріплення таких винятків є закономірним, адже таким чином відбувається пошук можливих шляхів матеріального забезпечення захисту інтересів держави та суспільства, у тому числі національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.10.2022 р).

2. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану: Закон України від 08.07.2022 р. № 2381-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text> (дата звернення: 29.10.2022 р).

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n26> (дата звернення:
28.10.2022 р).

ОГЛЯД НОВИХ ЗМІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗА ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Боднар С.В.,
студент 3-го курсу КПП ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПП ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

24 лютого 2022 року РФ почала широкомасштабну збройну агресію проти України, в результаті наступальних бойових дій, у тому числі ракетно-артилерійських та авіаційних ударів, гинули громадяни України та руйнувалися міста і села. З метою відсічі агресору та захисту суверенітету і територіальної цілісності держави Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в Україні введено воєнний стан [1].

З моменту введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 р, було прийнято загалом дванадцять законів України, якими внесено численні зміни та доповнення до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України), тоді як лише п'ять з них були спеціально спрямовані на зміну чи втручання в положення Загальної частини Кодексу. Розглянемо деякі з них.

1. Посилено відповідальність за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану, 7 березня 2022 року набули чинності законодавчі зміни щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану [3].

Зокрема, КК України доповнено положеннями, які встановлюють максимальне покарання за державну зраду в умовах воєнного стану та диверсію в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту.

Перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в

проведенні підривної діяльності проти України. Такі діяння, вчинені в умовах воєнного стану, передбачають покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі, а також з конфіскацією майна. Крім того, відтепер забороняється звільняти осіб, які вчинили державну зраду або диверсію, від відбування покарання на підставі закону про амністію.

2. Встановлюється кримінальна відповідальність за співпрацю з державою-агресором. 15 березня 2022 року КК України доповнено статтею 111-1 (колабораційна діяльність) [2].

Склад цього кримінального правопорушення визначений ч. 1 ст. 111-1 КК України та передбачає покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років. Можна дискутувати про надмірну м'якість або суворість покарання. Але на нашу думку воно є цілком справедливим.

3. Посилено кримінальну відповідальність за мародерство та вчинення окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану. 7 березня 2022 року внесено зміни до КК України, якими посилено відповідальність за мародерство (стаття 432 КК) та встановлено підвищення мінімального покарання у виді позбавлення волі з 3-х до 5-ти років [4].

Новий закон посилив покарання не лише за мародерство, а й за використання трагічних обставин з корисливих мотивів задля власної вигоди. Так, зміни торкнулися і складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК України. Ці кримінальні правопорушення доповнено кваліфікуючою ознакою – вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану.

4. Встановлено кримінальну відповідальність за поширення відомостей про дислокацію озброєння, техніки та військовослужбовців. 27 березня 2022 року набули чинності зміни, якими запроваджується кримінальна відповідальність за поширення в умовах воєнного стану відомостей про напрямок, переміщення в Україну зброї та боєприпасів, у тому числі їх переміщення територією України, а також поширення відомостей про переміщення чи дислокацію Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань (якщо є можливість їх ідентифікувати на місцевості). Виняток становить поширення інформації, яка вже є у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи

Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів [5].

Звісно огляд, обговорення та дослідження вже введених змін в КК України під час воєнного стану є важливим, але, на нашу думку, такого ж значення набуває й розгляд та критична оцінка законопроектів, зареєстрованих під час воєнного стану. Більшість з них дійсно заслуговують розгляду за встановленою процедурою та подальшого прийняття. Проте існують й такі, що викликають сумнів з огляду на їх раціональність. Зокрема, це стосується законопроекту № 8096, зареєстрованого у Верховній Раді України 4 жовтня 2022 року. В ньому пропонується доповнити чинний КК України новою статтею 113-1, яка передбачає кримінальну відповідальність за наступні діяння.

Частина 1 статті 113-1 "Умисне порушення спеціального режиму світломаскування під час дії воєнного стану, що призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків» передбачає покарання у вигляді позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

В частині 2 статті 113-1 пропонується ввести кримінальну відповідальність за ті самі дії, якщо вони вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб. Санкція передбачає покарання у вигляді позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна [6].

Вважаю, що криміналізація такого діяння є доцільною, проте все ж таки щодо даної конкретної пропозиції, то з нею ми не можемо погодитися. Перш за все, важко з'ясувати чим керувалися автори законопроекту при визначенні санкцій, адже вважаємо, що вони є надмірно великими, хоча це не є основним проблемним питанням. Найбільш турбує те, яким чином може впливати включене світло на настання тяжких наслідків, тобто загибель людей. Можливо, автори вважають, як і більшість людей, які не знайомі з принципом роботи ракет, що ракети наводяться на світло? Але це зовсім не так. Ракети запускаються по певним координатам не залежно від того, чи є там світло чи ні, і, як показує практика, вони можуть прилетіти навіть туди, де світла ніколи і не було. Можливо автори законопроекту прогнозують, що світло з будинків буде слугувати мішенню для живої сили противника? Але знову ж таки, більшість території України звільнено і військ агресора там немає, а тому можливо авторам необхідно було вказати на конкретне місце, де порушення такого режиму може спричинити тяжкі наслідки (наприклад, території, що знаходяться поблизу ведення бойових дій). І останнє питання, а відповідно й недолік даної

пропозиції це те, яким саме чином буде визначатися порушник? Якщо, наприклад, ракета влучає в багатоповерховий будинок через ввімкнене світло, то постає питання, як буде визначатися поверх, квартира, в якій було включено світло, а також особа, що включила світло? Вважаємо, що це майже неможливо.

Таким чином, КК України в умовах воєнного стану зазнав перетворень шляхом внесення відповідних змін. Враховуючи обставини та умови, що склалися на момент прийняття, можна констатувати, що напрацювання статей-новел є важливими, вкрай необхідними та такими, що сприяють досягненню завдань КК України, але також не менш важливим є правильний та виважений підхід до самих змін та доповнень, і інколи необхідно поставити питання, чи дійсно внесення законодавцем таких змін є потрібним і чи вирішать вони існуючі проблемні питання, а не навпаки – створять низку нових.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 15.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>.

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 24.03.2022 №2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>.

6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порушення окремих вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану від 4.10.2022 № 8096. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1495245>.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ БОРОТЬБИ ІЗ КОЛАБОРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Грачова О.Ю.,

студентка 3-го курсу КПП ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права КПП ім. Ігоря Сікорського

д.ю.н., професор

В умовах воєнного стану, обумовленого повномасштабним вторгненням російської федерації (далі – рф), є важливим притягнення до відповідальності осіб, які посягають на територіальну цілісність, суверенітет України. Зокрема, статистика Офісу Генерального прокурора показує, що під час військових дій кількість кримінальних правопорушень проти національної безпеки значно збільшилась. Найбільшою питомою вагою відрізняється колабораційна діяльність, адже станом на жовтень 2022 року зареєстровано 2757 таких діянь, що перевищує такі злочини, як «державна зрада» та «шпигунство» майже у 5 разів [1]. Згідно з таким кримінологічним показником, як «географія злочинності» лідерами за кількістю цих зареєстрованих кримінальних правопорушень є Донецька, Луганська та Запорізька області, на тимчасово окупованій території яких місцеві жителі, а нерідко й суб'єкти владних повноважень, долучаються до співпраці з ворогом. У зв'язку з цим, на сьогодні є актуальним вироблення і вдосконалення кримінально-правових засобів щодо протидії та запобігання діяльності, пов'язаної з пособництвом ворогу, допомоги йому у вчиненні злочинів проти недоторканності України та прав і свобод її громадян.

Отже метою даних тез є висвітлення кримінальних засобів боротьби із колабораційною діяльністю в умовах воєнного стану.

Загалом, поняття «колабораційна діяльність» до 2022 року розглядалося лише в правових доктринах, проте у вітчизняному законодавстві воно не було врегульовано. Тому деякі сутнісні ознаки цього виду кримінального правопорушення були запозичені із наукових доробок. Так, наприклад, О. М. Заєць зазначав, що під колабораціонізмом розуміється діяння індивіда на користь загарбника, що приносить шкоду самій державі чи її союзникам, участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант, з метою підтримки ворога у воєнних діях [2, с. 4]. Спираючись на події сьогодення, можна погодитись із цим твердженням автора та вважати його доцільним і обґрунтованим.

Взагалі, основні аспекти та заходи боротьби із колабораційною діяльністю зосереджені у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [3]. Названий закон юридично закріплює у Кримінальному Кодексі України (далі – КК України) кримінальну відповідальність за вказані посягання нормою-новелою – статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [4].

Зауважимо, що зміст кримінального правопорушення у вищезгаданих приписах законодавства полягає, у першу чергу, у злісному запереченні громадянами України збройної агресії проти України або окупації частини її території. Наприклад, заклики підтримки дій держави-агресора та її збройних формувань, окупаційної адміністрації, заклики співпрацювати з такими органами. Це можуть бути заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території. Особливої уваги потребує публічна підтримка діянь окупантів у соціумі. Наприклад, вона може полягати у проведенні мітингів, пропаганді російської армії у засобах масової інформації, містити окремі положення щодо дискредитації Збройних сил України й посяганні на суверенітет України.

Зазначимо, що особливого акценту у приписах вищезгаданої норми є ч.2 ст.111-1 КК України, що відносить до колабораціонізму і такі дії, як добровільне заняття різного роду посад у незаконних органах влади, що створені на тимчасово окупованих територіях, у тому числі окупаційних адміністраціях держави-агресора, а також участь у діяльності цих організацій. Адже здійснення владних повноважень певним суб'єктом характеризується його волевиявленням бути співучасником агресії рф та розповсюдженням її режиму. Вважаємо, що ця частина норми є найбільш влучним поняттям

колабораційної діяльності, тому за вчинення таких діянь кримінальна відповідальність має бути більшою, а покарання – суворішим.

Варто зауважити, що законодавець передбачив покарання за колабораційну діяльність у ч. 1 ст.111-1 КК України у вигляді позбавлення можливості обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років. Санкція ч. 2 цієї статті передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої.

Санкції ч. 3-ч. 8 ст.111-1 КК України є суворішими та включають у себе за діяння, що передбачені їх диспозиціями, поряд з іншими видами покарань – позбавлення волі.

Разом з тим, застосування вказаної норми-новели у досудовому розслідуванні та судовій практиці, дискусійні положення поряд з питаннями щодо окремих аспектів юридичної визначеності та її розмежування із суміжними нормами, вказують на необхідність удосконалення регламентації кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність.

У зв'язку з цим, особливої уваги у заходах боротьби із колабораційною діяльністю потребує аналіз таких актуальних законопроектів, як «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 26.09.2022 № 8077 [5] та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» від 20.07.2022 № 7570 [6].

Так, зокрема, законопроект від 26 вересня 2022 року № 8077 пропонується доповнити статтю 111-1 КК України приписами щодо кримінальної відповідальності за співпрацю із державою-агресором суб'єктів, які здійснюють управлінську чи юридичну функції: адвокат, аудитор, оцінювач, експерт, арбітражний керуючий, приватний виконавець, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав, або наданням інших публічних послуг [5].

На нашу думку, прийняття цієї пропозиції є доцільною. Адже, специфіка вказаних професій свідчить про їхню важливість у суспільному житті і обумовлює реальні наслідки від співпраці із ворожою державою: вчинення незаконних правочинів; організація та керування військовими організаціями, які

створені на окупованих територіях. Таким чином, доповнення ст. 111-1 КК України вказаним переліком суб'єктів є необхідним з огляду на запобігання колабораційній діяльності з боку названих осіб.

Натомість, зі складу кримінального правопорушення, яке полягає у зайнятті громадянином України посади у органах влади, підконтрольних державі-агресору, пропонується вилучити термін «добровільність» як ознаку даного складу кримінального правопорушення.

Проте, з урахуванням фізичного та психічного насильства (погроз та залякувань), яке може бути вчинене військовими РФ, було б доцільним на законодавчому рівні, спираючись на прийняття відповідних постанов та роз'яснень, надати детальне інформування (роз'яснення) категорії осіб, що розглядається, про дотримання правомірної поведінки у разі пропонування їм перейти на бік ворога. Наприклад, правильність повідомлення Збройним Силам України про наявність пропозиції співпраці з ворогом, належне передання українським військовим інформації про позиції та склад російської армії, відмова від виконання своїх повноважень на користь держави-агресора тощо.

Отже в цілому вважаємо законодавчі ініціативи щодо вдосконалення протидії колабораційній діяльності актуальними та обумовленими подіями сьогодення.

Важливі пропозиції щодо заходів протидії колабораціонізму містить згаданий вище законопроект від 20.07.2022 № 7570, аналіз якого показує, що в ньому зроблений акцент на усуненні недоліків, що виникають при кваліфікації кримінальних правопорушень, зокрема: визначення відмінних ознак колабораційної діяльності щодо її відмежування від державної зради, шпигунства та інших подібних за складом кримінальних правопорушень; вилучення відповідальності за публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України зі ст. 111-1 КК України, адже відповідальність за такі діяння передбачена ст. 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»; вилучення ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору», оскільки стаття містить ознаки колабораційної діяльності в окремих формах, які вже передбачені ст. 111-1, а окремі її положення включити до змісту ст. 111-1 КК України. На наш погляд, зазначені положення даного законопроекту є обґрунтованими, а отже заслуговують на підтримку.

Разом з цим, вважаємо юридичну прогалину, яка полягає у необхідності з'ясування кваліфікації діянь, пов'язаних з переходом громадянина України на

бік ворога в умовах воєнного стану, що передбачено ч. 2 ст. 111 КК України, та участі у незаконному збройному угрупованні чи організації ворога на підставі ч. 4 ст. 111-1 КК України, адже суб'єктивна сторона (умисел, мотив, мета) та суб'єкт правопорушення можуть визначатися тотожними. Тому вважаємо, що така юридична невизначеність може створювати колізію під час практичного застосування вказаних норм, а отже необхідно зазначити всі особливості розмежування зазначених складів кримінальних правопорушень.

Отже, враховуючи вищенаведене, можемо дійти висновку, що необхідно продовжувати адаптацію законодавства до складних викликів сьогодення з метою притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які співпрацюють з країною-агресором. Зокрема, вважаємо за доцільне включення до ст. 111-1 КК України безпосереднє поняття колабораційної діяльності, що передбачає дії, які підпадають під ознаки даного кримінального правопорушення.

Таким чином, з огляду на новизну та потреби у практичному застосуванні приписів статті 111-1 КК України слід наголосити на необхідності прийняття законопроектів, які містять положення про притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб та розмежування колабораціонізму від суміжних кримінальних правопорушень. Проте, враховуючи недостатню юридичну визначеність указаних кримінальних правопорушень, зазначимо про важливість запровадження окремих законодавчих положень, що включатимуть детальний перелік суб'єктів, на яких розповсюджується кримінальна відповідальність, визначення дій, які варто вважати як співпрацю з ворогом, спрямованість умислу при їх вчиненні та інші важливі аспекти при їх кримінально-правовій кваліфікації. Вирішення розглянутих та інших проблемних питань вимагає подальших наукових досліджень, доктринальних розробок, узагальнення судової практики з метою вироблення, належного обґрунтування та впровадження в законотворчий процес ефективних кримінально-правових засобів боротьби із колабораційною діяльністю в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Прокуратура відкрила понад 4500 справ за фактом держзради та колаборантства : офіц. веб-сайт. Чесно. URL: <https://www.chesno.org/post/5352/> (дата звернення: 21.10.2022).

2. Заєць О. М. Колаборація: поняття, сутність та перспективи застосування. *Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з*

військовою агресією РФ проти України : матер. науково-практичного семінару (м. Дніпро, 30 квітня 2022 р.). Дніпро : ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2022. С. 50.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. Верховна Рада України. офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20/print> (дата звернення: 24.10.22).

4. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.01.2001 № 2341III. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.10.2022).

5. Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Законопроект від 26.09.2022 № 8077. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1482598> (дата звернення: 11.11.2022).

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення від 20.07.2022 № 7570. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1404637> (дата звернення: 11.11.2022).

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ВОЄННИЙ» ТА «ВІЙСЬКОВИЙ»

Кісіль А.В.,

студентка 3-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

У сучасних умовах, в яких відбувається розвиток України та її суспільних інститутів, особливе місце як в законодавстві, так і правозастосуванні займає питання щодо співставлення деяких пов'язаних, але в той же час не тотожних за змістом понять. Таким поширеним в нормативно-правових актах та юридичних публікаціях є використання правових конструкцій на кшталт: «військові кримінальні правопорушення», «воєнні злочини», «воєнний стан», «в умовах

воєнного стану». Незважаючи на те, що вони є схожими, їх самостійне значення суттєво відрізняється.

У чинному законодавстві наявний документ, який одночасно містить такі поняття, як «воєнний стан» і «воєнний час». У даному випадку мова йде про Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. Під першим поняттям законодавець розуміє особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Окрім цього, така конструкція зустрічається в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII, вона не є відмінною до попередньої [2], однак не у контексті умов введення воєнного стану.

Що стосується поняття «воєнного часу», то законодавець не розкриває його безпосередньо. Зміст цієї конструкції можливо встановити за рахунок вивчення інших понять, які закріплені в Законі України «Про оборону України», а саме особливого періоду. Окрім цього, «воєнний час» зустрічається у ст. 4, в якій встановлено, що з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни. Виходячи з цього, можна встановити, що настання воєнного часу зумовлене фактичним початком війни або її оголошенням, що в свою чергу не обов'язково може провокувати введення особливого правового режиму воєнного стану [2].

Таким чином, воєнний час за своїм змістом є об'єктивною реальністю, на відміну від воєнного стану, який впроваджується рішенням уповноваженого суб'єкта, в установленому порядку та формі. Відмінність між цими поняттями також виражається у часі їх закінчення. Зокрема, воєнний час у відповідності до ст. 4 Закону України «Про оборону України» закінчується у день і час припинення стану війни. В свою чергу воєнний стан, згідно зі ст. 7 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», може бути припинено після закінчення строку, на який його було введено та скасовано указом Президента України до закінчення строку, на який було введено воєнний стан, та за умови

усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Що стосується значення правильного тлумачення і застосування описаних понять, то вони обумовлені тим, що законодавчі акти, які були змінені внаслідок введення воєнного стану можуть використовуватися у визначеній частині тільки у ході дії правового режиму воєнного стану, а також термін після його припинення. Прикладом такого нормативно-правового документу, в якому міститься окрема відмітка щодо цього є п. 3 Прикінцевих положень Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Таким чином, цей законодавчий акт діє у період дії воєнного стану, який введений у відповідності до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». При цьому в його положеннях визначено, що він втрачає чинність з дня припинення або скасування воєнного стану, крім ч. 4 ст. 13 та ст. 15 цього Закону, оскільки вони втрачають чинність з моменту завершення відшкодування працівникам та роботодавцям грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України [3].

Що стосується застосування поняття «в умовах воєнного стану», яке зустрічається у Кримінальному кодексі України, Кримінальному процесуальному кодексі України та інших нормативних актах, то виходячи з проведеного аналізу, на нашу думку, воно є правильним та доречним. Таким чином, використання такої конструкції передбачає те, що визначені норми та їх частини реалізуються під час дії правового режиму воєнного стану.

Однак, в судовій практиці зустрічається неправильне застосування досліджених вище понять, а саме їх ототожнення, що є неприпустимим. Наприклад, у постанові Драбівського районного суду Черкаської області від 16.05.2022 року у справі № 692/428/22, а також ухвалі Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 13.04.2022 року у справі № 289/332/22 містяться посилання на розпорядження Голови Верховного Суду № 2/0/9-22 від 08.03.2022 «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного часу» [4; 5]. Проте, справжня назва такого розпорядження є такою: «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану» [6].

Виходячи з наведеного прикладу можна встановити, що конструкції «воєнний» і «військовий» іноді помилково відносять до синонімів, хоча насправді вони є паронімами. Головна відмінність у їх сутнісному значенні полягає у тому, що «воєнний» стосується війни, а «військовий» – війська. Слід

зауважити, що не у всіх випадках помилкове використання цих конструкцій може мати негативні наслідки для правозастосування. Зокрема лексичною помилкою, яка не впливатиме на зазначений вище процес, є утворення таких словосполучень, як «воєнна частина» та «військова частина». В свою чергу це є неприпустимо під час визначення певних дій, наприклад, військового або воєнного кримінального правопорушення. Це пояснюється тим, що до першого належать діяння, передбачені розділом XIX Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». При цьому, вони можуть бути вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів як у мирний, так і воєнний час. Друга конструкція відсутня у змісті Кримінального кодексу України, однак використовується у ході реалізації положень міжнародного права. При цьому, воєнні кримінальні правопорушення можуть бути вчинені як спеціальним, так і загальним суб'єктом під час війни та у зв'язку з нею.

Виходячи з проведеного дослідження понять «військовий» та «воєнний» у чинних положеннях законодавства України варто встановити, що правильне тлумачення їх змісту має принципове значення у визначенні різних правових ситуацій. Таким чином, термінологічні помилки можуть сприяти неправильному правозастосуванню та негативно відобразитися на судовій практиці.

Список використаних джерел

1. Про оборону України : Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 28.11.2022).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.11.2022).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 28.11.2022).
4. Постанова : Драбівського районного суду Черкаської області від 16 трав. 2022. Справа № 692/428/22. Провадження № 3/692/341/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104306483> (дата звернення: 28.11.2022).

5. Ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 13 квіт. 2022 р. Справа № 289/332/22. Провадження № 2/373/346/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103944130> (дата звернення: 28.11.2022).

6. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану : Розпорядження Голови Верховного Суду від 8 берез. 2022 р. № 2/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Rozp_08_03_2022.pdf (дата звернення: 28.11.2022).

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ГЕНОЦИД

Кочкіна Д.Д.,

курсант 3-го курсу ННППФПНП Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк В.С.,

завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
д.ю.н., старший науковий співробітник

Наразі, в усьому світі, а особливо в Україні, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку набули надзвичайної актуальності. Їх дослідження та удосконалення, на нашу думку, є першочерговим завданням кримінального права. Особливої важливості в модернізуванні потребує норма, що закріплює кримінальну відповідальність за вчинення геноциду, оскільки у зв'язку зі збройною агресією проти України, її прогалини та неточності заважають належній кваліфікації діянь Російської Федерації, що підпадають під склад цього кримінального правопорушення.

Задля покращення механізму кваліфікації кримінального правопорушення геноцид слід обов'язково звернути увагу на його об'єктивну сторону, що є обов'язковим елементом складу будь-якого кримінального правопорушення та має надзвичайно вагоме значення у цьому процесі.

Для початку, розглянемо поняття геноциду, що передбачене вітчизняною нормою кримінального законодавства, та полягає в наступному: «діяння,

умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу» [1].

Також дане кримінальне правопорушення закріплено міжнародно-правовими актами, а саме Конвенцією ООН «Про запобігання злочинів геноцид та покарання за нього» від 09.12.1948 р., Римським статутом міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р.: «діяння, вчинені з наміром знищення, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу: 1. Вбивство членів таких груп; 2. Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам таких груп; 3. Навмисне створення для вищезазначених груп таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове їх фізичне знищення; 4. Діяння, розраховані на скорочення дітонародження у середовищі такої групи; 5. Насильницька передача дітей з однієї такої групи до іншої» [2, 3].

Поняття геноциду у вищезазначених міжнародно-правових документах майже ідентичне з вітчизняною дефініцією, проте в них одним зі способів здійснення даного правопорушення зазначено також «заподіяння розумового розладу членам таких груп». Заподіяння розумового розладу членам таких груп як спосіб вчинення цього кримінального правопорушення був розтлумачений США, яка додала до Конвенції ООН 1948 р. Декларацію, в якій зазначено, що спричинення розумового розладу передбачає зниження розумової діяльності на постійній основі штучним шляхом за допомогою наркотичних засобів, катувань та інших подібних процедур [4].

Вважаємо за необхідне, додати даний спосіб в об'єктивну сторону кримінального правопорушення, визначеного ст. 442 КК України, оскільки геноцид передбачає дії не тільки фізичного характеру, але й впливає на моральне, психічне здоров'я особи.

Отже, вітчизняними законодавцями були не враховані певні особливості складу цього кримінального правопорушення, що надалі може призвести до значних складнощів під час його кваліфікування. Шляхом аналізування та дослідження міжнародно-правових актів було виявлено правову колізію в нормі вітчизняного кримінального законодавства, що закріплює кримінальну відповідальність за вчинення геноциду, тому, вважаємо, доцільно було б внести

зміни до даної статті кримінального законодавства України, а саме додати до його об'єктивної сторони «заподіяння розумового розладу членам національних, етнічних, расових чи релігійних груп».

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 13.10.2022).
2. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення 13.10.2022).
3. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i40#Text (дата звернення 13.10.2022).
4. Березняк В.С. Щодо особливостей юрисдикції Міжнародного кримінального суду: аналіз окремих положень Римського статуту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 155-160.

НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ: ВІЙСЬКОВИЙ ЧИ НАСПРАВДІ ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН

Лизогуб Я.Г.,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх справ
(м. Кам'янець-Подільський)

к.ю.н., доцент

Останніми роками, і особливо після оголошення в Україні в лютому 2022 року воєнного стану, активності набуло наукове обговорення кола кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, що передбачені Розділом XIX Особливої частини чинного КК. Воно й не дивно, адже збільшена внаслідок військових дій увага щодо однойменних посягань, так чи інакше обумовила й підвищений інтерес до відповідних категорій правових норм, якими за ці посягання передбачена кримінальна відповідальність. Тим більше, що окремі з них, з огляду на демонстровані законодавчі конструкції та

юридичну природу суспільно небезпечних діянь, що ними визначаються, м'яко кажучи, виглядають неоднозначно.

До їх числа, на наш погляд, можна віднести й ст. 433 КК України, якою встановлено правові підстави кримінального переслідування осіб за вчинення насильства над населенням у районі воєнних дій. Виходячи з визначення такого злочину в назві згаданої статті, а також текстуального закріплення форм його об'єктивної сторони в диспозиціях частин 1 і 2, викликає велике питання факт розташування цієї норми саме в рамках Розділу XIX Особливої частини, як структурного елементу, що уособлює військовий злочину, а не, наприклад, серед статей про кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, згуртованих всередині Розділу XX.

Спробуємо пояснити. По-перше, і за назвою, і за змістом розглядуваний злочин засвідчує посягання на встановлений порядок несення військової служби, можна сказати, лише формально, тобто суто з технічних обставин, обумовлених, по суті, самим лише фактом його вчинення військовослужбовцем. Бо як і *насильство над населенням*, що в цілому визначає основу такого злочину, так і *безпосередньо дії, що його розкривають у диспозиціях частин 1 і 2*, за виключенням хіба що деяких проявів такої форми об'єктивної сторони як «протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності», *справжньої шкоди* (тобто в її реальному вираженні) *завдають саме визначеному законодавством порядку захисту осіб з числа цивільного населення районів, де відбуваються воєнні дії, від насильства та відповідних посягань на власність*. І заперечувати це навряд чи віднайдуться обґрунтовані підстави. Принаймні об'єктивно все виглядає саме так.

По-друге, детермінувавши розглядуване діяння в назві статті 433 КК України як насильство над населенням САМЕ в районі воєнних дій, законодавець фактично визначив наявність таких дій необхідною умовою його, злочину, учинення. А це, у свою чергу, так чи інакше засвідчує, що передбачене згаданою статтею суспільно небезпечне явище є завжди похідним результатом воєнного конфлікту, і відтак – елементом посягання на мирну та безпечну реалізацію особами з числа цивільного населення, що знаходиться в районі воєнних дій, відповідних прав і свобод.

Посилюється все це тією обставиною, що і насильство, визначене як форма об'єктивної сторони в ч. 1 ст. 433 КК, і передбачені цією ж нормою інші форми втілення визначеного в назві статті діяння (як-от «протизаконне знищення майна» і «протизаконне відібрання майна під приводом воєнної

необхідності»), а також розбій, сформульований у ч. 2 як самостійний прояв насильства над населенням у районі воєнних дій, учинені під час воєнного (військового) конфлікту, причому як міжнародного, так і неміжнародного характеру, з огляду на зміст окремих положень Статуту Міжнародного воєнного трибуналу для суду та покарання головних воєнних злочинців осі європейських країн від 08 серпня 1945 року (далі – Статут) [1], а також відповідних приписів Женевської конвенції **про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року** (далі – Конвенція 1)⁸ [2], двох Додаткових протоколів від 08 червня 1977 року (далі – Протокол I [3] і Протокол II [4])⁹ і з урахуванням правила, визначеного в пункті «а» ст. 1 Конвенції про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності від 26 листопада 1968 року (далі – Конвенція 2) [5], є ні чим іншим як воєнними злочинами, оскільки за змістом фактично втілюють порушення та заборони, визначені вищеперерахованими документами.

Наприклад, така форма злочину, передбаченого ч. 1 ст. 433 КК України, як насильство, є фактично проявом дій, заборонених пунктом «b» абзацу 2 ст. 6 Статуту, а також пунктом «а» статті 3 і статтею 51 Женевської конвенції. Своєю чергою «протизаконне знищення майна», як чергова форма об'єктивної сторони розглядуваного злочину, по суті уособлює порушення заборон, установлених у пункті «b» абзацу 2 ст. 6 Статуту, ст. 51 Конвенції 1, ст. 52 Протоколу I, ст. 14 Протоколу II). Третя форма злочину, передбаченого ч. 1 ст. 433 КК України, як-от «протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності», є, у певному розумінні, елементом втілення порушення приписів, передбачених у пункті «b» абзацу 2 ст. 6 Статуту, а за певних обставин і в пунктах «g» частини 2 статті 4 і ст. 14 Протоколу II). І, зрештою, розбій, як форма насильства над населенням у районі воєнних дій, є способом вчинення діянь, визначених у пункті «b» абзацу 2 ст. 6 Статуту, пунктах «а» і «b» частини 2 статті 4 і ст. 14 Протоколу II).

Звісно, проводячи зазначені паралелі, у тому числі й щодо таких понять як «грабіж», що передбачене в Протоколі II, і «пограбування», сформульоване в ст. 6 Статуту, ми виходили як з буквального, так і з розширеного способів тлумачення відповідних норм, що, ураховуючи універсальну за логікою побудови та сферою дії специфіку міжнародних актів, де вони мстяться,

8 Набрала чинності для України 03.01.1955. А всі застереження були зняті Законом України № 3413-IV від 08.02.2006 – Я.Л.

9 Обидва Протоколи набрали чинності для України 25.07.1990. – Я.Л.

видається обґрунтованим.

Підсумовуючи, зазначимо, що утворюючи фактично посягання воєнного характеру, нехай і становлячи при цьому наразі військовий злочин, насильство над населенням у районі воєнних дій, насамперед є посяганням на інший об'єкт кримінально-правової охорони, ніж той, що визначено в Розділі XIX Особливої частини КК України. Принаймні чутливість шкоди такому об'єкту, а також її реальний зміст та напрямок, показують, що розташування цього злочину серед кримінальних правопорушень, згуртованих саме в Розділі XX Особливої частини КК, з кримінально-правової точки зору, виглядало би більш виправдано.

І в цьому контексті, доречним виглядає й досвід деяких країн світу, кримінальне законодавство яких, дії, що фактично утворюють насильство над населенням у районі воєнних дій, визнає або як посягання на мир та безпеку людства, або безпосередньо воєнними злочинами. Це, зокрема, КК Грузії (окремі положення статей 411-413), КК Республіки Молдова (окремі положення статей 137 і 137-1), КК Литовської Республіки (окремі положення ст. 103), КК Норвегії (окремі положення статей 103 і 104), Кодекс злочинів проти міжнародного права ФРН (окремі положення статей 8 і 9 Глави 2).

Отже, сподіваємось, що висловлені в цій роботі зауваження, а також викладена на їх користь аргументація, стануть у пригоді в законотворчому процесі. І незабаром знайдуть своє втілення в неминучому апгрейді відповідних положень чинного Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников оси европейских стран от 08.08.1945. ZAKONONLINE [сайт] (дата оновлення: 28.08.2022). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140950__140950 (дата звернення 11.11.2022)

2. Конвенція про захист населення під час війни від 12 серпня 1949 року // Верховна рада України / Законодавство України. (дата оновлення: 28.08.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 11.11.2022)

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 // Верховна рада України / Законодавство України. (дата оновлення: 28.08.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

(дата звернення 11.11.2022)

4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року // Верховна рада України / Законодавство України. (дата оновлення: 28.08.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення 11.11.2022)

5. Конвенція о неприменимости срока давности к военным преступлениям и преступлениям против человечества // un.org/ru / Конвенции и соглашения [сайт] (дата оновлення 11.11.2022). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/warcrimes_limit.shtml (дата звернення 11.11.2022)

ПРИЧИНОВИЙ ЗВ'ЯЗОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського д.ю.н., професор

Розвиток кримінально-правової теорії, кримінального законодавства та законотворчої діяльності вимагає аналізу розвію його парадигми, розробки та впровадження в кримінальне законодавство найбільш важливих інститутів, їх норм, а також категорій і особливо тих, що мають ключове або наскрізне кримінально-правове значення.

У зв'язку з цим відзначимо, що кримінально-правова наука, слідча та судова практика під час розслідування та судового розгляду кримінальних проступків та злочинів використовують поняття «причинний зв'язок», при тому, що кримінальне законодавство України не тільки не містить його визначення, але й взагалі не вживає цього словосполучення. Замість нього законодавець у кримінально-правових нормах використовує інші визначення, які він вбачає тотожними, зокрема такими виступають терміни «спричинення» або «заподіяння». Останні слугують відображенням зовнішнього прояву кримінальної поведінки (дії або бездіяльності) та її зв'язку із суспільно небезпечними наслідками, передбаченими законом про кримінальну відповідальність. При цьому йдеться, передусім, про матеріальні склади

кримінальних правопорушень, в яких такими наслідками законодавець передбачає істотну шкоду, смерть потерпілого, тілесні ушкодження, створення небезпеки та інші. Проте, на наш погляд, терміни «спричинення» та «заподіяння» не можна вважати тотожними або еквівалентними поняттю причинний зв'язок, оскільки відносно останнього їх слід розглядати паронімами, тобто словами, лише зовнішньо близькими за формою поняттю причинного зв'язку.

Аналіз слідчої, прокурорської, експертної та судової практики показує, що поняття «причинний зв'язок» використовується у кримінальному судочинстві як обов'язкова складова висновків експертів, а також процесуальних рішень органів розслідування та суду при з'ясуванні причинно-наслідкових зв'язків у кримінальних правопорушеннях. З огляду на вищенаведене природньо виникає питання, чому причинний зв'язок як обов'язкова ознака об'єктивної сторони матеріальних складів кримінальних правопорушень, яка розкриває детермінанти механізму кримінально протиправної поведінки, не має свого відображення у законі про кримінальну відповідальність?

На наше переконання, така ситуація, пов'язана переважно з філософською природою причинного зв'язку, передбачення якого у кримінальному законодавстві як нормативно-правової категорії на сьогодні не тільки не відбулося, а іноді й взагалі вважається недоцільним. Окремим підтвердженням цьому може слугувати відсутність законодавчого закріплення причинного зв'язку як у кримінальному законодавстві радянської доби, так і сьогодні у кримінальних кодексах більшості пострадянських країн.

Разом з цим, відслідкування генези ідеї щодо передбачення у вітчизняному кримінальному законодавстві поняття причинного зв'язку показує, що його визначення *de lege ferenda* пропонувалося, зокрема, у проєкті Кримінального кодексу України, внесеного Комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, відомому також як Альтернативний проєкт КК України 1994 року. Це поняття було наведено у ст. 14 «Причинний зв'язок» та сформульовано таким чином: «Умисне каране діяння або діяння, вчинене з необережності, тягне за собою відповідальність лише у разі наявності причинного зв'язку між діянням і шкідливими наслідками, що настали» [1, с. 6]. При цьому необхідно відзначити, що в остаточній редакції офіційного проєкту КК України 2001 року ця пропозиція його розробниками не була підтримана. Зауважимо, що на той час окремі вчені-криміналісти, піддаючи критиці цю пропозицію, зазначали, що таку світоглядну

філософську категорію, як причиновий зв'язок, не можна вкладати в «прокрустове ложе» кримінально-правової норми.

Як представник авторського колективу з розробки Альтернативного проєкту КК України (керівник проф. В. М. Смітєнко) автор тез не був прибічником саме такого формулювання причинового зв'язку в майбутньому КК України. Адже, на наш погляд, визначення причинового зв'язку в редакції, що пропонувалася у проєкті, не розкривало сутності цього зв'язку, а лише відтворювало його філософську природу, проте було недостатнім у прикладному плані при його правозастосуванні.

У цьому відношенні прикладом може бути поняття причинового зв'язку, яке передбачено в Кримінальному кодексі Грузії. До речі, це єдиний кримінальний кодекс серед пострадянських країн, в якому передбачено вказану новелу, зміст якої, що викладений у ст. 8 «Причиновий зв'язок» КК Грузії, доцільно навести для кращого розуміння проблеми, що розглядається:

1. Якщо згідно з відповідною статтею цього Кодексу злочин тільки тоді вважається закінченим, коли діяння потягло протиправні наслідки або створило конкретну небезпеку настання таких наслідків, необхідно встановлення причинового зв'язку між цим діянням та наслідками або небезпекою;

2. Причиновий зв'язок існує тоді, коли діяння було необхідною умовою передбачених відповідною статтею цього Кодексу протиправних наслідків або конкретної небезпеки, без яких на цей раз ці наслідки не були здійснені або така небезпека не виникла б;

3. Бездіяльність у цьому випадку буде вважатися необхідною умовою здійснення передбачених відповідною статтею цього Кодексу протиправних наслідків або створення конкретної небезпеки, коли на особу покладалася спеціальний правовий обов'язок дії, особа мала можливість такої дії і як результат обов'язкової і можливої дії наслідки були б відвернені [2].

Звернемо увагу на те, що у формулюванні поняття причинового зв'язку, грузинський законодавець прямо визначив «необхідну умову» як сутнісну, атрибутивну ознаку причинового зв'язку. Принагідно відзначимо, що одним із фундаторів розробки цієї проблеми була відома представниця грузинської школи кримінального права проф. Т.В. Церетелі, адже вона стверджувала, що для встановлення причинового зв'язку між діянням людини і суспільно небезпечним наслідком достатньо констатувати, що діяння людини було необхідною умовою його настання [3, с. 193]. Не посягаючи на авторитет

видатної вченої та погоджуючись з цим висновком як основоположним, вважаємо за необхідне його доповнення, на чому зупинимось нижче.

Проблема законодавчої регламентації причинового зв'язку на сьогодні залишається актуальною та дискутується у зв'язку з розробкою нового проекту Кримінального кодексу України, в якому була запропонована стаття 2.1.5. «Причинний зв'язок» у такій редакції: «Причинний зв'язок між діянням (дією чи бездіяльністю) та його наслідком, передбаченим в статті Загальної чи Особливої частин цього Кодексу, є ознакою складу кримінального правопорушення, якщо вчинене діяння: а) передувало у часі настанню цього наслідку, б) було необхідною його умовою і в) закономірно призвело до настання цього наслідку».

У процесі дискусії з приводу наведеного визначення автором цих тез було наголошено на деяких зауваженнях до проекту цієї норми: *по-перше*, щодо передбачення необхідності тлумачення в проекті КК наслідків з огляду не лише на їх фактичне, реальне настання, але й у випадках так званих деліктів створення небезпеки (можливо у змісті відповідних категорій тезаурусу); *по-друге*, при наявності визначених у проекті вказаної статті умов «а» (передувало у часі настанню цього наслідку) і «б» (було необхідною його умовою), на наш погляд, бракує ще однієї важливої умови, яка характеризує закономірність, а саме – «достатньої умови». Адже, як вдається, саме сукупність необхідності та достатності з огляду на математичну логіку, яку, до речі, автори проекту часто використовують, найбільш чітко відповідає виразу «тоді і тільки тоді».

Після цього розробники проекту дещо змінили свою попередню позицію, адже відтепер відповідна ст. 2.2.6. «Причинний зв'язок» має наступну редакцію: 1. Причинним є зв'язок між діянням та його наслідком, що передбачений цим Кодексом, якщо вчинене діяння закономірно призвело до настання цього наслідку, оскільки: 1) передувало в часі настанню цього наслідку та 2) було необхідною і достатньою умовою його настання [4].

Переконані, що тепер немає жодних підстав не підтримати наведену редакцію зазначеного поняття причинового зв'язку.

Разом з цим, не претендуючи на абсолютну істину, зауважимо, що питання доцільності передбачення поняття причинового зв'язку в кримінальному законодавстві продовжує залишатися дискусійним, а отже останнє слово буде за законодавцем.

Проте, незважаючи на можливі дискусії, пов'язані з цією новелою та її змістом, вважаємо, що законодавче закріплення причинового зв'язку є

необхідним, оскільки воно дозволяє: «легалізувати» в законі причинний зв'язок як важливу кримінально-правову категорію; долучити причинний зв'язок до законодавчого кримінально-правового інструментарію у правозастосовній діяльності; розкрити в законі про кримінальну відповідальність зміст цієї складної категорії; забезпечити обов'язковість встановлення причинного зв'язку при аналізі кримінальних правопорушень; слугувати подальшому розвитку теоретичних та прикладних аспектів причинного зв'язку в кримінальному праві.

Отже, необхідність передбачення поняття причинного зв'язку в законі про кримінальну відповідальність обумовлена теоретичними, прикладними та освітніми потребами у галузі кримінального права та слугуватиме запобіганню факторів суб'єктивізму та свавілля при застосуванні норм кримінального законодавства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Проект внесений Комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю. К. : Українська правнича фундація. Вид-во «Право», 1994. 156 с.

2. Уголовный кодекс Грузии. URL : <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>.

3. Церетели Т. В. Причинная связь в уголовном праве. М. : Госюриздат, 1963. 362 с.

4. Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 29.09.2022 року). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/29/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-29-09-2022.pdf>.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ: ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Мухаммад А.Т.,

студентка 2-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Дехтярєв Є.В.,

старший викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського,

к.ю.н.

Донедавна в Україні простежувалися лише поодинокі випадки вчинення державної зради (ст. 111 КК України). Натомість, ситуація кардинально змінилася після початку воєнних дій у 2014 році. За звітними даними Офісу Генерального прокурора з цього моменту динаміка спрямування обвинувальних актів за ст. 111 КК України в суд щороку тільки збільшувалася: у 2013 року не було жодного акту, 2014 – 8, 2015 – 7, 2016 – 50, 2017 – 13, 2018 – 12, 2019 – 11, 2020 – 81, з січня 2021 по жовтень 2021 – 64.[1] Своєю чергою, тільки у першому півріччі 2022 року за даними Єдиного державного реєстру судових рішень налічується 31 судова справа.[2]

Вочевидь, з урахуванням поточної ситуації, пов'язаною з нападом РФ на нашу країну, ця негативна тенденція буде лише продовжуватися. Все це викликає необхідність детального дослідження кримінально-правових ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111 КК України.

Свого часу до окремих питань цієї проблеми у своїх роботах зверталися Ю. В. Баулін, В. К. Грищук, Л. М. Демидова, Л. Д. Єрмаков, І. Л. Іванов, В. С. Картавцев, В. С. Клягін, В. Г. Кундеус, Ю. В. Луценко, В. К. Матвійчук, М. І. Мельник, Л. В. Мошняга, В. О. Навроцький, О. В. Шамара, В. М. Шлапаченко та інші. Водночас, проблеми кваліфікації державної зради вказаними вченими порушувалося лише в межах кримінально-правової характеристики злочинів проти основ національної безпеки або коментування окремих положень кримінального законодавства.

З огляду на це, вважаємо за необхідне, зупинитися на більш детальному дослідженні такого елементу складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111 КК України, як суб'єкт вчинення державної зради. Диспозиція названої статті прямо вказує на те, що суб'єктом цього злочину може бути лише громадянин України.

Громадянство – це невіддільна складова елементу конституційно-правового статусу особи, що розкриває зміст юридичного зв'язку між конкретним громадянином та державою. Громадянство визначає постійний правовий зв'язок особи та держави, що знаходить свій вияв у наявності в держави та конкретної особи взаємопов'язаних, взаємообумовлених прав і обов'язків [3, с.209]. В національному законодавстві під громадянством України розуміється правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [4].

Поряд з інститутом громадянства існує ще поняття «біпатризм» або ж «подвійне громадянство». Як зазначає Ю.С. Шемшученко поняття подвійного громадянства означає перебування особи одночасно в громадянстві двох і більше держав. До таких осіб застосовується і термін «множинне громадянство».[5, с.720] Потрібно зазначити, що в подвійного громадянства є переваги та недоліки. Одним з позитивних наслідків для біпатрида є набуття додаткових гарантій для захисту своїх прав та свобод. У біпатрида більше варіантів стосовно працевлаштування і володіння нерухомим майном у різних країнах. Для такої особи з'являється доступ до соціальних програм цих країн, а також полегшуються процеси інтеграції та інтенсифікації зв'язків між державами. Істотні недоліки подвійного громадянства помітні під час отримання такими особами дипломатичного захисту, проходження військової служби, виконання обов'язку щодо сплати податків. Загалом, біпатризм робить слабшим інститут громадянства, а також зменшує стійкість юридичного зв'язку між фізичною особою та державою. Подвійне громадянство заборонено у 51-й країні світу. До цього переліку входять Азербайджан, Китай, Північна Корея, Японія, ОАЕ, Куба, Монако, Непал, Катар, Казахстан, Індія та інші країни. Ще 29 країн світу дозволяють мати подвійне громадянство лише за певних обставин. Зокрема президент Грузії може надати громадянство за умови, що це сприяє національним інтересам країни. У Сальвадорі, Намібії, Словенії, Ліхтенштейні, та Естонії право на подвійне громадянство мають ті, хто отримав паспорт країни за народженням. У 86-х країнах світу дозволено мати подвійне громадянство. Водночас кожна країна може запровадити окремі правила. У Вірменії всі особи чоловічої статі зобов'язані служити в армії незалежно від наявності іншого паспорта.

Своєю чергою, законодавством України не передбачається та не визнається подвійне громадянство. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про громадянство України» принцип єдиного громадянства полягає в тому, що якщо

громадянин України отримав громадянство іншої держави, то у правових відносинах із Україною він визнається лише громадянином України. Водночас повнолітній громадянин може втратити українське громадянство, якщо набуде громадянство іншої держави.

Якщо звернутися до наукових досліджень, то О. О. Дудоров та Є. О. Письменський наполягають – «якщо під час провадження у справі буде встановлено, що особа, яка обвинувачується у державній зраді, має, крім українського, ще й громадянство іншої держави, слід виходити із того, що набуття нею іноземного громадянства виключає її з числа громадян України» [6, с. 58]. Тому, приміром, шпигунські дії такого суб'єкта треба розглядати в межах ст.114 КК України, а дії, вчинені нею в інших формах державної зради – згідно з відповідними статтями Особливої частини КК України [6, с. 58].

Така позиція видається неоднозначною, бо наявність громадянства іншої держави автоматично не позбавляє громадянства України. Остаточне позбавлення громадянства України є наслідком певної складної адміністративної процедури. Відповідно до Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства, затвердженої Наказом Президента України від 27 березня 2001 р. № 215, органи міграційної служби, диппредставництва або консульські установи України готують і подають належні документи для припинення громадянства внаслідок його втрати: подання про втрату громадянства України; документ, що підтверджує перебування особи в громадянстві України; документ, що підтверджує добровільне набуття громадянином громадянства іншої держави, разом із документом, який підтверджує, що на момент такого набуття особа досягла повноліття; документ, що підтверджує, що громадянин України внаслідок втрати громадянства не стане особою без громадянства. Дипломатичне представництво чи консульська установа України, до якої подано документи щодо виходу особи з громадянства України, перевіряє відповідність оформлення поданих документів вимогам законодавства та підтвердження ними виконання умов прийняття до громадянства України або виходу з громадянства України. За умови правильно оформлених документів, дипломатичне представництво чи консульська установа України готує висновок про можливість задоволення клопотання заявника і не пізніше, ніж місячний термін з дня надходження документів надсилає цей висновок разом із поданими документами до Міністерства закордонних справ України, а ті, своєю чергою, – до Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України. Потім

відповідні документи надсилають до Комісії при Президентові України з питань громадянства. Лише після вищезазначених процесів Президент ухвалює рішення про припинення громадянства [7]. Своєю чергою, згідно зі ст. 18 Закону України «Про громадянство України» датою припинення громадянства є дата видання відповідного Указу Президента України.

Системний аналіз норм статей вищенаведених нормативних актів дозволяє стверджувати про те, що громадянин України, щодо якого оформлюється припинення громадянства, до видання відповідного указу Президента, користується всім обсягом прав, наданих громадянам України.

Тому можна зробити висновок, що держава може від такої особи вимагати виконувати певні обов'язки. У таких умовах скоєння громадянином державної зради має отримати саме кваліфікацію за ст. 111 КК України. Видається несправедливим, коли особа користується всіма правами, як громадянин України, але коли вона скоїть посягання на національну безпеку України, то її дії кваліфікують за ст.113 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за диверсію, або ж за ст. 114 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за шпигунство. Склад ст. 114 КК України, конкурує з ст.111 КК України за об'єктивною стороною, але суб'єкт відрізняється. Суб'єктом злочину за ст. 114 КК України є іноземець або особа без громадянства, які є осудними та досягли 16-річного віку. Об'єктивна сторона має свій вияв у передачі або збиранні з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю. Порівнюючи ст.111 КК України та ст.114 КК України, потрібно зазначити, що шпигунство вчинене громадянином України, тягне більше покарання, ніж іноземцем чи особою без громадянства. На нашу думку, така позиція виправдана мотивом здійснення дій проти України. Якщо шпигунство було скоєно громадянином України, то воно тягне за собою не лише спричинення шкоди країні, а й свідому зраду всіх громадян, інтересів, цінностей. З огляду на більший цинізм та аморальність дій, більш сувора санкція є справедливою.

Таким чином, можна зробити висновок, що дана тематика потребує ретельного вивчення. Це зумовлено нагальною необхідністю у зв'язку з теперішніми подіями. Проаналізувавши недоліки ст. 111 КК України, можна помітити деякі спірні моменти, які потребують уточнення, як на законодавчому, так і доктринальному рівні. Одним з таких є проблема спеціального суб'єкта вчинення державної зради, а саме перебування його в стані так званого

«полігромадянства» під час вчинення розглядуваного кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Звіт за про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України за 2014-2020 роки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 26.11.2022).
2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/12> (дата звернення: 29.11.2022).
3. Теорія держави і права: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 209 с.
4. Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001 № 2235-III Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 17.11.2022).
5. Юридична енциклопедія: 4т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.1998. 720 с.
6. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: Видавництво «Елтон-2», 2012. Т. 1. 58 с.
7. Указ Президента України Питання організації виконання Закону України Про громадянство України (від 27.03.2001 № 215/2001) Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285/2022#Text> (дата звернення: 26.11.2022).

ВОЄННИЙ СТАН ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Слівак В.Є.,
студентка 3-го курсу КПП ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Пара фраз відомого латинського вислову "extremis malis extrema remedia" максимально точно описує напрям законодавчих дій в умовах відкритого російського вторгнення на територію України. Як і всі органи державної влади,

законодавець працює в умовах воєнного стану і робить все для оборони і захисту України. Починаючи з 24 лютого було ухвалено більше десятка законів, спрямованих на регулювання кримінально-правових відносин під час дії правового режиму воєнного стану. Одними з цих законів є Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» № 2117-ІХ від 3 березня 2022 року [1].

Наразі цим законом внесено зміни до КК України щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК України, вчинені в умовах воєнного стану. Відповідно до цих змін вказані діяння, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану, кваліфікуються відразу за ч. 4 відповідної статті (185, 186, 187, 189, 191 КК України) як особливо кваліфіковані. Це класичні майнові кримінальні правопорушення проти власності, такі як – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Варто звернути увагу на те, що законодавець при цьому використовує різні поняття. Так, Закон України № 2113-ІХ використовує словосполучення «в умовах дії режиму воєнного стану». Водночас ст. 67 КК України вживає термін «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану», а в нововведених змінах статей 185, 186, 187, 189, 191 КК України використовується визначення – «в умовах воєнного стану» [3].

Тож, для правильного застосування нових положень потрібно з'ясувати, чи є ідентичними поняття «з використанням умов воєнного стану», «в умовах воєнного стану» та «в умовах дії режиму воєнного стану». Це дозволить визначити, чи будь-яке вчинення кримінального правопорушення в період дії режиму воєнного стану буде утворювати кваліфікуючу ознаку конкретного злочину або обтяжуючу обставину за ст. 67 КК України. Для відповіді на це питання звернемося до відповідних рішень судів за період воєнного стану в Україні, адже важливе значення у цьому питанні належить судовій практиці.

Зокрема, один із прикладів міститься в рішенні суду у справі № 185/6328/22, згідно з яким обвинувачений находячись в якості гостя у потерпілого 20 червня 2022 року вкрав індукційну електроплиту, чим наніс йому матеріальну шкоду у розмірі 957,10 грн. Крадіжка відбулася в місцевості (с. Богданівка, Київської області), де на той момент не відбувалося воєнних дій, хоча крадіжка була вчинена в період дії режиму воєнного стану. Суд кваліфікував дії обвинуваченого за ч. 4 ст. 185 КК України (крадіжка в умовах

воєнного стану) і призначив покарання у вигляді позбавлення волі, водночас заперечивши наявність обтяжуючих обставин відповідно до ст. 67 КК України, тобто не визнаючи дане правопорушення як таке, що було вчинено з використанням умов воєнного стану, оскільки ця обставина вже врахована при кваліфікації злочину.

Ухвалою Дружківського міського суду Донецької області від 23 вересня 2022 року (№ 229/1629/22) суд задовольнив клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у зв'язку із кримінальним впровадженням за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України. На початку ухвали суд ще раз наголосив на тому, що особа достовірно знала про введення воєнного стану на території України, не зазначивши при цьому наявності ведення у районі бойових дій. У тексті ухвали суд використав таке формулювання: «особа підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України, тобто таємне викрадення чужого майна, вчинене повторно, поєднане з проникненням у житло, в умовах воєнного стану».

Аналіз показує, що у межах судового процесу у справах № 185/7190/22, 362/3817/22, 630/420/22 (ч. 4. ст. 186 КК України) суди також використовували тільки поняття скоєння правопорушення «в умовах воєнного стану», посилаючись на частину 4 вказаної статті.

Отже, можна зробити висновок, що судова практика розрізняє два поняття: скоєння правопорушень «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану», закріплене у ст. 67 КК України, та правопорушення «в умовах воєнного стану», яке з'явилося із нововведеннями до статей. Таким чином, поняття «в умовах воєнного стану» та «в умовах дії режиму воєнного стану» є тотожними, вони означають, що кримінальне правопорушення було скоєно в момент дії в Україні режиму воєнного стану. Однак під правопорушеннями «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану» слід розуміти протиправні діяння, скоєні (окрім «в умовах воєнного стану») ще й в межах районів ведення бойових дій, тимчасової окупації або пересування військ, що має використовуватися в якості обтяжуючої обставини при призначенні покарання за кримінальні правопорушення, в яких не міститься таких кваліфікуючих ознак, як «в умовах воєнного стану» та «в умовах дії режиму воєнного стану».

ЗАСОБИ ТА ЗНАРЯДДЯ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стадник В.Я.,
студентка 2-го курсу КПП ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Розвиток вітчизняної теорії кримінального права та кримінального законодавства із наближенням до європейських правових стандартів визнає одним із сучасних принципів сучасного кримінального законодавства юридичну визначеність його положень, що зокрема стосується кримінально-правової термінології, яка має бути чіткою та однозначною. Порухення цієї вимоги може призводити до складнощів та суперечностей при застосуванні як окремих кримінально-правових норм, так інститутів кримінального права, а отже до неефективності системи кримінального права в цілому. Намагання реалізації вказаного принципу знаходить відображення у положеннях проекту нового Кримінального кодексу України (далі – КК України), що знаходить свій прояв у намірі передбачення серед його інших принципів: принципу юридичної визначеності; передбачення своєрідного тезаурусу кримінально-правової термінології; введення та уточнення для покращення якості кримінального законодавства певних розроблених в теорії кримінального права дефініцій. Останнє із зазначених положень стосується таких відомих кримінально-правових категорій як засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Кримінально-правова наука приділяє значної уваги дослідженню об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Як правило, це включає врахування факультативних ознак у зазначеному елементі складу кримінального правопорушення.

Проаналізувавши Особливу частину Кримінального кодексу України, можна зробити висновок, що законодавець у законотворчій діяльності приділяє значну увагу знаряддям і засобам. Терміни «знаряддя» і «засоби» вчинення кримінального правопорушення вживаються в кримінальному, кримінальному процесуальному праві, а також у криміналістиці. Аналіз кримінального законодавства показує, що термін «знаряддя» вживається в ньому у 7 випадках

(ст. ст. 14, 27, 31, 96-2, 204 КК), що ж стосується засобів, то цей термін законодавець використовує в кримінальному законі значно ширше – 190 випадків, переважна більшість яких у різних їх значеннях зустрічається в нормах Особливої частини КК України.

Під засобами вчинення кримінального правопорушення науковці-криміналісти пропонують розуміти предмети матеріального світу, які застосовуються при вчиненні кримінального правопорушення для його полегшення чи прискорення, а також для створення умов для його вчинення. Натомість знаряддя – це предмети, які є різновидом засобів вчинення кримінального правопорушення і безпосередньо використовуються для виконання його об'єктивної сторони, зокрема для заподіяння суспільно небезпечних наслідків при вчиненні кримінальних правопорушень із матеріальним складом [2, с. 121].

У науці кримінального права не приділялося належної уваги визначенню понять «знаряддя» та «засіб» вчинення кримінального правопорушення. Як правило, вони розглядаються як єдине поняття. У дореволюційній літературі знаряддям і засобам вчинення кримінального правопорушення приділялося мало уваги, вони досліджувалися як тотожні поняття або як одна з ознак способу вчинення кримінального правопорушення. Водночас, у теорії кримінального права, кримінології не розроблено критеріїв, які б давали змогу розмежувати ці поняття. Слід зазначити, що знаряддя вчинення кримінального правопорушення та засоби вчинення кримінального правопорушення є самостійними кримінально-правовими поняттями [3, с. 193].

Насправді поняття знаряддя в КК України має цілком вичерпне значення. Воно може використовуватися як в контексті засобів вчинення кримінального правопорушення, так і як засоби ведення війни (ч. 1 ст. 43-1 КК України), транспортні засоби, наркотичні засоби, одурманюючі засоби (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України), засоби зв'язку (п. 4 ч. 1 ст. 91-1 КК України), засоби масової інформації (ч. 3 ст. 109 КК України) та інші види засобів [1].

Обидва ці поняття визначаються як речі матеріального світу, але загалом знаряддя й засоби та предмет різняться між собою за характером впливу суб'єкта на ці речі під час вчинення кримінального правопорушення [4].

Диспозиції норм розділу Особливої частини КК України, який визначає кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, не містять у собі ніяких зазначень про знаряддя та засоби, які застосовуються винними особами при вчиненні цих правопорушень. До того ж, види знарядь і засобів, які особи

можуть використовувати для вчинення, наприклад, умисного вбивства чи умисного тяжкого тілесного ушкодження, можуть бути найрізноманітнішими. Вони можуть навіть бути не такими, які особи планували застосувати, через що завдана шкода може бути меншою або більшою, ніж планувалося [5, с. 96].

Визначаючи загальну класифікацію, варто виділити наступні види знарядь і засобів: одноразові, неодноразові; штучні, природні; термічні, механічні, радіаційні, хімічні тощо; супутні, необхідні (обов'язкові) [5, с. 97].

Аналогічну загальну класифікацію проводять і з засобами вчинення кримінального правопорушення: інформація; документи; наркотичні чи інші одурманюючі засоби; боєприпаси; психотропні речовини; вибухові пристрої; вибухові речовини; сильнодіючі речовини [5, с. 98].

З урахуванням наведених критеріїв запропоновано визначити знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення як самостійні кримінально-правові поняття.

Знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це предмети матеріального світу, які використовуються з метою руйнівного впливу на об'єкт кримінального правопорушення та/або заподіяння йому фізичних ушкоджень, що знаходяться під повним контролем свідомості та волі особи, яка їх використовує. безпосередньо вчинити дію, зменшивши обсяг зусиль або зосередивши силу.

Засобами вчинення кримінального правопорушення є різні речовини, предмети, гази тощо, хімічні (отрута), фізичні (електричний струм, радіація), біологічні (інфекційні захворювання) та інші, властивості яких використовуються в процесі вчинення кримінального правопорушення. Суб'єкт лише включає їх у процес вчинення кримінального правопорушення, а сам вплив на об'єкти матеріального світу відбувається поза вольовим контролем особи. Знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення є складовими у формуванні таких інститутів Загальної частини КК України, як незакінчене кримінальне правопорушення та співучасть у кримінальному правопорушенні. Вони стосуються фактичних обставин кримінального правопорушення, що відображає їх роль у реалізації об'єктивної сторони ряду складів кримінального правопорушення, передбачених Особливою частиною КК України.

Варто відзначити й те, що загальна класифікація містить у собі найрізноманітніші знаряддя та засоби вчинення кримінального

правопорушення. Усі вони різняться за своєю формою та можуть нашкодити з різною силою [5, с. 99].

До того ж, тема знарядь та засобів вчинення кримінальних правопорушень прямо стосується сучасних процесів цифровізації суспільних сфер життя або ж діджиталізації. У зв'язку із стрімким науково-технологічним розвитком процес діджиталізації відбувається майже у всіх сферах суспільного життя.

Тим не менш, активізація кіберсфери обумовлює й виникнення кіберзлочинів. Наразі сфера інформаційного права та кіберсфери стрімко набирає популярності та як ніколи актуальна, так як вже понад сім місяців триває повномасштабне військове вторгнення РФ на територію нашої держави. Ця агресивна та абсолютно нічим не виправдана війна, крім численних жертв та втрат з боку України, порушує всі можливі норми міжнародного права та руйнує світовий порядок, загальноприйнятий з часів Другої світової війни, однак те саме інформаційне право не має великої кількості комплексних наукових досліджень, зокрема й тема застосування різноманітних комп'ютерних програм чи алгоритмів як знаряддя чи засіб вчинення кримінального правопорушення в інформаційному просторі не розглядалася [6, с. 1- 2].

На нашу думку, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення – це предмети (засоби, пристрої, інші утворення), використовуючи які особа вчиняє вплив (як правило, руйнівний) на матеріальні об'єкти, вони прямо вказані у кримінальному законі і суттєво підвищують суспільну небезпечність діяння, адже використовуються для полегшення скоєння кримінального правопорушення. Вважаємо поняття «знаряддя» та «засоби» тотожними, так як два цих визначення мають однакову мету.

Проаналізована нами стаття 2.2.8. нового проекту КК України пропонує таке роз'яснення: «Знаряддям (засобом) вчинення кримінального правопорушення є визначені цим Кодексом річ (зокрема, зброя, інструмент, транспортний засіб, пристрій, речовина), інформація або енергія, які використовуються суб'єктом для впливу на об'єкт, потерпілу особу чи предмет або для полегшення вчинення кримінального правопорушення» [7]. Отже така пропозиція розробників проекту є обґрунтованою та заслуговує на підтримку.

Дана пропозиція дає змогу зрозуміти позитивний аспект, що знаряддя та засоби кримінального правопорушення можуть варіюватися за різними ознаками та мати різну силу впливу на потерпілого, саме від цього може залежати, яка шкода може бути нанесена потерпілому в процесі вчинення

кримінального правопорушення. У зв'язку з цим виникли нові питання, які потребують негайного правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст. 131.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
3. Прудников Я. В. Поняття та види засобів вчинення злочину. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 142. С. 189-199.
4. Макодзьоб А. В. Співвідношення предмета злочину та засобів і знарядь вчинення злочину. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. № 36. том 2. Одеса, 2018. С. 121-125.
5. Тельпіс М. В. Теоретичні засади класифікації знарядь і засобів вчинення злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 47 (3). С. 95-100.
6. Романівка З. Є. Знаряддя та засоби вчинення злочину за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 21 с.
7. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України станом на 29.09.2022. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ СВІТЛОМАСКУВАННЯ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Старжинський В.В.,

аспірант 1-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

24 лютого 2022 року зі сторони Російської Федерації було почато повномасштабне збройне вторгнення на територію суверенної України. Військова агресія безсумнівно внесла суттєві корективи в буденність осіб, які проживають на території України, зокрема стали актуальними такі соціально-правові категорії, як «воєнний стан», «комендантська година», «спеціальний режим світломаскування» та інші. Беззаперечним також є факт значного впливу

даних соціальних процесів на ведення господарської діяльності, в тому числі і на сферу сільськогосподарської діяльності, оскільки зупинити, в глобальному розумінні, останню неможливо, так як вона є чи не найважливішою серед сфер матеріального виробництва, що забезпечують життєдіяльність суспільства.

Дослідженню проблематики вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з сільськогосподарською діяльністю, в тому числі адаптуванню кримінального законодавства до особливих умов присвячували наукові праці такі вітчизняні вчені, як: О. Шило, М. Хавронюк, О. Крупчана, В. Муравйов, К. Пусан, Т. Серета, О. Синюк, О. Трагнюк та інші.

Станом на сьогодні не викликає сумніву твердження, що чинне законодавство України недостатньо адаптоване до викликів воєнної реальності сьогодення. В той же час, з досвіду прийняття нормативно-правових актів, зокрема в адаптаційному порядку, можна стверджувати, що не завжди такі адаптації законодавства приводять до очікуваних результатів. З урахуванням того, що всі норми-обмеження мають бути вмотивованими та реальними для виконання, необхідною є наукова оцінка та пропозиція по вдосконаленню пропозицій законотворця на етапі проектування законів.

Правовий режим воєнного стану введено на всій території України Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [1] як необхідна міра на військову агресію РФ проти України. Законодавче визначення воєнного стану регламентовано статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII: воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

На розгляд Верховної Ради України народним депутатом Кузьміних С. В. було подано законопроект № 8096 від 04 жовтня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порушення окремих вимог або

невиконання заходів правового режиму воєнного стану» (далі по тексту – «Законопроект» або «Проект закону»). Даний проект закону передбачає встановлення відповідальності за вчинення окремих видів діянь, серед яких порушення спеціального режиму світломаскування під час дії воєнного стану. У вказаному законопроекті запропоновано ввести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі по тексту також – «КУпАП») шляхом доповнення останнього статтею 210-2, частини 2 та 3 (повторність протягом одного року), які передбачають відповідальність за порушення спеціального режиму світломаскування під час дії воєнного стану [3].

Крім зазначеного, автор законопроекту пропонує доповнити Кримінальний кодекс України (далі по тексту – «КК України») статтею 113-1, яка передбачатиме кримінальну відповідальність за умисне порушення спеціального режиму світломаскування під час дії воєнного стану, що призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків [3].

Тобто умовна лінія розмежування відповідальності фактично за одне і те ж діяння залежить від двох критеріїв: форма вини особи та тяжкі наслідки, включаючи загибель людей.

Щодо вказаних вище положень, варто звернути увагу, що чинне законодавство України не містить визначення понять «спеціальний режим світломаскування» та «світломаскування», що створює ризик в неможливості реалізації на практиці даних норм в силу відсутності чіткого визначення тих обмежень, нормативів та стандартів, які має порушити особа для того, щоб стати суб'єктом відповідного правопорушення. В той же час відсутність чіткого визначення та нормування вказаного правового визначення створює підґрунтя до службових зловживань зі сторони працівників правоохоронних органів. Саме тому з метою уникнення таких зловживань пропонуємо в рамках даного законопроекту внести зміни в чинне законодавство шляхом доповнення його визначенням «спеціального режиму світломаскування».

Аналізуючи у запропонованій в законопроекті редакції статті щодо змін до КК України, необхідно звернути особливу увагу на можливість реалізації даних положень на практиці. Вважаємо, що додаткові практичні складнощі викликає механізм доведення вини особи в даному складі злочину, оскільки з тексту проекту закону вбачається, що форма вини у даному складі злочину можлива у формі прямого та непрямого умислу. Тому в перспективі застосування на практиці варто доводити, що особа в даному складі злочину при порушенні спеціального режиму світломаскування бажала або допускала

ризик настання тяжких наслідків, у тому числі можливість загибелі людей. Проект закону також створює питання щодо причинно-наслідкового зв'язку в запропонованій редакції складу злочину, так як при практичному застосуванні даної статті необхідним буде доведення такого зв'язку між фактом порушення спеціального режиму світломаскування та тяжкими наслідками. Вважаємо, що для доведення причинно-наслідкового зв'язку за даним складом злочину необхідною є інформація щодо механізму наведення ракетних ударів в кожному конкретному випадку, якою володіє виключно командування російських військ. Оскільки без наявності такої інформації не можна стверджувати, що таке порушення режиму світломаскування призвело до тяжких наслідків, що фактично вказує на неможливість даної редакції статті до практичного застосування.

Стосовно можливості реалізації дотримання спеціального режиму світломаскування під час ведення сільськогосподарської діяльності, вважаємо за необхідне звернути увагу на особливості ведення такої діяльності, а саме на те, що є ряд окремих дій та цілих виробничих процесів, які характеризуються систематичністю та безперервністю. Зокрема, до таких процесів можна віднести належну роботу елеватора та збір пізніх сільськогосподарських культур, для якого притаманна робота в темну пору доби в силу того, що останній відбувається в часовий період з середини жовтня до початку грудня включно, коли світла пора доби суттєво скорочується в силу сезонних змін. Відносно значення сільськогосподарської діяльності варто зазначити, що найважливішою умовою існування людського суспільства є споживання матеріальних благ, зокрема продуктів харчування. Основним джерелом їх одержання є сільськогосподарське виробництво. Безперервність споживання продукції сільського господарства зумовлює і безперервність сільськогосподарського виробництва [4, с. 19].

У силу вказаних особливостей виробничих процесів не можна відкидати фактор виконання тих чи інших робіт в темну пору доби, оскільки це поставить під ризик операційну спроможність та кінцеву результативність сільськогосподарської діяльності. Не потребує також доведення факт, що сільськогосподарська діяльність у більшості випадків ведеться поза межами населених пунктів, що дозволяє стверджувати про значно нижчу вірогідність ракетних ударів у відповідній місцевості.

Таким чином, по результатах дослідження вбачаємо, що спеціальний режим світлового маскування є новелою для вітчизняного права та його правова

регламентація потребує суттєвих доопрацювань. Станом на сьогодні вважаємо доповнення в редакції, що запропонована в проекті закону адміністративних та кримінальних норм права, передчасним та таким, що потребує уточнень. Крім зазначеного, переконані, що дані зміни не варто застосовувати абсолютно, а необхідно розробити перелік об'єктів, на яких такий режим не застосовувався б відносно необхідності задоволення потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 станом на 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 27.11.2022).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII станом на 06.09.2022 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.11.2022).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порушення окремих вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану : Проект Закону від 05.10.2022 року № 8096 станом на 04.10.2022 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1495245> (дата звернення: 27.11.2022).
4. Новікова Н. Л. Особливості та умови відтворення в сільському господарстві України : Наукова стаття; *Економіка АПК*. Київ. 2011. С. 19-21. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2011/5.pdf (дата звернення: 27.11.2022).

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ

Трень Т.О.,
курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Хашев В.Г.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
к.ю.н., доцент

Наразі, коли ми зіткнулися з повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, а на території нашої держави ведуться бойові дії, постало питання щодо необхідності створення місць для утримання російських військовополонених. Країна-агресор зухвало порушує статтю 3 Женевської конвенції, яка забороняє будь-яке насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури, захоплення заручників, знуцання над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження, засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення [1]. Необхідність порівняння окремих аспектів утримання військовополонених в Україні та в росії й складає актуальність нашого дослідження.

В Україні наразі активно ведеться процес розробки системи місць для утримання росіян. Зокрема, передбачено зміни до статті 11 Кримінально-виконавчого кодексу України, а саме: у разі необхідності можна в межах однієї виправної колонії створювати сектори з різними рівнями безпеки, сектори для тримання осіб, узятих під варту [2]. На даний момент російські військовополонені утримуються в СІЗО, виправних колоніях та в «установах Збройних сил України».

Потрібно сказати, що за умови неможливості доставлення військовополонених конкретно до спеціально встановленої установи їх утримання, задля уникання загрозам життю та здоров'ю можуть тимчасово утримуватися у дільницях, створених в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. Слід також відзначити, що в такі місця направляють також тих полонених, з приводу яких є відомості щодо їх обміну ближчим часом. Це, в

свою чергу, є більш зручним з точки зору доставляння військових до місць їх обміну. Вважаємо за необхідне зазначити, що військовополонені окупанти утримуються практично в кожній області України. З цією метою в установах Державної кримінально-виконавчої служби України створено 51 дільницю та 1 табір, що розміщується на заході нашої держави.

Щодо умов утримання російських військових, то вважаємо за потрібне сказати, що табори для військовополонених охороняються. Для окупантів створюються відповідні побутові умови, надається медична допомога. Цікавим та суттєвим є факт, що військовополонені працюють. Окупанти займаються деревообробкою та приносять користь для українського суспільства. Праця є важливою умовою для виправлення засуджених згідно завдань системи покарань в Україні, і хоч про виправлення росіян мова не йде, однак вважаємо залучення полонених до роботи цілком доречним. Загалом умови тримання полонених окупантів, а також правила поводження з ними повністю відповідають їх статусу та ґрунтуються на приписах норм міжнародного гуманітарного права [3].

Російські полонені утримуються також в спеціально відведених приміщеннях у виправних колоніях мінімального, середнього та максимального рівня безпеки, окремо від інших засуджених та осіб, взятих під варту. Фінансування ж утримання відбувається за рахунок коштів резервного фонду Державного бюджету України. Щодо витрат на утримання полонених, то один день обходиться державі у 50-100 гривень. Витрати ж на місяць на одного становлять близько 3 тисяч гривень на місяць.

Щодо країни-агресора, то росія утримує полонених українців у колоніях загального режиму, хоча остання мала реалізувати перепрофілювання колоній в табори для військовополонених. Вказане слугує порушенням Женевської конвенції. Водночас українські військовополонені наразі знаходяться, зокрема, в колоніях загального режиму на території Росії в Ростовській області.

Окупанти для зазначеної мети звільнили одразу дві пенітенціарні установи: колонію загального режиму №1 у місті Зверєво, а також №12 у Каменську-Шахтинському неподалік російсько-українського кордону. Отож, останні наразі наповнюються захопленими в полон українськими солдатами. Такі установи охороняються співробітниками Федеральної служби виконання покарань рф та ув'язненими, яких залишили на підсобних роботах [4].

Українські жінки також є військовополоненими, вони утримуються в Донецькому СІЗО, де у камерах для двох чи трьох осіб їх силою розміщують по

сімнадцять або навіть і двадцять жінок, побутових потреб, таких як туалет чи душ, предмети особистої гігієни немає. Окупанти створюють психологічний тиск на представниць жіночої статі тим, що голять їх налісо, а якщо і це не ламає український дух, то при жінках спеціально катують українських військовополонених-чоловіків. Також ще одним порушенням Женевської конвенції про поводження з військовополоненими є примусовий збір крові в українських воїнів, котрі потрапили у полон.

Серйозним порушенням з боку окупантів є застосування тортур до українських військових, про що свідчать свідчення вже звільнених воїнів. У Женевській конвенції чітко зазначено, що жодні фізичні чи моральні тортури та жодні інші примусові заходи не можуть бути застосовані для отримання будь-якої інформації від військовополонених.

Очевидним є факт, що держава-агресор свідомо й показово для всього світу порушує норми міжнародного гуманітарного права. Світ облетіли жахливі кадри трагедії в таборі для українських військовополонених в Оленівці, що вчоргове засвідчило вчинення звірських злочинів окупантами. 100 днів провів у колонії в Оленівці волонтер з Маріуполя Костянтин Величко. Час, проведений в таборі, він характеризує суцільним мороком, абсолютним беззаконням, страшною бюрократією та хабарництвом [5].

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне сказати, що важливим аспектом сьогодні є притягнення до відповідальності усіх винних у вчиненні численних військових злочинів на території України. На нашу думку, надзвичайно важливим наразі є звільнення та забезпечення гідних умов утримання для українських військовополонених.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Міжнародний документ від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 25.10.2022).
2. Тримання військовополонених у виправних колоніях упорядковано парламентом URL: <https://pravo.ua/trymannia-viiskovopolonenykh-u-vypravnykh-koloniakh-uporiadkovano-parlamentom/>
3. Колонії і табір: міністр юстиції розповів, де утримують російських військовополонених URL: <https://www.yurfact.com.ua/fakty/kolonii-i-tabir-ministr-iustytzii-rozpoviv-de-utrymuiut-rosiiskyykh-viiskovopolonenykh>

4. Замість таборів для військовополонених — колонії загального режиму — Денісова розповіла про утримання українських воїнів у Ростові URL: <https://kanaldom.tv/zamist-taboriv-dlya-vijskovopolonenyh-koloniyi-zagalnogo-rezhymu-denisova-rozpovila-pro-utrymannya-ukrayinskyh-voyniv-u-rostovi/>

5. Колонія в Оленівці: місце, що стало пеклом. URL: <https://suspilne.media/269200-kolonia-v-olenivci-misce-so-stalo-peklom/>

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Царик О.В.,

студентка 3-го курсу КПП ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського

д.ю.н., професор

У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації (далі – рф) проти України питання відповідальності за злочини проти національної безпеки нашої держави є особливо актуальним та потребує вдосконалення кримінального законодавства. Відтак, з метою недопущення порушення прав і свобод людини та громадянина, громадської безпеки та правопорядку, наскільки це можливо в сучасних умовах, необхідно запровадження змін до кримінального законодавства.

Отже, метою тез є дослідження особливостей кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки в умовах воєнного стану.

Після повномасштабного вторгнення рф на суверенну територію України до Кримінального кодексу України (далі – КК України) було внесено ряд змін і доповнень з метою посилення кримінальної відповідальності та криміналізації деяких діянь за кримінальні правопорушення проти національної безпеки України в умовах воєнного стану.

Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної

безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» КК України доповнено ст. ст. 86, 111 та 113 [1].

У статті 86 КК України законодавець доповнив перелік осіб, котрі не можуть бути повністю звільнені на підставі закону про амністію: «Особи, визнані винними у вчиненні державної зради, диверсії... не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання» [2].

Статтю 111 КК доповнено кваліфікуючою ознакою – «діяння, вчинені в умовах воєнного стану», а статтю 113 – «діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту» [2].

Крім цього, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [3] в КК України криміналізовано колабораційну діяльність. Колабораційна діяльність за статтею 111-1 КК України визначається як «публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України». За це кримінальне правопорушення передбачено позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у строк від 10 до 15 років позбавлення волі.

У доданій до КК України у 2022 році в умовах збройної агресії Росії проти України статті 111-1, в диспозиціях частин 2-7, законодавець вже визначив багатоманітні можливі прояви об'єктивної сторони такого складу злочину, як колабораційна діяльність: 1) публічне заперечення збройної агресії; 2) публічні заклики до співпраці з державою-агресором; 3) пропаганда у закладах освіти, добровільне зайняття посад, передача матеріальних ресурсів формуванням держави-агресора; 4) організація та проведення заходів політичного характеру; 5) інформаційна співпраця тощо.

Надавалися пропозиції, зокрема Фрісом І. П., про доповнення статті новою частиною щодо надання послуг та здійснення професійної діяльності адвокатом, державним нотаріусом, аудитором, оцінювачем тощо на тимчасово окупованій території України та на підставі законодавства країни-агресора [4].

На нашу думку, даний проєкт задля його подальшого впровадження має містити більш чіткий виклад того, які саме послуги можуть надаватись та підпадати під дану частину ст. 111-1, оскільки є частина повноважень, яка не може бути кваліфікована як колабораційна діяльність з врахуванням специфіки виконання поставлених функцій чи обов'язків.

Тому словосполучення «інші послуги» в даному випадку, навпаки, спричиняє колапс у розумінні того, які саме послуги можуть вважатися «іншими», тобто такими, що підпадають під таке криміналізоване діяння, як колабораційна діяльність.

Крім цього, не всі вищевказані особи при здійсненні своєї діяльності на тимчасово окупованих територіях мають на меті підтримку держави-агресора, а лише виконують свої обов'язки для забезпечення та захисту прав і свобод людей. Так, наприклад, адвокат, діяльність якого визначається як незалежна професійна діяльність щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), з урахуванням положень ст. 59 Конституції України та Правил адвокатської етики покликаний надавати правову допомогу, забезпечувати право на захист від обвинувачення, не допускати порушень основоположних прав та свобод людини та громадянина та забезпечення реалізації та відновлення останніх в разі порушення [5].

Відтак, навіть перебуваючи на окупованій території України та використовуючи в своїй діяльності законодавство держави-агресора, адвокат, з метою надання належної правової допомоги своєму клієнту, таким способом продовжує робити все для захисту прав, свобод та інтересів громадянина. Також завдяки останнім протиправні дії держави-агресора набувають розголосу та про них дізнаються як українське так і міжнародне суспільство, що можна вважати певним засобом боротьби з рф та її незаконними формуваннями, адміністраціями.

Також Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» криміналізовано пособництво державі агресору [6].

Так, за статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» КК України в об'єктивній стороні вказаного діяння передбачені умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або

окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресору.

Варто зауважити, що необхідно розмежовувати пособництво держави-агресору та колабораційну діяльність у формі передачі матеріальних ресурсів. Оскільки в ч. 4 ст. 111-1 КК України вказано, що відбувається передача тих матеріальних ресурсів, які особа може використовувати, володіти. В свою чергу, в ст. 111-2 КК України йдеться про передачу ресурсів, які, навпаки, не перебувають у безпосередньому володінні особи.

Отже, можна зробити висновок, що внаслідок збройної агресії РФ проти України постало питання про закріплення на законодавчому рівні нових кримінальних правопорушень, особливо тих, які загрожують національній безпеці. Зміни до кримінального законодавства є необхідним чинником у забезпеченні національної безпеки в такий важкий період, як воєнний стан, тому законотворчий процес та застосування норм-новел вимагають виваженого підходу з метою недопущення прогалин та колізій у майбутньому.

Крім цього, доцільно переглянути внесені до Кримінального кодексу України зміни, аби мінімізувати неправильне застосування положень останніх, не створювати прогалин у законодавстві, тобто законодавець має дбати про те, щоб суди постановляли законні та належні вироки на основі вищезгаданих норм.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text> (дата звернення: 06.11.2022).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.11.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон

України від 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 06.11.2022).

4. Проект Закону про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74973 (дата звернення: 20.11.2022).

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI: станом на 16 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 20.11.2022).

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14.04.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8> (дата звернення: 06.11.2022).

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Яковенко М.О.,

доцент кафедр організації правоохоронних та судових органів
Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка,
к.ю.н., доцент

Головою Національної поліції України Ігорем Клименком 16 вересня 2022 року на брифінгу в Military Media Center було повідомлено, що на Харківщину додатково для проведення стабілізаційних заходів спрямовано більше однієї тисячі працівників поліції. Створено більше 30 слідчо-оперативних груп (далі – СОГ), діяльність яких спрямована на виявлення та документування кримінальних правопорушень, вчинених під час окупації. У період менше ніж за тиждень органами досудового розслідування Національної поліції України було розпочато 204 кримінальних проваджень, пов'язаних з вчиненням військових злочинів та колабораційною діяльністю окремих громадян України [1].

На першому етапі відновлення кримінальної юстиції на звільнених територіях вельми актуальним питанням є поновлення кримінальних проваджень, які в силу різних причин не закінчені та були залишені в захоплених окупантами приміщеннях. Тож, у процесі поновлення функціонування органів правопорядку на деокупованих територіях (за умови проведення повного зачищення територій від противника, розмінування всієї прилеглої місцевості та після того як буде здійснено відповідні поліцейські та контррозвідувальні заходи) крім слідчо-оперативних груп мають бути створені спеціальні інвентаризаційні комісії, до складу яких можуть входити працівники органів прокуратури (процесуальні керівники), керівники органів досудового розслідування (їх заступники), представники органів Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), працівники підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення та режимно-секретних відділів. Після створення зазначеної комісії відразу має бути встановлений та погоджений порядок, строки, форма і дата доповіді про результати проведення інвентаризації всіх тих матеріалів, які імовірно будуть виявлені у зачищених приміщеннях відділів поліції, у тому числі у місцях колишнього розташування «органів правопорядку» окупаційної влади, які виконували поліцейські функції на момент окупації. Як свідчить практика, такими розташуваннями зазвичай є будівлі захоплених районних відділів поліції та Служби безпеки України (далі – СБУ) (Балаклея, Ізюм, Вовчанськ).

Подальша робота цих комісій має відбуватися у відповідності із заздалегідь розробленим планом з врахуванням положень Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України від 14 квітня 2016 № 296. Наведений план має бути погоджений відповідними керівниками органів прокуратури та досудового розслідування. У письмовому дорученні керівництва про проведення інвентаризації слід чітко визначити єдиний порядок виявлення, зберігання та систематизації знайдених матеріалів кримінальних проваджень та речових доказів.

Під час обстеження приміщень, де проводитиметься інвентаризація, слід мати на увазі, що при необхідності слідчим Національної поліції України або ДБР у бідь-який момент може бути прийняте рішення про проведення огляду місця події, в ході якого підлягатимуть вилученню окремі документи та речові докази, що мають значення для досудового розслідування, уже розпочатих

кримінальних проваджень щодо осіб, які ймовірно співпрацювали з окупаційною владою.

Під час роботи даної інвентаризаційної комісії мають також звертатися наявність кримінальних проваджень за Єдиним реєстром досудових розслідувань (далі – ЄРДР), списками, наданими підрозділом інформаційного забезпечення відповідних ГУНП, журналом – реєстром кримінальних проваджень та книгами обліку слідчої роботи кожного слідчого. У зв'язку з цим необхідно вивчати попередні акти інвентаризацій (у тому числі їх електронних примірників), супровідні листи, що відображають рух кримінальних проваджень (за умови, якщо їх вдалося евакуювати в паперовому вигляді або принаймні, якщо вони збереглися на електронних носіях), журнали вихідної кореспонденції підрозділів документального забезпечення, режимних секретних підрозділів, контрольно-наглядові справи кримінальних проваджень (у тому числі їх електронних варіантів) та наглядових проваджень органів прокуратури (за їх згодою).

Наступним не менш важливим питанням щодо повернення української правової системи на звільнених територіях відповідно до законодавства України є захист місцевих мешканців від протиправних посягань, відновлення порушених прав громадян та забезпечення принципу невідворотності покарання. Передусім йдеться про розслідування кримінальних правопорушень, що вчинялися у період окупації як з боку комбатантів військ РФ, так і звичайними місцевими мешканцями. Усі громадяни України, які перебували на окупованих територіях мають бути попередньо опитані. У разі отримання інформації, що містить ознаки кримінального правопорушення, слідчим (дознавачем) невідкладно приймається рішення в порядку статті 214 КПК України. Якщо за вказаним фактом попередньо вже розпочато досудове розслідування, про вказані відомості та особу, яка їх надала, повідомляється керівник органу досудового розслідування, який очолює підрозділ, що обслуговує територію, де було вчинено вказане протиправне діяння, для того щоб в подальшому відповідні матеріали були спрямовані за належністю.

Під час обстеження приміщень, в яких розташовувалися так звані «органи поліції» чи «комендатури», слід бути готовими до того, що величезний масив криміналістично вагомої інформації може міститися в актах (документах), які були складені представниками окупаційної влади. Для належної організації роботи у цій сфері передусім мають бути створені спеціалізовані (міжвідомчі) слідчо-оперативні групи (з числа працівників

органів прокуратури, Національної поліції України, Головного управління розвідки та СБУ), які забезпечуватимуть інформаційно-аналітичну роботу у наведеному напрямку. У разі виявлення у зазначених джерелах інформації відомості щодо обставин, що свідчать про вчинення кримінальних правопорушень за українським законодавством, слідчі або прокурори (бажано з числа учасників цієї міжвідомчої СОГ) зобов'язані будуть внести вказані відомості до ЄРДР та розпочати окреме розслідування. Однак, постає справедливе питання, а яке доказове значення цих матеріалів і чи можливо їх використовувати в ході досудового розслідування? Очевидно, що всі дані, які в них містяться, мають бути перевірені у спосіб передбачений чинним кримінальним процесуальним законодавством. Наведені документи не можуть бути джерелами доказів, однак інформація в них підлягає ретельному аналізу на предмет виявлення ознак кримінального правопорушення, що може мати слідчий чи оперативний інтерес. З приводу окремих документів окупаційної влади про реєстрацію юридично-значущих фактів таких як народження або смерті людини, медичних діагнозів, довідки про звільнення з місць несвободи тощо, вважаємо за доцільне звернутися до судової практики. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (Інформаційний лист від 11 квітня 2017 року №9-697/0/4-17 «Щодо використання у судових рішеннях формулювань, що відображають місце настання фактів, які мають юридичне значення») звернувся до голів апеляційних судів областей, Апеляційного суду міста Києва про рекомендацію визнання належними та допустимими доказів на підтвердження факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України. Однак, у цьому документі зауважується на тому, що при позначенні місця настання певного факту відсутні підстави використовувати такі формулювання, як «Донецька народна республіка (територія, непідконтрольна державній владі України)», «Донецька народна республіка, яка є тимчасово окупованою територією», «самопроголошена Донецька народна республіка» тощо. З огляду на зазначене можемо констатувати, що в судовій практиці, зокрема в кримінальному судочинстві, вже існують непоодинокі прецеденти, коли судом застосовувалася вказана юридична формула.

Таким чином, слід враховувати, що документи, оформлені органами та установами, які знаходилися під контролем окупаційної влади, цілкомито можуть братись до уваги сторонами кримінального процесу, але при цьому вони мають оцінюватись лише разом з іншими доказами в їх сукупності та

взаємозв'язку. З цього випливає, що всі ці документи в обов'язковому порядку мають підтверджуватися результатами проведених слідчих (розшукових) дій у відповідності з чинним законодавством України. Таку позицію необхідно передусім розглядати у контексті захисту прав мешканців окупованої території, а ніяким чином не як визнання юрисдикції окупаційної влади. Всі документи, видані владою країни агресора можуть бути визнані такими лише за наявності відповідної ухвали суду. Тож, на нашу думку, з метою налагодження системної роботи щодо виокремлення таких джерел доказів, які мають виняткове значення для слідства необхідно розробити чіткі інструкції для органів правосуддя, прокуратури, слідства та дізнання щодо належної організації та порядку оформлення відповідних матеріалів в межах кримінального провадження з подальшою можливістю передачі їх до суду.

Наступним вельми актуальним питанням для відновлення кримінальної юстиції на звільнених територіях є проведення перевірок щодо причин смерті людей, померлих у часи окупації. За заявою голови Національної поліції України Ігоря Клименка на деокупованій території Харківської області виявлено тіла майже 50 загиблих цивільних осіб, а також місця масового поховання з орієнтовною кількістю 445 могил, у багатьох з яких виявлені тіла, одягнені у військовий однострій та знаками розрізнення збройних формувань України [1]. За дорученням керівництва МВС до вказаних місць уже спрямовано 10 мобільних лабораторій біологічних досліджень. Однак, на наш погляд, враховуючи масштабність усіх цих заходів, мають бути створені спеціальні групи, до складу яких входитимуть як працівники органів досудового розслідування, прокуратури, експертних установ, так і особи, які діють у відповідності з постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698 «Про деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України». Йдеться про спеціальні групи осіб, які виконують гуманітарну місію, спрямовану на вилучення тіл (останків) осіб, померлих (загиблих) у зв'язку із збройною агресією проти України. До складу таких спеціальних груп в якості факультативних учасників можуть входити компетентні суб'єкти – уповноважені особи місцевих адміністрацій, органів місцевого самоврядування, Міноборони, Збройних Сил, Національної гвардії, Національної поліції, ДСНС, МОЗ, СБУ (за згодою), органів прокуратури (за згодою), а також за згодою –

експертних (медичних) служб, громадських і релігійних об'єднань, благодійних організацій, міжнародних гуманітарних організацій [2]. Головною метою роботи наведених СОГ має бути перевірка обставин смерті усіх без винятку людей, померлих в період окупації. Вважаємо, у зв'язку з наведеним не менш важливим питанням є визнання чинними висновків судових експертиз, проведених особами, які відповідно до Порядку видачі свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта мали право проводити експертні дослідження та які рахувалися в Державному Реєстрі атестованих судових експертів, однак фактично ці дослідження здійснювалися на непідконтрольній території, а висновки оформлені на бланках з позначенням реквізитів окупаційної влади. Наразі всі документи про смерть особи, висновки експертів, видані спеціалістами на території, тимчасово непідконтрольній органам державної влади України, доказом у кримінальному провадженні не є. Вони можуть бути визнані такими, як нами вже зазначалося, лише за наявності відповідної ухвали суду. Хоча тут є питання, адже з Єдиного реєстру експертів України не всі такі особи виключені та ліцензій не позбавлені.

Разом з тим, відповідно до Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затвердженого наказом МВС України, МОЗ України, ОГП від 09 березня 2022 року № 177/450/46, в якості офіційної інформації про причини смерті людини за відсутності висновку судово-медичного експерта можливо розглядати лікарське свідоцтво про смерть за формою № 106/о або «фельдшерська довідка про смерть» за формою № 106-1/о. Таким чином, під час огляду останків померлих на деокупованих територіях слід спершу вилучити всі ці довідки, які імовірно були оформлені за фактами смерті людей, виявлених у цих масових похованнях.

На початку окупації певний час на захоплених територіях працювали заклади охорони здоров'я України, керуючись при цьому наказом МОЗ України від 1 березня 2022 року № 390 «Деякі питання встановлення факту смерті людини» (наказ втратив чинність згідно з наказом МОЗ України від 30 серпня 2022 року № 1570), відповідно до якого на період дії воєнного стану на території України та у разі неможливості виконання окремих функцій органів державної влади на окремих адміністративно-територіальних одиницях у зв'язку з триваючими бойовими діями: у випадку відсутності можливості (відсутність можливості взаємного інформування протягом 3-ох годин та більше)

дозволялося захоронення тіл за умови: обов'язкового огляду трупа на місці його виявлення з оформленням відповідного протоколу (опису трупа із зазначенням трупних явищ та характеру і локалізацій тілесних ушкоджень); проведення фотофіксації ушкоджень у випадку наявності (у випадку наявності ознак насильницької смерті) як обов'язкового доповнення до опису ушкоджень; у випадку невпізнаного (неідентифікованого) трупа та відсутності можливості проведення судово-медичної експертизи, а також описати антропометричні дані трупа, описати словесний портрет, зробити портретну фотографію та зазначити особливі прикмети (зубну формулу, наявність татувань тощо); копії заповнених документів разом з заповненою довідкою про причину смерті мали зберігатися у закладі охорони здоров'я до окремого розпорядження [3]. Відповідно органам досудового розслідування після поновлення української влади слід вжити всіх заходів щодо пошуку всіх цих документів з метою їх подальшого використання в якості доказів під час перевірки причин смерті людини на період окупації.

Разом з тим керівники структурних підрозділів з питань охорони здоров'я мають інформувати органи та підрозділи Національної поліції України і прокуратуру України про кількість встановлених фактів смерті людини, шляхом надсилання їм копій протоколів огляду трупів разом з фотознімками (на паперових носіях або з використанням електронної пошти [3]).

Таким чином, під час проведення перевірки фактів смерті людини за усіма виявленими цими похованнями попередньо необхідно провести комплексні заходи щодо збору та систематизації вищенаведених джерел інформації. Для цього повинні бути залучені відповідні представники МОЗ України, а за можливості включити їх до складу спеціалізованих груп.

Враховуючи викладене, ми спробували розглянути потенційно-важливі аспекти реінтеграції деокупованих територій в правове поле України. Зазначене потребує ретельного обговорення як науковою спільнотою, так і практиками. Нагальним у цьому напрямку є побудова ефективних алгоритмів, втілення всіх можливих дієвих механізмів, розробка належних рекомендацій для органів правопорядку та правосуддя, що неможливо здійснити без адаптації чинної нормативно-правової бази України шляхом запровадження нових законодавчих ініціатив. Переконані, якісне проведення комплексу заходів в частині відновлення кримінальної юстиції на звільнених територіях стимулюватиме їх постконфліктне будівництво.

Список використаних джерел

1. На деокупованих територіях Харківщини виявили 10 катівень, облаштованих росіянами, – Ігор Клименко. Новини. Портал МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/news/na-deokupovanix-teritoriyax-xarkivshhini-viyavili-10-kativen-oblastovanix-rosiyanami-igor-klimenko> (дата звернення: 16.09.2022).

2. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.09.2022).

3. Деякі питання встановлення факту смерті людини. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 1 березня 2022 року № 390. URL <https://ips.ligazakon.net/document/view/moz33468?an=12> (дата звернення: 16.09.2022).

СЕКЦІЯ 6
НОРМАТИВНІ І ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ І ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
РІШЕНЬ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

ЧИ ПОШИРЮЮТЬСЯ ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО СУДДІ НА
ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ ПРО ПРОДОВЖЕННЯ
СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВИКЛЮЧНО НА
ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКІ РОЗПОЧАТІ «ПІСЛЯ 16 БЕРЕЗНЯ 2018 РОКУ»¹⁰

Басиста І.В.,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
адміністративного права та адміністративного процесу
Львівського державного університету внутрішніх справ
д.ю.н., професор

Актуальність та нагальність вирішення задекларованої проблематики слідуює із такого стану справ, що результати системного аналізу норм КПК України дозволили окремим колегіям суддів дійти висновку, що за умови об'єднання матеріалів декількох досудових розслідувань утворюється одне об'єднане кримінальне провадження, якому, відповідно, присвоюється номер того провадження, що було розпочато раніше, а тому й правовий режим у об'єднаному кримінальному провадженні визначається згідно з тим процесуальним порядком продовження строку досудового розслідування, який передбачений для провадження, що було розпочато раніше¹¹. У практиці склалася й інша позиція, котра передбачає, що слідчий суддя уповноважений і повинен приймати процесуальне рішення про продовження строків досудового розслідування у всіх провадженнях «після 16 березня 2018 року»¹². Виходячи із означених реалій, на адресу членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді у справі №

¹⁰ Формулювання наведене аналогічно до вжитого суддею ККС ВС у зверненні до членів НКР при ВС (справа № 753/12578/19 (провадження № 51-206кмо22)) із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 340/0/26-22 від 09.09.2022.

¹¹ Звернення до членів НКР при ВС судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Германа Миколайовича Анісімова (справа № 753/12578/19 (провадження № 51-206кмо22)) із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 340/0/26-22 від 09.09.2022.

¹² Формулювання наведене аналогічно до вжитого суддею ККС ВС у зверненні до членів НКР при ВС (справа № 753/12578/19 (провадження № 51-206кмо22)) із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 340/0/26-22 від 09.09.2022.

753/12578/19 (провадження № 51-206кмо22) було направлено звернення судді для підготовки відповідних наукових висновків¹³.

Спробую запропонувати на розгляд наукової спільноти ті аргументи, котрі й лягли в основу відповідного авторського наукового висновку¹⁴. Слід констатувати, що однозначно погоджуюся із позицією тих колегій суддів, котрі вважають, що за умови об'єднання матеріалів декількох досудових розслідувань утворюється одне об'єднане кримінальне провадження, якому, відповідно, присвоюється номер того провадження, що було розпочато раніше (бо цей висновок слідує, як із Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, котре було затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 06 квітня 2016 року №139, що 01.07.2020 втратив чинність, так із Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, що затверджене наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року за №298 та є чинним). А от щодо такого формулювання, що «...тому й правовий режим у об'єднаному кримінальному провадженні визначається згідно з тим процесуальним порядком продовження строку досудового розслідування, який передбачений для провадження, що було розпочато раніше», котре є дискусійним останні чотири роки, вдамся до ґрунтовних, вже раніше оприлюднених, аргументів колег, котрі цілком поділяю.

По-перше, варто підкреслити, що така проблематика не є новою чи недослідженою, адже ще у грудні 2021 року суддя Вищого антикорупційного суду, к.ю.н. Віра Михайленко у публікації «Креативність чи безсистемність? Дві системи обчислення і продовження строків досудового розслідування» висвітлила цілу горстку проблем у цій царині, зокрема: **про об'єктивно необхідний строк; що варто розуміти під вживаним законодавцем терміном «справа» та що слід робити для того, щоб «...через 4 роки після прийняття Закону № 2147-VII не постало питання про те, чим він є: відтермінованим саботажем кримінальних проваджень, що на час прийняття закону перебували в активній фазі, чи проявом популізму без оцінки наслідків для сфери кримінальної юстиції» [1].** Також й інші судді ще починаючи з 2018 року

¹³ Звернення до членів НКР при ВС судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Германа Миколайовича Анісімова (справа № 753/12578/19 (провадження № 51-206кмо22)) із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 340/0/26-22 від 09.09.2022.

¹⁴ Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої щодо того, чи поширюються повноваження слідчого судді на прийняття процесуального рішення про продовження строків досудового розслідування виключно на провадження, які розпочаті «після 16 березня 2018 року» (на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Германа Миколайовича Анісімова у справі № 753/12578/19 (провадження № 51-206кмо22)). 30.09.2022. 8 с.

оприлюднювали свої науково-практичні позиції, на кшталт питань застосування змін до КПК України в розрізі зворотної дії процесуального закону, де, серед іншого, автори зазначали, що вихідною у розглядуваній дилемі варто вважати статтю 5 КПК України, тому й процесуальні рішення повинні прийматися, а процесуальні дії реалізовуватися згідно з тими процесуальними положеннями, котрі є чинними на момент початку виконання дії або прийняття рішення. З цих позицій і визначається допустимість доказів [2] тощо. Дотримуючись доктринальних підходів про пряму дію закону, «...бо на відміну від кримінального права, якому відоме поняття зворотної сили кримінального закону, кримінальний процесуальний закон зворотної сили немає, бо в іншому випадку допускалося б ревізія результатів вже проведених згідно зі старим законом процесуальних дій і повторне їх вчинення за новими процесуальними правилами» [3, с.109-110], все ж таки відмічу, що є й ті науковці, які пропонують нове правило дії закону у часі, допускаючи його зворотню дію за умови покращення ним становища або надання додаткових прав учасникам кримінального провадження. Тут частково підтримаю таку наукову позицію Н.Р. Бобечка, що мало ймовірним за сучасних реалій нормотворчості є зворотний від описаного стан справ, бо ж переважає тенденція розширення системи прав учасників кримінального провадження та посилення процесуальних гарантій [3, с.110], хоча відмічу, що й неприємні винятки із такого оптимістичного правила мають місце.

По-друге, наявні непоодинокі судові рішення, де підняті питання теж вирішувалися. Варто навести ухвалу слідчого судді Вищого антикорупційного суду Віри Михайленко від 8.04.2020 у справі №991/2199/20, провадження 1-кс/991/2244/20; постанову Верховного Суду від 23 квітня 2020 р. у справі № 310/9496/19; постанову Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 26 травня 2021 р. у справі № 199/4574/20 та інші. Аналіз цих судових рішень свідчить про відсутність єдності суддів у підходах до розуміння та тлумачення низки проблемних питань у редакції КПК України з 15.03.2018 р., зокрема і обчислення та продовження строку досудового розслідування та того суб'єкта, котрий уповноважений приймати таке процесуальне рішення.

Поділяю позицію, що «...логічним і з процесуальної точки зору та обґрунтованим вбачається підхід, коли у кримінальних провадженнях, розпочатих до 15.03.2018 р., строк досудового розслідування не продовжувався до моменту повідомлення про підозру, а у справах за підозрою особи – продовжувався прокурором відповідного рівня» [1]. При цьому, алогічною

виглядає позиція, коли приймаються процесуальні рішення про закриття кримінальних проваджень через закінчення строку досудового розслідування «у «старих» кримінальних провадженнях, в яких за волею законодавця не продовжувався строк досудового розслідування до повідомлення про підозру, а після повідомлення про підозру – продовжувався прокурором відповідного рівня, а не слідчим суддею» [1], і такий підхід суду (про закриття проваджень) цією авторкою, Вірою Михайленко, котра його наводить, очевидно як узагальнення із судової практики, цілком виправдано критикується, «...бо у ньому є небезпека закриття значної кількості кримінальних проваджень» [1].

Повною мірою підтримую й таку констатацію із судового рішення, що «...окремим критерієм, якому слід приділити особливу увагу, є застосування нової редакції закону *до справ*, по яких відомості про кримінальне правопорушення внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін. Адже п. 4 § 2 Прикінцевих положень Закону № 2147-VII встановлює *не лише момент* набуття чинності відповідними положеннями (відповідними змінами у ст. ст. 217 та 219 КПК України, адже вони вводяться в дію через три місяці після набрання чинності цим Законом), а й *також умову застосування* (не мають зворотної дії в часі, застосовуються до справ, по яких відомості про кримінальне правопорушення, внесені в ЄРДР після введення в дію цих змін). Тому з урахуванням часу набрання чинності цим законом, після 15.03.2018 ч.3 ст.219 КПК України в новій редакції має застосуватися *у справах* (див. ст. 317 КПК, де «кримінальна справа» вживається, як синонім до терміну «матеріали кримінального провадження», хоча й наявне вживання «справа» законодавцем у п.2 ч.1 ст.3, ч.ч.1, 3 ст.21, п.2 ч.2 ст.27, ч.12 ст.31, ч.6 ст.35, п.5 ч.1 ст.75, ч.4 ст.82, 297⁴ КПК України де термін «справа» застосовується в прив'язці, зокрема, до слідчого судді, тому поняттям «справа» можуть бути охоплені матеріали кримінального провадження і на стадії досудового розслідування), *по яких відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін*. Тому застосування закону у відповідній редакції залежить від того, коли саме відомості про кримінальне правопорушення були внесені до ЄРДР у тій справі, в якій ставиться питання про обчислення строків досудового розслідування»¹⁵.

Отже, внаслідок *об'єднання матеріалів досудових розслідувань* (саме таке формулювання наявне у назві та тексті статті 217 КПК України) в одне

¹⁵ Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду Михайленко В.В. від 8.04.2020 у справі №991/2199/20, провадження 1-кц/991/2244/20. <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88733860>

провадження всі наявні матеріали та всі внесені відомості стають частиною матеріалів утвореного одного кримінального провадження (якому, відповідно, присвоюється номер того провадження, що було розпочато раніше), тобто елементом «справи», про яку йдеться у нормі п. 4 § 2 Прикінцевих положень Закону №2147¹⁶. У цьому утвореному одному кримінальному провадженні продовження строку досудового розслідування повинно здійснюватися за єдиними правилами, які передбачені для провадження, що було розпочато першим (первинно внесено відомості до ЄРДР), безвідносно до інших епізодів чи доєднаних матеріалів досудових розслідувань, інакше – буде наявна невідповідність критерію правової визначеності¹⁷. Саме під цим «узагальненим кутом зору» слід розглядати питання про того суб'єкта, що продовжує строк досудового розслідування та приймати рішення про його належність чи неналежність.

Список використаних джерел

1. Віра Михайленко Креативність чи безсистемність? Дві системи обчислення і продовження строків досудового розслідування. 08.12.2021. *Юридична газета Online*. № 23 (753). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/kreativnist-chi-bezsistemnist-dvi-sistemi-obchislennya-i-prodovzhennya-strokov-dosudovogo-rozsliduva.html>

2. Діденко Є.В. Питань застосування змін до КПК України в розрізі зворотної дії процесуального закону в часі. 30.03.2018. URL: <https://barristers.org.ua/news/pytannya-zastosuvannya-zmin-kpk-ukrayiny-v-rozrizi-zvorotnoyi-diyi-protseualnogo-zakonu-v-chasi/>

3. Кримінальний процес України. Академічний курс: у 3 т. Т.1: Загальна частина / В.Т. Нора, Н.Р. Бобечко, М.В. Багрій за ред. акад. НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора, д-ра юрид. наук, проф. Н.Р. Бобечка. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.

¹⁶ Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду Михайленко В.В. від 8.04.2020 у справі №991/2199/20, провадження 1-кц/991/2244/20. <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88733860>

¹⁷ Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду Михайленко В.В. від 8.04.2020 у справі №991/2199/20, провадження 1-кц/991/2244/20. <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88733860>

ЗМІНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗА ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Боднар С.В.,

студент 3-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Лук'янчиков Б.Є.,

доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в Україні введено воєнний стан [2]. Обумовлено це тим, що як 24 лютого 2022 року Російська Федерація почала широкомасштабну збройну агресію проти України, а тому наша держава змушена була використати всі можливості за для того аби надати відповідь на дії агресора. Перш за все це було необхідно для того аби захистити суверенітет, територіальну цілісність нашої держави, а також для того аби наша держава мала можливість надати збройну відсіч агресору.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює правовідносини щодо введення воєнного стану в Україні є Закон «Про правовий режим воєнного стану» [1]. Цей закон визначає, зокрема, правові основи діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб під час дії воєнного стану.

Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, зазнало значних змін. З початку війни до кінця квітня до українського парламенту було подано понад 30 законопроектів, які стосуються кримінального судочинства, щоб забезпечити продовження правоохоронної діяльності та відправлення правосуддя. Серед багатьох змін у досудовому розслідуванні та кримінальному провадженні в умовах воєнного стану було скасовано кримінальну відповідальність за деякі кримінальні правопорушення, змінився перелік повноважень керівника органу прокуратури щодо виконання окремих функцій слідчого судді, зазнав змін порядок розгляду питання про продовження строку тримання під вартою, створено норми-новели, а в деяких випадках посилено покарання.

Враховуючи небезпеку для судової влади та сторін процесу, інформація про стан судових процесів, яка зазвичай публікується на офіційних

веб-порталах, а також у Реєстрі судових рішень, була закритою для громадськості.

Для забезпечення продовження досудового розслідування за обставин, коли робота відповідного органу досудового розслідування об'єктивно неможлива, прокурор може доручити розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування. Чинний Кримінально-процесуальний кодекс визначає, що докази, отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, є недопустимими [2], однак запровадження воєнного стану має наслідком розмивання цього поняття. Вплив воєнного стану на кримінальне провадження передбачає суттєве підвищення процесуальної дієздатності прокуратури та спрощення низки процедур без порушення загальних засад кримінального провадження.

Стаття 29 Конституції України забороняє тримання під вартою понад 72 години без ухвали суду [3]. В умовах воєнного стану цей строк було продовжено до 216 годин, незважаючи на заперечення, висунуті Національною асоціацією юристів.

Скоріше за все, це було враховано законодавцем і строк затримання особи без ухвали слідчого судді встановлено в межах, визначених статтею 211 КПК. Розгляд клопотання про обрання стосовно такої особи запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи.

У разі, якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді, суду у строк, передбачений статтею 211 КПК, для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, така особа негайно звільняється.

До запровадження воєнного стану показання, надані свідком, потерпілим на стадії досудового розслідування, не могли бути використані судом для винесення остаточного рішення. Через воєнний стан до КПК внесено відповідні зміни і показання таких осіб можуть використовуватися судом як докази виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації.

Певні зміни внесено щодо можливості використання в суді показань підозрюваного, у тому числі наданих в ході одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації (ч. 11 ст. 615 КПК).

В умовах воєнного стану розширено повноваження керівника органу прокуратури щодо надання дозволу на застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, що пов'язані з втручанням в права особи: тимчасовий доступ до речей і документів; арешт майна; надання дозволу на проникнення до житла чи іншого володіння особи; надання дозволу на обшук; отримання зразків для експертизи; дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії; продовження строку досудового розслідування.

Національна асоціація адвокатів звертає увагу на те, що такі законодавчі зміни порушують конституційні права і свободи та є ризикованими кроками законодавця. Звичайно, всі винні у вчиненні кримінальних правопорушень повинні бути притягнуті до відповідальності, але питання втручання в права і свободи таких осіб має бути виключно у компетенції суду. У даному разі слід сподіватися, що прокурори будуть відповідально використовувати ці нові повноваження. Вказівка на це міститься в п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК де зазначається, що рішення керівника органу прокуратури має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді.

Слід також звернути увагу на те, що скарги та заперечення на рішення, дії чи бездіяльність прокурора можуть бути розглянуті лише після завершення досудового розслідування, коли вже пізно відновлювати порушені права і свободи осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності на стадії досудового розслідування. Це означає, що адекватний захист від процесуальних порушень більше неможливий.

Введення воєнного стану наділило слідчих і прокурорів повноваженнями забезпечувати участь захисника в окремій процесуальній дії, в тому числі дистанційну участь за допомогою аудіо- та відеозапису за обставин, коли безпосередня явка неможлива.

Національна асоціація адвокатів виступила проти таких нововведень, вважаючи дистанційну участь захисту на досудовому етапі неефективним інструментом захисту підозрюваних та запропонувала залишити вирішення питання дистанційної участі на розсуд захисника, а не сторони обвинувачення.

На закінчення можна підвести деякі підсумки. Кримінально-процесуальне регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану зазнало перетворень шляхом внесення відповідних змін. На стадії прийняття законопроектів, вони були піддані критиці зі сторони правничої спільноти. На мою думку, наділення керівника органу прокуратури повноваженнями слідчого

судді може призвести до порушення балансу інтересів. Слід сподіватися, що керівник органу прокуратури об'єктивно та неупереджено виконуватиме свої тимчасові обов'язки в умовах воєнного стану, який ризикує суттєво обмежити права підозрюваного чи обвинуваченого.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Стаття 87. «Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
3. Як захистити особу від тривалого затримання з надуманих підстав. URL: <https://zib.com.ua/ua/151372.html>

ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Грачова О.Ю.,

студентка 3 курсу ФСП КПІ імені Ігоря Сікорського

Лук'янчиков Б.Є.,

доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

к.ю.н., доцент.,

Правовий режим воєнного стану, що спричинений внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації (надалі-РФ) в Україну спричинив зміни в усіх сферах і аспектах суспільного життя. Зокрема, під час воєнних дій особливо важливим є забезпечення належної поведінки тих осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення й мають нести відповідальність за своє діяння в межах законодавства. Адже навіть в складних умовах сьогодення, з якими зіткнулася наша держава, кримінальне процесуальне право має реалізовуватись та охороняти права та інтереси громадян і суспільства. Зокрема, для законного застосування примусових заходів щодо підозрюваних осіб варто запровадити нововведення в

законодавстві, що будуть доцільними для використання в кримінальному процесі в момент повномасштабного вторгнення агресора. Насамперед, це є важливим у аспектах затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Адже затримання особи у кримінальному судочинстві є одним з найбільш вагомих та суворих заходів, що обмежує права і свободи особи, але є надзвичайно результативним на початковому етапі кримінального провадження.

Мета даної роботи полягає у висвітленні особливостей затримання підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення в умовах воєнного стану.

Відповідно, приписи розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а також положення ч. 7 ст. 615 КПК України в частині правового регулювання процесуального затримання зазначають, що строк письмового повідомлення про підозру затриманій особі, визначений ч. 2 ст. 278 КПК України, з урахуванням обставин, передбачених цією статтею, продовжується до сорока восьми годин з моменту її затримання. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж сорока восьми годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню [1]

Проте, в умовах воєнного стану, що введений Президентом України на основі Указу № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [2] та є продовженим станом на вересень 2022 року, згідно нового Указу Президента України «Про продовження дії воєнного стану в Україні» №133/2022 від 14 березня 2022 року [3], зазнали нововведень норми КПК.

Загалом, під час бойових дій, суб'єктом владних повноважень, що розглядає питання в межах своєї компетенції, про застосування запобіжного заходу може бути не лише суд (слідчий суддя), а й відповідний керівник органу прокуратури. Адже у випадках, якщо з об'єктивних обставин слідчий суддя не може здійснювати свої повноваження щодо вирішення питання про обрання підозрюваному запобіжного заходу, згідно з ч.2 ст.615 КПК, в окремих випадках ці повноваження покладаються на керівника відповідного органу прокуратури [1]. На основі цього положення, можна констатувати, що вирішення питання щодо обрання затриманому запобіжного заходу може відбуватись із затримкою.

У Законі України № 2201-IX від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» у п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України зазначено «якщо наявні випадки для затримання

особи без ухвали слідчого судді, суду, визначені статтею 208 цього Кодексу, або виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, – уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати таку особу. Особа є затриманою з моменту доставлення її до органу досудового розслідування або прокуратури» [4]. З редакції даної норми можна дійти висновку, що затримання підозрюваної особи може мати місце не тільки у випадках передбачених в ст. 208 КПК (вони пов'язані з «безпосередністю» після вчинення правопорушення). Орган, наділений владними повноваженнями зможе, якщо є підстави вважати, що можлива втеча підозрюваного з метою ухилення від кримінальної відповідальності. В умовах бойових дій це дозволить оперативно вирішувати питання про затримання підозрюваного, незважаючи на час, що сплинув після вчинення кримінального правопорушення.

Подальші зміни у порядок затримання особи за підозрою у вчиненні злочину внесені 27 липня 2022 року прийняттям Верховною Радою України Закон України №2462-ІХ, «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» (надалі-Закон) [5]. Нововведення цього Закону спрямовані на подальше унормування окремих приписів КПК України з метою оптимізації діяльності з затримання підозрюваного в умовах правового режиму воєнного стану та забезпечення прав і законних інтересів затриманої особи.

Зокрема, положеннями Закону скасовується норма, за якою в умовах воєнного стану можна було затримувати людину без рішення суду до 9 діб. Відповідно, термін щодо затримання підозрюваного у вчиненні правопорушення без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати строку, визначеного статтею 211 КПК [5]. Приписи Закону зазначають, що особу, затриману за підозрою у вчиненні злочину в умовах воєнного стану без ухвали слідчого судді, суду, не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання мають звільнити або доставити до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу [5]. Варто звернути увагу, що в умовах воєнного стану, який спричинений повномасштабним вторгненням РФ, не завжди є умови для доставляння особи до суду. В таких умовах розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу може здійснюватися із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку для забезпечення дистанційної участі затриманої особи.

Якщо й цього неможливо зробити, то особу повинні негайно звільнити, спираючись на норми законодавства.

Отже, враховуючи вищенаведене, можемо зауважити, що в умовах воєнного стану, законодавством вироблені всі заходи щодо продовження функціонування аспектів затримання особи задля дотримання правопорядку у суспільстві і верховенства права. Навіть в умовах складної ситуації, кримінальне процесуальне законодавство продовжує розвиватись і удосконалюватись. Особлива увага приділена забезпеченню прав та законних інтересів особи, в першу чергу підозрюваної у вчиненні злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.10.2022).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. Офіс Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022.2> (дата звернення: 05.10.2022).

3. Про продовження дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 133/2022 від 14 березня 2022 року. Офіс Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022>. (дата звернення: 05.10.2022)

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення 05.10.2022)

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27.07.2022 № 2462-IX. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text> (дата звернення: 11.09.2022)

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дмитрієнко К.О.,

студент 3-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Лук'янчиков Є.Д.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

д.ю.н., професор

Дата початку відкритої воєнної агресії Росії проти України стала ключовою для нашої держави, оскільки суди та правоохоронні органи не були готові в таких умовах працювати належно та продуктивно. Більше того, саме кримінальне процесуальне законодавство не повною мірою відповідало сучасним викликам і не забезпечувало можливості правоохоронним органам належно реалізовувати свої повноваження в умовах воєнного стану. Відтак, задля належного здійснення кримінальної процесуальної діяльності в складних воєнних реаліях, кримінальне-процесуальне законодавство потребувало прийняття нових та редагування чинних процесуальних норм. Слід зазначити, що зміни до кримінального процесуального законодавства вносилися оперативно, оскільки ситуація не допускала зволікання, вимагала своєчасного та належного регулювання.

Особливих змін зазнав розділ IX¹, яким КПК України був доповнений Законом № 1631-VII від 12.08.2014 року і містив одну невеличку статтю 615 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Після відкритого вторгнення РФ на територію нашої країни та початку активних бойових дій до цього розділу тричі, протягом останнього часу, вносилися зміни та доповнення з метою приведення окремих приписів процесуальних норм у відповідність до потреб практики боротьби із злочинністю, а з іншого боку – задля забезпечення прав та законних інтересів осіб, які залучаються у сферу кримінального провадження [1].

На особливу увагу та поглиблене дослідження заслуговують зміни відповідних норм, якими врегульовується діяльність органів досудового розслідування, які першими отримують відомості про воєнні та інші

правопорушення, особливо в зоні активних бойових дій і зобов'язані реагувати відповідним чином.

В ситуації, що склалася не завжди той орган, до підслідності якого віднесено відповідне кримінальне правопорушення має об'єктивну можливість приступити до розслідування і без зволікань провести необхідні слідчі дії для збереження слідів злочину та формування судових доказів. Саме тому в умовах воєнного стану і за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування, виникає необхідність доручити здійснення розслідування кримінального правопорушення іншому органу. В умовах воєнного стану законодавець наділяє таким правом Генерального прокурора (особу, яка виконує його обов'язки), керівника обласної прокуратури їх перших заступників та заступників. Зазначені особи своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення, а не тільки воєнного, іншому органу досудового розслідування, який у цих умовах може виконувати свої повноваження із збирання та збереження слідів правопорушення для формування судових доказів.

Не однозначно в даній нормі викладено положення, що врегульовує діяльність НАБУ в умовах воєнного стану. З одного боку закон забороняє доручати досудове розслідування правопорушення, віднесеного до підслідності НАБУ, іншому органу досудового розслідування, а з іншого, це допускається у випадку наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування цього органу чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану. Рішення доручити розслідування іншому органу може прийняти заступник Генерального прокурора - керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки) (ч. 5 ст. 36 КПК [2]).

Оскільки в умовах воєнного стану з'явилися нові види кримінальних правопорушень, які потребують належного розгляду та кваліфікації, то, відповідно і процес розслідування останніх є неймовірно складним та важливим, потребує об'єднання зусиль декількох слідчих. Для цього варто зосередити увагу на аналізі ч. 4 ст. 39 КПК. В ній було вказано про прямий дозвіл на створення міжвідомчих слідчих груп зі слідчих різних органів досудового розслідування в умовах воєнного стану [2].

Вищевказана норма дає можливість виділити можливі підстави створення міжвідомчих слідчих груп, а саме: значна кількість слідчих та оперативно-розшукових заходів, які потрібно проводити за багатоепізодними кримінальними провадженнями; наявність в одному провадженні різних за підслідністю кримінальних правопорушень; складність у формуванні доказової бази (багато свідків, що підлягають допиту і знаходяться в різних місцях, опрацювання значного масиву документів тощо); значна кількість суб'єктів, які займалися злочинною діяльністю. Особливого значення така форма організації розслідування набуває в сучасних умовах воєнного стану та вчинення тяжких злочинів, що супроводжуються значними руйнуваннями об'єктів критичної інфраструктури та загибеллю цивільного населення [3].

Заслуговує на увагу новела законодавства про надання можливості в умовах воєнного стану проводити слідчі (розшукові) дії цілодобово. Так, за загальним правилом проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22:00 до 06:00) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримання з їх проведенням може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного (ч. 4 ст. 223 КПК). Проте, зважаючи на те, що в умовах воєнного стану загроза втрати доказів через ведення бойових дій існує цілодобово, слушним слід визнати дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій під час здійснення кримінального провадження у порядку, визначеному статтею 615 КПК України [2].

Крім цього заслуговує на увагу розгляд співвідношення положень викладених в абз. 2 ч. 7. ст. 223 КПК з положеннями аб. 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК. Ці положення стосуються загального правила щодо проведення огляду або обшуку житла чи іншого володіння особи, а також обшуку особи в присутності не менше двох заінтересованих осіб (понятих). Зважаючи на особливі умови воєнного стану, небезпеку для сторонніх осіб під час проведення таких дій, а інколи неможливість з об'єктивних обставин забезпечити їх присутність, законодавець слушно передбачив можливість їх проведення без залучення понятих. Разом з тим передбачені гарантії забезпечення їх законності, повноти та об'єктивності проведення, можливості здійснення контролю з боку прокурора, що є процесуальним керівником розслідування. Для таких ситуацій передбачається, що хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [2].

Аналізуючи зміни кримінального процесуального законодавства не можна залишити поза увагою норми, що стосуються визначення повноважень керівника відповідного органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану, якому делегується виконання повноважень слідчого судді. Такі повноваження стосуються заходів забезпечення кримінального провадження (ст. ст. 140, 163, 164, 170, 173), захисту прав людини (ст. 206), строків досудового розслідування (ст. ст. 219, 294) та проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій (ст. ст. 232-235, 245-248, 250).

Введення на території України воєнного стану не є безумовною підставою виконання керівником органу прокуратури повноважень слідчого судді. Кожного разу, виконуючи такі повноваження, керівник органу прокуратури у відповідній постанові має обґрунтувати правомірність здійснення ним повноважень слідчого судді [2, 4].

Отже, проаналізувавши вищенаведене, можна дійти висновку, що подальше нормативне регулювання здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану залишається достатньо актуальним. Проте відбуватися це має не поспіхом, а на підставі узагальнення накопиченої практики органів досудового розслідування, прокуратури, суду, з'ясування пробілів у законодавстві та виваженого формулювання відповідних норм.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18.04.2010 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 05.10.2022)

3. Чуприна З. Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану. *ЮРЛІГА*. https://jurliga.ligazakon.net/analytics/212017_osoblivost-kriminalnogo-protsesu-v-umovakh-vonnogo-stanu (дата звернення 16.10. 2022 р.) (дата звернення: 13.10.2022).

4. Цермолонський І. Кримінальні провадження в умовах воєнного стану. *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne->

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ільченко І.П.,

студент 2-го курсу Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Кронда О.Ю.,

доцент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права

Інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

к.ю.н., доцент

З початку повномасштабної війни, яку розв'язала Російська Федерація проти незалежної, демократичної та євроінтеграційної держави, - України, ряд правових норм національного законодавства зазнали своїх докорінних змін, що опосередковується веденням на території України особливого правового режиму,- воєнного стану. Зазначені зміни не могли оминати і кримінальне процесуальне законодавство, що визначає загальні правила досудового розслідування та судового розгляду. Тож, з урахуванням забезпечення законності на території України навіть у такі складні для державотворення часи, розгляд вимушених новел національного законодавства, є особливо актуальним

Так, із незаконною анексією Криму та окупацією частини території Донецької та Луганської областей у 2014 році КПК України був доповнений новим розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», який передбачив можливість перекладення повноважень слідчого судді у разі неможливості їх виконання у встановлені законом строки на адміністративній території, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, на відповідного прокурора.

Після повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави і оголошення воєнного стану в Україні до зазначеного розділу

було внесено низку змін, у тому числі й змінено назву на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Як бачимо, законодавець структурно не відніс провадження в умовах воєнного стану до особливих порядків кримінального провадження (розділ VI КПК України), а також вжив замість терміну «особливий порядок» термін «особливий режим». У словнику української мови термін «режим» тлумачиться як система заходів, правил, запроваджуваних для досягнення певної мети; певні умови, необхідні для забезпечення роботи, функціонування, існування чогонебудь[1]. Мабуть, такий термін вжито в КПК України, щоб підкреслити винятковість, екстраординарність запроваджених правил з огляду на необхідність відбиття збройної агресії чи наявності загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності[3].

Розглянемо особливості застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану.

Передусім, загальною умовою застосування правил, передбачених розділом IX-1 КПК України, є введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Враховуючи те, що указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 воєнний стан було введено в Україні, особливий режим досудового розслідування поширюється наразі на усю територію України, а не лише на адміністративні території, на яких ведуться безпосередні бойові дії.

Звернемо увагу на положення ч.5 ст. 615 КПК України, що неоднозначно були сприйняті вченими-процесуалістами та юристами-практиками. Відтак, ч.5 ст. 615 КПК України, фактично закріплює автоматичність продовження такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, а отже і автоматичність обмеження свободи особи, що не було санкціоновано новим судовим рішенням. Разом із тим, логічними постають запитання: «Чи допускається у період воєнного стану «автоматичне» обмеження свободи особи?», «Чи відповідає ч.5 ст. 615 КПК України Конституції, з огляду на неконституційність третього речення ч. 3 ст. 315 КПК?», «Як співвідносяться положення ч.5 ст. 615 КПК України із положенням міжнародних нормативно-правових актів, що були ратифіковані Україною та практикою ЄСПЛ?».

Згідно ст. 64 Конституції України (далі- КУ), встановлюється неможливість обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина гарантованих Основним законом, зокрема не може підлягати обмеженню і право гарантоване ст. 29 КУ, а саме право на свободу та особисту недоторканність. Відтак, на рівні КУ, прямо передбачається неможливість

обмеження, зокрема свободи особи, у будь-якій її формі у період воєнного стану, з огляду лише на сам факт його ведення. Принагідно зазначимо, що у рішенні Конституційного суду України від 23 листопада 2017 року, справа № 1-28/2017 було розглянуто питання відповідності Конституції України положень КПК, що передбачали автоматичне продовження на стадії судового розгляду строку дії запобіжних заходів, зокрема і найсуворішого запобіжного заходу, - тримання під вартою на стадії судового розгляду, у разі якщо жодна із сторін кримінального провадження, не подає клопотання у підготовчому судовому засіданні про його зміну. За результатами конституційного розгляду КСУ було констатовано, що положення третього речення частини третьої статті 315 КПК України не відповідає Конституції України (є неконституційним)[5].

На неможливості автоматичного продовження строків тримання під вартою (та дії строків інших запобіжних заходів) неодноразово наголошував і ЄСПЛ. Зокрема, у рішеннях «Чанєв проти України», «Шишков проти Болгарії», «Харченко проти України», судом було констатовано, що автоматичне продовження строку тримання особи під вартою суперечить гарантіям передбаченими у п.3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Однак, незважаючи на дискусійність зазначеної правової норми, диференціацію думок вчених- процесуалістів та юристів-практиків, положення ч.5 ст. 615 КПК України вимагають безумовного їх виконання, протягом дії правового режиму воєнного стану на території України.

Отже, здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, з огляду на специфіку нормативного регулювання цього процесу, вимагають встановлення певних особливих процедур. Аналізовані законодавчі зміни, з однієї сторони зумовлені сучасними реаліями, які відбуваються в нашій державі, тому є очевидно необхідними, але з іншого боку дослідженні положення КПК, зокрема ч. 5 ст. 615, є такими що суперечать положенням Конституції України та практиці ЄСПЛ.

Список використаних джерел

1. Режим. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/режим.

2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах

воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. 58 с.

3. Крушинський С.А. Особливості досудового розслідування в умовах воєнного стану. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В.П. Колгана): збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. – 129с

4. Т. Фоміна Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось, Закон і Бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html>

5. Вахліс І. Автоматичне продовження строку тримання особи під вартою за ч.5 ст. 615 КПК України: вимушений крок чи порушення права особи на свободу? Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2022 року) / За заг. ред. д.ю.н., акад. НАПрН України О.П. Орлюк, к.ю.н., доц. Г.З Остапенко, к.ю.н. А.В. Айдинян. К., 2022. 389 с

ОФОРМЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ ДЕТЕКТИВОМ У ФОРМІ ЛИСТА

Кулинич М.-М.А.,
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1
Інституту з підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ

Як визначено у ч.1 ст.110 КПК України усі рішення органу досудового розслідування є процесуальними рішеннями [1]. Частина 3 цієї статті передбачає, що рішення детектива приймається у формі постанови. Остання виноситься у випадках, передбачених КПК, а також коли детектив визнає це за необхідне. Таким чином, перелік підстав, за яких детектив може виносити постанову, не є вичерпним. Втім, таке викладення законодавцем коментованої норми не можна вважати вдалим, адже останнє з моменту набрання чинності КПК піддається гострій критиці як серед представників наукової спільноти, так

і серед практиків. Буквальне трактування ч.1 ст.110 КПК у взаємозв'язку із ч.3 цієї ж статті та ст.19 Конституції України нашою думкою, що усі процесуальні рішення детектива мають бути викладені у формі постанови, що, в свою чергу, суперечить іншим нормам КПК України. Так, у ч.4 ст.110 КПК закріплено окрему форму викладення процесуального рішення - обвинувальний акт.

Аналіз норм КПК України дозволяє виокремити 17-ть випадків, коли винесення постанови детективом прямо передбачено цим кодексом: про заборону застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження (п.11 ч.3 ст.42; п.12 ч.1 ст.56; п.6 ч.3 ст.64-1 КПК України); про залучення законного представника (ч.3 ст.44 КПК України); про доручення призначити адвоката (ч.2 ст.49 КПК України); про відмову у визнанні потерпілим (ч.5 ст.55 КПК України); про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання про виконання будь-яких процесуальних дій (ч.2 ст.220 КПК України); про доручення проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ч.2,6 ст.232 КПК України); про освідування особи (ч.2 ст.241 КПК України); про зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (ч.4 ст.245-1 КПК України); про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ч.1 ст.251 КПК України); про установа місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) (ч.4 ст.268 КПК України); про спостереження за особою (ч.3 ст.269 КПК України); про виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч.2 ст.272 КПК України); про зупинення досудового розслідування (ч.4 ст.280 КПК України); про оголошення розшуку (ч.2 ст.281 КПК України); про відновлення досудового розслідування (ч.1 ст.282 КПК України); про закриття кримінального провадження (ч.4 ст.284 КПК України); про початок досудового розслідування у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР (ч.1 ст.615 КПК України).

Станом на цей день відкритим залишається питання легітимності оформлення детективами процесуальних рішень у формі листа в тих випадках, коли винесення постанови у певних ситуаціях прямо не передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України.

У судовій практиці впродовж тривалого часу одночасно застосовуються протилежні підходи до вирішення питання, чи всі процесуальні рішення детектива та прокурора мають викладатись лише у формі постанови, чи, скажімо, листа. Аналіз оприлюднених судових рішень слідчих суддів та суддів апеляційних судів дозволяє виокремити три групи застосовуваних правових позицій:

I. *Незалежно від вмотивованості, лист не є процесуальним рішенням. Не винесення постанови може бути підставою для оскарження бездіяльності детектива в порядку статті 303 КПК України.* Частина слідчих суддів, розглядаючи скарги на рішення, дії та бездіяльність детективів в порядку статті 303 КПК України, наголошує на необхідності оформлення процесуального рішення сторони обвинувачення саме у вигляді постанови (до прикладу, детектив відмовив стороні захисту в наданні для ознайомлення матеріалів кримінального провадження, оформивши своє рішення не вмотивованою постановою, а у вигляді листа). В такому разі слідчі судді задовольняють скарги та зобов'язують відповідного прокурора чи детектива розглянути клопотання (по суті, повторно) [1], або з імперативним приписом розглянути його «у формі постанови» [2;3].

II. *У разі належної вмотивованості, лист є процесуальним рішенням. Не винесення постанови не є підставою для оскарження бездіяльності детектива в порядку статті 303 КПК України.* Частина слідчих суддів, покликаючись на ч.1 ст.110 КПК (всі рішення детектива є процесуальними рішеннями), не вбачає порушень кримінального процесуального закону, якщо процесуальне рішення детектива, прокурора відображене у листі, а не в постанові, а складення постанови у такому випадку прямо не передбачене у КПК України. Як наслідок, скарги на бездіяльність детектива з підстав не винесення постанови залишаються без задоволення [4].

III. *Незалежно від вмотивованості, лист не є процесуальним рішенням, свідчить про відсутність відповідного процесуального рішення та підстав для оскарження в порядку статті 303 КПК України.* Окремі судді, різко критикуючи лист як форму відображення процесуального рішення детектива та прокурора, доходять висновку, що такий лист юридично не являється процесуальним рішенням та носить інформаційний характер позиції прокурора чи детектива, а тому зазначений документ не може бути скасовано. В цьому випадку слідчі судді відмовляють у задоволенні скарги [5;6].

Варто наголосити, що з незрозумілих причин законодавець у ч.5,6 ст.110 КПК України закріпив вимоги лише щодо такого процесуального рішення детектива, як постанова, обмеживши можливість застосування цих вимог до інших форм відображення процесуальних рішень, як-то листів. Усуваючи цю прогалину під час здійснення правосуддя, ряд слідчих суддів (котрі обстоюють можливість прийняття процесуального рішення у формі листа) наголошують, що незалежно від того, як оформлене процесуальне рішення, останнє повинне відповідати загальним вимогам ч.5 ст.110 КПК України щодо: зазначення в ньому змісту обставин, котрі є підставами для його прийняття; наведення і обґрунтування мотивів прийняття рішення, їх обґрунтування та посилення на положення КПК України [7]. В підтримку цієї позиції відзначимо, що хоча ч.5 ст.110 КПК України в буквальному трактуванні стосується лише постанов, все ж, водночас, враховуючи зміст ч.6 ст.9 КПК України (у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч.2 ст.7 цього Кодексу), ця норма підлягає застосуванню і до всіх інших процесуальних рішень детектива, викладених не у формі постанови. Як зазначає, О.І. Марочкін мотивування є процесом формулювання (письмового викладення, документального оформлення) слідчим у рішенні сукупності належних і достатніх фактичних, правових та етичних мотивів і підстав його прийняття. Вмотивованим слід вважати рішення, у якому виконане його процесуальне завдання та досягнута його процесуальна мета [8, с. 198].

Дещо з інших правовідносин, але обравши традиційний доктринальний підхід, Верховний Суд висловився щодо повістки, котру у жодному випадку не розцінює як процесуальне рішення. На переконання Суду, повістка являється лише засобом оповіщення особи для її прибуття на вказану дату та не тягне за собою виникнення правових наслідків (обов'язок з'явитися за викликом витікає не з повістки, а з норми закону), а отже не є процесуальним рішенням [9].

На наше переконання, оформлення процесуального рішення детективом за певних ситуацій у формі листа є допустимим та не суперечить кримінальному процесуальному законодавству, проте лише в разі одночасного дотримання двох умов: 1) оформлення процесуального рішення у формі постанови в конкретному випадку прямо не передбачене КПК України; 2) лист, яким оформлене процесуальне рішення детектива, є вмотивованим та відповідає вимогам ч.5 ст.110 КПК України. Така позиція стосується випадків, коли лист

детектива є формою відображення його процесуального рішення за наслідком розгляду клопотання учасника кримінального провадження, якщо КПК не передбачає винесення постанови в цьому разі.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI у редакції від 01.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 24.10.2022).
2. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 23.08.2022 у справі №761/16174/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106361088>.
3. Ухвала слідчого судді Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 16.09.2022 у справі №203/3436/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106350139>.
4. Ухвала слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 31.08.2022 у справі №755/17166/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105996179>.
5. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 12.09.2022 у справі №991/3279/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106311036>.
6. Ухвала слідчого судді Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 25.05.2022 у справі №344/5581/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104478472>.
7. Ухвала слідчого судді Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 14.09.2022 у справі №203/3378/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106343265>.
8. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 22.09.2021 у справі №991/6355/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99907822>.
9. Марочкін О.І. Мотивування процесуальних рішень слідчого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. – Харків : 2014. 22 с.
10. Постанова Верховного Суду від 08.08.2022 у справі №300/1263/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141195>.

ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лук'янчиков Є.Д.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім.Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Лук'янчиков Б.Є.,

доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім.Ігоря Сікорського
к.ю.н., доцент

Перехід збройного конфлікту, що розпочався у 2014 році між РФ та нашою країною у відкриту воєнну агресію у лютому 2022 року показав, що протягом восьми років не було розроблено та впроваджено ефективних засобів протидії злочинних зазіхань проти України. Це стосується усіх сфер життєдіяльності починаючи від зміцнення державного кордону, приведення у належний стан приміщень для укриття цивільного населення тощо, до нормативного врегулювання діяльності з розкриття та розслідування злочинів в умовах воєнного стану.

Робота над оновленням кримінального процесуального законодавства не має системного характеру, відбувається хаотично і не завжди обґрунтовано, не повною мірою враховується досвід інших країн, щодо нормативного врегулювання діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного конфлікту. Так, у серпні 2014 року Законом України № 1631-VII КПК був доповнений розділ IX¹, який і містив одну невеличку статтю 615 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Після відкритого вторгнення РФ на територію нашої країни та початку активних бойових дій до цього розділу, протягом останнього часу, неодноразово вносилися зміни та доповнення з метою приведення окремих приписів процесуальних норм у відповідність до потреб практики боротьби із злочинністю, а з іншого боку – задля забезпечення прав та законних інтересів осіб, які залучаються у сферу кримінального провадження [1].

В першу чергу доповнення і зміни торкнулися повноважень керівника органу прокуратури, якому делеговані повноваження слідчого судді у разі відсутності у останнього об'єктивної можливості їх виконання самостійно. Ці

повноваження керівника органу прокуратури стосувалися застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ст. ст. 140, 163, 164, 170, 173 КПК) у тому числі і запобіжних заходів (ст. ст. 186-190 КПК); строків досудового розслідування (ст. ст. 219, 294 КПК); захисту прав людини (ст. 206 КПК); надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій гласного та негласного характеру пов'язаних із суттєвим втручанням в права та законні інтереси особи (ст. ст. 232-235, 245-250). Слід зазначити, що цей перелік процесуальних дій поступово розширювався. В редакції Законів України № 2201-IX від 14.04.2022 та № 2462-IX від 27.07.2022 до нього включено ст. 232 «Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування», ст. 246 «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій», ст. 250 «Проведення слідчих (розшукових) дій до постанови ухвали слідчого судді».

Необхідність розширення цього переліку, на нашу думку, буде виникати і надалі. Процес розслідування має ситуативний характер і передбачити, яку слідчу дію необхідно буде провести в конкретній ситуації заздалегідь неможливо. Важко пояснити, чому не всі заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися за рішенням керівника органу прокуратури або проводитися всі слідчі дії, дозвіл на які в звичайних умовах розслідування надавав слідчий суддя. У такому вигляді, на нашу думку, доречніше викладати відповідну процесуальну норму. Навряд чи керівник органу прокуратури буде зловживати наданими йому повноваженнями. Адже керівник органу прокуратури всі рішення приймає у формі постанови, яка має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді (п.2 ч. 1 ст. 615 КПК), що є гарантією забезпечення законності під час досудового розслідування.

Зважаючи на особливі умови воєнного стану і можливості злочинців ухилятися від відповідальності перебуваючи на непідконтрольній території Законом № 2111-IX від 03.03.2022 до ст. 615 КПК внесено відповідні зміни. У п. 2 ч. 1 цієї статті зазначалося, що у разі введення на території України воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість виконувати у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів (наводиться перелік таких злочинів), а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до

втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні таких злочинів, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури (виділено – нами). Ця норма була прийнята через тиждень після широкомасштабного вторгнення на територію держави та початку активних бойових дій. Вона мала сприяти оперативному реагуванню на правопорушення, унеможливити спробам правопорушників ухилитися від відповідальності. Не зазнала змін дана норма і в редакції закону № 2201-IX від 14.04.2022 року. Керівник органу прокуратури мав повноваження застосовувати запобіжний захід тримання під вартою до 30 діб, якщо слідчий суддя не мав об'єктивної можливості виконувати їх самостійно.

Певних змін редакція статті 615, щодо повноважень керівника органу прокуратури зазнала у зв'язку з законом № 2462-IX від 27.07.2022 року [2]. У абз. 12 ч. 1 ст. 615 зазначається, якщо в умовах воєнного стану відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді, суду у строк, передбачений ст. 211 КПК, розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи.

Якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді, суду у строк, передбачений ст. 211 КПК, для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, така особа негайно звільняється.

В редакції даної норми не згадується про можливість обрання запобіжного заходу затриманій особі керівником органу прокуратури, як це було в попередніх редакціях. Таке рішення заслуговує на підтримку, якщо дійсно обстановка в зоні бойових дій суттєво покращилася і слідчі судді мають можливість виконувати покладені на них процесуальні обов'язки, по-перше. По-друге, особа, щодо якої обирають запобіжний захід має можливість, хоч і в дистанційному режимі предстати перед незалежним та неупередженим судом та відстоювати свої права і законні інтереси.

Проте ч. 2 ст. 615 викладена в наступній редакції « строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою, прийнятої відповідно до вимог та з урахуванням обставин, передбачених цією статтею, може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором» (виділено – нами).

Редакція цієї норми дозволяє зробити два припущення. По-перше, йдеться про продовження строку тримання під вартою за постановою керівника органу прокуратури прийнятою до внесення відповідних змін до ст. 615 КПК. По-друге, можливо через технічні помилки не згадали про повноваження керівника органу прокуратури обирати, у відповідних умовах, запобіжний захід щодо затриманої особи. Подібні похибки мали місце в законі 2111-IX від 03.03.2022, коли у тексті статті 615 замість «статті 37 КПК» було зазначено «глава 37» КПК, на що звертали увагу науковці [3].

На завершення слід зазначити, що процес унормування кримінальної процесуальної діяльності буде продовжуватися і у подальшому. Головне при цьому узагальнювати кримінальну процесуальну діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, суду і вносити до КПК зміни, що відповідають вимогам практики і забезпечують дотримання прав та інтересів осіб, які залучаються у сферу кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 39, ст. 2008) https://zakononline.com.ua/documents/show/356538___356603. (дата звернення 18.10.2022)

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану. № 2462 від 27.07.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text> (дата звернення 20.10.2022)

3. Кравчук О. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану: зміни до КПК. <https://sud.ua/ru/news/blog/231730-kriminalne-provadhennya-v-umovakh-voennogo-stanu-zmini-do-kpk>

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ЗАПОДІЯННЯ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Мінченко О.В.,

курсант 4-го курсу навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Павлова Н.В.,

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
підполковник поліції,
к.ю.н., доцент

Зростання агресивної поведінки в різноманітних стосунках повсякденного життя та соціальної діяльності людини актуалізує необхідність посилення запобігання та розкриття кримінально-протиправних посягань на тілесну недоторканість людини. Особливості розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень обумовлюються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. Насамперед, це стосується правильної кваліфікації діянь, спрямованих проти здоров'я особи, обмеженого часу, відведеного для вилучення слідів їх заподіяння, правильної організації та планування розслідування та інших складних питань, що виникають під час досудового розслідування. Особливого значення набувають дії слідчого на початку досудового розслідування.

Аналіз кримінальних проваджень про тяжкі тілесні ушкодження надає можливість виділити три основні групи криміналістично-значущих властивостей особистості кримінального правопорушника, які мають важливе значення для криміналістичної характеристики тяжких тілесних ушкоджень:

1. Дослідження біологічних властивостей особи, які включають статеві, вікові анатомічні, фізіологічні та інші ознаки.
2. Дослідження психічних властивостей особи, що свідчать про інтелект, емоційну і вольову сфери індивіда.
3. Дослідження соціальних властивостей особи, що характеризують її суспільний статус, професійну належність, родинний стан, місце проживання, рід занять, взаємостосунки з іншими членами суспільства [1].

У комплексі обставин, які підлягають з'ясуванню під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, С.О. Сафронов виокремлює такі:

- 1) місце, час, обстановка вчинення кримінального правопорушення;
- 2) способи готування до кримінального правопорушення;
- 3) способи вчинення кримінального правопорушення;
- 4) мотиви й мета кримінального правопорушення;
- 5) засоби вчинення кримінального правопорушення;
- 6) сліди кримінального правопорушення (у широкому розумінні);
- 7) дані про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення;
- 8) дані про жертву кримінального правопорушення (потерпілого) [2, с. 13].

У свою чергу М.І. Панов пропонує, на нашу думку, більш досконалий щодо особливостей, які притаманні умисному заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, перелік обставин: 1) факт протиправного заподіяння тілесного ушкодження (чи справді було вчинено кримінальне правопорушення); 2) рівень тяжкості ушкодження, який встановлює експерт; 3) спосіб, знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 4) місце та час вчинення кримінального правопорушення; 5) імовірність скоєння кримінального правопорушення за необхідної оборони, крайньої необхідності (з перевищенням її меж); 6) матеріальні збитки кримінального правопорушення, тобто сума коштів, витрачених на лікування потерпілого й обвинувачуваного, коли останньому заподіяно ушкодження за необхідної оборони (до кримінального провадження долучаються довідки лікувального закладу про час стаціонарного лікування). До обставин, які підлягають з'ясуванню, також відносять умисел і необережність; мотив і чітку мету: помсту, залякування, доведення до вчинення кримінального правопорушення тощо [3, с. 246-247].

На основі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що проведення комплексного дослідження теоретичних положень криміналістики щодо розслідування заподіяння тяжких тілесних ушкоджень спрямоване на результативне використання знань криміналістики в практичній діяльності слідчих. Однак використання слідчим знань про той чи інший елемент криміналістичної характеристики дозволяє успішно розкрити кримінальне правопорушення лише під час поєднання та співставлення криміналістичних наукових положень з індивідуальними ознаками конкретної ситуації, що склалася внаслідок вчинення заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

Список використаних джерел

1. Дрозд В. Г. Особа злочинця при криміналістичній характеристиці злочину щодо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Митна справа. – 2013. – №. 4 (2). – С. 120-124. (дата звернення: 14.10.2022).
2. Сафронов С.О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : наук.-практ. посібник. – Х.: 2003. – 174 с. (дата звернення: 14.10.2022).
3. Панова М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 728 с. (дата звернення: 14.10.2022).

ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ВИЗНАННЯ ОЧЕВИДНО НЕДОПУСТИМИХ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Тецька І.М.,

аспірантка кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Актуальним питанням на сьогоднішній день є відсутність в кримінально процесуальному кодексі прямої норми, яка б давала можливість повернути сторонам у справі докази, які отримані з порушенням встановленої законом процесуальної форми.

Важливим елементом досягнення умов справедливого правосуддя в кримінальному процесі є дотримання процедури оцінки доказів. Однак, наявна судова практика доводить системні порушення в цьому питанні.

Відповідно до вимог чинного КПК України недопустимими визнаються докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод суд зобов'язаний визнати, зокрема, такі діяння: здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов. Докази, передбачені

частиною другою статті 87 КПК, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані.

Відповідно до ч. 2 ст. 89 КПК України, у разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате [1, с. 251-252].

В процесі долучення доказів сторонами, судді не оцінюють їх належність і допустимість, а клопотання захисту про визнання очевидно недопустимими таких доказів не розглядаються.

Зустрічаються випадки долучення прокурором предмету неправомірної вигоди (грошових коштів) в якості речових доказів за відсутності постанови про визнання таких коштів – речовими доказами.

Відповідно до ч. 1 ст. 98 КПК України, речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

У справі № 755/9785/17, яка знаходиться в провадженні Дніпровського районного суду міста Києва (за обвинуваченням у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 368, ч. 1 ст. 366 КК України) прокурором Х було долучено до матеріалів справи грошові кошти у розмірі 12 000 грн., які на думку сторони захисту є очевидно недопустимим доказом. Сторона захисту заперечувала проти долучення грошових коштів до матеріалів справи та подала клопотання про визнання такого доказу неналежним та очевидно недопустимим. Обґрунтовуючи зазначене клопотання захисник Т. посилалась, серед іншого але не виключно на:

- відсутність постанови про визнання грошових коштів речовим доказом;
- неналежне зберігання грошових коштів, які були передані до Фінансово-економічного управління Служби безпеки України в супереч

положенням Постанови Кабінету Міністрів України № 1104 від 19.11.2012 року «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» [2];

- невідкриття стороною обвинувачення грошових коштів, як матеріалів провадження, стороні захисту в порядку ст. 290 КПК України [3, с. 122-123].

Відсутність постанови про визнання майна речовим доказом як окремого процесуального документа, в якому фіксується висновок сторони обвинувачення про набуття грошовими коштами статусу речового доказу та мотиви, з яких прокурор дійшов такої думки, позбавляє суд можливості провести аналіз і зробити висновок про відповідність вказаного майна положенням ст. 98 КПК України, оскільки суд не наділений правом самостійно вирішувати це питання. Речові докази має подавати сторона обвинувачення, що має знаходити відображення у відповідному процесуальному документі.

Питання допустимості доказів досить тісно пов'язане як із правом на справедливий судовий розгляд, так і з презумпцією невинуватості.

Відтак, за умови відсутності постанови про визнання грошових коштів речовим доказом суд не повинен долучати до матеріалів справи будь-який доказ, який подає прокурор, приймаючи ухвалу про визнання такого доказу очевидно недопустимим.

Також, такий спосіб реалізації судом своїх повноважень пришвидшує розгляд справ, які знаходяться в провадженні роками та забезпечує реалізацію засади КПК - розумності строків.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: постатейна систематизація окремих правових позицій Верховного Суду. / наук. ред.: І. В. Гловюк, М. І. Пашковський, Д. В. Пономаренко ; (уклад.: О. Є. Блащук, І. В. Гловюк, В. П. Кедик, М. І. Пашковський, Д. В. Пономаренко, О. С. Троян). Одеса, 960 с.

2. Постанова Кабінету Міністрів України № 1104 від 19.11.2012 року «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України». URL: <https://www.google.com/search?q> (дата звернення 13. 11.2022 р.)

3. Пономаренко Д. В. Тактичні питання захисту в кримінальному провадженні. Книга перша: практ. посіб. 2-е вид, доп. і перероб. Одеса: Фенікс, 2018. 158 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОКУПАНТАМИ В УКРАЇНІ

Трень Т.О.,

курсант 4-го курсу ННП ПФПП Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Павлова Н.В.,

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Сьогодні, коли на території України іде повномасштабна війна, очевидним є той факт, що військова агресія РФ та запровадження воєнного стану суттєво позначилося на динаміці злочинності в нашій країні, відбулися зміни та трансформація злочинних проявів в період війни. Збройне вторгнення російських військ та напад на Україну мали наслідком те, що стрімко на передній план вийшла нова категорія кримінальних правопорушень, яких раніше або взагалі не існувало, або вони вчинялися в незначній кількості. Необхідність притягнення країни-агресора до відповідальності свідчить про актуальність дослідження методики розслідування воєнних злочинів, вчинених окупантами в Україні.

Потрібно відзначити, що після звільнення від російських військ Ірпіня, Бучі, Гостомеля та Бородянки на Київщині, світ облетіли приголомшливі кадри злочинів окупантів, які стали очевидним прикладом порушення усіх норм міжнародного гуманітарного права: вщент зруйнована цивільна інфраструктура, сотні вбитих мирних жителів зі слідами катувань. Згвалтування, вбивства та інші насильницькі дії проти цивільних осіб, які перебувають під вартою російських військ, слід розслідувати як воєнні злочини, злочини проти людяності. Вважаємо за потрібне зазначити, що розслідування воєнних злочинів пов'язане із цілою низкою факторів:

- безпекові – навіть звільнені території залишаються небезпечними, слідчим групам доводиться працювати в умовах підвищеної небезпеки, стрімкої зміни обстановки, наявності вибухонебезпечних об'єктів, загроз обстрілів, обвалів, руйнувань будівель та споруд, пошкодження мереж і т. д.;

- логістичні – потреба в здійсненні постачання та розподілу значних і різноманітних ресурсів, планування та організації роботи, в тому числі

залучення іноземних фахівців, створення міжнародних спеціалізованих груп спеціалістів;

- тактичні – велика кількість епізодів; чимало свідків, потерпілих, слідів на місці злочину, речових доказів; багато свідків, потерпілих евакуйовані, вивезені і т. д.; небезпека повторного травмування допитуваних осіб;

- комунікаційні – в умовах суспільного розголосу та уваги громадськості до грубих проявів порушення міжнародного гуманітарного права необхідним є організація як внутрішньої відомчої, так і зовнішньої комунікації;

- геополітичні – країна-ворог відмовляється дотримуватися норм міжнародного права, перешкоджає розслідуванню, ліквідує сліди, документи, розповсюджує хибну інформацію і т. д.

Слід сказати, що одним із найважливіших завдань криміналістики є розробка та застосування техніко-, тактико- та методико-криміналістичних засобів прийомів і рекомендацій, які дають можливість збирати, аналізувати й використовувати доказову інформацію. Відомо, що докази та доказування – фундамент будь-якого процесу, і від того, наскільки якісно та своєчасно під час досудового розслідування буде зібрана доказова база, залежить ефективність розгляду кримінального провадження в суді і швидкість досягнення мети судочинства [2]. В такій ситуації гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики у формуванні доказової бази розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні.

Задля належного виконання завдань у «польових умовах» у місцях, які деокуповано, необхідним є створення якісної логістичної системи, яка забезпечуватиме постачання та розподіл ресурсів за наступними напрямками:

- залучення персоналу (слідчих, інспекторів-криміналістів, фахівців-вибухотехніків, судових медиків, оперативних співробітників, трасологів, водіїв, спеціалістів для забезпечення охорони), його перевезення, проживання, харчування, оплати відрядження тощо;

- спеціалізовано призначений та обладнаний транспорт, а також постачання пального (мікроавтобуси для переміщення слідчих груп, транспортування криміналістичної техніки, вилучених доказів, пересувні криміналістичні лабораторії, землерийна техніка, мобільні рефрижератори для переміщення трупів до місця проведення судово-медичних розтинів);

- техніко-криміналістичні засоби, що використовуються для відеозапису, фотозйомки при проведенні слідчих (розшукових) дій, здійснення аерозйомки з

використанням БПЛА, упакування речових доказів, вилучення предметів, організації досліджень у «польових умовах» і т. д.;

– спеціальний одяг та інші додаткові засоби (захисне спорядження), намети та укриття тимчасових пунктів для збору доказів у разі несприятливої погоди, засоби для побудови фізичної огорожі місця події, засоби захисту криміналістично значущих об'єктів від псування тваринами;

– інше устаткування (техніка для друку процесуальної документації, картографічні матеріали, засоби визначення геолокації місць події, обладнання для перевірки місцевості та знешкодження ймовірно небезпечних вибухових об'єктів, спеціальне судово-археологічне, освітлювальне, вимірювальне й інше оснащення, засоби зв'язку).

На рівні криміналістичної методики – організація розслідування конкретного злочину є складовою криміналістичної методики. Водночас в організацію розслідування включаються традиційні заходи, що виконуються в межах окремого кримінального провадження і спрямовані на створення оптимальних умов для визначення та застосування найбільш ефективних у конкретній слідчій ситуації рекомендацій криміналістичної методики з метою досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах часу, сил і засобів. Однак під час розслідування військових злочинів, учинених сторонами збройного конфлікту, доводиться вживати й інших організаційних заходів, що виходять за рамки окремих кримінальних проваджень [1].

Організація розслідування воєнних злочинів, як і будь-яка діяльність, полягає у внутрішній підпорядкованості, узгодженості, взаємодії, а основним завданням такої організації є її ефективність. Окрім єдиної мети, яка є головною в організації взаємодії, потрібно враховувати й такі критерії, як особливості співробітництва слідчих, оперативних та інших підрозділів між собою; строки вжиття спільних заходів; функції підрозділів, що взаємодіють; зв'язок із системою органів, які провадять оперативно-розшукову діяльність; ступінь конспірації; етапи здійснення спільних слідчих й оперативно-розшукових заходів; суб'єкти взаємодії; форми взаємного інформаційного обміну [3, с. 164].

На наш погляд, при організації збору доказової інформації про військові злочини, вчинені представниками військово-політичного керівництва держав, основні зусилля повинні бути спрямовані на збір достатніх доказів, які дають підстави для звинувачення тих, хто несе найбільшу відповідальність і займає вищі політичні та військові посади.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за потрібне сказати, що для доказування вини окупантів потрібно встановити зв'язок осіб, які здійснюють державну політику з сукупністю злочинів, учинених в різних районах збройного конфлікту, довести, що ними або під їх безпосереднім керівництвом розроблено і приведений в дію стратегічний злочинний план, тобто прийняти доктрину «спільної мети», коли кілька злочинців діють спільно заради досягнення мети. Важливе значення у вказаному процесі має збирання доказів, розробка плану та організація розслідування.

Список використаних джерел

1. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Досудове розслідування воєнних злочинів. 2022. 12 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/46805> (дата звернення: 05.10.2022).
2. Скуба Г. В. Криміналістичне забезпечення досудового розслідування терористичних актів : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. Київ, 2017. С. 48.
3. Юхно О. О. Окремі аспекти взаємодії слідчих та інших підрозділів органів внутрішніх справ під час розслідування злочинів. *Митна справа*. 2012. № 2 (80). С. 164–168.

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ З
МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Матеріали XI Міжнародної науково – практичної конференції

м. Київ, 09 грудня 2022 року

Матеріали доповідей учасників конференції упорядковані Оргкомітетом відповідно до інформаційного листа конференції. Тези учасників конференції розміщено в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей

За зміст доповідей Організаційний комітет відповідальності не несе.

Посилання на збірник при використанні матеріалів обов'язкове

Умов. друк. арк. 17,2 арк.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут ім. Ігоря Сікорського»,

м. Київ, вул. Політехнічна, 39 (корпус № 19)